

T.C.
BALIKESİR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TURİZM İŞLETMECİLİĞİ ANABİLİM DALI

SOMUT OLMAYAN KÜLTÜREL MİRAS UNSURLARI
KAPSAMINDA TURİST REHBERLERİNİN KÜLTÜREL
ARABULUCU VE YORUMLAYICI ROLÜNÜN TURİSTLERİN
TAVSİYE ETME VE TEKRAR ZİYARET ETME EĞİLİMLERİ
ÜZERİNE OLAN ETKİSİ: BURSA İLİ ÜZERİNE BİR
ARAŞTIRMA

DOKTORA TEZİ

SEMİH ŞALK

BALIKESİR, 2025

T.C.
BALIKESİR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TURİZM İŞLETMECİLİĞİ ANABİLİM DALI

SOMUT OLMAYAN KÜLTÜREL MİRAS UNSURLARI
KAPSAMINDA TURİST REHBERLERİNİN KÜLTÜREL
ARABULUCU VE YORUMLAYICI ROLÜNÜN TURİSTLERİN
TAVSİYE ETME VE TEKRAR ZİYARET ETME EĞİLİMLERİ
ÜZERİNE OLAN ETKİSİ: BURSA İLİ ÜZERİNE BİR
ARAŞTIRMA

DOKTORA TEZİ

SEMİH ŞALK

TEZ DANIŞMANI

PROF. DR. SEBAHATTİN KARAMAN

BALIKESİR, 2025

T.C.
BALIKESİR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TEZ ONAYI

Enstitümüzün Turizm İşletmeciliği Anabilim Dalı'nda 201812526008 numaralı Semih ŞALK'ın hazırladığı **“Somut Olmayan Kültürel Miras Unsurları Kapsamında Turist Rehberlerinin Kültürel Arabulucu ve Yorumlayıcı Rolünün Turistlerin Tavsiye Etme ve Tekrar Ziyaret Etme Eğilimleri Üzerine Olan Etkisi: Bursa İli Üzerine Bir Araştırma”** konulu DOKTORA tezi ile ilgili TEZ SAVUNMA SINAVI, Lisansüstü Eğitim Öğretim ve Sınav Yönetmeliği uyarınca 18/07/2025 tarihinde yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda tezin onayına OY BİRLİĞİ/OY ÇOKLUĞU ile karar verilmiştir.

Üye (Başkan) Prof. Dr. Cevdet AVCIKURT

İmza

Üye (Danışman) Prof. Dr. Sebahattin KARAMAN

İmza

Üye Prof. Dr. Barış ERDEM

İmza

Üye Doç. Dr. Uğur CEYLAN

İmza

Üye Doç. Dr. Serkan TÜRKMEN

İmza

.../.../...

Enstitü Onayı

ETİK BEYAN

Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Kuralları'na uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada;

- Tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- Tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- Tez çalışmada yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi,
- Kullanılan verilerde ve ortaya çıkan sonuçlarda herhangi bir değişiklik yapmadığımı,
- Bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu, bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

18/07/2025

İmza

Semih ŞALK

ÖNSÖZ

Küreselleşme ve sürekli gelişim gösteren teknoloji nedeniyle klasik kitle turizmi hareketliliğinden farklı ve özgün alternatif turizm çeşitliliğine yönelim söz konusudur. Somut olmayan kültürel miras unsurları, turist gruplarında merak uyandıran ve uygulamaları ile hem mirasın yaşatılmasında hem de deneyimlenerek farklı bir alternatif olarak bireylere farklı bir seçenek olarak sunulabilmektedir. Bu değerlerin aktarılmasında turist rehberlerine önemli roller atfedilebildiği gibi unsurlara yönelik farkındalık, bilinçlendirme ve koruma politikalarına doğrudan etkide bulunabileceğinden söz edilebilmektedir. Turist rehberlerinin rollerini etkin bir şekilde icra ederek turist gruplarının tavsiye etme niyetleri ve tekrar ziyaret etme niyetleri ile birlikte memnuniyet ve tatmin düzeylerinde olumlu yönde etkiler bırakabileceğine değinilebilmektedir.

Lisans ve lisansüstü eğitim dönemi boyunca yardımlarını ve fikirlerini benden esirgemeyen, tez aşamasında beni yönlendiren, tez danışmanım Sayın Prof. Dr. Sebahattin KARAMAN'a öncelikli teşekkürlerimi sunarım.

Akademik bilgi ve birikimleri ile birlikte bana yol gösteren başta Sayın Prof. Dr. Cevdet AVCIKURT, Sayın Prof. Dr. Barış ERDEM, Sayın Prof. Dr. Ahmet KÖROĞLU, Sayın Prof. Dr. Bayram ŞAHİN ve Sayın Prof. Dr. Özlem KÖROĞLU olmak üzere tüm hocalarıma teşekkürlerimi belirtmek isterim.

Tezin hazırlanma sürecinde ve bugüne kadar her konuda benden desteklerini esirgemeyen annem Aysun ŞALK'a, babam İhsan ŞALK'a, ablam Selin ASLANGÜL'e, Selçuk ASLANGÜL'e, yeğenim Göktuğ ASLANGÜL'e ve tüm aileme en içten sevgilerimi sunarım. Araştırma süreci boyunca fikir paylaşımlarıyla önerilerde bulunan tüm arkadaşlarıma ve katkıda bulunan tüm turist rehberleri ile katılımcılara teşekkürü bir borç bilirim.

BALIKESİR, 2025

SEMİH ŞALK

ÖZET

SOMUT OLMAYAN KÜLTÜREL MİRAS UNSURLARI KAPSAMINDA TURİST REHBERLERİNİN KÜLTÜREL ARABULUCU VE YORUMLAYICI ROLÜNÜN TURİSTLERİN TAVSİYE ETME VE TEKRAR ZİYARET ETME EĞİLİMLERİ ÜZERİNE OLAN ETKİSİ: BURSA İLİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA

ŞALK, Semih

Doktora, Turizm İşletmeciliği Anabilim Dalı

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Sebahattin KARAMAN

2025, 189 Sayfa

Kültürel miras, geçmişten günümüze yalnızca toplumların yaşadıkları dönemin sosyoekonomik durumları kapsamında meydana getirdiği anıtlar, sitler veya yapı toplulukları gibi somut olarak nitelendirilen unsurları değil; aynı zamanda toplumların süre getirdiği el sanatları, şöenler, ritüeller, gösteri sanatları ve çeşitli toplumsal uygulamalar gibi somut olmayan değerleri de içerisinde barındırmaktadır. Somut olmayan kültürel miras unsurları, bireylerin, toplulukların ve ulusların kendine özgü eşsiz kültürel niteliklerini ve kimliğini yansıtan değerler olarak ele alınabilmektedir. Somut olmayan kültürel miras değerleri, özellikle son yıllarda alternatif turizme olan yönelim doğrultusunda, ülkelere veya bölgelere farklılaştırılmış ve ilgi çekici bir turistik ürün sunarak küresel anlamda bir rekabet gücü kazandırabilmektedir. Bu unsurların aktarılması, deneyimlenmesi ve korunup sürdürülebilirliğinin sağlanmasında da turist rehberlerine önemli roller düşmektedir. Aynı zamanda somut olmayan kültürel miras değerlerinin anlaşılmasında ve farkındalığın sağlanmasında turist rehberlerinin icra ettiği rollerin turistlerin davranışsal niyetlerinde önemli bir etkisi olduğu düşünülmektedir. Bu kapsamda araştırmanın amacı somut olmayan kültürel miras unsurlarının deneyimlenmesinde turist rehberlerinin kültürel arabulucu ve yorumlayıcı rolünün turistlerin tavsiye etme ve tekrar ziyaret etme niyetleri üzerine olan etkinin belirlenmesi oluşturmaktadır.

Araştırma içerisinde öncelikle somut olmayan kültürel miras kavramına, ilgili sözleşmeye, Dünya ve Türkiye listelerindeki kayıtlı unsurların istatistikleri ile bilgilerine değinilmiş ve kültürel turizm açısından değerlendirilmeleri ele alınmıştır. Turist rehberliği ile ilgili kısımda ise çeşitli tanımlamalara ve literatürde turist rehberlerine atfedilen rollere yönelik bilgilere yer verilmiş olup turizm açısından önemine değinilmiştir. İlgili alanyazın bölümünde somut olmayan kültürel miras, turist rehberliği ve davranışsal niyetlere ilişkin araştırmanın konusu kapsamında yapılan önceki araştırmalar belirtilmiştir. Araştırmanın verileri, Bursa ilinin somut olmayan kültürel miras unsurlarını rehberli tur eşliğinde deneyimleyen 411 kişiden sağlanmıştır. Bu veriler 2024 yılının Ekim ve Kasım ayları içerisinde temin edilmiştir. Araştırmada kolayda örnekleme yöntemi kullanılmış; frekans, farklılık, regresyon ile korelasyon analizlerinde SPSS 21 programı kullanılmıştır. Araştırmanın sonuçlarına göre turist rehberlerinin kültürel arabulucu ve yorumlayıcı rolünün turist tavsiye etme ve tekrar ziyaret etme niyetleri üzerinde pozitif ve anlamlı etkileri olduğu saptanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Somut Olmayan Kültürel Miras, Turist Rehberlerinin Rollerini, Tavsiye Etme Niyeti, Tekrar Ziyaret Etme Niyeti, Bursa

ABSTRACT

THE EFFECT OF THE CULTURAL MEDIATIVE AND INTERPRETATIVE ROLE OF THE TOURIST GUIDES TOWARDS TOURISTS RECOMMEND AND RE-VISIT INTENSIONS WITHIN THE SCOPE OF INTANGIBLE CULTURAL HERITAGE ELEMENTS: A RESEARCH ON BURSA PROVINCE

ŞALK, Semih

PhD Thesis, Department of Tourism Management

Advisor: Prof. Dr. Sebahattin KARAMAN

2025, 189 pages

Cultural heritage includes not only tangible elements such as monuments, sites or building groups that societies have created within the scope of the socio-economic conditions of the period they have lived in, but also intangible values such as handicrafts, feasts, rituals, performing arts and various social practices that societies have continued. Intangible cultural heritage elements can be considered as values that reflect the unique cultural characteristics and identities of individuals, communities and nations. Intangible cultural heritage values, especially in recent years, can provide a differentiated and attractive touristic product to countries or regions and provide a global competitive power, in line with the trend towards alternative tourism. Tourist guides also play important roles in transferring, experiencing and ensuring the preservation and sustainability of these elements. At the same time, it is thought that the roles played by tourist guides in understanding and raising awareness of intangible cultural heritage values have a significant impact on the behavioral intentions of tourists. In this context, the aim of the research is to determine the effect of the cultural mediator and interpreter role of tourist guides in experiencing intangible cultural heritage elements on tourists' tendency to recommend and revisit.

In the research, firstly, the concept of intangible cultural heritage, the relevant convention, statistics and information about the elements registered in the World and Turkey lists were mentioned and their evaluations in terms of cultural tourism were discussed. In the section related to tourist guiding, various definitions and information about the roles attributed to tourist guides in the literature were included and their importance in terms of tourism was mentioned. In the relevant literature section, previous studies conducted within the scope of the research on intangible cultural heritage, tourist guiding and behavioral intentions were stated. The data of the research were obtained from 411 people who experienced the intangible cultural heritage elements of Bursa province with a guided tour. These data were obtained in October and November 2024. Convenience sampling method was used in the research; SPSS 21 program was used in frequency, difference, regression and correlation analyses. According to the results of the research, it was determined that the cultural mediator and interpreter role of tourist guides had positive and significant effects on tourist recommendation and revisit intentions.

Keywords: Intangible Cultural Heritage, The Roles of Tourist Guides, Intention to Recommend, Revisit Intention, Bursa

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
ÖNSÖZ	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT	vi
İÇİNDEKİLER	viii
ÇİZELGELER LİSTESİ	xi
ŞEKİLLER LİSTESİ	xiii
KISALTMALAR LİSTESİ	xiv
1. GİRİŞ	1
1.1. Araştırmanın Problemi	4
1.2. Amaç	7
1.3. Önem	7
1.4. Varsayımlar	9
1.5. Sınırlılıklar.....	9
1.6. Tanımlar	9
2. İLGİLİ ALANYAZIN	12
2.1. Kuramsal Çerçeve	12
2.1.1. Somut Olmayan Kültürel Miras.....	13
2.1.1.1. Kültür Kavramı ve Kültürel Miras.....	14
2.1.1.2. Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunmasına Yönelik Sözleşme .	17
2.1.1.3. Somut Olmayan Kültürel Miras Envanterleri	20
2.1.1.4. Somut Olmayan Kültürel Miras Envanterine Kayıt Süreci.....	21
2.1.1.5. Somut Olmayan Kültürel Mirasın Boyutları.....	22
2.1.1.5.1. Sözlü Gelenekler ve Anlatımlar	23
2.1.1.5.2. Gösteri Sanatları	24
2.1.1.5.3. Ritüeller, Şölenler ve Toplum İle İlgili Uygulamalar	25
2.1.1.5.4. Evren ve Doğa İle İlgili Uygulama ve Bilgiler	25
2.1.1.5.5. El Sanatları Gelenekleri.....	26
2.1.1.6. Türkiye'nin Somut Olmayan Kültürel Miras Temsili Listesine Kayıtlı Unsurları.....	26
2.1.1.7. Bursa İlinin Somut Olmayan Kültürel Miras Unsurları.....	48
2.1.1.7.1. Karagöz	51
2.1.1.7.2. Kılıç Kalkan Oyunu.....	53

2.1.1.7.3. Kahve Geleneği	55
2.1.1.7.4. İpek Böcekçiliği	57
2.1.1.7.5. Kündekari Sanatı	58
2.1.1.7.6. İznik Çinisi	60
2.1.1.8. Somut Olmayan Kültürel Mirasın Turizm Açısından Önemi	62
2.1.2. Turist Rehberliği	63
2.1.2.1. Kavramsal Olarak Turist Rehberliği	65
2.1.2.2. Turist Rehberlerinin Sahip Olduğu Roller	67
2.1.2.2.1. Turist Rehberlerinin Liderlik Rolü	70
2.1.2.2.2. Turist Rehberlerinin Kaynak Yönetimi Rolü	71
2.1.2.2.3. Turist Rehberlerinin Kültürel Arabulucu Rolü	72
2.1.2.2.4. Turist Rehberlerinin Yorumlayıcı Rolü.....	76
2.1.2.3. Kültürel Turizmde Turist Rehberlerinin Rollerinin Önemi	79
2.1.3. Turizmde Davranışsal Niyet	80
2.1.3.1. Turizmde Tavsiye Etme Niyeti	82
2.1.3.2. Turizmde Tekrar Ziyaret Etme Niyeti.....	84
2.2. İlgili Araştırmalar	85
2.2.1. SOKÜM Unsurları ve Turizm Sektörü ile İlgili Araştırmalar	85
2.2.2. Kültürel Arabulucu Role Yönelik Araştırmalar.....	89
2.2.3. Yorumlayıcı Role Yönelik Araştırmalar.....	92
2.2.4. Turizmde Tavsiye Etme Niyeti Üzerine İlgili Araştırmalar	97
2.2.5. Turizmde Tekrar Ziyaret Etme Niyeti Üzerine İlgili Araştırmalar.....	99
3. YÖNTEM.....	103
3.1. Araştırmanın Modeli	103
3.2. Evren ve Örneklem.....	107
3.3. Veri Toplama Araçları ve Teknikleri	109
3.4. Verilerin Toplanma Süreci	112
3.5. Verilerin Analizi.....	114
4. BULGULAR VE YORUMLAR	115
4.1. Katılımcılara İlişkin Sosyodemografik Özelliklerin Bulguları	115
4.2. Ölçeklerin Güvenirlilik Analizine İlişkin Bulgular	118
4.3. Ölçeklere Yönelik Aritmetik Ortalama ve Standart Sapma Değerleri	121
4.4. Ölçeklere İlişkin Tanımlayıcı İstatistik Bulguları	124
4.5. Ölçeklerin Faktör Analizlerine İlişkin Bulgular.....	124

4.6. Sosyodemografik Özellikler Kapsamında Farklılıkları Belirlemeye Yönelik Testler	129
4.6.1. Cinsiyet Değişkenine Göre Farklılık Testleri	130
4.6.2. Yaş Değişkenine Göre Farklılık Testi	130
4.6.3. Medeni Hal Değişkenine Göre Farklılık Testi.....	131
4.6.4. Öğrenim Durumu Değişkenine Göre Farklılık Testleri	132
4.6.5. Meslek Değişkenine Göre Farklılık Testleri.....	133
4.6.6. Gelir Düzeyi Değişkenine İlişkin Farklılık Testleri	134
4.6.7. Seyahat Bilgileri ve Önceki Tur Deneyimlerine İlişkin Farklılık Testleri	134
4.6.8. SOKÜM Unsurlarının Bilinirliğine İlişkin Farklılık Testleri.....	137
4.7. Korelasyon Analizleri Sonuçlarına Göre Bulgular.....	138
4.8. Regresyon Analizleri Sonuçlarına Göre Bulgular.....	139
4.9. Araştırmanın Hipotez Sonuçları ve Nihai Sonuç Modeli.....	142
5. SONUÇ VE ÖNERİLER.....	144
5.1. Sonuç	144
5.2. Öneriler.....	152
KAYNAKÇA	156
EKLER.....	186
EK-1 Anket Formu	186

ÇİZELGELER LİSTESİ

Sayfa

<u>Cizelge 1.</u> Bölgeler Olarak Dünya Mirası Sayısı.....	16
<u>Cizelge 2.</u> UNESCO Dünya Mirası Listesi’nde Türkiye’nin Değerleri	16
<u>Cizelge 3.</u> Türkiye’nin Somut Olmayan Kültürel Miras Unsurları	27
<u>Cizelge 4.</u> Bursa İlinin SOKÜM İl Envanterinde Yer Alan Unsurları	49
<u>Cizelge 5.</u> Turist Rehberlerinin Rollerini Üzerine Bazı Tanımlamalar	67
<u>Cizelge 6.</u> Turist Rehberlerinin Sürdürülebilir Turizmdeki Rollerini.....	69
<u>Cizelge 7.</u> Turist Rehberlerinin Kültürel Arabulucu Rolü Tanımlamaları	73
<u>Cizelge 8.</u> SOKÜM Unsurları ve Turizm Sektörü ile İlgili Araştırmalar	86
<u>Cizelge 9.</u> Türkiye Çapında Konaklama Tesisleri Geliş Sayıları İstatistikleri (2022)	107
<u>Cizelge 10.</u> Bursa İlinin Müze/Ören Yeri Ziyaretçi Sayıları (2022)	108
<u>Cizelge 11.</u> Belirli Evrenlere İlişkin Kabul Edilebilen Örneklem Büyüklükleri	108
<u>Cizelge 12.</u> Kültürel Arabulucu Rol Ölçeği İfadeleri	110
<u>Cizelge 13.</u> Yorumlayıcı Rol Ölçeği İfadeleri	111
<u>Cizelge 14.</u> Tavsiye Etme Niyeti Ölçeği İfadeleri	111
<u>Cizelge 15.</u> Tekrar Ziyaret Etme Niyeti Ölçeği İfadeleri	112
<u>Cizelge 16.</u> 2023 Yılı Bursa İli Konaklama İstatistikleri.....	113
<u>Cizelge 17.</u> Katılımcılara İlişkin Sosyodemografik Özellikler	115
<u>Cizelge 18.</u> Katılımcıların Seyahat Amaçlarına İlişkin Bulgular	117
<u>Cizelge 19.</u> Katılımcıların Seyahat Bilgileri ve Önceki Tur Deneyimlerine Yönelik Bulgular.....	117
<u>Cizelge 20.</u> Katılımcıların SOKÜM’e Yönelik Bilgi Düzeyleri.....	118
<u>Cizelge 21.</u> Kültürel Arabulucu Rol Ölçeğinin Güvenirlik Analizi	119
<u>Cizelge 22.</u> Kültürel Arabulucu Rol Ölçeği İfadelerinin Güvenirlik Analizi	119
<u>Cizelge 23.</u> Yorumlayıcı Rol Ölçeğinin Güvenirlik Analizi	119
<u>Cizelge 24.</u> Yorumlayıcı Rol Ölçeği İfadelerinin Güvenirlik Analizi	119
<u>Cizelge 25.</u> Tavsiye Etme Niyeti Ölçeğinin Güvenirlik Analizi	120
<u>Cizelge 26.</u> Tavsiye Etme Niyeti Ölçeği İfadelerinin Güvenirlik Analizi	120
<u>Cizelge 27.</u> Tekrar Ziyaret Etme Niyeti Ölçeğinin Güvenirlik Analizi.....	120
<u>Cizelge 28.</u> Tekrar Ziyaret Etme Ölçeği İfadelerinin Güvenirlik Analizi	121
<u>Cizelge 29.</u> Kültürel Arabulucu Rol Ölçeği Aritmetik Ortalama ve Standart Sapma Değerleri.....	121

<u>Cizelge 30.</u> Yorumlayıcı Rol Ölçeği Aritmetik Ortalama Standart Sapma Değerleri	122
<u>Cizelge 31.</u> Tavsiye Etme Niyeti Ölçeği Aritmetik Ortalama Standart Sapma Değerleri.....	123
<u>Cizelge 32.</u> Tekrar Ziyaret Etme Ölçeği Aritmetik Ortalama Standart Sapma Değerleri.....	124
<u>Cizelge 33.</u> Ölçeklere Yönelik Tanımlayıcı İstatistik Bulguları.....	124
<u>Cizelge 34.</u> Kültürel Arabulucu Rol Ölçeği Açıklayıcı Faktör Analizi Sonuçları .	125
<u>Cizelge 35.</u> Yorumlayıcı Rol Ölçeği Faktör Analizi Sonuçları	127
<u>Cizelge 36.</u> Tavsiye Etme Niyeti Ölçeği Faktör Analizi Sonuçları	128
<u>Cizelge 37.</u> Tekrar Ziyaret Etme Ölçeği Faktör Analizi Sonuçları	129
<u>Cizelge 38.</u> Cinsiyet Değişkenine Göre Farklılık Testleri	130
<u>Cizelge 39.</u> Yaş Değişkenine Göre Farklılık Testi	131
<u>Cizelge 40.</u> Medeni Hal Değişkenine Göre Farklılık Testleri	131
<u>Cizelge 41.</u> Öğrenim Durumu Değişkenine Göre Farklılık Testleri.....	132
<u>Cizelge 42.</u> Meslek Değişkenine Göre Farklılık Testleri.....	133
<u>Cizelge 43.</u> Gelir Düzeyi Değişkenine Göre Farklılık Testleri.....	134
<u>Cizelge 44.</u> Konaklama Sürelerine İlişkin Farklılık Testleri	135
<u>Cizelge 45.</u> Ziyaret Sıklığına İlişkin Farklılık Testleri	135
<u>Cizelge 46.</u> Önceki Rehberli Tura İlişkin Farklılık Testleri	136
<u>Cizelge 47.</u> Önceki Rehberli Tur Memnuniyetine İlişkin Farklılık Testleri.....	136
<u>Cizelge 48.</u> SOKÜM Unsurlarının Bilinirliğine İlişkin Farklılık Testleri.....	137
<u>Cizelge 49.</u> Korelasyon Analizi Sonuçları.....	139
<u>Cizelge 50.</u> Kültürel Arabulucu Rolün Tavsiye Etme Niyeti Üzerine Etkisi	140
<u>Cizelge 51.</u> Kültürel Arabulucu Rolün Tekrar Ziyaret Etme Üzerine Etkisi.....	140
<u>Cizelge 52.</u> Yorumlayıcı Rolün Tavsiye Etme Niyeti Üzerine Etkisi	141
<u>Cizelge 53.</u> Yorumlayıcı Rolün Tekrar Ziyaret Etme Niyeti Üzerine Etkisi.....	142
<u>Cizelge 54.</u> Araştırmanın Hipotez Sonuçları	142

ŞEKİLLER LİSTESİ

Sayfa

<u>Sekil 1.</u> Somut Olmayan Kültürel Miras Envanterine Kayıt Süreci	22
<u>Sekil 2.</u> Somut Olmayan Kültürel Mirasın Alanları	23
<u>Sekil 3.</u> İnsanlığın Somut Olmayan Kültürel Mirası Listesi'nin Dünya Çapında İstatistikleri.....	27
<u>Sekil 4.</u> Bursa Karagöz Müzesi.....	52
<u>Sekil 5.</u> Kılıç Kalkan Evi Müzesi	54
<u>Sekil 6.</u> Türk Kahve Kültürü.....	56
<u>Sekil 7.</u> Umurbey İpek Üretim ve Tasarım Merkezi	58
<u>Sekil 8.</u> Bursa Ulu Cami Minberindeki Kündekari Tekniği Örneği	60
<u>Sekil 9.</u> Bursa Yeşil Cami.....	61
<u>Sekil 10.</u> Kültürlerarası Yeterlilik ve Ziyaretçi Memnuniyeti İlişkisi	75
<u>Sekil 11.</u> Araştırmanın Modeli.....	106
<u>Sekil 12.</u> Araştırma Sahası Olarak Değerlendirilen SOKÜM Mekanları	107
<u>Sekil 13.</u> Araştırmanın Sonuç Modeli.....	143

KISALTMALAR LİSTESİ

AEGM	: Araştırma ve Eğitim Genel Müdürlüğü
FEG	: Avrupa Turist Rehberleri Birliği Federasyonu
ICH	: UNESCO Somut Olmayan Kültürel Miras
KAR	: Kültürel Arabulucu Rol Ölçeği
SOKÜM	: Somut Olmayan Kültürel Miras
TEN	: Tavsiye Etme Niyeti Ölçeği
TUİK	: Türkiye İstatistik Kurumu
TZEN	: Tekrar Ziyaret Etme Niyeti Ölçeği
UNESCO	: Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü
UNWTO	: Birleşmiş Milletler Dünya Turizm Örgütü
UTMK	: UNESCO Türkiye Milli Komisyonu
WHC	: UNESCO Dünya Miras Merkezi
WFTGA	: Dünya Turist Rehberleri Birliği Federasyonu
YİGM	: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yatırım ve İşletmeler Genel Müdürlüğü.
YOR	: Yorumlayıcı Rol Ölçeği

1. GİRİŞ

Teknolojik gelişmelerin ve küreselleşmenin getirmiş olduğu değişimlerin, ülkeler adına önemli bir sosyoekonomik kaynak olarak değerlendirilen önde gelen sektörlerden turizm üzerinde de etkisi olduğu söz edilebilmektedir. Geçmiş dönemlerde klasik kitle turizm faaliyetlerine olan katılımlar, günümüzde daha çok insanların, toplumların özgün kültürel değerlerini deneyimlemek istediği bir hale bürünmüştür (Mckercher ve du Cros, 2003, s. 48). Birleşmiş Milletler Dünya Turizm Örgütü (UNWTO, 2024) verilerine göre, turizm hareketliliğine yaklaşık 1,1 milyar gecelemlerli ziyaretçi olarak kaydedilmiş olup yalnızca Avrupa'daki turizmin yaklaşık %40'ının kültürel turizmden oluştuğu tahmin edilmekte birlikte 10 turistten 4'ünün, gideceği destinasyonu kültürel özelliklerine göre seçtiğinden söz edilmektedir (Avrupa Komisyonu, 2024). Turizm faaliyetlerine 1980 ve öncesinde katılan bireyler daha çok dinlenme ve eğlenme amaçlarını gütmüş sonrasında farklı kültürleri öğrenme ve deneyimleme isteğinin ortaya çıkmasıyla günümüzde kültürel turizmi daha fazla ön planda bulundurmışlardır (Türker ve Çelik, 2012, s. 81). Bu doğrultuda ülkeler ve bölge yönetimleri, söz konusu ilginin artması sonucu turizm pazarıyla ilişkilendirilebilen tüm turistik ürünlerin önemli bir gelir kaynağı oluşturabileceğinin farkına varıp kültürel turizmin büyümesinde tanıtım faaliyetlerinin büyük önem taşıdığını belirtmişlerdir (Richards, 2010, s. 47).

Kültürel turizmin öğeleri içerisinde yer alan müzeler, tarihi alanlar ve miras alanları gibi kültürel zenginlikler turistlere çekici birer unsur oluşturmakla birlikte bu değerler içerisinde halk sanatı, halk tarihi, yerel yaşam tarzı ve uygulamaları gibi birçok faktör de yer almaktadır (Stebbins, 1996, s. 948). Bu unsurlar kültürel miras olarak değerlendirilmekle birlikte koruma, farkındalık ve bilinçlendirme adına Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Kurumu'nun (UNESCO), söz konusu değerler üzerinde geçmişten günümüze mevcut çalışmaları bulunmaktadır (Oğuz, 2018, s. 8-9). Bu noktada UNESCO, dünya üzerinde insanlık tarihinin geçmişine ışık

tutmakta olan değerlerin, savaşlar, yağmalanma gibi beşerî etkenler ve doğal afetler gibi fiziki etkenler nedeniyle yok olma tehlikesiyle karşı karşıya kalmasından dolayı kültürel ve doğal olmak üzere sınıflandırdığı değerlerin korunması, farkındalığın sağlanması ve sürdürülebilirliği amacıyla ilk adımı 1972 Sözleşmesi ile atmıştır (UNESCO, 1972). 2003 yılına gelindiğinde ise toplulukların, grupların ve bireylerin kendine has yaşam tarzlarını, geleneklerini ve göreneklerini yansıtan değerlerin de korunması ve devamlılığının sağlanması adına UNESCO, 32. Genel Konferansı'nda Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması sözleşmesini kabul etmiştir (AEGM, 2024a). Somut olmayan kültürel miras, bugün üzerinden geğmiş ile geleceği birbirine bağlamakta olan bir aidiyet ve kimlik kazandırma duygusunun yaratılması yetisine sahip olmasından dolayı insanlık adına büyük önem taşımaktadır. Aynı zamanda bu değerler, kültürlerarası diyalogların geliştirilmesine yardımcı olmakla birlikte farklı nitelikteki yaşam tarzlarına yönelik karşılıklı olan saygıyı teşvik etmeyi sağlamaktadır. Bununla birlikte bu unsurlar hem sosyal hem de ekonomik olarak önem taşımaktadır. Somut olmayan kültürel miras, sosyal uyumu arttırmakta ve toplulukların her bir parçasına ilişkin unsurların topluma ait olduğunu hissetmelerine yardımcı olmaktadır (UTMK, 2024a). UNESCO'nun amaçladığı koruma ve sürdürülebilirliğin işaret ettiği faydaların yanında bu unsurlar, aynı zamanda ülkelere ekonomik anlamda getiri sağlayan değerler olarak da bir potansiyel oluşturmaktadır. Özellikle son yıllarda klasik turizm hareketlerine alternatif olarak karşımıza çıkan kültürel turizm faaliyetleri ile birlikte bu unsurlar, ülkelere bir turistik ürün oluşturmasının yanında ürün farklılığının sağlanarak uluslararası turizm pazarında rekabet etmesine olanak tanımaktadır (WHC, 2024a). Bu doğrultuda UNESCO 2003 Sözleşmesi'yle hem söz konusu unsurlar korunmakta hem de ülkeler adına ekonomik getiri sağlamakla birlikte sosyal ve ekonomik düzeyde sürdürülebilir bölgesel kalkınmayı da doğrudan/dolaylı olarak geręekleřtirdięi söylenebilmektedir.

Geğmişten günümüze nesillerden nesillere süregelen kültürel miraslar, toplulukların veya gruplarının çevreleri, doğa ve tarihleri ile olan etkileşimleriyle birlikte, sürekli olarak aktarılmakta ve mevcut kültürel kimliğin korunmasına olanak vermektedir (Aliağaoğlu, 2004, s. 51). Böylelikle insanlık tarihine eşsiz bir boyut kazandıran bu unsurlar ulusal ve uluslararası düzeyde insan yaratıcılığı ve kültürel çeşitliliğe olan saygınlığı pekiştirmektedir (Oğuz, 2013, s. 6-7). Kültürel miras unsurlarının tanıtılmasında ve deneyimlenmesinde turizm faaliyetleri önemli bir aracı

görevi görmektedir. Son zamanlarda bireylerin, alternatif turizm faaliyetlerine yönelim durumu ele alındığında, ülkelerin veya bölgelerin sürdürülebilir kalkınma stratejilerinde önemli katkısı olabilecek turizm sektörü paydaşlarına önemli roller düştüğüne değinilebilmektedir (Doğaner, 2003, s. 1).

Bireylere farklı bir deneyim oluşturabilecek ve farkındalık yaratabilecek somut olmayan kültürel miras unsurlarının aktarılmasında ve anlaşılmasında, turist rehberlerinin anahtar bir rolü olduğu söylenebilmektedir. Destinasyonun ve onun kültürünün anlaşılması ve bunun sonucunda tur deneyimlerinin artırılmasında turist rehberlerinin sahip olduğu roller büyük önem taşımaktadır. İletişimsel yetenekleri, kültür perspektifi ve sahip olduğu bilgilerle birlikte turist ziyaretini turdan deneyime geliştiren kişiler turist rehberleridir (Köroğlu, 2013, s. 107). Turist rehberlerinin çeşitli turistlerin farklı ihtiyaçlarını, ilgi alanlarını ve isteklerini karşılamada önemli bir rolü vardır (Tran ve King, 2007, s. 131). Rehberlerin iletişimsel rolleri kapsamında fiziki ve kültür değerlerinin yorumlaması, etkin tekniklerin kullanılmasının gerekliliğini beraberinde getirmektedir. Kültürel etkileşimlerde turist rehberlerinin dahil olmadığı zamanlarda turistlerin tur deneyimi, iletişimsizlik, otoritede zamanlama hatası ve ilgisizlik gibi sebeplerde olumsuz yönde etkilenebilmekte ve memnuniyet düzeylerini azaltabilmektedir (Avcıkurt, 2015, s. 115). Turistler yalnızca manzaraları veya ilgi çekici yerleri içeren bir yeri ziyaret etmek yerine turizm alanında kalıcı anılar ve duygular yaratacak deneyimler arama eğiliminde olabilmektedirler (Oh vd., 2007, s. 119). Bu doğrultuda turist rehberlerinin anlatımını sağladığı doğal ve kültürel değerleri, sempati ve tutku gibi samimi duygularla hikayeleştirip zengin bir aktarım sağlaması, rollerini başarılı bir şekilde yerine getirdiğine işaret edebilmektedir. Turist rehberleri, kültür elçisi ve bilgi aktarıcıları olarak hareket ederek turist deneyimlerini şekillendirmede önemli bir rol oynamaktadırlar (Cohen, 1985, s. 5). Yalnızca seyahat etmenin ötesine geçerek tarihi, kültürel ve doğal alanları yorumlayarak ziyaretçilerin anlayışını ve takdirini zenginleştirmektedirler (Ap ve Wong, 2001, s. 551). Kültürel ve doğal konuların aktarımında turist rehberlerinin yorumlamaları, turistlerin ilgili konuları zihinlerinde bağdaştırılıp canlandırılmasını sağlamaktadır. Böylelikle turist rehberlerinin sahip olduğu bilgiler, yorumlama aracılığıyla açıklığı kavuşturulmakta ve mirasların daha iyi bir şekilde algılanmasını sağlamaktadır (Güzel, 2007, s. 24).

Destinasyonlar aile ve arkadaşlar gibi potansiyel turist olan kişilerce tavsiye edilebilen ve tekrar satın alınabilen yani ziyaret edilebilen birer turistik ürün olarak da

değerlendirilebilmektedir (Yoon ve Uysal, 2005, s. 47). Genel olarak tekrar satın alma, tavsiye etme ve tekrar ziyaret etme kavramları, davranışsal niyet alt boyutları kapsamında ele alınabilmektedir (Wu vd., 2013). Davranışsal niyetler, bir turist gelecekte bir davranışı gerçekleştirmeye veya gerçekleştirmemeye bilinçli olarak karar verme derecesini ifade etmekle birlikte "eylemi gerçekleştirme olasılığı" olarak kabul edilmektedir (Warshaw ve Davis, 1985, s. 213). Bu eylemler, kişilerin sahip olduğu motivasyonu ve gelecekte yapacağı eylemi ortaya koyan, planlı ve amaçlı davranışlar olarak belirtilmektedir (Zeithaml ve Bitner, 2003). Bireyler, tavsiye etme ve tekrar ziyaret etme eylemlerinde bulunurlarken daha önce yaşamış olduğu deneyimler neticesindeki tatmin derecelerini göz önünde bulundurmaktadırlar (Ryu vd., 2008, s. 460). Genellikle turistlerin davranışsal niyetleri, deneyimlerinden kaynaklanan tekrar ziyaret, tavsiye ve tekrar satın alma niyetleri açısından değerlendirmeye alınabilmektedir (Wu ve Li, 2014, s. 904). Kişilerin ürün ve hizmetlere olan tatmin düzeyinin yükselmesiyle birlikte sadakat derecelerinin artacağı, tanıtım maliyetlerin azalacağı, pazar payının artacağı ve sektör içerisinde bilinirliğinin artacağından söz edilmektedir (Anderson vd., 1994, s. 53).

Somut olmayan kültürel miras unsurlarının deneyimlenmesinde turist rehberlerinin kültürel arabulucu ve yorumlayıcı rollerinin tavsiye etme ve tekrar ziyaret etme niyetleri üzerine olan etkilerinin ortaya konulmasının amaçlandığı bu araştırma içerisinde toplamda beş bölüm bulunmakta ve ilk bölüm içerisinde araştırmanın problemi, amacı, kapsamı, varsayımlar, sınırlılıkları ve konu kapsamındaki kavramlara ilişkin tanımlamalar yer almaktadır. İkinci kısımda araştırmanın değişkenleri kapsamında sırasıyla somut olmayan kültürel miras, turist rehberliği, davranışsal niyetler ve ilgili araştırmalar ele alınmıştır. Üçüncü bölümde araştırmanın modeli, veri toplama süreci, analiz metotlarının yer aldığı yöntem kısmını kapsamakta olup dördüncü bölümde araştırmanın bulguları ve yorumlarının analizleri belirtilmiştir. Son bölümde araştırmanın verilerinin analizleri doğrultusunda sonuçlar ve bu kapsamda birtakım öneriler sunulmuştur.

1.1. Araştırmanın Problemi

Somut olmayan kültürel miras, kültürel ve sosyal bir grubun temel ruhunu temsil etmekle birlikte, insanların günlük yaşamlarının bir parçası olarak uyguladıkları

kültürü, inançları, bakış açılarını ve olayları içermektedir (Zhang vd., 2019, s. 67). Nesiller boyunca topluluklar, değerleri ile kültürel ifadelerini aktarmış ve gelecek nesillere değerli bir miras ile köklü kolektif bir kimlik duygusu kazandırmıştır (Rodzi vd., 2013). Bununla birlikte kültürel toplulukların, yalnızca geleneksel kültürün yaşayan taşıyıcıları değil, aynı zamanda turizm ürününün de önemli bir parçası olduğundan da söz edilmektedir (Li ve Wu, 2010). Bu kapsamda kültürel miraslar, unsurlara yönelik temel kültürel değerler aşılıyarak, ev sahibi topluluklara fayda sağlamakta iken turistlerin tatmin olmalarını eğitici ve farkındalık yaratıcı bir ortam ile karşılamaktadır (Deacon ve Smeets, 2013, s. 129). Somut olmayan kültürel miras, bu nitelikteki kültürel kaynaklara ev sahipliği yapan birçok ülke için son zamanlarda önemli bir turizm geliştirme alanı haline gelmiş olup; bu alanının değeri sıklıkla turizm geliştirme politikalarının oluşturulmasında rehberlik etmek için kullanılmaktadır (Qiu vd., 2020, s. 132).

Ülkeler ve bölgeler adına önemli kültürel zenginlikler olarak atfedilen kültürel miras unsurlarının deneyimlenmesinde temsil ettikleri yerin rol modelleri olan turist rehberlerinin anahtar rolü olduğuna değinilebilmektedir. Bu rollerden bir tanesi olarak kültürel arabuluculuk, yerel halk ile turistler arasındaki kültürel boşlukların doldurulmasında bir köprü görevi üstlenmekte ve bireylerin kültürleri anlamalarında daha etkin bir rol oynamaktadır (Köroğlu, 2013, s. 109). Turist rehberlerinin, turistik yerler ve kültürler hakkında farklı türde bilgileri aktarması kültürel arabuluculuğun temelini oluşturmakla birlikte ziyaretçiler nezdinde deneyimlenen kültürel değerlere yönelik anlayışı ve saygıyı teşvik etmektedir (Rabotic, 2009, s. 9). Turist rehberlerinin yorumlayıcı rolü ise anıtlar, sitler, müzeler ve kültürel miras unsurlarının deneyimlendiği alanlarda ziyaretçilere yönelik gerçekleştirilen eğitim faaliyetleri olarak ifade edilmektedir (Moscardo vd., 2004, s. 231). Rehberlerin yorumlamalarını etkin ve anlaşılır bir şekilde aktarmaları sayesinde turistlerin ziyaret deneyimlerinin kalitesinin artacağından söz edilmekle birlikte (Weiler ve Ham, 2001, s. 1), ayrıca turistlerin destinasyonlara olan ilgisini de artırdığına değinilmektedir (Tsang vd., 2011). Yorumlamanın temel amacı, turistlerin ziyaret ettikleri yeri anlamalarını sağlamak, onları çevreye karşı duyarlı hale getirmek ve söz konusu alanın kültürünün, doğasının ve miraslarının önemini farkına varmalarına aracı olmaktır (Nowacki, 2021, s. 1). Turist rehberliğinde yorumlama, doğrudan veya dolaylı olarak, insanların bir yeri anlamalarını kolaylaştırmakta, böylelikle onların mirasların korunmasına

yönelik olarak kültüre ve doğaya karşı empati geliştirmelerini sağlamaktadır (Bessiere ve Ahn, 2021, s. 1-4).

Davranışsal niyetler kapsamında değerlendirilen tavsiye etme niyeti, tüketiciler tarafından bir ürüne ilişkin olumlu değerlendirmelerinin bir sonucu olarak gösterilmektedir (Cheng vd., 2018, s. 2-3). Bu davranış, tüketicinin psikolojik davranışını gönüllü olarak yansıtmakla birlikte genellikle deneyimlerin, akrabalara, arkadaşlara veya meslektaşlara önerilen ürünü deneyimlemeleri için tavsiye etmeleriyle sonuçlanmaktadır (Chen vd., 2020, s. 4). Turistlerin destinasyonları tekrar ziyaret etme niyetleri, yalnızca turist davranışının önemli noktaları değil, aynı zamanda ziyaret gören ülke veya bölgelerin başarılı bir şekilde geliştirilmesine yönelik konuları da ortaya koyabilmektedir (Baker ve Crompton, 2000, s. 786). Kültürel mirasların deneyimlendiği destinasyonlarda, turistlerin tekrar ziyaret etme niyetlerinin belirleyicilerinin ele alınması, yerel ve ulusal yönetimlere sürdürülebilir kalkınma ve gelişme adına önemli bir kaynak sağlayabilmektedir (Zhou vd., 2022, s. 1).

Bursa ilinin somut nitelikte UNESCO Dünya Mirası Listesi'ne kayıtlı unsurlarının yanında sahip olduğu kültürel zenginlikle somut olmayan kültürel miras unsurları da il ve ulusal envanterlerde kendilerine yer bulmaktadır (Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2024a). Bu değerler SOKÜM unsurlarının yaşatıldığı ve yerinde deneyimlenebildiği kültürel mekanlarının yanında; örnekleri de camii, türbe ve müzeler gibi kültürel miras yapılarında incelenebilmektedir (Kondakçı, 2024). Bu doğrultuda, Bursa ilinde somut olmayan kültürel miras unsurlarının aktarımı ve deneyimlenmesinde, turist rehberlerinin kültürel arabulucu ve yorumlayıcı rolünün, turistlerin tavsiye etme ve tekrar ziyaret etme düzeylerinde önemli bir etki oluşturabileceği araştırmanın ana problemini oluşturmaktadır. Yapılması planlanan araştırma ile birlikte, somut olmayan kültürel miras unsurlarının deneyimlenmesinde, turist rehberlerinin kültürel arabulucu ve yorumlayıcı rolünün, turistlerin tavsiye etme ve tekrar ziyaret etme niyetlerine olan etkisinin belirlenmesi amaçlanmaktadır. Bu kapsamda, kültürel miraslara yönelik ortaya konulan koruma, bilinçlendirme ve farkındalık politikaları ışığında unsurların öneminin belirtilip sürdürülebilirliğinin sağlanmasına katkıda bulunulması, araştırmanın bir diğer hedefi olarak belirtilebilmektedir.

1.2. Amaç

Araştırmanın ana amacını, turist rehberlerinin rollerinden olan kültürel arabulucu ve yorumlayıcı rolünün, turistlerin destinasyonları tekrar ziyaret etme ve tavsiye etmeleri üzerinde etkisinin somut olmayan kültürel miras unsurları kapsamında belirlenmesini oluşturmaktadır. Somut olmayan kültürel miras unsurlarını rehberli bir tur eşliğinde deneyimleyen yerli ve yabancı turistlerin, tekrar ziyaret etme ve tavsiye etme niyetlerinin belirlenmesiyle, müşteri memnuniyetlerinin artırılması ve turist rehberlerinin rolleri doğrultusunda anlatımlarına katkı sağlanması araştırmanın bir başka amacını oluşturmaktadır. Bu amaçlar doğrultusunda araştırmanın soruları şu şekilde belirlenmiştir:

1. SOKÜM unsurlarının deneyimlenmesinde, turist rehberlerinin kültürel arabulucu rolünün, turistlerin destinasyon tavsiye etme niyetleri üzerinde bir etkisi var mıdır?

2. SOKÜM unsurlarının deneyimlenmesinde, turist rehberlerinin kültürel arabulucu rolünün, turistlerin destinasyon tekrar ziyaret etme niyetleri üzerinde bir etkisi var mıdır?

3. SOKÜM unsurlarının deneyimlenmesinde, turist rehberlerinin yorumlayıcı rolünün, turistlerin destinasyon tavsiye etme niyetleri üzerinde bir etkisi var mıdır?

4. SOKÜM unsurlarının deneyimlenmesinde, turist rehberlerinin yorumlayıcı rolünün, turistlerin destinasyon tekrar ziyaret etme niyetleri üzerinde bir etkisi var mıdır?

1.3. Önem

Somut olmayan kültürel miras değerleri, özellikle son yıllarda alternatif turizme olan yönelim doğrultusunda, ülkelere veya bölgelere farklılaştırılmış ve ilgi çekici bir turistik ürün sunarak küresel anlamda bir rekabet gücü kazandırabilmektedir. Bu unsurların aktarılması, deneyimlenmesi ve korunup sürdürülebilirliğinin sağlanmasında da turist rehberlerine önemli roller düşmektedir. Aynı zamanda somut olmayan kültürel miras değerlerinin anlaşılmasında ve farkındalığın sağlanmasında turist rehberlerinin kültürel arabulucu ve yorumlayıcı rolünün, turistlerin destinasyonlara yönelik tavsiye etme ve tekrar ziyaret etme niyetleri noktasında önemli bir etkisi olduğu düşünülmektedir. Buna ek olarak paket turlar içerisinde

yalnızca somut nitelikte olan kültürel mirasların değil aynı zamanda somut olmayan unsurların da dahil edilip karma bir program oluşturulması, bu değerlerin bütünsel olarak anlaşılması açısından önem taşıdığı söylenebilmektedir.

Literatürde turist rehberlerinin kültürel değerler üzerindeki rollerine ve turistlerin katıldıkları turları tavsiye etme ve tekrar ziyaret etme niyetlerine yönelik araştırmalar yapıldığı saptanmıştır (Toker, 2011; Ar, 2015; Çokal, 2015; Kuo vd., 2015; Çapar ve Yenipınar, 2017; Cheng vd., 2018; Aktaş, 2020). Toker (2011) yapmış olduğu araştırmada turistler ve turist rehberlerini içeren örneklem grubunun tümünde rehberlerin kültür elçisi rolünü algıladığını saptamış; Ar (2015) SOKÜM unsurlarının korunmasına yönelik turistlerin, turist rehberlerinin rollerine ilişkin algılamalarında yorumlayıcı, kültürlerarası aracılık ve kültürel bilgi aktarımı şeklinde tespit etmiş; Çokal (2015), bir kültür elçisi olarak turist rehberlerinin, turistlerin kültürel değerlere ilişkin algılamaları belirlediği çalışmada rehberlerin kültürel unsurların korunmasında, tanıtımına ve kültürel etkileşime katkı sağladığı sonucuna ulaşmış; Kuo vd., (2015), rehberlerin yorumlayıcı rolünün destinasyon sadakati üzerinde etkisi bulunduğunu saptamış ve memnuniyetin buna aracı etkisi olduğunu belirlemiş; Çapar ve Yenipınar (2017), kültürel unsurların sürdürülebilirliğinde turistler ve rehberlerin rollerine yönelik algıları sonucunda kültürel arabulucu, kültürel etkileşim ve doğayı koruma rollerinin ön plan çıktığını ortaya koymuş; Cheng vd. (2018), turist rehberlerinin yorumlayıcı rol performansının kültürel kimlik, algılanan değer ve destinasyon imajını doğrudan etkilediği sonucuna ulaşmış ve algılanan değerlerin tekrar ziyaret etme niyetinin temel belirleyicisi olduğunu saptamış; Aktaş (2020) ise tarihi alanlarda rehberlerin yorumlayıcı rolünün, turistlerin destinasyon sadakati üzerinde pozitif ve anlamlı etkileri olduğunu tespit etmiştir. Turist rehberlerinin rollerine ilişkin, destinasyon tavsiye etme ve tekrar ziyaret etme niyetleri kapsamında çalışmaların azlığı ve de söz konusu değişkenler ışığında kültürel arabulucu rolüne yönelik yapılmış çalışmalara ulaşılabilmesi nedeniyle yapılması planlanan araştırmanın SOKÜM (Somut Olmayan Kültürel Miras) ve turizm literatürüne katkıda bulunacağı düşünülmektedir.

Kültürel miras unsurlarının deneyimlenmesinde turist rehberlerinin öne çıkan kültürel arabulucu ve yorumlayıcı rolünün, turizm sektöründe büyük bir önem ve potansiyel taşıyan somut olmayan kültürel miras değerlerinin anlaşılmasında ve farkındalık yaratılmasında önemli bir değer oluşturacağı söylenebilmektedir. Aynı

zamanda turist rehberlerinin sahip olduğu bilgileri ve nitelikleri, mevcut rolleri kapsamında anlatımlarını zenginleştiren şekilde yansıtmasıyla turist tatmin düzeylerinde önemli bir artış sağlayacağı da belirtilebilmektedir. Bu alanda yapılacak bir çalışmanın ilgili literatürde önemli bir boşluğu dolduracağı ve bundan sonra yapılacak olan araştırmalara katkı sağlayacağı öngörülmektedir.

1.4. Varsayımlar

Araştırmada anket çalışmasının uygulandığı turistlerin, rehberli tur eşliğinde somut olmayan kültürel miras unsurlarına yönelik yaşadıkları deneyimler kapsamında yanıt verecekleri varsayılmaktadır. Bursa iline yönelik düzenlenen rehberli turların, araştırmanın içeriği doğrultusunda müze ziyaretlerini de kapsadığı varsayım olarak değerlendirilmektedir. Bununla birlikte, Bursa ili ve çevre ilçelerine gelen turist ziyaretlerinin, önceki yıllardaki veriler incelenerek kayda değer bir kısmının bahar sezonlarında gerçekleşeceği (Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2023), araştırmanın bir diğer varsayımıdır.

1.5. Sınırlılıklar

Bu araştırma Bursa ili ve çevre ilçeleri ile sınırlandırılmıştır. Kültürel amaçlı Bursa ili ve çevre ilçelerini ziyaret eden turistlerin tümüne ulaşılması mümkün olmadığından, araştırmanın 2024 yılının Ekim ve Kasım ayları içerisinde, örneklem hacmine ulaşmak için belirlenen müzeleri ve somut olmayan kültürel mirasların deneyimlendiği diğer uygulamalı noktaları ziyaret eden turistler ile sınırlandırılması düşünölmüştür.

1.6. Tanımlar

Kültürel Miras: “Geçmişten günümüze tarih aracılığıyla miras olarak alınan ve sonraki jenerasyonların faydası için miras olarak aktarılması amaçlanan, bireyler veya topluluklar tarafından oluşturulmuş ve fiziksel varlığı olan toplumsal değerler bütünü” şeklinde ifade edilmektedir (UNESCO, 1972).

Somut Olmayan Kültürel Miras: “*Topluluklar, gruplar ve bireylerin kültürel miraslarının bir bölümü olarak değerlendirdikleri anlatımları, bilgileri, becerileri, ritüelleri, uygulamaları ve bu değerlerle ilişkili olan araç, gereç ve kültürel mekanları içeren unsurlar*” şeklinde tanımlanmaktadır (UNESCO, 2003).

Deneyim: “*Duyular, duygular, yetenek ya da öğrenme aracılığı ile bir olgunun, duygunun ya da düşüncenin algılanma biçimi*” olarak belirtilmektedir (Tynan ve McKechnie, 2009, s. 503).

Turist Rehberi: “*Seyahat acentacılığı faaliyetlerinde bulunmamak şartıyla, yerli veya yabancı olsun bireysel ya da grup halinde olsun daha önce meslek örgütlerinin belirlediği tanımlamalara benzer şekilde seçilen dillerde rehberlik yapan, günübirlik veya paket turları belirtilen programlar dahilinde yürüten, ülkelerin veya destinasyonların doğal ve kültürel zenginlikleri hakkında bilgiler veren, onları tanıtan ve tüm eylemlerini ülke turizm politikalarını göz önünde bulundurarak gerçekleştiren kişiler*” olarak ifade edilmektedir (Turist Rehberliği Meslek Kanunu, 2012).

Rol: “*Belli bir kademede yer alan ya da belli bir görevle sorumluluk verilen bireylerden beklentide bulunulan davranış geri dönüşü*” olarak tanımlanmaktadır (Gökçe ve Şahin, 2003, s. 144).

Kültürel Arabulucu: “*Belli kültürlere yönelik olarak kültürel anlamda anlayış ya da farkındalık noksanlığı yaşandığında; bireyler arasında iletişim, anlama ve etkileşimleri kolaylaştıran kişiler*” şeklinde belirtilmektedir (Köroğlu ve Güzel, 2022, s. 3).

Kültürel Arabulucu Rol: “*Bilginin sağlanarak, turist ile yerel halk bireyleri arasında iletişim başlatarak etkileşimleri sağlamak*” olarak ele alınmaktadır (Holloway, 1981).

Yorumlama: “*Sadece olgusal bilginin aktarılması yerine, açıklayıcı ve ilk ağızdan iletişim yapılarak, ilişki ve anlamların yansıtılmasını hedefleyen bir eğitim eylemi*” şeklinde belirtilmektedir (Tilden, 1977: s. 8).

Yorumlayıcı Rol: “*Ziyaretçilerin bir bölgede yer alan farklı türdeki kültürel ve doğal çekicilik noktalarının taşıdığı önemi algılamaları, olumlu deneyimler yaşamalarını, saygı ve sempati beslemeleri ile kültürel miras unsurlarının korunması bilincini ve farkındalığını sağlamak*” olarak ifade edilmektedir (Rabotic, 2010).

Ziyaretçi: “Birtakım sebeplerle herhangi bir bölgeye, ülkeye veya destinasyona ziyaret eylemini gerçekleştiren kişi” şeklinde tanımlanmaktadır (Türkiye Turizm Ansiklopedisi, 2024).

Davranışsal Niyet: “Bireyin çevresi ile etkileşimleri sonucunda meydana gelen davranışlara ilişkin söz konusu davranışı eyleme dökme veya dökmeme eğilimlerinin, isteklerinin ya da çabalarının yoğunluğunu, davranış öncüllerini belirten kavram” olarak ifade edilmektedir (Ajzen, 1991, s. 182).

Tavsiye Etme Niyeti: “Bireylerin bir mal veya hizmete yönelik olarak duydukları tatmin düzeylerine göre çevresine veya yakınlarına bulunduğu önerme isteği” şeklinde tanımlanmaktadır (Bowen ve Chen, 2001, s. 215).

Tekrar Ziyaret Etme Niyeti: “Ziyaret amaçlı turlara katılan kişilerin gezmiş ve görmüş oldukları ülkeler veya bölgeleri tekrar tercih etme durumları ve şartları değerlendirme aşamalarında meydana gelen düşünceleri” olarak belirtilmektedir (Petrick vd., 2001, s. 42).

2. İLGİLİ ALANYAZIN

Bu bölüm içerisinde araştırmanın konusu kapsamında ele alınan somut olmayan kültürel miras, turist rehberliği, tavsiye etme niyeti ve tekrar ziyaret etme kavramları ilgili literatürde ortaya konulan tanımlamalar ve konulara ilişkin oluşturulan alt boyutlarla birlikte ilk kısımda değerlendirmeye alınmıştır. Bölümün ikinci kısmında ise somut olmayan kültürel miras, turist rehberliği, tavsiye etme ve tekrar ziyaret etme niyetlerine yönelik literatürde daha önce yapılmış araştırmaların bulguları; özellikle kültürel turizm ve miras turizmi kavramları göz önünde bulundurularak belirtilmiştir.

2.1. Kuramsal Çerçeve

Bu bölüm içerisinde somut olmayan kültürel miras, turist rehberliği, tavsiye etme ve tekrar ziyaret etme niyetleri üzerine literatür kapsamında yapılan tanımlamalara ve açıklamalara üç ana bölüm altında yer verilmiştir. İlk olarak somut olmayan kültürel miras kavramı üzerinde durularak, UNESCO tarafından somut olarak nitelendirilen kültürel mirasların korunmasına yönelik oluşturulan 1972 Sözleşmesi kapsamında somut olmayan kültürel miraslara ilişkin kabul edilen 2003 Sözleşmesi'ne değin yapılan faaliyetler ve çalışmalar açıklanmıştır. Daha sonra ilgili sözleşme kapsamında somut olmayan kültürel mirasın nitelikleri, alanları, kabul gören envanterler, bölgesel ve ulusal anlamda unsurların kayıt süreçleri belirtilmiştir. Türkiye'nin listeye kayıt altına alınmış unsurları belirtilmiş ve bu değerler hakkında bilgileri verilmiştir. Araştırmanın konusu kapsamında Bursa'nın il envanterinde yer alan somut olmayan kültürel miras unsurları üzerinde durulmuş ve araştırmaya dahil edilen turistlerin deneyimlemiş olduğu değerlerin açıklamalarına yer verilmiştir. Somut olmayan kültürel mirasın turizm açısından taşıdığı önem ve potansiyeli de bölüm içerisinde ele alınmıştır.

Turist rehberliğine ilişkin oluşturulan literatür taraması ışığında, öncelikle mesleğin ilgili araştırmalar, kuruluşlar ve meslek kanunu tarafından yapılan tanımlamaları belirtilmiştir. Daha sonra rehberlerin iş yaşamında göstermiş olduğu rolleri liderlik, kaynak yönetimi, kültürel arabuluculuk ve yorumlayıcı rol kapsamında değerlendirilmiştir. Aynı zamanda kültürel miraslara yönelik gerçekleştirilen turizm faaliyetlerinde rehberlerin rollerinin taşıdığı önem üzerinde durulmuştur.

Araştırmada ele alınan değişkenlerden tavsiye etme ve tekrar ziyaret etme niyetlerine ilişkin ilgili alanyazında yapılan tanımlamalar, davranışsal niyetler ve müşteri sadakati konuları kapsamında belirtilerek; ülkeler veya bölgeler adına sağlayabileceği katkıların açıklamalarına yer verilmiştir.

2.1.1. Somut Olmayan Kültürel Miras

Kültürel mirasın kapsamı, ilk olarak Venedik Tüzüğü (1964) ile birlikte bina grupları ile yerel mimariyi içerisine alan anıtlar ve tarihi alanlara yönelmiş; ilerleyen süreçte de kültürel manzaraları da kapsayan bir alan haline gelmiştir (Bouchenaki, 2003, s. 1). Daha önceki yıllarda UNESCO'nun mirasların folklor boyutu üzerinde durduğu göz önünde bulundurulduğunda, miraslara yönelik antropolojik yaklaşımlarında ele alınmasıyla farklı, karma ve birbirine bağımlı bir bütünün ortaya çıktığından söz edebilmek mümkündür (Bortolotto, 2007, s. 21).

UNESCO, 1989 yılı içerisinde geleneksel kültür ve folklorun korunmasına yönelik tavsiye kararında ele aldığı folklor kavramının kapsamının kısıtlılığından ötürü (Lenzerini, 2011, s. 102), 2003 yılına gelindiğinde sözlü gelenekler, sahne sanatları, sosyal uygulamalar, ritüeller ve doğa ile ilgili uygulamalar olarak beş alanı belirterek bu tanımlamanın içeriğini genişletmiştir (Pfeilstetter, 2015, s. 216). Nihayetinde Sözleşme, somut olmayan kültürel mirası, toplulukların, grupların ve bazen bireylerin kültürel miraslarının bir parçası olarak kabul ettikleri uygulamalar, temsiller, ifadeler, bilgi, beceriler ve ilişkili nesnelere olarak tanımlamıştır (Oğuz, 2018, s. 58). İzleyen süreçte, birçok ülkedeki hükümetler ve akademisyenler bu yeni "maddi olmayan" veya "yaşayan" kültür biçimini kavramını teşvik etmeye başlamış ve dünya çapındaki hükümetler artık ülkelerinin değerlerini Somut Olmayan Kültürel Miras Listesi'ne UNESCO tarafından kaydedilmesi için yarış haline girmişlerdir (Maags ve Holbig, 2016, s. 72).

Turizm açısından ele alındığında somut olmayan kültürel miraslara, özellikle son yıllarda kültürel turizme yönelik turist tercihlerinde farklı, otantik ve yöre kültürünün deneyimlenmesi arayışı nedeniyle ilginin arttığından söz edilmektedir (Pechlaner vd., 2011, s. 54). Kültürel unsurlar, kültürel miras da dahil olmak üzere, varış noktasının çekiciliğine ve ayırt ediciliğine katkıda bulunmaktadır (Richards, 2018, s. 12). Ülkeler ve bölgeler açısından da kültürel mirasın korunması, kültürel sürdürülebilirlik ve kalkınma için özel bir önem taşımakta olup sürekli uygulamalar ile hayatta kalmakta ve bir sonraki kuşağa aktarılmaktadır (Kim vd., 2019, s. 423).

Tüm bu bilgiler ışığında somut olmayan kültürel mirasa ilişkin bölümün ilerleyen kısımlarında öncelikle kültür ve kültürel miras kavramları tanımlanmıştır. Daha sonra 2003 yılında kabul edilen İnsanlığın Somut Olmayan Kültürel Miras Sözleşmesi göz önünde bulundurularak kavramın tanımlaması yapılmış ve kısa tarihçesinde yer verilmiştir. Unsurların alanları, envantere ve listeye kayıt süreci bölüm içerisinde belirtilmiş olup; Dünya ve Türkiye çapındaki istatistikler üzerinde durulmuştur. Son olarak Bursa il envanterinde yer alan unsurlar ele alınarak kültürel değerlerin turizm açısından taşıdığı önem, fayda ve potansiyel ilgili literatür kapsamında değerlendirilmiştir.

2.1.1.1. Kültür Kavramı ve Kültürel Miras

Latince “Colere” veya “Cultura” kelimelerine dayanmakta olan kültür kavramı, Klasik Latince “yetiştirme” veya “bakma” şeklinde ifade edilmektedir. Söz konusu tanımın, tarım literatürü içerisindeki anlamı da ekme-biçme, ürün yetiştirme ile sürme gibi kavramlara dayandığına değinilmektedir. 1750’li yıllar sürecinde ilk olarak Almanya’da birey deneyimi ve bireylerin yaşam stili şeklinde anlam kazanmaya başlamıştır (Uygur ve Baykan, 2007, s. 32). Günümüzde de kültür kavramı, *“tarihi ve toplumsal gelişim aşamaları içerisinde oluşturulan tüm maddi ve manevi unsurlar ile ilgili değerleri yaratmada, bir sonraki kuşağa aktarmada kullanılan, bireylerin toplumsal ve doğal çevresinde egemenliğinin derecesini yansıtan araçlar bütünü”* olarak tanımlamaktadır (TDK, 2024). Kültür, nesiller boyunca toplumların elde ettiği yaşam bilgilerinin birikimi sonucunda oluşan ve eş zamanda ilgili yaşam birikiminin sürdürülmesine yardımcı dokunan bir ürün şeklinde belirtilmektedir (Avcıkurt, 2015, s. 150). Miras tanımı ise *“bir kuşağın ardından gelen*

kuşağa aktardığı unsur” (TDK, 2024), başka bir deyişle “*geçmişin çağdaş kullanımı*” olarak tanımlanabilir. Miras, turistlere çekim gücü yaratan önemli kaynaklar olarak değerlendirilebilirken; kültürel miras ise son zamanlarda turizmin odaklandığı temel noktalardan birisi haline gelmiştir (Chhabra, 2003, s. 703). Miras yalnızca anıtlar ve sitler gibi tarihsel nitelikteki unsurların yanında manzaraları, doğal değerleri, kültürü ve sanatı da kapsamına alıp bir bütünü meydana getirmektedir. Genel anlamda miras doğal ve kültürel olmak üzere iki gruba ayrılmakta ve turizmin temelini oluşturmaktadırlar (Doğaner, 2003, s. 5).

Kültürel değerlere yönelik olarak gerçekleştirilen turizm faaliyetlerinde, özellikle ülkeler adına tanınma ve ekonomik düzeyde faydaların sağlanmasında UNESCO’nun (Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü) ve paydaşlarının doğrudan etkisinin bulunabileceği uluslararası nitelikte yasal mevzuat ve çalışmalar bulunmaktadır (Oğuz, 2013, s. 6). Kültürel ve doğal unsurların korunması ve tanıtımının sağlanması için UNESCO, dünya üzerindeki tüm ülkeleri tek bir çatı kapsamında toplayıp, küresel etkinlikler ve çeşitli organizasyon uygulamaları gerçekleştirerek önemli bir rol oynamıştır (UTMK, 2024b). Bu noktada söz konusu çalışmalar içerisinde kabul tarihi 16 Kasım 1972 olan Dünya Doğal ve Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi, büyük önem taşımaktadır. Sözleşme kapsamında belirli özelliklere ve niteliklere sahip olan doğal ve kültürel varlıklar, uluslararası düzeyde Dünya Mirası Listesi kapsamında kabul edilip “Dünya Mirası” olarak nitelendirilmektedir (Özer, 2010, s. 2-4). Yıl itibariyle 1972 tarihinde gerçekleşen Dünya Kültür ve Doğal Mirası Koruma Hakkındaki UNESCO toplantısında, korunması gerekli unsurlar ile birlikte kültürel miras turizmi kavramı da ele alınmıştır. Bu doğrultuda UNESCO miras kavramını, “geçmişten gelecek, bugün birlikte yaşanan ve gelecek nesillere aktarılacak olan kalıntılar veya eserler” olarak tanımlamaktadır. Kültürel miras tanımlaması da “tarihi ve yapılaşmış çevreyi oluşturan anıtlar, mimari değeri olan yapı grupları ve alanlar” olarak yapılmıştır (UNESCO, 1972, s. 1).

2024 yılında Dünya çapında UNESCO Dünya Miras Listesi’ne yer alan 1223 kültürel ve doğal unsur bulunmakla birlikte bu unsurların 952 tanesi kültürel, 231 tanesi doğal ve 40 tanesi ise karma (kültürel/doğal) nitelikte olarak değerlendirilmektedir (UNESCO, 2024a). Liste içerisinde savaşlar, yağmalanma gibi beşerî tehditler ve depremler, seller gibi fiziksel tehditler nedeniyle yok olma

tehlikesiyle karşı karşıya kalıp; acil koruma gerektiren tehlike altındaki kültürel mirasın sayısı ise 56 olarak belirtilmektedir (WHC, 2024b). Çizelge 1’de kültürel ve doğal mirasın bölgesel anlamda liste içerisindeki kayıt türlerine göre istatistikleri yer almaktadır.

Çizelge 1. Bölgeler Olarak Dünya Mirası Sayısı

BÖLGE	KÜLTÜREL	DOĞAL	KARMA	n	%
Afrika	61	42	5	108	8.83
Arap Devletleri	87	6	3	96	7.85
Asya ve Pasifik	211	73	12	296	24.20
Avrupa ve Kuzey Amerika	490	71	12	573	46,85
Latin Amerika ve Karayipler	103	39	8	150	12.26
TOPLAM	952	231	40	1223	100

Kaynak: WHC (2024b). <https://whc.unesco.org/en/list/stat/>, (Erişim Tarihi: 23.12.2024).

Çizelge 2’de UNESCO Dünya Mirası Listesi içerisinde Türkiye’nin varlıkları, kültürel ve karma olmak üzere buldukları şehir ve listeye alınma tarihleri ile birlikte yer almaktadır. Türkiye’de gerçekleştirilen faaliyetler neticesinde 1985 yılı içinde ilk olarak, “İstanbul’un Tarihi Alanları, Divriği Ulu Camii ve Darüşşifası, Göreme Milli Parkı ve Kapadokya” listede yer bulmuştur. Daha sonra sırasıyla 1986’da “Hattuşa”; 1987’de “Nemrut Dağı”; 1988’de “Xanthos-Letoon”, “Pamukkale”; 1994’te “Safranbolu”; 1998’de “Troya”; 2011’de “Selimiye Camii ve Külliyesi”; 2012’de “Çatalhöyük”; 2014’te “Bergama”, “Bursa ve Cumalıkızık”; 2015’te “Diyarbakır Kalesi ile Hevsel Bahçeleri”, “Efes”; 2016’da “Ani Antik Kenti”; 2017’de “Afrodisias”; 2018 yılında “Göbeklitepe”; 2021 yılında ise Malatya’da yer alan “Arslantepe Höyüğü” listede yer almıştır. Son olarak 2023 yılına gelindiğinde Ankara’da bulunan “Gordion” ve “Anadolu’daki Ahşap Hipostil Camii’ler” listeye dâhil edilmiştir. 2024 yılı içerisinde Türkiye’nin 19’u kültürel ve 2’si karma miras olarak toplamda 21 unsuru bulunmaktadır (Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2024b).

Çizelge 2. UNESCO Dünya Mirası Listesi’nde Türkiye’nin Değerleri

Dünya Mirası	Yer Aldığı Şehir	Alınma Tarihi	Kategori
İstanbul’un Tarihi Alanları	İstanbul	1985	Kültürel
Divriği Ulu Camii ve Darüşşifası	Sivas	1985	Kültürel
Hattuşa (Bogazköy) - Hitit Başkenti	Çorum	1986	Kültürel
Nemrut Dağı	Adıyaman	1987	Kültürel
Xanthos- Letoon	Antalya - Muğla	1988	Kültürel
Safranbolu Şehri	Karabük	1994	Kültürel
Troya Antik Kenti	Çanakkale	1998	Kültürel
Edirne Selimiye Camii ve Külliyesi	Edirne	2011	Kültürel
Çatalhöyük Neolitik Kenti	Çumra/Konya	2012	Kültürel
Bergama Çok Katmanlı Kültürel Peyzaj Alanı	Bergama/İzmir	2014	Kültürel

Çizelge 2-devamı

Bursa ve Cumalıkazık: Osmanlı İmparatorluğunun Doğuşu	Bursa	2014	Kültürel
Diyarbakır Kalesi ve Hevsel Bahçeleri	Diyarbakır	2015	Kültürel
Efes	İzmir	2015	Kültürel
Ani Arkeolojik Alanı	Kars	2016	Kültürel
Afrodisias	Aydın	2017	Kültürel
Göbeklitepe	Şanlıurfa	2018	Kültürel
Arslantepe Höyüğü	Malatya	2021	Kültürel
Gordion	Ankara	2023	Kültürel
Anadolu'nun Ortaçağ Dönemi Ahşap Hipostil Camileri	Konya-Eskişehir-Afyon-Ankara	2023	Kültürel
Göreme Milli Parkı ve Kapadokya	Nevşehir- Kayseri	1985	Karma
Pamukkale- Hierapolis	Denizli	1988	Karma
Not: Türkiye'nin mevcut liste içerisinde toplamda 21 Dünya Mirası bulunmaktadır.			

Kaynak: Kültür ve Turizm Bakanlığı. (2024b). <https://kvmgm.ktb.gov.tr/tr-44423/dunya-miras-listesi.html>. (Erişim Tarihi: 25.11.2024).

UNESCO'nun kültürel mirasların somut nitelikte olan boyutlarına yönelik kabul ettiği sözleşmenin yanında; toplumların, grupların ve bireylerin, miras değerlerinin bir bölümü şeklinde tanımlanan anlatımlar, araçlar, uygulamalar, kültürel mekanlar ve bilgiler gibi ulusların somut olmayan nitelikte değerlendirilen miraslarına ilişkin UNESCO, 17 Ekim 2003 tarihinde "*Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi*"ni kabul etmiştir (AEGM, 2024a). Bu türdeki kültürel değerlere yönelik tıpkı somut nitelikteki miraslarda olduğu gibi bir liste oluşturulmuştur. Her iki grupta değerlendirilen unsurların, liste içindeki sayısı gün geçtikçe artmaktadır (Gürçayır, 2011, s. 6-9). Ülkelere veya bölgelere önemli derecede bir turistik arz kaynağı oluşturan kültürel mirasların söz konusu listelerde yer alması, bu unsurların korunması ve tanıtılması noktasında önemli faydalar sağlayabilmektedir. Bu noktada ülkeler bu listelere dâhil olabilmek adına büyük çabalar göstermektedirler (Çalış, 2010, s. 92-93). Buna ek olarak turizm sektörü ve söz konusu mirasların sürdürülebilirliğine yönelik faaliyetlerin gerçekleştirilebilmesi ile birlikte bu unsurların korunması sağlanıp sosyal ve ekonomik kalkınmanın desteklenmesi amaçlanmaktadır (Giudici vd., 2013, s. 110-111).

2.1.1.2. Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunmasına Yönelik Sözleşme

Somut olmayan kültürel miras kavramı "Yaşayan Miras" şeklinde de isimlendirilmekle birlikte toplumların nesilden nesle bıraktığı faaliyetleri, ifadeleri, temsilleri, beceri ve bilgileri kapsamaktadır (Hafstein, 2009, s. 94). Bu nitelikteki

unsurlar toplumlara aitlik, kimlik ve süreklilik duygularını aşmaktadır. Öte yandan bireyleri ve toplulukları yaratıcılığa yönelmesine ön ayak olarak, sosyal ve doğal çevrelerin yönetimi, kalkınma ve toplumun refahı açısından katkıda bulunmaktadır (Oğuz, 2018, s. 28-29). Bu doğrultuda önemli bir gelir kaynağı yarattığı söylenebilen somut olmayan kültürel mirasın; bilgiler, beceriler ve uygulamalarla kültür, doğa, kaynak yönetimi, sürdürülebilir kalkınma, eğitim gibi alt boyutlara etkisi olabilecek nitelikte olduğu da belirtilebilmektedir (Ekici, 2004, s. 12-13).

Somut nitelikteki unsurlara yönelik kabul edilen 1972 Sözleşmesi'nde, sit alanları, doğal güzellikler gibi insanlık tarihinin önemli yapıtları ön plana çıkmış ve tanımlanmıştır (Lorenzetti ve Maiellaro, 2020, s. 5). Ancak ilgili Sözleşme'nin somut olmayan kültürel miraslara yönelik uygulanabilirliği olmaması sebebiyle kültürel kimliğin ve çeşitliliğin korunması için önemli adımlar atılması gerekliliği ortaya çıkmıştır (Oğuz, 2013, s. 10). Folklor ve sözlü gelenekleri koruma konusu, Dünya Mirası Sözleşmesi'nin kabulünden sadece bir yıl sonra, Bolivya hükümetinin UNESCO'yu gelecekteki uluslararası anlaşmalara bu türdeki somut olmayan kültürel mirası korumak için bir protokol eklemeye çağırmasıyla erken bir zamanda gündeme getirilmiştir (Honko, 1990, s. 4). Daha sonra, 1989 yılı içerisinde UNESCO, folkloru bir kültürel topluluk veya bireyler tarafından ifade edilen ve topluluğun kültürel ve sosyal kimliğini yansıttığı kabul edilen geleneklere dayalı Geleneksel Kültür ve Folklorun Korunması tavsiyesini kabul etmiştir (Nas, 2002, s. 138). 1990'ların başında ise UNESCO, somut olmayan kültürel mirasın korunmasında önemli adımlar atmıştır. 1992'de Dünya Mirası Komitesi, Dünya Kültür Mirası kategorisini Kültürel Manzaraları da kapsayacak şekilde genişletmiştir (Lamotte, 2002, s. 58). 1995 yılında UNESCO, Devlet Tarafları arasında Geleneksel Kültür ve Folklorun Korunması konusundaki önceki tavsiyesinin etkisini değerlendirmiş; 1999 yılında Smithsonian Enstitüsünde sunularak tavsiyelerin küresel kültürel miras politikalarını şekillendirmedeki önemini vurgulamıştır (Artese ve Gagliardi, 2017, s. 114). Yaşayan İnsan Hazinesi Programı ve ardından gelen Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi, kültürel mirasla yaygın olarak ilişkilendirilen fiziksel nesnelere ve yapıların ötesinde kültürel mirasın tanınması ve korunmasında önemli adımlar atıldığını göstermiştir (UNESCO, 2024b). 1997'den 2005'e kadar Başyapıtlar Programı, UNESCO Devlet Tarafları arasında değerinin farkındalığını teşvik ederek ve 2003 Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunmasına Dair Sözleşme'ye ilham

vererek, somut olmayan kültürel mirasın benzersiz örneklerinden oluşan bir dünya listesi oluşturmuştur. Dünya Başyapıtları listesi o zamandan beri Somut Olmayan Kültürel Mirasın Temsili Listesi ile birleşmiştir (Aikawa, 2004, s. 138). Sözleşme, 2001 yılında UNESCO'dan oybirliğiyle onay alan Kültürel Çeşitlilik Evrensel Beyannamesi'nden de etkilenmiştir. Bu beyanname, kültürel çeşitliliği, biyolojik çeşitliliğin doğa için olduğu kadar bireyler için de önemli olan "insanlığın ortak mirası" olarak görmektedir (Lamotte, 2002, s. 59). 2003 yılında Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunmasına Dair Sözleşme Paris'te imzalanmış ve üç yıl sonra yürürlüğe girmiştir (Bortolotto ve Severo, 2012, s. 24).

UNESCO SOKÜM 2003 Sözleşmesinde, ilgili mirasların yaşatılması ve korunması konusunda katılım ve aktarım kavramları ön plana çıkmıştır. Deneyim, kimlik, aidiyet ve süreklilik gibi boyutlar kapsamında ilgili kavramlarla birlikte miras zenginliklerinin korunması hedeflenmiştir (Kolaç, 2009, s. 22). Sözleşmenin önemli amaçlarından bir tanesi de sürdürülebilir kalkınmaya faydalar sağlama potansiyelidir. Bu sebepten ötürü UNESCO, ilgili alanda taraf olan devletlerin tüm dünya kapsamında koruma politikalarına katılım sağlamaları için uluslararası çapta kurumsal ya da profesyonel olarak iş birliğini teşvik etmektedir (Çalış, 2010, s. 22).

2003 yılı içerisinde toplulukların, grupların ve bireylerin kendine has yaşam tarzlarını, geleneklerini ve göreneklerini yansıtan değerlerin de korunması ve devamlılığının sağlanması adına UNESCO'nun kabul ettiği SOKÜM Sözleşmesi'ni Türkiye, 19 Ocak 2006 tarihli ve 5448 sayılı "*Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesinin Uygun Bulunduğuna Dair Kanun*" ile birlikte benimsemiş ve 27 Mart 2006 tarihinde dahil olmuştur (Oğuz, 2013: s. 13). İlgili Sözleşmenin 16., 17. ve 18. maddelerine göre oluşturulmuş mevcut Somut Olmayan Kültürel Miras listeleri yer almaktadır. Söz konusu listenin isimleri sözleşme içerisinde şu şekilde belirtilmektedir (UTMK, 2024a):

- "*İnsanlığın Somut Olmayan Kültürel Mirası Temsili Listesi*",
- "*Acil Koruma Gerektiren Somut Olmayan Kültürel Miras Listesi*",
- "*Korumanın İyi Uygulamaları Kaydı*".

Bu doğrultuda 2003 yılında kabul edilen Sözleşmeye göre somut olmayan kültürel miras kavramı; topluluklar, gruplar ve kişilerin kültür miraslarının bir bölümü şeklinde değerlendirdikleri anlatımları, bilgileri, becerileri, ritüelleri, uygulamaları ve

bu değerlerle ilişkili olan araç, gereç ve kültürel mekanları içeren unsurlar şeklinde tanımlanmıştır (UNESCO, 2003).

2.1.1.3. Somut Olmayan Kültürel Miras Envanterleri

UNESCO, SOKÜM Sözleşmesi kapsamında taraf olan devletlere, bu türdeki kültürel unsurların korunması ve tespit edilmesi için somut olmayan kültürel miras envanterlerini, ülkelerin mevcut durumlarına uygun olacak şekilde hazırlamakta ve güncelleştirmektedir (Lixinski, 2013, s. 176). Aynı zamanda sözleşme içeriğinde, somut olmayan kültürel mirasın ulusal bir envanterinin oluşturulması ve mirasın gelecek nesillere aktarılması, tanıtılması ve korunması sağlanarak, somut olmayan miraslarını korumaya dahil olan toplulukların, grupların ve bireylerin aktif katılımı teşvik edilmesi belirtilmektedir (Bortolotto ve Severo, 2012, s. 21-25). Türkiye'nin sahip olduğu “Yaşayan İnsan Hazine” ve “Somut Olmayan Kültürel Miras Ulusal Envanteri” olarak iki çeşit uygulaması bulunmaktadır (Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2024c). Bu doğrultuda Türkiye'nin mevcut SOKÜM unsurlarının özellikleri ve ölçütlerinin anlaşılması açısından mevcut envanterleri şu şekilde değerlendirilebilmektedir (AEGM, 2024b):

Yaşayan İnsan Hazine Ulusal Envanteri: SOKÜM'ün belirli unsurlarının tekrar oluşturulması ve yorumlanabilmesinin sağlanabilmesi adına ihtiyaç duyulan bilgi ve beceriye ileri derecede sahip kişileri değerlendirmektedir. Bu kapsamdaki değerlerin özellikleri ve ölçütleri şu şekildedir (UTMK, 2024c):

- “En az 10 yıldır ustalığın icra edilmesi”;
- “İlgili sanatın usta-çırak ilişkisi kapsamında öğrenilmesi”;
- “Bilgilerin, becerilerin uygulamadaki üstünlüğü”;
- “İlgili alanda nadir bilgileri olması”;
- “İşe adanmışlık”;
- “İlgili sanatın toplumla karşılaşmasını sağlayan yenilikler”
- “Bilginin ve becerinin çırağa aktarma yeteneğinin mevcut olması.”

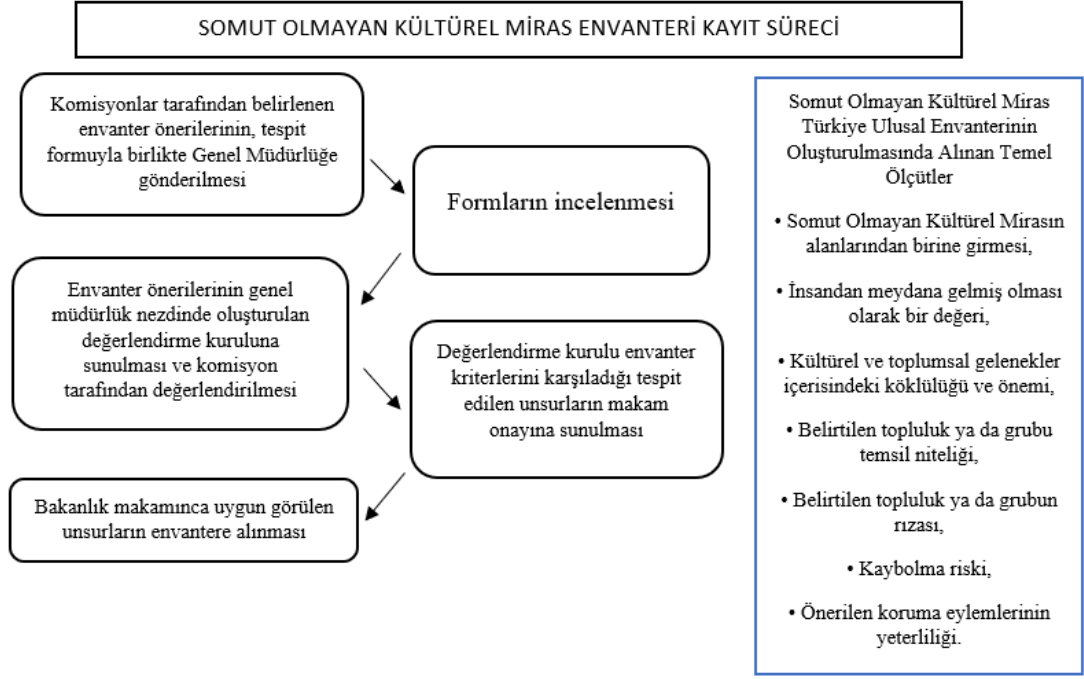
Somut Olmayan Kültürel Miras Ulusal Envanteri: SOKÜM envanterinin değerlendirilmesinde dikkate alınan temel ölçütler aşağıda belirtilmektedir (AEGM, 2024c):

- “SOKÜM alanlarından birinde yer alması”;
- “İnsanın yaratıcılığının bir kanıtı kapsamındaki değeri”;
- “Toplumsal ve kültürel geleneklerin içerisindeki geçmişi ve önemi”;
- “Söz konusu topluluğun veya grubun temsil edebilme yeterliliği”;
- “Mevcut kaybolma riskinin bulunması ve koruma eylemlerinin niteliği”.

SOKÜM Sözleşmesi kapsamında üye olan devletler, sahip olduğu kültürel değerlerin korunması için unsurlarını tespit ederek, mevcut durumlarına göre uygun bir şekilde envanterlerini hazırlayıp güncelleştirmekle yükümlüdür (Artese ve Gagliardi, 2017, s. 113). İl envanterleri SOKÜM envanterlerinin temel boyutunu oluşturmaktadır. Bu kapsamda yapılan çalışmaların koordinasyonu, ilin kültür yöneticilerinin başkanlığında İl SOKÜM Komisyonu aracılığıyla yürütülmektedir (Oğuz, 2018, s. 114).

2.1.1.4. Somut Olmayan Kültürel Miras Envanterine Kayıt Süreci

2006 yılında Türkiye'nin dahil olduğu SOKÜM Sözleşmesinin 11. ve 12. maddelerinde belirtildiği üzere, her ülkede olduğu gibi (Deacon vd., 2004, s. 17-18) kendi SOKÜM envanterini oluşturma zorunluluğu bulunmaktadır. Bu noktada Türkiye'nin sahip olduğu mevcut SOKÜM envanteri, ülke sınırları içerisinde yer alan unsurlarına işaret etmektedir (Oğuz, 2013, s. 6). Bu kapsamda yürütülen çalışmalar, Kültür ve Turizm Bakanlığı Araştırma ve Eğitim Genel Müdürlüğü'nce, İl Kültür ve Turizm Müdürlükleri ve İl Tespit Komisyonları aracılığıyla sağlanmaktadır (Çalış, 2010, s. 81-109). SOKÜM unsurlarının, birey, grup veya topluluklar dahilinde akademi birimleri ve sivil toplum kuruluşlarının ortak çalışmalarıyla, unsurların tespit edilmesi, korunması ve yaşatılması amaçlanmaktadır (Yıldız, 2018, s. 74-76). Türkiye'deki uygulamada SOKÜM unsurları, birey (geleneği devam ettiren kişi) ve konu (Sözleşmede belirtilen alanlar) göz önünde bulundurularak İl Envanterlerine kaydedilmektedir. Sözleşme kapsamında tanımları belirtilen envanterlerin ulusal özellik gösterebilmesi koşulundan ötürü Ulusal Envanterlere sunulması gerekli olmaktadır (UTMK, 2024c). Düzenli bir biçimde Sözleşmedeki kriterlere göre hazırlanmış, koruma ve eylem aşamaları ortaya konularak ilanı sağlanmış ulusal envanter içerisindeki unsurlar, UNESCO'ya öneri sunularak listeler kapsamında değerlendirmeye alınmaktadır (Oğuz, 2018, s. 114-115).

Şekil 1. Somut Olmayan Kültürel Miras Envanterine Kayıt Süreci

Kaynak: AEGM. (2022). <https://aregem.ktb.gov.tr/TR-159257/somut-olmayan-kulturel-miras-ulusal-envanteri.html>, (Erişim Tarihi: 28.04.2022).

Kültürel miras envanterleri, kültürü korumak, paydaşların ve toplumların katılımını sağlayarak kültürlerini tanıtmak ve yaymak amacıyla oluşturulmuştur (Artese ve Gagliardi, 2022, s. 1). Şekil 1’de somut olmayan kültürel mirasın ulusal envantere kayıt sürecindeki işlemlerin aşamaları ve hangi ölçütlerin karşılanması gerekliliği açıklanmaktadır. Mirasların üye olma süreçleri tamamlandıktan sonra, Bakanlık arşivlerinde muhafaza edilip ilgili bölgede SOKÜM unsurunun, özellikle belediye ve yerel yönetimlerin katkılarıyla sürdürülebilirliğinin ve devamlılığının sağlanması hedeflenmektedir (AEGM, 2022).

2.1.1.5. Somut Olmayan Kültürel Mirasın Boyutları

17 Ekim 2003’te gerçekleştirilen UNESCO’nun 32. Genel Konferansı’nda konvansiyon, örgütün Paris’teki merkezinde toplanarak, Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması İçin Uluslararası Sözleşme’nin kabulüne onay vererek, geleneksel folklorun, bilginin ve sanatsal ifadelerin dünya çapında hayatta kalmasını teşvik etmek için bir çerçeve oluşturmayı amaçlamışlardır (Brown, 2003, s. 93). Bu kapsamda somut olmayan kültürel miras, toplumların çevrelerine yanıt olarak yeniden

yarattıkları, kültürel çeşitliliğe ve insan yaratıcılığına saygıyı teşvik eden bir olgu olarak belirtilmiş (Aikawa, 2004, s. 141); yapılan tanımlamalar çerçevesinde her bir kültürel unsura yönelik oluşturulan kategoriler içerisinde alanları oluşturulmuştur (Lenzerini, 2011, s. 107).

Şekil 2. Somut Olmayan Kültürel Mirasın Alanları

Kaynak: UNESCO (2003). Somut olmayan kültürel mirasın korunması sözleşmesi. <https://ich.unesco.org/en/convention>, (Erişim Tarihi: 14.12.2023).

SOKÜM Sözleşmesi içerisinde ilgili unsurların alanları, Temel Koruma Perspektifi ve Uygulamaları boyutu kapsamında Şekil 2’de belirtilmiştir (UNESCO, 2003). UNESCO, SOKÜM’ün beş alanını: somut olmayan kültürel mirasın bir taşıyıcısı olarak dil de dahil olmak üzere sözlü gelenekler ve ifadeler; sahne sanatları; sosyal uygulamalar, ritüeller ve şenlik etkinlikleri; doğa ve evrenle ilgili bilgi ve uygulamalar ve geleneksel zanaatkarlık olarak ele almıştır (Oğuz, 2018, s. 60).

2.1.1.5.1. Sözlü Gelenekler ve Anlatımlar

Folklorun önde gelen öğelerini kapsayan sözlü anlatımlar; sözlü olan kültür, gelenek ya da geleneksel kültür tanımları ile de belirtilebilmektedir. Bu unsurlar, aynı nesil arasında ya da nesilden nesle aktarılan, edebi özellik taşıyabilen, tüm halkın

norm, tutum ve inançlarına dayanan ve bu şekilde göndermeleri kapsayan anlatım tarzlarını içerisinde barındırmaktadır (Özer, 2010, s. 89). Sözlü anlatım biçimlerine örnek olarak halk hikayeleri, tarih, şiir, deyimler ve fıkralar örnek olarak verilebilmektedir (Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2024c).

Ulusal kültürlerin temel dayanağı olarak kabul görmüş sözlü kültür ürünleri, folklor ve antropoloji gibi bilim dallarının etkisiyle kayda alınmış; insanlık tarihinin önemli bir parçası olarak değerlendirilmiştir (Vecco, 2010, s. 322). Yer aldığı coğrafyada topluma ait sözlü anlatımlar, ilgili toplumun tarihine bir kaynak oluşturmasından ötürü tarih disiplini kapsamında da değerlendirilmiştir. Buldukları toplumun dil özellikleri ve söylem tarzlarının da incelenmesi nedeniyle edebiyat ve dilbilimi araştırmalarının konusu olarak da ele alınmıştır (Aydın ve Atay, 2009: s. 2).

2.1.1.5.2. Gösteri Sanatları

Gösteri sanatları, doğrudan veya dolaylı olarak izleyiciye veya izleyicilere yönelik gerçekleştirilen bir sahne performansı biçimidir. Zaman, mekân, gösteriyi icra eden ile izleyici arasındaki ilişki olmak üzere dört temel öğeyi içermektedir (Mustafa ve Saleh, 2017, s. 1054). Gösteri sanatları, gösteriyi icra eden ile izleyiciler arasındaki kültürel alışverişi teşvik eden kültürel pratiklerin yaratıcılığının ifadesi olarak tanımlanabilmektedir (Bakar vd., 2011, s. 25).

SOKÜM unsurunun bir boyutunu yansıtan gösteri sanatları, tiyatro, müzik, dans gibi uygulamaları kapsamakta ve farklı ifade şekillerini içermektedir. Bu nedenle diğer SOKÜM alanlarının kategorileri içerisinde de belirtilebilmektedirler. İlgili alan içerisinde evrensel olarak en fazla müzik unsurlarının yer aldığı gözlemlenmektedir. Müziğin eşliğinde bedenin ritmik olarak hareketleriyle icra edilen danslardaki figürler çeşitli anlamlara sahiptir (Hafstein, 2009, s. 95). Öte yandan şarkı söyleme, rol, dans, diyalogları içeren geleneksel tiyatrodaki pantomim ve kukla oynatma da rastlanabilmektedir. İlgili sanatların icrasında kullanılan maske ve kostümler de gösteri sanatları içerisinde değerlendirilebilmektedir (Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2024c).

2.1.1.5.3. Ritüeller, Şölenler ve Toplum İle İlgili Uygulamalar

Sosyal uygulamalar, ritüeller ve şenlikli etkinlikler, toplulukların ve grupların hayatlarını yapılandıran ve bireylerin birçoğu tarafından büyük önem arz edip paylaşılan gelenekler olarak belirtilmektedir. Bu alandaki unsurların önemi, toplum birey veya gruplarının kimliğinin yeniden teyit etmesi ve önemli olaylarla yakından bağlantılı olmaları noktasında ortaya çıkmaktadır (UNESCO, 2003). Geçiş dönemi gelenekleri olarak adlandırılan doğum, evlenme, sünnet, askere uğurlama, ölüm ile şölen, yıl dönümü gibi geleneksel toplanma şekilleri ve bunlar ile ilişkili geleneksel inançlar ve uygulamalar bu alan kapsamında değerlendirilmektedir (Oğuz, 2004, s. 9).

Toplum ile ilgili uygulamalar, toplumsallaşmayı oluşturan en önemli yapı taşlarından biri olmakla birlikte, bireylerin toplum içerisinde gruplara entegre olup iç tutunumu sağlayıp onlara bir kimlik temin eder. Bunun sonucunda toplum içerisinde gruplarda dayanışma ve birlik beraberliğin oluşmasına katkıda bulunur. Bu derecede etkili bir işlevselliğe sahip toplumsal uygulamalar, kutlamalar, ritüeller ve şölenler gibi farklı alanlarda kendisine halk bilimi içerisinde yer bulmaktadır (UTMK, 2024c). Bu unsurların toplumların kendine has niteliklerini ön plana çıkardığı gibi ortak kültürün canlandırılıp devam ettirilmesi, bireylerin topluma aidiyetlerinin tazelenmesi, geçmişe duyulan saygı ile birlikte kuşaktan kuşağa aktarılarak sürdürülmesi sağlanmaktadır. Bayramlar, hayırlar, nişan, düğün, kandiller bu alanda icra edilen uygulamalara örnek olarak gösterilebilmektedir (Aydın ve Atay, 2009, s. 4).

2.1.1.5.4. Evren ve Doğa İle İlgili Uygulama ve Bilgiler

İnsanoğlu var olduğu müddetçe doğa ile etkileşimler içerisinde bulunmuş ve insan ile doğa etkileşimi sonucunda kültürlerin oluşumuna sebebiyet vermiştir. Bazı durumlarda insan ile doğa arasındaki etkileşimlerin çatışma olarak yansıdığı belirtilse de çoğu durumda bir bütünü meydana getirdiğine değinilmektedir (Genç, 2022, s. 71). Geçmişten günümüze kadar toplumlar, kültürleri içerisinde yer alan deneyimler ve bilgiler aracılığıyla, değerlerinin gelecek kuşaklara aktarılmasına önem vermektedirler (Serbest, 2024, s. 456).

SOKÜM alanları içerisinde yer alan evren ve doğaya ilişkin uygulama ve bilgiler, toplulukların doğal çevre ile olan iletişimleri sonucunda ortaya çıkmıştır. Teknik ve bilgi uygulamalarını da içerisinde barındıran bu kültürel alanda, fauna flora

bilgisi, geleneksel tedavi yöntemleri, evrenbilim, festivaller, ritüeller ve inanışlar gibi pek çok unsur kendisine yer bulmaktadır (Yıldız ve Tekin, 2023, s.110). Halk bilgisi ve doğa pratikleri, inanç, şifacılık, töreler, törenler olarak toplumun düzeni içerisinde yer bulmaktadır. Aynı zamanda halk bilgisi ve doğa pratiklerinin, doğal çevre ile doğrudan ilişkili olduğu üzerinde durulmaktadır (Dedehayır, 2008, s. 31).

2.1.1.5.5. El Sanatları Gelenekleri

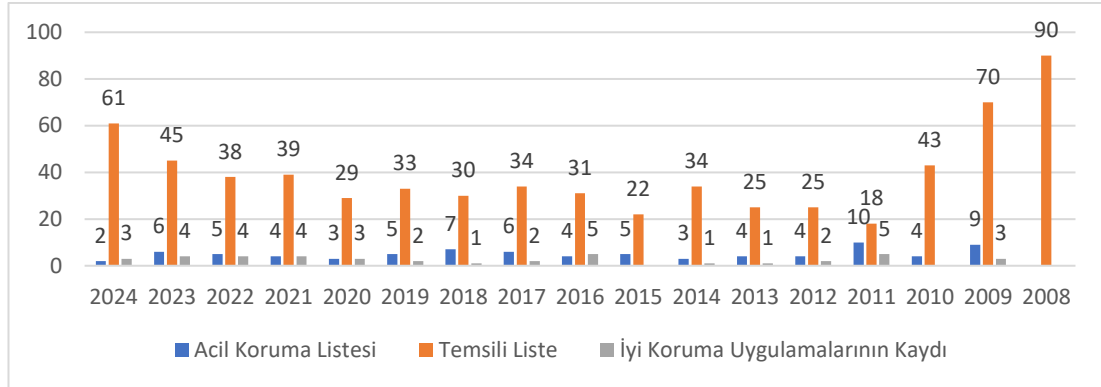
Sanayi Devrimi öncesinde bu geleneğin tarım dışı bir uygulama olarak, birçok alandaki duyulan ihtiyaçların karşılaması sebebiyle geniş bir alana yayıldığından söz edilmektedir. Malzemenin çeşidine ve tekniğine göre el sanatları kendi içerisinde farklı çeşitlere sahip olmaktadır (Öter, 2010, s. 175). Bu kapsamda, her bir ihtiyaca yönelik olarak farklı alanlarda uzmanlaşan kişiler bunu meslek edinmiş ve gelenek olarak devamlılığını sağlamıştır. El sanatları geleneğinin belirlenmesinde örneğin imalat tekniğinde, malzemenin üretildiği yer ve çeşitlerinin yanı sıra çalışanların coğrafi ve etnik kökeni, mesleğin öğrenildiği yerin özellikleri gibi birçok farklı durum göz önünde bulundurulabilmektedir (AEGM, 2024a).

SOKÜM alanı olarak el sanatları geleneğinde, kullanılan teknik ve malzeme açısından kendi içerisinde farklı iş kollarına ayrıldığına değinilmektedir. Bu iş kolları toprak işi; ahşap ve tahta işi; maden işleri; iplik işleri gibi farklı tekniklerin yer aldığı dallarda şekillenmektedir (Gürçayır Teke, 2018, s. 29). Örnek olarak toprak işlerinde yer alanlar çanak ve çömlekçilik açısından uzmanlaşma gösterir iken ahşap işlerinde olanlar künde kari, oymacılık gibi iş alanlarında uzmanlaşmışlardır (Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2024c).

2.1.1.6. Türkiye'nin Somut Olmayan Kültürel Miras Temsili Listesine Kayıtlı Unsurları

Türkiye'nin, İnsanlığın Somut Olmayan Kültürel Mirası Temsili Listesi'nde yer alan unsurlarına değinmeden önce Dünya üzerinde ilgili listeye kayıtlı olan unsurların istatistiklerini belirtmek gerekirse; 2024 yılı itibariyle 150 ülkenin 788 somut olmayan kültürel miras unsuru bu listeler içerisinde yer almaktadır (UNESCO, 2024b). UNESCO'nun belirlediği Afrika, Arap Devletleri, Asya ve Pasifik, Avrupa ve

Kuzey Amerika ile Latin Amerika ve Karayipler olmak üzere toplam beş bölgenin istatistikleri Şekil 3’te incelenebilmektedir (ICH, 2024).

Şekil 3. İnsanlığın Somut Olmayan Kültürel Mirası Listesi’nin Dünya Çapında İstatistikleri

Kaynak: ICH. (2024). https://ich.unesco.org/en/lists?multinational=3&display2=candidature_typeID&display1=inscriptionID&display=stats#tabs. Erişim Tarihi: 24.11.2024.

Birçok ülkedeki hükümetler ve yerel yönetimler somut olmayan kültürel miras değerlerinin önemini ve taşıdığı potansiyelin farkına vardığı günden beri unsurlarının, Somut Olmayan Kültürel Miras Listesi'ne UNESCO tarafından kaydedilmesi için adeta yarışmaktadır (Maags ve Holbig, 2016, s. 72). Türkiye'nin resmi olarak 2006 yılında dahil olduğu Sözleşme içerisinde 31 adet SOKÜM unsuru bulunmaktadır (UTMK, 2024c). Bu unsurlar, kabul edildiği tarihler kapsamında Çizelge 3’te incelenebilmektedir. Türkiye'nin 2006 yılında taraf olduğu sözleşmede, 2024 yılı içerisinde toplamda 31 somut olmayan kültürel miras unsuru bulunmaktadır.

Çizelge 3. Türkiye'nin Somut Olmayan Kültürel Miras Unsurları

YIL	SOMUT OLMAYAN KÜLTÜREL MİRAS DEĞERİ
2008	Meddahlık Geleneği
2008	Mevlevi Sema Törenleri
2009	Âşıklık Geleneği
2009	Karagöz
2009	Nevruz
2010	Geleneksel Sohbet Toplantıları
2010	Alevi-Bektaşî Ritüeli Semah
2010	Kırkpınar Yağlı Güreş Festivali
2011	Geleneksel Tören Keşkeği
2012	Mesir Macunu Festivali
2013	Türk Kahvesi ve Geleneği
2014	Ebru: Türk Kâğıt Süsleme Sanatı
2016	İnce Ekmek Yapımı ve Paylaşımı Geleneği: Lavaş, Katırma, Jupka, Yufka
2016	Geleneksel Çini Sanatı
2017	Bahar Bayramı Hıdırellez
2017	Islık Dili (Acil Koruma Gerektiren SOKÜM Listesi içinde)
2018	Dede Korkut-Korkut Ata Mirası: Kültürü, Efsaneleri ve Müziği
2019	Geleneksel Türk Okçuluğu

Çizelge 3-devamı

2020	Minyatür Sanatı
2020	Geleneksel zekâ ve strateji oyunu: Togyzqumalaq, Toguz Korgool, Mangala / Göçürme
2021	Hüsn-i Hat, Türkiye’de İslam Sanatında Geleneksel Güzel Yazı
2022	Çay Kültürü: Kimlik, Misafirperverlik ve Toplumsal Etkileşim Sembolü
2022	İpek Böcekçiliği ve Dokuma için İpeğin Geleneksel Üretimi
2022	Nasreddin Hoca Fıkra Anlatma Geleneği
2022	Geleneksel Ahlat Taş İşçiliği (Acil Koruma Gerektiren SOKÜM Listesi içinde)
2023	Tezhip/Tazhib/Zarhalkori/Tezhip/Naqqoshlik
2023	İftar/Eftari/İftar/İftor ve Sosyo-Kültürel Gelenekleri
2023	Balaban/Mey Zanaatkarlığı ve İcra Sanatı
2023	Sedef Kakma İşçiliği
2023	Zeytin Yetiştiriciliği ile İlgili Geleneksel Bilgi, Yöntem ve Uygulamalar (Acil Koruma Gerektiren SOKÜM Listesi içinde)
2024	Geleneksel Gayda/Tulum Yapımcılığı ve İcrası
TOPLAM	31

Kaynak: UTMK, (2024d). <https://www.unesco.org.tr/Pages/126/19>, (Erişim Tarihi: 03.12.2024).

Bu istatistikle Türkiye, Dünya’da listeler içerisinde en çok kültürel değer kaydettiren ilk iki ülke arasında yer almaktadır. İnsanlığın Somut Olmayan Kültürel Miras Listesi içerisinde Meddahlık, Hıdrellez, Karagöz gibi toplamda 28 unsuru yer alırken; Acil Koruma Gerektiren Liste’de ise Isık Dili, Geleneksel Ahlat İşçiliği ve Zeytin Yetiştiriciliği ile ilgili Geleneksel Bilgi ve Uygulamalar olarak toplamda 3 unsur bulunmaktadır (Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2024a). Bölümün ilerleyen kısımlarında Türkiye’nin unsurları kayıt olduğu yıl baz alınarak sırasıyla açıklanmıştır.

Meddahlık Geleneği (2008)

Kavramsal olarak meddah, Arapça “methetmek” fiilinin kökünden türemiş olup “öväcü” veya “methedici” anlamlarında kullanılmaktadır (Bars, 2019, s. 7). Meddahlık, yalnızca bir sanatçının icrada bulunduğu hikayelerin aktarılmasına yönelik bir tiyatro çeşididir. Bu icrada bulunan kişiye meddah adı verilmekle birlikte aktardığı hikayelerde olağandışı olaylara değinmekten ziyade toplumun gündelik hayatında yer almış durum ve olaylar üzerinde durmaktadır (Dündar vd., 2022, s. 1734).

Meddahlık, sadece halk edebiyatı ile değil aynı zamanda Türk halk tiyatrosu ile ilişkilidir. Türk halk tiyatrosu kapsamında daha çok önem arz ettiği belirtilen meddahlıkta, hikayeleri dramatik bir şekilde aktaran kişilerin anlatıcı olmaktan çok seyirci tepkisine göre doğaçlamalara başvuran birer oyuncu olduklarına işaret edilmektedir (Nutku, 1975, s. 5). Meddahlar anlatımlarında, kahramanlara ve olaylara göre ses tonunu değiştirebilmekte, jest, mimik ve taklitler yapabilmektedir (Tülücü,

2005, s. 3). Sanatlarının icrasında meddahlar, değnek (pastav), mendil (makrame) gibi türlü materyaller kullanıp hikayelerinde canlandırmalar yapmaktadırlar. Toplumların içerisinde bulunduğu siyasi, sosyal ve ekonomik duruma göre eleştirel aktarımları yansıtır ve böylelikle sanatlarının icrasının günümüz epik tiyatroya uzanabildiği söylenebilmektedir. Bu özellikleriyle Meddahlık Geleneği, SOKÜM Temsili Listesi'nde 2008 yılı içerisinde dahil edilmiştir (Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2024d).

Mevlevi Sema Törenleri (2008)

Unsuru değinmeden önce Mevlevilik kavramı üzerinde durulacak olunursa, Mevlâna Celaleddin-i Rumi'nin öğretisi ve ilkelerinin yayılmasını sağlamak amacıyla, Mevlana'nın vefatının sonrasında 13. yy. sonuna doğru ona halifelik yapan Çelebi Hüsameddin zamanında (1273-1284) oluşturulmuştur (Bademci, 2018, s. 18). Mevlevilik, Mevlana'nın fikir ve düşünceleri göz önünde bulundurularak oğlu Sultan Veled (1312) vasıtasıyla kurulmuştur (Düzgüner, 2007, s. 197). Ulu Arif Çelebi dönemine gelindiğinde, Mevleviliğe ilişkin asıl usuller, esaslar, ayinler ile kılık kıyafet gibi temel özellikleri belirlenmiş aynı zamanda Anadolu'da Türkmen Beylikleri ile Moğol İlhanlı yönetimleri vasıtasıyla kurulan ikili ilişkiler sonucunda yayılma göstermiştir (Akmaz ve Sürme, 2018, s. 426).

Mevlevilikte Sema, içerisinde birçok dini öge ve tema barındırmakla birlikte Allah'a ulaşma yolu derecesini gösteren ve derinlemesine nitelik ile kuralları içerisinde barındıran bir tören şeklinde tanımlanmaktadır (Özen, 2020, s. 1081). Mevlevi sema törenlerinin kültürel miras unsuru kapsamında ele alınmasına yönelik başta gelen uygulamalardan birisi olarak "Hz. Mevlana 800 Yaşında" projesi ile Uluslararası Mevlana Vakfı'nın Kültür ve Turizm Bakanlığı'na başvurusuyla birçok etkinliğin gerçekleştirilmesi gösterilebilmektedir (Aksüt, 2022, s. 7). Bu süreçler sonucunda 2008 yılına gelindiğinde unsur, SOKÜM Temsili Listesi'ne 2008 yılında kayıt edilmiştir (Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2024e).

Âşıklık Geleneği (2009)

Aşıklık, Türk kültürel unsurlarının kuşaklar arasında aktarıldığı; kapsamında hikâye anlatımı, şiir, müzik gibi uygulamaları içeren sözlü bir gelenek şeklinde tanımlanabilmektedir (Özdemir, 2020, s. 195). İslamiyet döneminden önce ozanlar, baksı, şaman, kam ve oyun gibi isimlerle anılırken, İslamiyet sonrası birtakım değişikliğe girerek aşık/halk şairi isimleriyle sanatlarını icra etmişlerdir. Aşıklar,

dörtlük esası ve hece vezniyle, saz eşliğinde doğaçlama şiir okuyan aynı zamanda halk hikayesi de aktaran sanatçı kişilerdir. Aşıkları şairlerden ayıran fark, toplumun içerisinde bulunduğu durumu, dertleri, kederleri, sevinçlerini sözleri ve sazları ile aktarmalarıdır (Şimşek, 2016, s. 118).

Kültürel varlığın önemli bir kısmına işaret eden Aşıklık geleneği, yüzyıllar boyunca elde edilen deneyimlerden faydalanarak biçimlenmiş, geleneğe dayanan işlevi, kendine özgü icrası, âşık olma ve bunun sürdürülebilmesi için belirli kurallara sahip bir gelenek olarak karşımıza çıkmaktadır (Artun, 2012, s. 1). Bu geleneğin temellerini usta-çırak ilişkisi oluşturmaktadır. Aşıklar, geçmiş dönemlerden günümüze yaşamış olan sanat icracılarının bilgi, görgü ve tecrübelerini bu ilişki sayesinde sürdürebilmektedirler (Heziyeva, 2010, s. 85). Taşdığı önemler doğrultusunda bu gelenek, UNESCO SOKÜM Temsili Listesi'ne 2009 yılı içerisinde dâhil edilmiştir (Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2024f).

Karagöz (2009)

Kültürel bir değer olarak karagöz oyunu, Geleneksel Türk Tiyatrosu'nun en zengin ve renkli yönünü yansıtmakta; asırlar boyunca konusu, kişileri ve müziğiyle geniş çaplı kitleleri etkilemektedir (Koç ve Koca, 2006). Gölge tiyatrosu, beyaz perde arkasından iki boyutlu olarak tasvir, figür veya silüetlerin oynatılarak gerçekleştiği kukla gösterisi olarak adlandırılmaktadır. Gölge kuklasında diğer kuklalardan farklı olarak, kuklanın kendisi yerine perdeden oluşturduğu etki izlenmektedir. Bu sanatın icrasında genellikle deriden yapılan kuklaların figürleri, ışık ve perdenin birlikte yarattığı etki oldukça önemlidir (Ersan, 2011, s. 2).

Temelinde gölge oyunu olan Karagöz oyunu, sözlü kültür ortamlarının (sinema, tiyatro, düğün gibi) da önemli bir ürünüdür (Topal ve Koçak, 2019, s. 105). Bu oyun, çerçeveye gerilmiş patiska arkasında ışık kaynağı önünde icra edilmektedir. "Ayna" adı verilen beyaz perdeye yansıtılan görüntüler "tasvir" olarak isimlendirilmektedir. Bu tasvirler genellikle sığır, manda veya deve derisinden elde edilmektedir (Mutlu, 1995, s. 54). Konusu, malzemesi, tekniği, tasvirleri ve kökeniyle birlikte kültürümüzün önemli bir sembolü olan Türk gölge oyunu; felsefesi, ruhu, müziği ve figürleriyle birlikte bir nevi ülke tanıtımında rol oynayan turizm elçisi olarak belirtilmektedir (Tarlakazan, 2018, s. 916). Karagöz, SOKÜM Temsili Listesi'ne 2009 yılı içerisinde kendisine yer bulmuştur (Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2024g).

Nevruz (2009)

Farsça kökenli bir kelime olan nevruz, yeni anlamına gelen nev ile gün anlamına gelen ruz kelimeleriyle yeni gün olarak ifade edilmektedir. Ön Asya ve Orta Doğu kültürlerinde bahar bayramı ve yeni yılın başlangıcı olarak değerlendirilmektedir (Rayman, 2002, s. 10). Orta Asya Türk toplumlarınca yeniyıl, yenikigün, çilpazı şeklinde de kullanılan Nevruz, Hunlardan beri her dönemde coşkulu bir biçimde kutlanıp Türk kültürüne zenginlik kazandırmıştır (Karaman, 2008, s. 129-130).

Nevruz, Ergenekon'dan çıkan Türklerin diriliş ve barış anlamıyla birlikte çetin geçen kışı atlatıp bolluk ve bereketin gelişini simgelemektedir. Bunun yanında, kış mevsiminde yaşanan zorlu tabiat şartlarından sabırlı olarak çıkarak, barış ve zaferle sonuçlanarak bahar mevsimine geçişi sembolize ettiğini söylemek mümkündür (Kapağan, 2019, s. 49). Milli ve dini inançlarla birlikte toplumların ortak belleğinden meydana gelen bayramlardan biri olan “Nevruz”, Türk toplumları tarafından “*baharın başladığı zaman*”a işaret etmekte birlikte toprağın uyandığı zamanı diriliş ve varoluş günü olarak algılamalarına sebebiyet vermiştir. Bu doğrultuda Nevruz, yaratılış felsefisiyle manevi bir kimlik kazanmıştır (Şengül, 2008, s. 61). Nevruz, geniş bir coğrafyada kutlanmakta olup, 2009 yılında Azerbaycan, İran, Hindistan, Kırgızistan, Özbekistan, Pakistan ve Türkiye'nin ortak dosya ile başvurusuyla SOKÜM Temsili Listesi'ne dâhil edilmiştir. Yıl 2016'yı gösterdiğinde ilgili dosya, Azerbaycan, Afganistan, Hindistan, İran, Irak, Kazakistan, Kırgızistan, Özbekistan, Pakistan, Tacikistan ve Türkmenistan ülkelerinin dâhil olmasıyla geniş kapsama alınmıştır (Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2024h).

Geleneksel Sohbet Toplantıları (Barana, Yaren, Sıra Geceleri) (2010)

Çeşitli coğrafyalardaki Türk topluluklarının bölgelerindeki kendine has özelliklerini içerisinde bulunduran ve katılım gösteren bireylerin gündelik hayattan aktarımlar yaptığı, eğlenmenin yanında öğrenmeyi de amaçlayan toplantılar geleneksel sohbet toplantıları şeklinde adlandırılmaktadır (Sarica vd., 2023, s. 41). Geleneksel sözlü kültürün aktarıcısı ve bir eğlence şekli olarak sohbet toplantıları, insanların özellikle uzun süren kış akşamlarında toplanarak belli kurallar doğrultusunda güzel zaman geçirmelerini ve toplum dayanışmasına aracı sosyal bir uygulamadır (Atlı, 2018, s. 89).

Eski Türk topluluklarında şölen ya da toy olarak adlandırılan eğlenceler aracılığıyla toplanan bireyler, belli gelenek ve kurallar kapsamında toplantılar gerçekleştirmektedirler. Anadolu coğrafyasında bu toplantılar, Doğu Türkistan'dan Makedonya'ya kadar uzanan kültürel özelliklerin bir bölümünün korunarak günümüzde de yaşatılmaktadır. Temel amaç olarak eğlenceye dayanan bu geleneksel toplantılar, genç nesiller ve yetişkinler arasında sosyal dayanışmayı sağlamaktadır (Eroğlu ve Köktan, 2015, s. 339). Somut olmayan kültürel miras envanterinde geleneksel sohbet toplantıları; bölgelere göre isimlendirilmeleri, toplantı sıklığı, yaş sınırı, sayısı, kuralları kapsamında değerlendirilen sosyokültürel ve ekonomik işlevi olan geleneksel toplantılar olarak ele alınmaktadır (Önal ve Aksaray, 2023, s. 92). Bu unsur; Sıra Geceleri, Barana Sohbetleri, Sıra Name, Yaran, Sıra Yarenler, Velime Geceleri, Kürsübaşı Sohbetleri, Cümbüş, Gençler Kurulu, Delikanlı Teşkilatı, Gezek, Keyf/ Kef, Muhabbet, Oturmah, Oda Teşkilatı, Erfane, Sohbet şeklinde adlandırılabilir. Bu toplantılar geleneklerin kaybolmadan yaşatılmasına, köy ya da mahallelilik bilincinin oluşturulmasına, saygı, sevgi, birlik ve beraberlik gibi değerlerin oluşmasına ve sürdürülebilmesine aracı olmaktadır. Geleneksel Sohbet Toplantıları, SOKÜM Temsili Listesi'ne 2010 yılı içerisinde dâhil edilmiştir (Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2024i).

Alevi-Bektaşî Ritüeli Semah (2010)

Alevi-Bektaşî kimliğinin müziksel bir ifadesi olarak aktarılan Semah, Cem ritüeli içerisinde “Semaha kalkma”, “dönme” ve “selama inme” sırasıyla törensel olarak icra edilmektedir. Anadolu ve Balkan coğrafyasında çeşitli bölgelerde Sema, Zamah, Samah, Samag şeklinde de isimlendirilebilmektedir. Literatürde dini bir oyun veya dans şeklinde tanımlanabilen Semah, Cem ritüelinin bir kısmı şeklinde de ele alınabilmektedir (Daimi, 2021, s. 422). Türk halk müziğinde bir çeşit olarak değerlendirilebilen Semah, din ile ilişkili inançlara bağlı bir uygulama ve tapınma biçimi olarak da değinilebilmektedir. Ritüellerde geçmiş kuşaklardan elde edilen bilgilerin korunması, sürdürülmesi ve gelecek nesillere aktarılması tekrarlama, hatırlama ve canlandırma aracılığıyla gerçekleştirilmektedir (Kaptan, 2024, s. 771).

Alevi-Bektaşî düşünce sistemi kapsamı temelinde yer alan ve sürdürülen dini bir pratik olarak belirtilen Semah ritüeli, Türk kültür tarihinin önde gelen değerlerinden olmakla birlikte Orta Asya Türk kültüründen de önemli izler

taşımaktadır (Turan, 2010, s. 153). Semahlarda müzik ve ritim açısından yapısal olarak bölgeler içerisinde farklı örneklerine rastlanılabilmektedir. Bunun yanında benzer isimde gerçekleştirilen semahlarda, söz ve ezgi içeriğinde farklılıkların oluşu bu unsurun kültürel zenginliğinin bir işaretçisi olduğu göstermektedir. Semah, Alevi-Bektaşî Ritüeli, SOKÜM Temsili Listesi'ne 2010 yılı içerisinde kendisine yer bulmuştur (Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2024j).

Kırkpınar Yağlı Güreş Festivali (2010)

Güreş bir Türk spor geleneği olarak, Asya'dan Avrupa bölgesine ulaşana değin, Selçuklu ve Osmanlı Devleti'nin çeşitli coğrafyalarda bulunmasından dolayı değişimlere uğramış ve devamlı bir gelişim göstermiştir. Özellikle Marmara Bölgesi ve Rumeli ile birlikte buralarda uygulanan güreşlerde bir senteze doğru gidildiğinden söz edilmektedir (Bilar, 2013, s. 77). Rumeli'de geleneksel Türk güreşi yağlı olarak icra edilmesine başlanmasından sonra, Rumeli'nin vatan edilişi ile yağlı güreşin ilk uygulamalarına yönelik efsaneler de ortaya atılmıştır. Birtakım güreş yazarı Kırkpınar güreşlerinin ilk icrasında bulunulduğu tarihi Türklerin Rumeli'ye ayak basması olan Sarı Saltuk'u işaret etse de, diğer tarihçiler Orhan Gazi'nin oğlu Süleyman Paşa'nın Rumeli'ye kırk yiğit ile birlikte geçmesine değinmektedirler (Dervişoğlu, 2012, s. 158).

Diğer bir rivayete göre Kırkpınar'ın adı; Orhan Gazi oğlu Süleyman Paşa'nın önderliğindeki kırk yiğitten Ali ve Selim isimli güreşçilerin şehit olup defnedildikleri konumdan kırk pınarın fışkırmasına dayanmaktadır. Yörede "Rumeli Güreşi" olarak da adlandırılan Kırkpınar Yağlı Güreşleri, ata mirası olarak Türk gelenek, örf ve gelenekleri milli ve dini ritüeller ile birlikte yansıtan misafirperverlik ve yardımlaşmanın da içinde bulunduğu yarışma kapsamlı bir uygulama olarak belirtilmektedir (Küçük ve Silik, 2018, s. 85). Türk toplumunun geçmiş dönemlerden günümüze tarihsel sürecini aktaran bir somut delil olarak Tarihi Kırkpınar Yağlı Güreşleri, toplumu birbirine bağlayan ve güçlendiren önemli uygulamalardandır. Bu etkinlikler, altı asrı aşan bir süreçte geleneksel olarak gerçekleştirilmekte ve Türk toplumunda büyük bir desteği görmektedir (Soygüden, 2018, s. 337). Bu festival, Edirne ilinde Haziran ayının sonu ve Temmuz ayının başlarında belirlenen bir tarihte düzenlenmekte ve bir hafta sürmektedir. Geleneğin aktarılmasında yedi gün süren bir eğitimi söz konusu olmakla birlikte pehlivanlar 650 senelik buluşma alanında bir araya

gelmektedir. Festival aracılığıyla günümüze değin aktarılan kültürel kimlik, pehlivan adaylarına, çıraklara yansıtılmaktadır. Bunun sonucunda gelenek bir süreklilik sağlamaktadır. Bu festival dünyanın geçmişi zengin olarak değerlerinden spor faaliyetlerinden bir olarak değerlendirilmiş ve tarihler 2008 yılını gösterdiğinde “Avrupalı Seçkin Destinasyonlar” ödülünü kazanmıştır. 2010 yılında da UNESCO tarafından SOKÜM Temsili Listesi içerisine alınmıştır (Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2024k).

Geleneksel Tören Keşkeği (2011)

Tören keşkeği, geleneksel olarak bayram, mevlit, asker uğurlama, düğün, hacca gitme gibi toplu uygulamalarda, bölgedeki halkın toplanarak organize şekilde iş bölümü oluşturarak yaptıkları bir ürün şeklinde değerlendirilmektedir (Şahin ve Özdemir, 2018, s. 567). Ana malzemesi buğday olan keşkeğin, yan malzemeleri, pişirilmesi ve sunulması bölgeden bölgeye farklılıklar gösterebilmektedir (Çelik vd., 2021, s. 259). Kadın ve erkeklerin, açık ateşte büyük kazanlarla et ve buğdayı iş bölümü ile pişirerek elde ettikleri keşkek, türlü seremoni ve ritüelleri içerisinde barındırmasıyla “Tören Keşkeği Geleneği” ismini almıştır (Yeşilyurt ve Kurnaz, 2021, s. 798).

Gelenek, toplum veya grupların tarihleri, doğa ve çevreleriyle buldukları etkileşimler aracılığıyla şekillenmektedir. Aynı zamanda bireylere, kimlik, süreklilik ve aidiyet duygusu aşılamaktadır. Sosyal dayanışma pratiğinin bir örneği olarak üretkenlik ve kültürel çeşitliliğe de katkı sağlamaktadır (Özkan, 2024, s. 40). Türk kültürünün karakteristik özelliklerini yansıtan unsurlardan biri olan keşkek, fiziksel varlığı dışında birçok sosyal olgu ve pratiği içermekte ve aynı zamanda toplumun yüksek katılım gösterdiği bir organizasyon olarak belirtilmektedir. Tüm bu özellikleriyle bu gelenek, 2011 yılı içerisinde UNESCO SOKÜM Temsili Listesi’ne dahil edilmiştir (Çekiç ve Özkan, 2021, s. 424).

Mesir Macunu Festivali (2012)

İçerisine 41 baharat ve şifalı otların karışımıyla elde edilen mesir macununun, Türkiye’de 500.000 tonu aşan yıllık üretime sahip olduğu aynı zamanda yurtdışı pazarlara ihraç edildiği belirtilmektedir (Sarıca ve Özbay, 2023, s. 671). Yaklaşık dört asrı aşan kültürel bir geçmişe sahip olan unsura yönelik düzenlenen festivalin kökeni İslamiyet öncesi kutlama olan Nevruz’a dayandırılmaktadır. Osmanlı döneminde

Kanuni Sultan Süleyman'ın annesi Hafsa Sultan'ın tedavi edilmesi için Merkez Efendi'nin yaptığı ve onu iyileştiren macun, Nevruz zamanı halka dağıtılması ile Manisa'da bir gelenek haline gelmiştir (Erdoğan Aksu, 2017, s. 115).

Mesir macunu festivali, macun karma töreni, kortej yürüyüşü, mevlit okuma, Hafsa Sultan'ın Merkez Efendi'ye verdiği beratla ilgili tören ve sonrasında dua ve şifa dilekleriyle Merkez Cami minaresinden halka saçılımı gibi uygulamaları içermektedir (Yurdakul ve Çekal, 2022, s. 15-16). Çevredeki illerden birçok katılımcı çeken bu festivalin aynı zamanda bölge için bir turistik çekicilik oluşturduğu belirtilmektedir. Böylelikle festival, Manisa ili için sosyal, ekonomik ve kültürel bir etkinlik konumuna gelmektedir (Polat vd., 2018, s. 24). Mesir Macunu Festivali SOKÜM Temsili Listesi'ne 2012 yılında kaydedilmiştir (Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2024).

Türk Kahvesi ve Geleneği (2013)

Yemen'de bir içecek olarak şekillenmiş kahvenin anavatanının Etiyopya olduğu belirtilmektedir. Osmanlı döneminde 16. Yüzyılda toplumun tanımaya başladığı kahve; sunum ve pişirme teknikleriyle dünyada “Türk kahvesi” kültürünün tanınmasına ön ayak olmuştur (Özdal, 2023, s. 1078). Sosyal bir içecek olarak kahve, çeşitli mutfakların ve ritüellerin, dini ve etnik kimliğin, sosyal oluşumların içerisinde farklı bir yere sahip olmuştur. Mevcut özelliklerinden ötürü kahve tarihi, oldukça önemli bir statü taşımaktadır. Orta Doğu, Anadolu ve ardından Avrupa'ya uzun bir yolculuğu olup yayılan kahve, bulunduğu her kültüre göre yorumlanmış içerisinde bulunduğumuz zaman dünyada Türk kahvesi olarak kendine yer edinmiştir (Balcı, 2019, 316).

Kullanılan araç ve gereçleri, hazırlanması, sunumu ve ritüeli ile birlikte Türk kahvesi, köklü tarihi, sosyal ve kültürel geçmişiyle, bir nevi medeniyet ve kültür meydana getirdiğinden sosyolojik bir ilgi oluşturmaktadır. Dünden bugüne Türk kahvesi, misafir ağırlama ve özel günler gibi bir bardak su eşliğinde ikramda bulunularak somut ve somut olmayan kültürel değerleriyle atasözlerine, türkülere ve şiirlere konu olmaktadır (Karhan, 2021, s. 151). Türk halk ve mutfak kültürü içerisinde bir kültürel miras unsuru özelliği taşıyan kahve kültürü, sohbet ve eğlence gibi sosyolojik noktalarda ikramı ve ritüeli ile birlikte bir somut olmayan kültürel miras haline gelmiştir (Yönet Eren ve Ceyhun Sezgin, 2018, s. 701). Türk Kahvesi Kültürü

ve Geleneği, UNESCO İnsanlığın Somut Olmayan Kültürel Mirasının Temsili Listesi'ne 2013 yılında dâhil edilmiştir (Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2024m).

Ebru: Türk Kâğıt Süsleme Sanatı (2014)

İpek yolu aracılığıyla Orta Asya'dan Anadolu'ya kadar bir yolculuğu bulunan Ebru sanatının ilk dönemlerinde, hat ve cilt sanatlarına yönelik bir yan sanat dalı olarak işlev gördüğünden söz edilmektedir. Bu sanatta tekne, boya, kitre, kâğıt, tarak ve fırça gibi araç ve gereçler kullanılmaktadır (Begiç, 2015, s. 590-591). Bu sanat türünün aslen suyun yoğunlaştırılıp boyaların su düzeyinde durması ve icra edilmesini amaçladığı belirtilmektedir. Kitre gibi materyallerle yoğunlaştırılan suyun üzerine boyaların serpilerek şekillenmesi ardından oluşan motiflerin kâğıda aktarılmasıyla oluşturulan bir sanattır (Bozdağ vd., 2019, s. 182).

Ebru sanatının uygulanmasında kullanılan teknikler, yöntemler, araç ve gereçler farklılık gösterebilmekle birlikte klasik uygulamalara hatib, çiçekli, taraklı örnek verilebilirken; modern uygulamalarda farklı malzeme, motif ve uygulamalar kullanılabilir (Tüzel, 2022, s. 209). Zengin renkleri, uygulama alanı, teknikleri ile takı, dekorasyon gibi çeşitli ürünlerin tasarımında kullanılabilme potansiyeliyle ebru sanatı, aynı zamanda ülkelere veya bölgelere turistik ürün değeri de sağlayabilmektedir (Pelit ve Türkoğlu, 2019, s. 107). Ebru sanatı bir gelenek şeklinde usta-çırak ilişkisi içerisinde uygulamalı bir eğitim ile yaşatılmaktadır. Sanatın eğitim sürecindeki ana ilke yalnızca tekniğin öğretilmesi değil bununla birlikte felsefesinin de aktarımıdır. Gelenek, bireysel ve toplumsal hedeflere yönelik, toplum arasında iletişim yolunun açılmasını sağlamaktır. Diğer taraftan farklı kültürlerin üyelerinin ortak kültürel etkinliklere ve toplantılara katılım göstermesine öncü olmaktadır. Ebru sanatı, SOKÜM Temsili Listesi'ne 2014 yılında alınmıştır (UTMK, 2024d).

İnce Ekmek Yapımı ve Paylaşımı Geleneği: Lavaş, Katırma, Jupka, Yufka (2016)

İnce ekmek türlerinden oval veya yuvarlak şekilde oklava ya da elle açılan lavaş, jupka, yufka, ya da katırma; Kırgızistan, İran, Kazakistan, Azerbaycan ve Türkiye'de dünden bugüne yaşamış halkların yalnızca imal ettiği bir yiyecek ürünü değil aynı zamanda bölgede kuşaklar arasında aktarılıp sürdürülen bir eylem ve paylaşım kültürüdür (Akdu ve Boztoprak, 2023, s. 1546). Türkiye'de ekmek kültüründe en çok bilinen gelenek, ince ekmek yapımı ve paylaşımı unsurudur.

Anadolu coğrafyasında ince ekmek genellikle yufka ya da lavaş olarak isimlendirilmekte birlikte pek çok yemek çeşidinde kullanılabilir. Lavaş “tandır” olarak isimlendirilen geleneksel yöntemlerle yapılan taş ya da toprak fırınlarda pişirilmekte iken yufka ise ateşin üstüne yerleştirilen “sac” üstünde hazırlanmaktadır (Yayla ve Şirin, 2022, s. 363).

Toplumlar nezdinde birtakım farklı sosyal ve kültürel anlamlara sahip olan ince ekmek geleneği; belirli günlerde veya davetlerde yardımlaşma ve iş birliğiyle yapılmakta ve tüketilmektedir. Bu noktada kültürel bir paylaşımın da emaresi olan bu uygulamanın sosyolojik yönü olduğuna değinilebilir. Tarihler 2016 yılını gösterdiğinde beş ülkenin UNESCO’ya yaptığı başvuruya temsili listeye alınan bu gelenek, kültürümüz açısından taşıdığı önemi göstermesi açısından oldukça önemlidir (Çetinkaya ve Yıldız, 2018, s. 446). İnce Ekmek Yapma ve Paylaşma Geleneği: Lavaş, Jupka, Katırma, Yufka”, SOKÜM Temsili Listesi’ne Azerbaycan, İran, Kazakistan, Kırgızistan ve Türkiye adına ortak dosya ile 2016 yılı içerisinde dahil edilmiştir (Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2024n).

Geleneksel Çini Sanatı (2016)

Çini, killi toprağın hamur haline dönüştürülüp pişirilmesi ile üretilen, çeşitli kabartmalar, şekiller, motifler ve renklerle bezenen mimari yapı veya günlük kullanıma yönelik malzemeler olarak değerlendirilmektedir. Anadolu coğrafyasında genel olarak İstanbul, İznik ve Kütahya’da sürdürülmüş bu sanatta en çok balık, gemi ve lale gibi motifler kullanılmıştır (Bayazıt ve Işık, 2012, s. 893-894). Selçuklu ve Osmanlı dönemi çinileri, Türklerin daha geçmiş yıllarda seramik tekniklerinin birikimiyle birlikte gelişme göstermiş ve kendine özgü özellikleriyle dünyada tanınmaya başlamıştır (Okutur ve Özer, 2017, s. 18).

Çinicilik, Selçuklu ve Osmanlı dönemlerinde işlenişleri göz önünde bulundurulduğunda, Anadolu tarihinde en önde gelen el sanatlarından biri olduğu söylenebilir. Bu nedenle sanatın sürdürülebilirliğinin sağlanması kültürel zenginlik ve taşıdığı potansiyel açısından (turizm ürünü gibi) oldukça önemlidir (Altınay ve Dinçer, 2017, s. 347). Tüm bunlara ek olarak, bu sanatın günümüzde mevcut gelenek ve önemle sürdürülebilir olması en büyük pay sahiplerinin, bu kültürün içinde yaşayıp yetişen ve tecrübelerini özverileriyle yansıtan çini ustaları veya sanatçıları olduğu söylemek mümkündür (Ataç ve Çeliker, 2023, s. 49). Çini

ustaları bu gelenek doğrultusunda çıraklarına yalnızca çini yapımı ve uygulama yöntemlerini değil, aynı zamanda onlara süreyi verimli kullanma, yaratıcı, disiplinli, uyumlu ve dengeli davranmaları için motive etmektedirler. Geleneksel Çini Sanatı, SOKÜM Temsili Listesi'ne 2016 yılında kaydedilmiştir (Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2024o).

Bahar Bayramı Hıdırellez (2017)

Halk içinde yaygın bir şekilde inanılan geleneğe göre bahar mevsimi 6 Mayıs'ta başlamak üzere 187 gün devam etmekte ve bu tarih itibari ile bir takım gelenek, görenek ve uygulamalar baharın başlangıcı göz önünde bulundurularak meydana gelmektedir (Acıpayamlı, 1974, s.21). Anadolu coğrafyasında halk inanışlarına ilişkin ön plana çıkan unsurlardan birisi Hızır-İlyas kültü ve bunun doğrultusunda ortaya çıkıp gelişen ve bahar bayramı olarak isimlendirilen Hıdırellez geleneğidir (Döğüş, 2015, s. 74). Anadolu'da ve Balkanlarda yaygın bir biçimde mevsimsel geçişin bir ritüeli olarak kutlanan Hıdırellez; Hızır ve İlyas'ın bir araya geldiğine inanılan gün olarak kutlanmakta ve adının da peygamberlerin isimlerinin kökenleriyle birleşmesiyle oluşturulduğu belirtilmektedir (Yücesoy vd., 2023, s. 901).

Baharın karşılanması amacıyla mevsimlik bir tören olarak kutlanan Hıdırellez unsurunda; tabiatın uyanması ve yeniden canlanmasına işaret eden bahar mevsiminin, yeni bir yılın başlangıcı şeklinde algılanması ve karşılama törenlerinin yapılması ön plana çıkmaktadır (Kumartaşlıoğlu, 2017, s. 276-277). Bu gelenekte yapılan başlıca etkinlikler; ateşten atlama, yakınlarla yemek yemek, paylaşmak, türbe ve yatırları ziyaret etmek, dilek tutmak gibi eylemleri içermektedir (Ekici, 2023, s. 5). “Bahar Kutlaması: Hıdırellez” Türkiye ile Makedonya adına 2017 yılında SOKÜM Temsili Listesi'nde kayıt altına alınmıştır (Oğuz, 2020, s. 125; Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2024p).

Dede Korkut-Korkut Ata Mirası: Kültürü, Efsaneleri ve Müziği (2018)

Dede Korkut, Oğuz Türk boylarının, Azerbaycan ve Doğu Anadolu çevresine yerleştikleri ilk zamanlarda meydana gelmiş hikayeleri kapsamaktadır. Yazıya geçirildiği zamanlar 15. ya da 16. yüzyıla dayandırılmakla birlikte, Türk atasözleri, deyimleri, gelenekleri, inançlar, şiir anlayışı gibi unsurlarına eserde çokça rastlanmaktadır (Boz, 2024, 1333). Türk kültürünün önde gelen eserlerinden birisi olarak Dede Korkut kitabı, kültürel anlamda sürekliliğin sağlanması kapsamında

birtakım değerleri içerisinde barındırmaktadır. Bu eser, İslam'dan önceki ve sonraki Türk halklarının kültürel değerlerini yansıtarak özgün bir şekilde karşımıza çıkmaktadır (Özdemir, 2017, s. 11).

Dede Korkut Hikayeleri, Oğuz Türk boylarının Anadolu doğusunda yer almış geleneksel yaşam stillerini, ailevi yapılarını, dinini, dilini, mitolojik bakış açılarını, mücadelelerini anlatmakla birlikte temel amaç Oğuz kavminin yaşamının halk kahramanlarından faydalanılarak aktarılmasıyla dilin kültür taşıyıcılığını ve ortak değerlere ilişkin bilgileri yansıtabilmesidir (Deveci vd., 2013, s. 296). Kırgız, Kazak Türkmen, Özbek, Türkiye ve Azerbaycan Türkleri arasında başta olmak üzere diğer Türk destanlarına nazaran daha geniş bir yayılım gösteren Dede Korkut-Korkut Ata Mirası: Kültürü, Efsaneleri ve Müziği (Adıgüzel ve Şeyşenbekova, 2022, s. 4-5), Kazakistan, Azerbaycan ve Türkiye adına SOKÜM Temsili Listesi'nde 2018 yılında kayıt altına alınmıştır (Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2024r).

Geleneksel Türk Okçuluğu (2019)

İnsanoğlunun taş devrinden beri kullanmakta olduğu en eski savaş aletlerinden birisi olarak ok ve yay kabul edilmektedir. Türk tarihinde ve topluluklarında yalnızca silah olarak atfedilmeyen ok ve yay; siyasi, sosyal ve hukuki anlamları içeren önemli bir kültür sembolü olarak nitelendirilmektedir. Türk kültüründe genç yaşlardan itibaren öğretilen ve yuğ/toy gibi törenlerde yarışmaları organize edilen okçuluk; bir savaş sanatı ve spor türü olarak değerlendirilebilmektedir (Metin vd., 2018, s. 429).

Geleneksel Türk Okçuluğu, İslamiyet öncesinde Oğuz Kağan Destanı, İslamiyet döneminde ise Oğuznameler içerisinde kendisine yer bulmuştur. Orta Asya'dan Anadolu'ya taşınan bu gelenek; atış teknikleri, kuralları, ilkeleri, toplumsal uygulamaları, disiplinleri ile yaşam kültürü ile ilişkilendirilmiştir (Zeren Akbulut, 2021, s. 182-183). Türk okçuluğu geleneğinin tanıtımının artırılması ve kültürel etkinlikler içerisinde geniş bir alana sahip olmasıyla toplumdaki genç nesillerin gelişimine katkıda bulunabileceğine değinilmektedir (Şahin vd., 2018, s. 130). Bu noktada gerçekleştirilen eğitim kursları, müsabakalar, festivaller ve gösterilerle birlikte unsurun genç nüfus tarafından yaşatılıp sürdürülebilirliğinin sağlanmasında büyük önem taşıyacağı söylenebilmektedir. Geleneksel Türk Okçuluğu, SOKÜM Listesi'ne 2019 yılı içerisinde eklenmiştir (Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2024s).

Minyatür Sanatı (2020)

Anlamı İtalyanca “minyatura” kelimesine dayanan minyatür, el yazması kitapların süslenmesi amacıyla sulu boya ile yapılan resimlere ilişkin bir tabir olarak nitelendirilmektedir. Genel anlamda küçük boyutlu resim ve sanatları için kullanılan bir terim olan minyatür, kendine has boyama teknikleri ve anlatım biçimine sahip olmakla birlikte sanatı icra eden kişiler nakkaş olarak tanımlanmaktadır (Binark, 1978, 271-272).

Minyatür sanatı, Türk kültüründe Orta Asya’da Uygurlar dönemine kadar uzanmaktadır. Özellikle Hoço merkezli Turfan bölgesinde icra ettikleri eski minyatürler, Türk minyatür sanatının ana kaynaklarının göstergesidir. Bu sanatta genel olarak ilmi, edebi ve tarihi konular işlenebilmekle birlikte Türk tarihi dönemlerini gerçekçi bir şekilde yansıtmaktadır (Aslanapa, 1985). İçerisinde bulunduğumuz zamanda bir sanat dalı olarak süregelen bu unsurun, geçmişte kitap süsleme amaçlı uygulandığına değinilmekle birlikte tezhip ve ebru gibi farklı süsleme sanatlarıyla da uygulanabildiğine değinilmektedir. Aynı zamanda minyatürler, günümüzde bilgisayar ortamında da tasarlanabilmektedir. Minyatür Sanatı, 2020 yılında SOKÜM Listesi içerisinde kendisine yer bulmuştur (Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2024t).

Geleneksel zekâ ve strateji oyunu: Mangala/Göçürme (2020)

Mangala, genel olarak iki kişiyle oynanan belirli karakteristik özellikleri içerisinde barındıran, zekâ ve beceriye dayalı Türk strateji oyunudur. Türk kültürünün sosyokültürel, devlet, inanç, askeri ve aile hayatı gibi dünya perspektifini ele alan etnografik bir oyun olan mangalanın, satranç ile benzer yanları bulunmakla birlikte dört bin yıllık tarihiyle her yaşta insanın keyifle oynadığı bir oyun olarak belirtilmektedir (Kul, 2018, s. 983).

Köklü bir tarihi bulunan mangala/göçürme oyununun, Tunç Devri’nden beri Türklerde bulunduğu belirtilmektedir. Sakalardan Hunlara, Göktürklerden Osmanlı’ya kadar birçok kültür çevresinde oynandığı gözlemlenmiştir. Hatta Manas Destanında bu oyunun bir türü olan Dokuz Korgol Oyunu da geçmektedir. Türk kültüründe doğumundan itibaren özel eğitimler verilen çocukların zekâ gelişimleri ve geleceğe hazırlanmaları amacıyla bu tür oyunlar büyük önem taşımaktadır (Küçükyıldız, 2011, s. 22). Mangala oyununun oynanma stiline bakıldığında bölgeden bölgeye farklılık gösterebildiği gibi Türkiye coğrafyasında esas olarak iki oyuncunun, yere doğru

karşılık şekilde kazdıkları çukurlarda belirli sayılarda taşları sırasıyla bırakmaktadırlar. Toplamda kırk sekiz taş ile oynanan oyunda, her bir oyuncu çukura dörder parça olarak taşları atıp, kendi bölgeleri içinde bulunan hazinelerde en fazla taşı biriktirmeye çalışmaktadırlar (Töret ve Baştürk, 2023, s. 45). Geleneksel olarak sahip olduğu özellikler neticesinde Mangala/Göçürme Oyunu, 2020 yılı içerisinde SOKÜM Temsili Listesi'ne alınmıştır (Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2024u).

Hüsn-i Hat, Türkiye'de İslam Sanatında Geleneksel Güzel Yazı (2021)

İlgili SOKÜM unsuru, belli estetik özelliklerin göz önünde bulundurularak, kökeni Arap alfabesine dayanan harflerin orantılı ve ölçülü stilde yazılmasını yüzyıllar boyunca sürdürülmesini amaçlayan bir uygulama olarak belirtilmektedir. İçerisinde bulunduğumuz zamana değin bu sanat, cami, hamam, mabet ile kutsal ve edebi sayılan eserler üzerinde kullanılmaktadır (Berkli ve Mahboubi, 2021, s. 1-2).

Kullanılmakta olan geleneksel nitelikteki araçların içerisinde organik olarak perdahlanan bir kâğıt çeşidi, kamış bir kalem ve onun bıçağı, düzeltme levhası, hokkası, mürekkebi ve kutusu yer almaktadır. Sanatın icrasında hattatlar, kendi teçhizatlarını üretmekte ve geleneğin aktarımında sahip olduğu tecrübeleri, zanaat yeteneklerini ve bilgilerini çıraklık sistemiyle sürdürmektedirler (Lowry, 2004). Pek çok farklı stile sahip olan bu sanat, kâğıt ya da deriye yazılabilmesiyle birlikte cam, mermer ve ahşap üstüne de icra edilebilmektedir (Korkmaz, 2017, s. 11). Geleneksel anlamda bu sanat, Kur'an, kamu binaları ve hadislere yönelik uygulanabilir; aynı zamanda yalnızca fikirleri kâğıda dökmenin değil, görsel anlamda betimlenmesine bir aracı rolü sağladığı düşünülmektedir. Hüsn-i Hat, SOKÜM Temsili Listesi'ne 2021 yılı tarihi içerisinde alınmıştır (UTMK, 2024d).

Çay Kültürü: Kimlik, Misafirperverlik ve Toplumsal Etkileşim Sembolü (2022)

Türkiye, dünya çay pazarında önemli bir paya sahip olmakla birlikte siyah çay içimi Türk kültürü ve yaşam stilinin ayrılmaz bir ögesi olmaktadır. Bu kültür, öncelikli olarak misafirperverliğe işaret eden, toplumlar içerisinde bağ oluşturup bunu sürdüren ve de gündelik yaşamdaki önem taşıyan zamanların kutlanması için aracı sosyal bir uygulama olarak yaşatılmaktadır (Güneş, 2012, s. 237).

Dünya üzerinde ilk olarak Çin ve Hindistan'da yetiştirilen çay bitkisinin ana vatanının Assam (Hindistan'ın Çin sınırı bölgesi) olduğu belirtilmektedir. Buradan Çin'e taşınan bu kültür, İpekyolu güzergahı üzerinde olmasının da katkılarıyla Anadolu coğrafyasına ulaşmıştır (Üstün ve Demirci, 2013). Farklı varyasyonlarda çay çeşitleri ve demleme yöntemlerinin mevcutluğuna karşın, çay kültürünün olduğu ülkelerde genellikle siyah çay toplanıp tüketilmektedir (Bükey ve Göral, 2022, s. 31). Bu kültür, toplum içerisinde yer alan tüm kesimlerin gündelik hayatının önem taşıyan bir boyutudur ve sağlam bir kültür kimliği duygusu temin etmektedir. Çay Kültürü, sahip olduğu kültürel önemle 2022 yılına gelindiğinde SOKÜM Temsili Listesi içerisine kaydedilmiştir (UTMK, 2024d).

İpek Böcekçiliği ve Dokuma için İpeğin Geleneksel Üretimi (2022)

Tarihi M.Ö. 2600 yıllarına dayandırılan, ilk olarak Çin'de başladığı belirtilen ipek böceği yetiştiriciliği, M.Ö. 200'de Batı Asya'ya ulaşmış ardından altıncı yüzyılda Bizans İmparatorluğu'ndan Avrupa'da Fransa ve İtalya'ya kadar bir yayılım göstermiştir (Yurtoğlu, 2017, s. 160). Bu uygulamada ipek böcekleri, yumurtadan çıktığı günü takip eden yirmi sekiz günde yetiştirilir. Bu süreçte böcekler dört kez uyku dönemine girip deri değiştirmekte ve dut yapraklarıyla beslenmektedir. Böceğin kozaya girmesinden on gün sonra ördükleri koza ipleri toplanıp çekilmektedir (Uzun, 2024, s. 716).

Geleneksel olarak süregelen bu dokuma üretim tekniğinde ipek böceği yetiştiricileri, ipek böceklerinin beslendiği dut ağaçlarını yetiştirmektedirler. İpek böceklerinin tek besin kaynağı dut yapraklarıdır (Odabaş vd., 2020, s. 75). Üretimin sağlanması aşamasında lifler kozdan sarılmakta, iplik şeklinde bükülmekte, temizlenmekte ve ardından boyanmaktadır. İzleyen süreçte, elde edilen iplikler kumaş ve halı gibi birçok zanaat ürünü yaratımında kullanılmaktadır (Kaya ve Ateş, 2022, s. 645). Tarihi İpek Yolu geleneklerinin en önemli özelliklerini yansıtan uygulama, kültür kimlik ve geleneğin en önemli yansıtıcısı olarak değerlendirilmektedir. Bu gelenek aynı zamanda ipek ticareti kapsamında olduğundan, kültür ve bilim etkileşimlerine faydası olmuş bir sosyal bir sembol olarak nitelendirilmektedir. İpek Böcekçiliği 2022 yılı içerisinde taşıdığı önemle birlikte SOKÜM Temsili Listesi'nde kayıt altına alınmıştır (UTMK, 2024d).

Nasreddin Hoca/Molla Nesreddin/Molla Ependi/Apendi/Afendi Kozhanasyr Fıkra Anlatma Geleneği (2022)

Öğreten, güldüren ve düşündüreren fıkralarıyla Türk toplumunda önemli bir yeri bulunan ve tanınan Nasreddin Hoca, Sivrihisar'ın Hortu köyünde dünyaya gelmiş, Akşehir'de ise vefat etmiştir. Doğmuş olduğu köyde babası vefat ettikten sonra, Nasreddin Hoca bir süre imamlık yapmış, sonrasında görevi başkasına devrederek önem taşıyan kültür merkezlerinden Akşehir'e yerleşmiştir (Tülücü, 1999, s. 269).

Bu gelenek, bilgelik ve mizahi açıdan, yaşam ve toplum tecrübelerinin rol modeli olarak tanınmış bilge ve filozof olarak nitelendirilen Nasreddin Hoca'ya dayandırılmış fıkraların aktarılması sonucundaki şenlikleri ve sosyal olgulara işaret etmektedir (Özdemir, 2010, s. 28). Her sözünün altında bir hikmet yatan Hoca'nın, sanat, karikatür, resim ve edebiyatta alıntılarını gözlemlemek mümkündür (Şanlı, 2009, s. 261). Türkiye, Azerbaycan ve Kazakistan gibi birçok ülkede az farklılarda da olsa hikâye kahramanları, benzetmeler açısından ortak bir miras olarak görülmektedir. Pratik zekâ, hazırcevaplık ve sözlerin gücüyle karmaşık durumların üstesinden gelinebileceğini anlatan Nasreddin Hoca Fıkraları sürpriz nitelikleriyle karakterize edilmektedir. İlgili unsur 2022 yılı içerisinde SOKÜM Temsilî Listesi içerisinde kayıt altına alınmıştır (UTMK, 2024d).

Tazhib/Tazhib/Zarhalkori/Tezhip/Naqqoshlik (2023)

Arapça'da altınlama anlamına geldiği belirtilen tezhip, eski elyazması kitapların ve hüsn-i hat murakkaların kenar kısımlarına yıldız ve boya ile yapılan süsleme işlerine denilmektedir (Binark, 1982, s. 17).

Bir süsleme sanatı olarak tezhip, el yazma işlemleri, minyatür sayfaları ve kaligrafik yazımlarda uygulanmaktadır. Altın boya ve varak sanatın ana bileşenin oluşturan bilgi ve teknikler içerisinde yer almaktadır. İçerisinde bulunduğumuz zamanda hat sanatı, minyatür, el yazması gibi sanat eserlerinde çağdaş ve geleneksel yorumları görülebilmektedir (Üçer ve Üçer, 2020, s. 23). Bu sanatta kullanılmakta olan motif, desen ve renkler ayrı birer anlam taşımakta olup edebi, tarihi el yazmaları, evlilik evrakından ticari anlaşmalara kadar süslenmesi bir gelenektir. İşaret ettiği nitelikler ile bu uygulama, toplumların inanç ve kültürel uygulamaları ile yakından ilişkisi bulunduğu söylenebilmektedir. Tezhip, 2023 yılı içerisinde SOKÜM Temsilî Liste'si içerisinde değerlendirilmiştir (Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2024v).

İftar/Eftari/İftar/İftor ve Sosyo-Kültürel Gelenekleri (2023)

İlgili unsur, Ramazan ayı içerisinde Müslümanların, gün batımı sonrasında bütün dini ve tören ibadetleri gerçekleştirildikten sonra uygulanmaktadır. İftar, tüm yaş gruplarında, cinsiyette ve etnik kökünde olan bireylerin bulunduğu, gün doğumundan gün batımına kadarki süreçte oruç ibadetinin bulunulan gün için sona erdiğini işaret etmektedir (Özden, 2006, s. 84).

Ay takviminde, Şaban ve Şevval ayları arasında yer alan dokuzun ay Ramazan, İslam dünyasından oruç tutulan ay olarak büyük önem taşımaktadır (Akturfan ve Dağcı, 2024, s. 14). Birliğin, beraberliğin, kardeşliğin en üst düzeyde yaşandığı bu ay içerisinde Türk milleti, Ramazan ayını yalnızca ibadet etme ve oruç tutma olarak değerlendirmemiş; bu aya ayrı bir düşünce ve özen göstererek birtakım hazırlıklar yaparak hem dini hem kültürel manada zenginleştirmiştir (Çetin, 2020, s. 14). Dayanışma ve sosyal anlamda etkileşimde bulunmaya ön ayak olan bu gelenek, halk nezdinde toplum ve aile yapısını güçlendiren aynı zamanda hayır yapmayı da sağlayan bir uygulama olarak görülmektedir (UTMK, 2024d). İftar geleneği, 2023 yılı içinde SOKÜM Temsilî Listesi içerisine alınıp kaydedilmiştir.

Balaban/Mey Zanaatkârlığı ve İcra Sanatı (2023)

Mey, bir eşlik ve solo enstrümanı olarak Anadolu coğrafyasının doğu bölgesindeki ezgileri aktaran, icrasında kadınlar ve erkeklerin rol aldığı çalgı olarak belirtilmektedir. Bu nefesli çalgı; gövde, ağız ve yassı olan geniş bir kamış ile toplamda üç parçadan oluşmakta; Azeri Türkçesinde Balaban ya da Türkçede Mey olarak adlandırılmaktadır. Kayısı ya da erik ağacından geleneksel olarak üretilen bu çalgı, zeytinyağı ya da keten yağı ile kaplanmaktadır (Doğan, 2019, s. 1241).

Kelime olarak ney, Farsçada nay kelimesinin incelmış biçimi olarak belirtilmektedir. Mey kelimesinin ise muhtemelen nay kelimesinin incelmesiyle aktarıldığı ve ney enstrümanı ile arasındaki farkın ortaya konulması amacıyla anlamını kazandığına değinilmiştir. Bu iki çalgı arasındaki temel farkta ney daha çok Türk tasavvuf ve sanat müziğinde kullanılmakta iken meyin ise Türk halk müziğinde icra edilmesidir (Eren ve Tansever, 2020, s. 134). Meyin yapımında kullanılan malzemeler ve ebatlar coğrafyadan coğrafyaya değişim göstermektedir. Zanaatkar ve müzisyenlerin kolektif hafızası ve kimliğinin yansıtıcısı olan bu çalgı, tüm cinsiyetten, yaştan, etnik kökenden kişileri yapılan dinletilere katılmayı teşvik ederek toplum

kimliğini, sosyal belleği ve dayanışmayı amaçlamaktadır. Balaban/Mey zanaatkarlığı, 2003 yılı içerisinde SOKÜM Temsili Listesi'ne dahil edilmiştir (Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2025a).

Sedef Kakma İşçiliği (2023)

Türk sanatının en önemli örneklerinden ağaç işçiliği ve sanatı, öncelikli olarak teknik amaçlarla kullanılan ağacı bezemek düşüncesinden doğmuştur. Mimari eserlerde ağaç, teknik amaçlarla kullanılıp görünen bölümlerinde oyma işçiliği yapılarak kapı ve pencere kanatlarında bezemeli tavanlar meydana getirilmiştir (Kerametli, 1961, s. 5). Dünden bugüne, ahşap yüzeylerin daha iyi bir şekilde görünmesini sağlamak adına farklı boyama teknikleri, farklı oyma işlemleri ve bazı materyallerin yüzeylere entegre edilmesi gibi işlemler uygulanmıştır. Bu tekniklerden bir tanesi de Anadolu'da belirli bölgelerde karşımıza çıkan sedef kakma işçiliğidir (Eser ve Bal, 2017, s. 572).

Yıllar boyunca Anadolu coğrafyasında yaşayan insanların zevklerini ve becerisini aktaran sedef kakma sanatı, bölgelere kültürel ve ekonomik zenginlik katmalarının yanında ev içi ahşap mobilyalardan dekoratif malzemelere kadar geniş çaplı bir kullanım alanına sahiptir (Özdemir ve Yıldırım, 2016, s. 417). Kur'an kılıfı, enstrümanlar, saklama kasaları, aynalar gibi ahşap niteliği olan eşyalara sedef parçalarının işlenmesi uygulanmaktadır. Abanoz, ceviz ya da maun türünden koyu renge sahip ağaçlara zanaatkarlar, sedefi hafifçe kabuk kısmından biçimlendirerek sanatı yaratırlar. Bu işleme süreci içerisinde kaligrafik motifler, dekoratif efekt ve son aşama olarak renklendirme aşamaları bulunmaktadır (UTMK, 2024d). İçinde bulunduğumuz zamanda, ilgili sanatı icra eden zanaatkarlar sahip oldukları bilgi ve yeteneklerini atölye, forum, bloglar ve çeşitli sosyal medya kanalları aracılığı ile farklı ülkeler de bile sosyokültürel etkileşimler sağlamaktadır. Sosyokültürel belleğin muhafazasında ise müze veya anıtlar içerisinde bulunan tarihi eşyaları restore ederek katkıda bulunmaktadır. Bu işçilik, 2023 yılında SOKÜM Temsili Listesi içerisinde Türkiye ve Azerbaycan adına kayıt altına alınmıştır (Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2025b).

Geleneksel Gayda/Tulum Yapımcılığı ve İcrası (2024)

Yörelere folklor ve kültürlerinin yansıtıcısı olarak halk müziğinde ve bunun icra edilmesinde kullanılan tulum, kemençe, kaval gibi enstrümanlar, Türk kültür

ögelerinin bir parçası olmakla birlikte farklı coğrafyalara bağlı olarak yayılım gösterebilmektedir. Örneğin, Orta Asya'dan İskoçya'ya kadar geniş bir coğrafyada hayatlarını sürdüren halklar için eğlencede davul ve kemençenin yanında tulum çalgısı da oldukça yer edinmektedir (Uzun, 2016, s. 55).

Tulum çalgısının farklı halk gruplarının müzik kültüründe geniş bir coğrafyada yayılım göstermesi; yapım tekniği, nitelikleri, icra edildiği ortam ve ritüellerde farklılıklar gözlemlenmesine sebebiyet vermektedir (Yılmaz vd., 2024, s. 165). Türkiye'de Trakya ve Doğu Karadeniz bölgeleri ile Makedonya ülkesinin bölgelerini içerisinde yapılmakta ve icra edilmekte olan geleneksel gayda/tulum çalgısının Türkiye ayağında; gövde, üfleme ve melodi olmak üzere üç kısımdan oluşmaktadır (Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2025c). Tulumun günümüz dünyasında değerlendirilmesi gerekirse; kültürün yoğunluğu, icra edenlerin ve ustalarının çokluğu nedeniyle Türkiye'nin bu geleneğin en yaygın olarak uygulandığı ülke olarak belirtilmesinde kuşku yoktur (Çalık, 2020, s. 285). Bu gelenek, asırlar boyunca sosyal aktiviteler çerçevesinde toplulukları bir araya getirmektedir. Gelenek içerisinde hasat ve göçebelik gibi birçok uygulamayı içermesi, onun eşsiz bir kültür kimliği göstergesi olduğunu işaret etmektedir. Böylelikle dayanışmayı, sosyal ilişkileri, aidiyeti ve iş birliğine doğrudan etkisi olduğu söylenebilmektedir (UTMK, 2024d). Gayda/Tulum Yapımcılığı, Türkiye ve Kuzey Makedonya adına 2024 yılı içerisinde SOKÜM Temsili Listesi içerisinde kendisine yer bulmuştur.

Islık Dili (2017) (Acil Koruma Gerektiren SOKÜM Listesi İçerisinde)

Islık kavramı, dilin parmak ya da diş aracılığıyla bükülüp hava dalgası yoluyla çıkarılan ses olarak tanımlanmaktadır. Çıkarılan bu sesin bir kelime olarak anlam kazanıp kişiler tarafında anlaşılır bir hale dönüşmesi de ıslık diline işaret etmektedir. Bu noktada işlevsellik kazanan ıslık, bir sözlü iletişim aracı, canlıları uyarma amacıyla çıkarılan ses, protesto etmek için uğultular, müzik aleti gibi çeşitlere bürünmektedir (Korkmaz, 2023, s. 2096).

Islığın modülasyona uğratarak meydana gelen ses üstüne sözcükleri bindirerek oluşturulan bir tür akustik iletişim şekli olan ıslık dili, dünya üzerinde çetin ve engebeli arazilerde insanlar arasında iletişimin sağlanması amacıyla İspanya, Yunanistan, Fransa, Çin gibi dağlık coğrafyanın olduğu ülkelerde varlığını gösteren kültürel bir zenginliktir. Islık dilinin bu bölgeler haricinde en etkili bir şekilde

kullanılan yerlerden birisi de Doğu Karadeniz'in Giresun ili Çanakçı ilçesine bağlı olan Kuşköy'dür (Uzun vd., 2021, s. 106). Ritimsel, ezgisel ve belirgin ses kalıplarıyla halkın arasında iletişimi sağlamakta olan ıslık dili, gündelik hayatta kullanılan basit kelimelere (gel, git, tamam gibi) ikame olarak kullanılmaktadır. Kitle iletişim araçlarının kullanımının yaygınlaşması nedeniyle bu unsurun uygulanmasının oldukça azaldığı üzerinde de durulmaktadır. Bu nedenle, insan yaratıcılığının işlevsel bir örneği olan ıslık dili, Acil Koruma Gerektiren Somut Olmayan Kültürel Miras Listesi içerisinde bulunmakta ve bu listeye 2017 yılında Türkiye adına kayıt edilmiştir (Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2024y).

Geleneksel Ahlat Taş İşçiliği (2022) (Acil Koruma Gerektiren SOKÜM Listesi İçerisinde)

Geleneksel Türk el sanatları kapsamında önemli bir yer teşkil eden taş işçiliği, Selçuklular, Beylikler ve Osmanlı dönemlerinde mimari açıdan yoğun bir şekilde icra edilmiştir. Türbe, hamam, cami, kümbet, çeşme gibi birçok yapıtta yoğun şekilde rastlanılan ve ülkemizin somut olmayan kültürel mirası bu işçilikte önemli örnekler olarak Ahlat'ta bulunan Selçuklu cami, kümbet, köprü, kale kalıntıları verilebilmektedir (Sökmen, 2015, s. 101).

Neolitik dönemden beri yapı uygulamalarında kullanılmakta olan taş malzeme, on birinci yüzyılda Anadolu'ya gelen Türkler tarafından özellikle anıt mimarisinde oldukça faydalanılmıştır. Ahlat, taş işçiliğinin önemli bir merkezi olmasının yanında sahip olduğu karakteristik taşıyla Orta Çağ'dan süregelen bir kültürün günümüze kadar yaşatılmasına ön ayak olmuştur. Burada yetiştirilen sanatkarlarla ünlenmiş ve yapı tekniklerinde yaşanan gelişmelere rağmen günümüzde devam ettirilmeye çalışılmıştır (Davulcu, 2015, s. 48). Özetle bu unsur, volkanik özellik gösteren karakteristik Ahlat taşlarının çıkarılıp şekillendirilerek süslenmesini izleyen süreçte eser ve yapıtlar oluşturmak için kullanılmasına işaret eden yöntemleri, bilgiler, becerileri ve estetik anlayışları ifade etmektedir. Bu işçilikte kullanılan taş, madenciler aracılığıyla Nemrut Dağı eteklerinden çıkarılmakta ve volkanik bir özellik göstermektedir. Çalışmalar sonucunda elde edilen taş kesilip şekillendirilerek, el aletleri ve oyma süreçleriyle ustalar tarafından bezenmektedir. Ahlat Taş İşçiliği, tarihler 2022 yılını gösterdiğinde Acil Koruma Gerektiren Somut Olmayan Kültürel Miras Listesi kapsamına alınıp listeye dahil edilmiştir (UTMK, 2024d).

Zeytin Yetiştiriciliği ile İlgili Geleneksel Bilgi, Yöntem ve Uygulamalar (2023) (Acil Koruma Gerektiren SOKÜM Listesi İçerisinde)

Zeytin ağacı, genel olarak Akdeniz ikliminin hâkim olduğu 38 ülkede yetiştirilmekte ve üretimin büyük bir kısmı Akdeniz bölgesi ülkelerinden karşılanmaktadır. Zeytinin kültüre ilk alındığı bölgelerden birisi olarak Türkiye'nin zeytin çeşitliğinin zengin olduğunu söylemek mümkündür (Sevim vd., 2022, s. 416). 500 ila 1000 yıl arasında yaşayabilen zeytin ağacı, 3-4 yaşları arasında mahsul verebilmekte, 12-20 yaş aralığında beklenen verime ulaşarak ekonomik anlamda 80-100 yaşına kadar varlığını sürdürebilmektedir. Budama teknikleriyle gençleştirilip uzun zamanlar verim alınabilen bu ağaçlar, varlıklarıyla toprağın biyolojik, fiziksel ve kimyasal ortamlarını güçlendirmektedirler (İlgar, 2016, s. 32).

Zeytin yetiştiriciliği unsuru, delice adını taşıyan yabancı nitelikte değerlendirilen zeytin ağaçlarının aşısı, budama ve gübreleme süreçlerinin uygulanarak zeytin toplanımı, hasadı ve işlenimi uygulamaları olarak belirtilmektedir. Bu uygulamalar, iklim, topografik özellikler, gübre ve yöntemleriyle birlikte doğa ile ilgili geleneksel bilgi ve uygulamaları alanına dayandırılmaktadır (Kasapoğlu, 2024, s. 18). Bu unsurun uygulanmasında halk takvimi esas alınmakta ve zeytin ağaçları bu doğrultuda aşılınmakta ve toplanmaktadır. Hasat sezonunun başlangıcı ve sonunda birtakım etkinlikler (yarışmalar, halk oyunları gibi), festivaller ve merasimler yapılmaktadır. Zeytin yetiştiriciliği unsurunun sürdürülebilirliğinin sağlanıp yaşatılması amaçlanmakta olup; bu nedenle 2023 yılı itibarıyla Acil Koruma Gerektiren Somut Olmayan Kültürel Miras Listesinde yer almaktadır (UTMK, 2024d).

2.1.1.7. Bursa İlinin Somut Olmayan Kültürel Miras Unsurları

Bursa ilinin SOKÜM unsurlarını yönelik ulusal envanterlere kayıt aşamasından önce yapılan il envanterleri tespit çalışmaları 2009 yılı itibarıyla başlamış ve SOKÜM İl Tespit Kurulu tarafından birçok unsur ilgili envantere kaydedilmiştir (Kondakçı, 2024). Yapılan çalışmalarda 34 kültürel unsur ve 3 adet yaşayan insan hazinesi teklif edilmiştir. Kültürel unsur yetkilileri, sivil toplum kuruluşu üyeleri, yerel yönetimler ve akademisyenlerin görevli olduğu İl Tespit Kurulu, her sene Mayıs ve Kasım ayları içerisinde bir araya gelerek değerlendirilen kültürel unsurlara ilişkin verileri "Somut Olmayan Kültürel Miras Tespit Formu" ile birlikte Araştırma ve

Eğitim Genel M¼d¼rl¼đ¼'ne ulaştırmaktadır (K¼lt¼r ve Turizm Bakanlığı, 2024z; Bursa B¼y¼křehir Belediyesi, 2024a).

Çizelge 4. Bursa İlinin SOK¼M İİ Envanterinde Yer Alan Unsurları

SOK¼M Alanı	Unsur Grup Başlığı	Unsur	İİ Envanteri/Yerel Uygulamalar
G¼steri Sanatları	Geleneksel Halk Dansları	Cezayir havaları	Cezayir Oyunu
		Kılıç Kalkan Oyunu	Kılıç Kalkan
	Geleneksel Seyirlik Sanatlar ve Oyunları	Meddahlık	Meddahlık/ Kıssahan Őehnamehan ve Mukallit
		Karag¼z	Karag¼z
		Geleneksel Sirk Sanatları	Canbazhane/K¼rm¼k Geleneği
	Geleneksel Mehter	Mehter	Mehteran, Osmanlı Askeri M¼zika Takımı
	Geleneksel Sporlar	Geleneksel T¼rk Okçuluğu	Yaya Okçuluk
Geleneksel Zek¼ ve Strateji Oyunu: T¼rk Daması		T¼rk Daması	
Toplumsal Uygulamalar, Rit¼eller, Ő¼lenler	Geleneksel Toplantılar ve Teşkilatlanmalar	Barana, sıra gecesi, y¼ren vb. Geleneksel sohbet toplantıları	Gezek/Dış Gezek
		Ahilik	Erfane G¼n¼/Erfane
		Ahilik	Ahilik/Esnaf Bayramı
	Yardımlaşma, Dayanışma ve Hayır Gelenekleri	Hayır Geleneği	Lokma D¼kme/ Hamur, Pişi, Mekik, Kabalka
	Evlenme Gelenekleri	D¼đ¼n	Danışık
	İnanç ve İnanışlara Bağlı Gelenek ve Uygulamalar	Mevlit Geleneği	Mevlid Geleneği/ Mevl¼t, Mevlit Cemiyeti, Vesilet'¼n Necat
		Yağmur Duası T¼renleri	Yağmur Duası
		Kandil Gecesi Gelenekleri	Miraciyye/Miraciye
	¼nemli G¼n ve Őahsiyetleri Anma Gelenekleri	Erguvan Bayramı	Erguvan Bayramı
	T¼rk Mutfak K¼lt¼r¼/ Geleneksel Yiyecek-İçecek Yapımı ve Toplumsal Uygulamaları	Kahve K¼lt¼r¼	Kahve Geleneği
		Aşure Geleneği	Aşure
Geleneksel Boza Yapımı ve Gelenekleri		Boza	
Y¼resel B¼rek, Ç¼rek Yapım K¼lt¼r¼ ve Geleneği		El Açması Bursa B¼ređi/ B¼b¼rek	
Doğa ve Evrenle İlgili Uygulamalar	Takvime bağlı inanış, Kutlama ve Gelenekler	Hıdırellez	Hıdırellez/6 Mayıs
	Tarım ve Bağ-Bahçe Uygulama ve Gelenekleri	Zeytin ve Zeytinyağı K¼lt¼r¼	Geleneksel zeytin Yetiştiriciliği ve ¼r¼nleri Yapımcılığı/ "Oleacea, deli zeytin (yabani zeytin, Çopal), Gemlik Zeytini, Trilye Zeytini, Çelebi"
	Geleneksel Hayvan yetiştiriciliği ve Toplumsal Uygulamaları	İpek ve ipek b¼cekçiliđi K¼lt¼r¼	İpek B¼cekçiliđi/Kozacılık
	Geleneksel Őıfa ve Temizlik Uygulamaları, Bakım ¼r¼nleri Yapımcılığı	Hamam K¼lt¼r¼	Hamam Geleneği

Çizelge 4-devamı

El Sanatları Geleneği	Klasik Türk Süsleme ve El Sanatları	Seramik Sanatı	Seramikçilik
		Çini Sanatı	İznik Çinisi/Kaşı, Evani, Sırça (Sırçalı), Firitli Çini
Geleneksel El Sanatı Ustalığı (Geleneksel Zanaatkarlık)	Kündekâri Sanatı	Kendekari	
	Yorgancılık	Yorgancılık	
	Kaşıkçılık	Tahta Kaşık Yapımcılığı/Oyun Kaşığı, Tongurdaklı Kaşık Yapımcılığı	
	Bıçakçılık	Bıçakçılık/Çakı, Kama, Yatağan	
	Sepetçilik/Hasır Örücülüğü	Köföncölük/Küfe	
Geleneksel Giyim Kuşam Yapımcılığı ve Kullanım Gelenekleri	Süpürgecilik	Süpürgecilik	
	Geleneksel/Yöresel kıyafet, içlik, önlük ve süslenme (kuşak, kemer, başlık, toka)	Keles kıyafet Geleneği/ Dağ Yöresi Kıyafetleri	

Kaynak: Kültür ve Turizm Bakanlığı (2024z). <https://yakegm.ktb.gov.tr/TR-344757/somut-olmayan-kulturel-miras-turkiye-ulusal-envanteri.html>. (Erişim Tarihi: 29.09.2024).

Çizelge 4’te 2024 yılı itibari ile Bursa ilinin somut olmayan kültürel miras unsurlarının yer aldığı il envanteri ayrıntılı bir şekilde incelenebilmektedir. Bu doğrultuda, *Gösteri sanatları kategorisi* içerisinde Bursa ilinin somut olmayan kültürel miras unsurları Meddahlık ve Karagöz şeklinde karşımıza çıkmaktadır (AEGM, 2024c). *Ritüeller, şölenler ve uygulamalar kategorisi* içerisinde Bursa ilinin somut olmayan kültürel miras unsurları; Gezek, Erfana, Ahilik, Lokma Dökme, Danişık, Mevlid Geleneği, Yağmur Duası, Miracciye, Erguvan Bayramı, Kılıç Kalkan Oyunu, Cezayir Oyunları, Yaya Okçuluk, Hamam Geleneği, Hacı Tehniyesi, Türk Daması, Canbazhane/Kömrük Geleneği ve Mehter olarak değerlendirilebilmektedir. *Evren ve doğa ile ilgili uygulama ve bilgiler kategorisi* içerisinde Bursa ilinin somut olmayan kültürel miras unsurları; Geleneksel Zeytin Yetiştiriciliği ve Ürünleri Yapımcılığı, Kahve Geleneği, Aşure, Boza, El Açması Börek Kültürü ve Hıdırellez olarak ele alınabilmektedir (Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2024z). *El sanatları gelenekleri kategorisi* içerisinde Bursa ilinin somut olmayan kültürel miras unsurları; İpek Böcekçiliği, Keles Kıyafet Geleneği, Süpürgecilik, Köföncölük, Bıçakçılık, Tahta Kaşık Yapımcılığı (Tongurdaklı), Yorgancılık, Kündekari Sanatı ve İznik Çinisi olarak belirtilebilmektedir (Bursa İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, 2024).

Yapılan araştırmanın konusu ile ilişkili olarak, Bursa ilinde somut olmayan kültürel miras unsurlarını, turist rehberi eşliğindeki tur ile deneyimleyen turistlere ulaşımda, tarihi alan ve müzeler tercih edildiğinden, ilgili turistik alanların SOKÜM temaları göz önünde bulundurulmuştur. Bu doğrultuda bu alt bölüm içerisinde

Karagöz, Kılıç Kalkan Oyunu, Kahve Geleneği, İpek Böcekçiliği, Kündekari ve İznik Çinisi unsurlarına yer verilmiştir.

2.1.1.7.1. Karagöz

Kökenleri Uzakdoğu'ya dayanan bir halk tiyatrosu sanatı ve kukla tekniği olarak belirtilen gölge oyunu, duvar ya da aydınlatılan beyaz perde üstüne insan ya da tasvir silüetlerinin ses ve müzik eşliğinde hareket ettirilerek icra ettirilmesine dayanmaktadır (Tan, 2016, s. 231). Bir diğer tanımlamada açıklandığı üzere Mısır'da doğup Anadolu'ya daha sonra gelen gölge oyunu, yerel karakterlerin ve hayvanların kuklalar aracılığıyla yansıtıldığı; müzik veya ritim eşliğinde (perde arkasından) gece veya karanlık ortamlarda oynanan bir oyundur (Civelek, 2022, s. 420).

Araştırmalarda gölge oyunlarını üzerine birçok farklı görüşler bulunmakla birlikte bu oyunların Siyan ve Burma'da geçtiği; Moğolların Çin kültüründe alıp Orta Asya Türklerine aktarıldığı ve böylece Anadolu'ya gelerek bu sanatın yayıldığına değinilmektedir. Başka bir görüşte on altıncı yüzyılda Mısır'dan Anadolu'ya geldiği belirtilen gölge oyununun, Yavuz Sultan Selim'in Mısır'ı fethettiğinde gölge oyununa benzer bir eğlence gösterisini icra eden sanatçıyı İstanbul'a getirip özellikle Kanuni Sultan Süleyman tarafından beğenilmesiyle yaygınlaştığı belirtilmektedir (Mutlu, 1995, s. 53). Başkarakterleri Hacivat ve Karagöz olan oyunda, halkı temsil eden kişi Karagöz, üst tabakayı temsil eden kişi de Hacivat'tır. Bu oyunlarda işlenen her bir içerik komedi tarzında aktarılmakta ve komik öğeler ön planda olmaktadır. Bu komiklikler hareket ve sözlerle işlenmekte ve her biri şive taklidi, ironi ve yanlış anlamalar ile sağlanmaktadır. Tipler genellikle şiveli konuşurlar; hareketlerdeki komiklik ise eşyaya veya insana çarpma, kavga ve düşüp kalkmalarla aktarılmaktadır (Demir ve Özdemir, 2013, s. 63). Orhan Gazi zamanında on dördüncü yüzyılda Bursa Ulu Cami inşaatında çalışan ve hicivli diyalogları ile ünlenen Karagöz ve Hacivat karakterlerinin insanları güldürüp işi aksattırdıkları için idam edildikleri çeşitli kaynaklarda geçmektedir (Tekin Özbek ve Öz Çelikbaş, 2021, s. 2728).

Karagöz oyunu, giriş, muhavere, oyun ve bitiş olmak üzere toplamda dört bölümden oluşmakla birlikte; oyunu canlandıran sanatçılar "*hayali*" olarak adlandırılmakta iken, perdenin hazırlanması ve bu sanata yeni başlayıp oyunun icra edilmesini öğrenen kişi "*çırak*"; takım oyunundan sorumlu kişi "*sandıkkar*"; şarkı ve

türküleri söyleyenlere “yardak”; “dağrezen” ise tef çalan kişi olarak isimlendirilmektedir (Mutlu, 1995, s. 55). Buradan da anlaşılacağı üzere usta-çırak ilişkisiyle öğrenilen bu oyunda günümüzde uygulanma biçimi açısından değişiklikler görülebilmektedir. İçinde bulunduğumuz süreçte, sanatın icrasında ana sanatçıya yardım eden kişilerin tümü “yardak” olarak tanımlanmaktadır. Oyun içerisinde ana karakterler dışında birçok yardımcı karakter bulunmaktadır. Bunlara örnek olarak Çengi, Matiz, Beberuhi, Zenne, Külhanbeyi verilebilir (Kondaççı, 2024).

Şekil 4. Bursa Karagöz Müzesi

Kaynak: Bursa Büyükşehir Belediyesi. (2024b). <https://www.bursa.com.tr/tr/mekan/karagoz-muzesi-241>, (Erişim Tarihi: 29.12.2024)

Tüm bunlara ek olarak söz konusu sanatın günümüze ulaşmasında büyük bir payı olan usta-çırak ilişkisinin, özellikle küreselleşmenin kültürel unsurlar üzerindeki baskısı nedeniyle olumsuz yönde etkilendiğine değinilmektedir. Bu noktada kamu kurum veya kuruluşlarının desteği olmaksızın usta-çırak ilişkilerinin kopmasına sebebiyet verebileceği ve unsurun sürdürülebilirliğinin sağlanmasının tehlike altına girebileceği belirtilmektedir (Delen, 2021, s. 599). Karagöz’ün tasvir koleksiyonlarının incelenebildiği yerler olarak Ankara Etnografya Müzesi, Topkapı Sarayı Müzesi, Bursa Büyükşehir Belediyesi Karagöz Müzesi gibi bilgi merkezleri örnek olarak verilebilmektedir (Anameriç, 2014, s. 363). Karagöz oyununun ana karakterlerinin oluşumlarını gösterdiği Bursa ilindeki Karagöz Müzesi, tarihler 2007 yılını gösterdiğinde bir trafo binasının müzeye dönüştürülmesiyle kurulmuştur. İçeriğinde iki galerisi bulunan müzede, Karagöz’ün tarihçesi ve sanatın duayenlerinin tasvirleri incelenebilmektedir (Şekil 4). Aynı zamanda müzede, gölge oyununun uygulamaları gösteriler eşliğinde sürekliliğin sağlanması adına gerçekleştirilmektedir (Bursa Büyükşehir Belediyesi, 2024b). Gösteri sanatlarının önemli bir kolu olarak

Karagöz, Türk mizahının sahip olduğu estetik anlayışa göre şekillenen ve gelişen kültür belleğinin, zenginliğinin ve çeşitliliğinin bir göstergesi olarak tarihler 2009 yılını gösterdiğinde UNESCO SOKÜM Temsili Listesi içerisinde kayıt altına alınmıştır (UTMK, 2025).

2.1.1.7.2. Kılıç Kalkan Oyunu

Kılıç ve kalkan, ok ile yaya benzer şekilde tek silah görüntüsü vermesinden dolayı özellikle Türk destanlarında bir kalıp şeklinde kullanıldığı gözlemlenmektedir (Arvas, 2021, s. 12). M.Ö. 200 yılları civarına dayanan Çin kaynakları içerisinde küçük yaşlardan başlayarak Türk çocuklarının güreş, binicilik, okçuluk ve kılıç kalkan kullanmaya kadar birçok eğitimle savaşçılığa hazırlandığı belirtilmektedir (İmamoğlu vd., 1997, s. 140). Aynı zamanda bu kaynaklar içerisinde Türklerin kılıç yapma konusundaki ustalıkları görkemli bir biçimde aktarılırken buna yönelik olarak oyunlar geliştirdiklerine ve bunun savaşa hazırlığa dayalı önemli sporlardan olduğuna değinilmektedir (Çetin, 2015, s. 151).

Toplu bir şekilde oynanan halk oyunlarında, yiğitlik gösterme ya da meydan okumanın yanında düşmana korkunun salınması gibi amaçlarla kılıç kalkan gibi halk oyunları icra edilmektedir. Bu uygulamada ordunun senkronize, hızlı, çevik ve donanımlı olduğu yansıtılırken kalkanlara vurularak meydana gelen sesle düşmanın ürkmesi gaye edilmektedir (Erdal ve Erdal, 2025, s. 374). Bursa yöresine özgü, müziksiz bir şekilde icra edilen ve halk dansı olarak tanımlanan Kılıç Kalkan Oyunu aynı zamanda Savaş Oyunu olarak da isimlendirilmektedir. Bu oyunu kılıç ve kalkan ile icra edenlerin bağırarak çıkardığı sesler, ritim ve müziği ikame etmektedir (Çolak, 2018, s. 2178). Bu oyun aslında Orhangazi'nin kurmuş olduğu donanımlı ordunun, Bursa fethi zamanında yaptıkları savaş hazırlıklarının halk dansına dönüşmesine işaret etmektedir. Hatta, Orhangazi'nin ordusu Bursa'yı fethettikten sonra şehre bu gösterileri yaparak girdiğinden söz edilmektedir (Solmaz ve Feratan, 2023, s. 757).

Toplamda altı kısımdan oluşan bu oyunun her bir figürü bir anlam taşımakla birlikte ilk olarak Peşrev; ordu vazifesine çağırılma ve katılmayı kabul edenlerin uğurlanışı olarak icra edilmektedir. Sonraki aşamada acemi birliğini tamamlayan erler Yemin Töreni ile askerliği kabul ettiğine yönelik ant içer ve kılıçları üzerine yemin ederler (Dikerel, 2000). Eğitim aşamasında ise ordunun savaşa hazırlık, çeşitli

sahneler, kılıç kuşanma bilgisi, bileme, cenge girişim ve çatışma yeterliliklerinin icra edilmesi, düşmanı tanıma ve tartma yeteneğinin kullanılması icra edilmektedir. Daha sonra her iki bölük cenk için hizaya gelip, savaşa girer ve bağırır ve gürültüler Cenk ve Sulh Sözleşmesi bölümünde yerine getirilmektedir. Bu aşamadan sonra savaş bırakılmaya başlanıp ardından durdurulur ve Anlaşma Devresinde iki taraf görüşme yapar; kılıç değişimi için karşıdaki oyuncuların üstüne savrulurlar. Son olarak Ara Savaşında, topluca savaş bitimi duyurulur ve dönüş aşamasında zafer sevinçleri yansıtılmaktadır (Kondakçı, 2024). Sivil toplum örgütleri ve il yerel yönetimleri, bu unsurun devamlılığın sağlanması adına Kılıç Kalkan Toplulukları uygulamaları ve eğitimleri üzerine çalışmalarını sürdürmektedir (Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2025d).

Şekil 5. Kılıç Kalkan Evi Müzesi

Kaynak: Bursa Büyükşehir Belediyesi. (2024c). <https://fotograf.bursa.com.tr/kilic-kalkan-evi/>, (Erişim Tarihi: 29.12.2024)

Kılıç kalkan oyununun Anadolu'nun farklı coğrafyalarında da uygulandığı gözlemlenmektedir. İzmir ilinin kültürel geleneklerinden olan Bergama Kermesinde zeybek, okçuluk gibi gösterilerle birlikte ikişerli grup halindeki ekibin kılıç kullanma hünelerini gösterdikleri etkinliklere de yer verilmektedir (Güneş ve Kocamaz, 2011, s. 210). Bitlis bölgesi Ahlat halkoyunlarında bu uygulama, il ve ilçe merkezlerinde kılıç kalkan, köy yörelerinde ise “Şurmortal” olarak isimlendirilmekte ve kılıcın yerine sopa, kalkana ikame olarak şapka ya da mendil kullanılabilir (Kural, 2022, s. 7). Unsurun Bursa ilinde, kullanılan materyaller, eşyalar ve malzemelerin incelenebildiği “Kılıç Kalkan Evi Müzesi” tarihi bir Bursa evinin restore edilmesiyle 2012 yılından beridir ziyarete açık olarak faaliyetini sürdürmektedir (Şekil 5). Oyun Mustafa Tahtakıran tarafından 1918 yılı içerisinde koreografisi oluşturularak

halkoyununa dönüştürülmüş ve figürleri de günümüzde orijinal olarak icra edilerek aktarımı sağlanmaktadır (Bursa Kılıç Kalkan Halk Oyunları Derneği, 2024).

2.1.1.7.3. Kahve Geleneği

Kelime kökeni olarak kahve, Arapça “kahva” veya “qahwah” sözcüklerinden türetilmiş olup Orta Çağ’daki Arapça şiir ve sözlük içeriklerinde “şarap” anlamında kullanılmıştır (Alyakut, 2023, s. 1014). Adının menşeinin kesin bir bilgisi olmamakla birlikte kimi kaynaklarda Yemen kökenli olduğu belirtilirken; kimi kaynaklarda Habeşistan bölgesinde kahve yetişen yerler “Kaffa” olarak anılmasının çıkış noktası olarak değerlendirilebilmektedir (Çukurlu, 2021, s. 234). Kökboyasıgiller (rubiaceae) ailesinden bir bitki olan kahve, bol yağışlı ve mevsim değerlerinin 18-12 santigrat derece olan, don olayının yaşanmadığı iklim karakteristiğine sahip bölgelerde yetişmektedir. Soğuk ve kuraklığı sevmemesi nedeniyle ekvatora yakın coğrafyalarda sıklıkla görülmektedir (Taştan, 2009, s. 53).

Diğer bir kaynakta kahvenin anavatanının Etiyopya olduğu belirtilmekle birlikte Yemen’de bir içecek şekline bürünmüş ardından on altıncı yüzyılda Osmanlı kültürüne ulaşarak sunum ve pişirme teknikleriyle “Türk Kahvesi” olarak ünlü bir kültüre dönüşmüştür. Özellikle üst sınıf ve saraylarda sunum biçimleriyle Türk kültürü içerisinde sosyal statünün yansıtıcısı olarak yerini almıştır (Özdağ, 2023, s. 1075). Bu unsur kahve ve kahvehane gibi mekanlarda kültürel birikimin önemli bir göstergesi olmuştur (Büyükokutan, 2012, s. 101). Sözlü halk kültürünün ortaya çıktığı, kuşaklar arasında aktarıldığı, yayıldığı mekanlar olarak Türk kültüründe büyük önem taşıyan kahvehaneler; halk kültürü değerlerinin taşıyıcısı ve yaratıcıları olan ozanlar, meddahlar, hikâye aktarıcıları ve meddahları konuk etmiş ve bir nevi eğitim mekânı haline bürünmüştür (Balcı, 2019, s. 324).

Türk kahvesi, kavrulma aşamasından öğütülme aşamasına, sunumundan özgün materyallerine (Şekil 6) kadar sosyal, etnik, dini ve kültürel zümre tarafından Türk kültüründe önemli bir yer teşkil etmektedir. Dünya üzerinde küreselleşmenin etkisine rağmen her zaman Türk kahvesi adı altında uluslar tarafından kabul görmüş bir gelenek olarak yerini almıştır (Karhan, 2021, s. 156).

Şekil 6. Türk Kahve Kültürü

Kaynak: Kondakçı, Z. (2024). <https://bursa.ktb.gov.tr/TR-272395/somut-olmayan-kulturel-miras-calismalari.html>, (Erişim Tarihi: 29.12.2024)

Kahvenin yetişmediği Anadolu coğrafyasında öğütülme biçimi, hazırlıkları ve içimi açısından Türk kahvesi diğer türlerden farkını ortaya koymaktadır. Ancak günümüzde granül ve makinede yapılan İtalyan kahvelerin varlığı nedeniyle özellikle turistlerin Türk kahvesi istediğinde ismini belirtmesi gerekmektedir. Bunun yerine tam tersi olarak yabancı menşeli kahvelerinin özel adlarının belirtilmesi ve kahve istenildiğinde Türk kahvesinin servis edilmesi gerekliliği üzerinde durulmaktadır (Hatipoğlu ve Batman, 2014, s. 67).

Coffee Arabica ve Rubiaccea latin isimlendirmelere sahip familya grubuyla boyu yedi ila sekiz metre arasında değişen bitkinin ve tanecikleriyle ilişkilendirilen Türk Kahvesi, XVI. yy. erken döneminde ise Kahire ve Mekke'ye ulaşmış ardından dönemin orta zamanlarına doğru İstanbul'a erişmiştir (Kondakçı, 2024). Daha sonra "Kahvecibaşılık" kavramının Kanuni Sultan Süleyman zamanında saray içerisinde ortaya konulması ile bu zengin kültürün geniş kültürlere aktarımı sağlanmıştır. Evliya Çelebi Seyahatnamesinde Osmanlı İmparatorluğu'nun ilk başkenti Bursa'da gerçekleştirdiği ziyaretlerde, kahvehanelerin irfan mekânı olduğundan söz etmektedir (Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2025e). Karagöz'ün başından geçtiği olayları anlatan sahne olan "Tahmis Oyunu" ile de ilişki gösteren bu gelenek, Bursa bölgesinde taze özellik gösteren kahve çekirdeklerinin kavrulması aşamasından sonra öğütülme yapılarak satılan yerler, önceki zamanlarda tahmis şimdiki zamanda ise "kahveciler" adı ile uygulamalarda bulunmaktadır (AEGM, 2025a). Kahve kültürü tüketildiği vakitlere, mekâna ve gruba göre adlar almakta; sabah, akşam, hayırlı iş, söz kahvesi ve hayırlı olsun kahvesi gibi de adlar almaktadırlar. İkramlık olarak lokum tercih

edilmekte ve kahve tükettikten sonra “ziyade olsun”; “iyi gün kahveleriniz olsun” gibi iyi dileklerde bulunmaktadır. Lokumun yanında kahve ticareti yapan iş yerlerinin yakınlarında “ağız talısı” ismiyle çikolata ya da lokum çeşidi satışa sunulmaktadır (Bursa Büyükşehir Belediyesi, 2024d).

2.1.1.7.4. İpek Böcekçiliği

“*Bombyx Mori*” türü içerisinde olan, beslenmesini dut yaprağı ile sağlayan ipek böceğinin yaşam aşamalarından birisi içinde ağzından tek tel biçiminde çıkardığı salgılarla ördüğü kozadan uygun tekniklerle elde edilen lifler ipek olarak adlandırılmaktadır (Atav ve Namırtı, 2011, s. 112). Yapraklı ipek böcekleri için temel besin ögesi olan dut ağacının büyütülmesi, ham ipek elde edilmesi ve elde edilen maddelerden çeşitli ürün elde edilmesi gibi aşamaları içeren ipek böcekçiliği, bir tarım faaliyeti olmasının yanında ileri derecede saygın bir meslek ve sanat olarak belirtilmektedir (Davulcu, 2018, s. 335). Türkiye'nin sahip olduğu iklim koşulları itibarıyla dut ağacı ve ipek böceği yetiştiriciliğine oldukça elverişlidir. İpek böcekçiliği, geçmiş tarihlerden şimdiki zamana kadar uluslararası ekonomide önemli bir yere sahip olmasına karşın lif üretimi içerisinde payı düşük ancak katma değeri yüksek bir meslek olarak belirtilmektedir (Kaya ve Ateş, 2022, s. 644).

İpeğin hammaddesi, böceğin larvalarının koza örülmesini sağlamak için salgıladıkları ince ve parlak ipek tellerinin toplanılmasıyla sağlanmaktadır. Yumuşak, kolay boyanan ve dayanıklı bir özellik gösteren bu iplik, çok değerli bir dokuma maddesi olarak 1500 yılı aşkın süredir Türkiye’de elde edilmektedir (Güler, 2021, s. 212). Bundan 4000 yıl önce Çin’de keşfedilen ve hatta bir sır olarak saklanan ipeğin Anadolu’ya olan yolculuğu İpek Yolu aracılığıyla sağlanıp buradan Avrupa’ya yayılım göstermiştir (Odabaş vd., 2020, s. 75). Bizans İmparatoru Justinianos’un büyük katkılarıyla bu yolcuğa başlayan ipek böcekçiliği, Bursa, İznik, Gemlik, Şarköy bölgelerinde daha sonra Akdeniz bölgesine kadar uzanmıştır (Yurtoğlu, 2017, s. 160). Osmanlı İmparatorluğu döneminde Bursa, çok kısa bir süre içinde ipek ticaret merkezi ve ipekleriyle ünlü bir bölgeye dönüşmüştür. Her ne kadar sanayinin gelişmesiyle bu unsur olumsuz olarak etkilense de Avrupa’da ham ipek gereksiniminde kalitesinden ötürü ilk tercih Bursa ili ve çevresi olmuştur (Taşlıgil, 1996, s. 237).

Şekil 7. Umurbey İpek Üretim ve Tasarım Merkezi

Kaynak: Bursa Büyükşehir Belediyesi (2024e). <https://www.bursa.com.tr/tr/mekan/umurbey-ipek-uretim-ve-tasarim-merkezi-683/>, (Erişim Tarihi: 29.12.2024)

Osmanlı zamanından beri ipek böcekçiliğinin başkenti olan Bursa’da, dönemin ilk ipekçilik okulu Harir Darü’t-talimi açılmış ve son zamanlarında da yabancı üretim merkezlerinin büyük bir bölümü burada yer almıştır. Türkiye’nin ilk ipekçilik kooperatifi de Bursa’da oluşturulmuştur (Memiş ve Akgül, 2021, s. 146). Bursa ilinde ipek böcekçiliğinin sürdürülebilirliğinin sağlanması ve deneyimlenmesi gibi amaçlarla ziyaret edilebilen mekanları bulunmaktadır. Buna ilk örnek olarak Bursa ilinin Nilüfer ilçesine bağlı Misi mahallesinde yer alan İpek Evi Müzesi gösterilebilir. Bu geleneksel zanaatın sosyal hayattaki izlerini geçmişten günümüze taşıyarak kültür ve turizmde değerlendirilmesi amacıyla yaşayan bir mekân olarak tarihi evlerden bir tanesi müze haline getirilmiştir (Nilüfer Belediyesi, 2024). İpek böcekçiliğinin deneyimlenebildiği bir diğer kültürel mekân ise Umurbey İpek Üretim ve Tasarım Merkezi’dir (Şekil 7). Bu mekân, Bursa Büyükşehir Belediyesi tarafından 2015 yılında ipek böcekçiliğine yönelik proje kapsamında açılmıştır. İpek hammaddesinden üretilen halılar, kumaşlar ve geleneksel ipek çekim tekniği etkinliğine kadar geleneksel kültür deneyimlenebilmektedir (Bursa Büyükşehir Belediyesi, 2024e). Tüm bunlara ek olarak Osmanlı döneminden içerisinde bulunduğumuz zamana kadar ipekçiliğin merkezi olup büyük önem taşıyan Kozahan, ipek kumaşının ve koza mezarlarının üretildiği yer olarak hala daha faaliyetlerine devam etmektedir (Kondakçı, 2024).

2.1.1.7.5. Kündekari Sanatı

Bir yapı malzemesi olarak geçmiş çağlardan günümüze kullanılan ahşap, dokusu, dayanıklılığı ve ısı gibi özellikleriyle uzun süreli kullanım özelliği

göstermektedir. Zamanla yapım tekniklerinde gelişim ve değişim gösteren bu malzeme, işçiliğinde kültürel değişim ve etkileşimlerle birlikte geleneksel olarak şekillenmiştir (Kürklü, 2011, s. 13). İslamiyet öncesi dönemler itibari ile tanınan ahşap işçiliği, Orta Asya’da bulunan kurganlardan elde edilmiş eşyalarda özgün kesim teknikleriyle Türk sanatında kendisini göstermektedir (Bozer, 2002, s. 911). Tarihsel süreç içinde ahşap işçiliğinin farklı şekillerde kullanıldığı görülmektedir. Örneğin, eski dönemlerde “Kündekari” tekniği (sanatı) yaygın olarak kullanılmaktadır. Türk kültürü için oldukça özgün bir anlam taşıyan kündekari, insan hayatında yer edinmiş ve binlerce yıldır kullanılmaktadır (Yüksel vd., 2016, s. 110).

Selçuklu ve Osmanlı dönemlerinde kullanılmakta olan önemli ahşap işçiliği unsuru kündekari, yapıların ahşap bölümlerinde uygulanmaktadır. Kavramsal olarak, birbiriyle iç içe geçebilen küçük ahşaplar aracılığıyla meydana gelen süsleme şeklinde tanımlanmaktadır (Söğütü ve Sönmez, 2008, s. 349). Kelime orijini olarak pek çok anlam ifade eden kündekari, kökeni Farsça’ya dayanan “kundekar” sözcüğünden türetilmiş anlamı ise “birleştiren” ya da “parça işleyen olarak belirtilmektedir. Selçuklu döneminde büyük bir gelişim gösteren ve zirvesini gören bu sanat, cami süslemelerinde saray mimarisine kadar pek çok alanda estetik detaylarıyla ön plana çıkmıştır (Diler vd., 2024, s. 1137-1138). Sert ve kıymetli ağaçlardan yapılan bu örme işi, ısıya ve neme karşı oldukça dayanıklıdır ve çoğunlukla camilerde kapı, pencere kepenkleri, dolap veya gardıroplar ve minberlerin yanları gibi mimari elemanlarda kullanılmaktadır. Sıcaklık ve nemdeki değişikliklerin etkisiyle deforme olabilen bu tür büyük ve düzgün ahşap panelleri korumak için, çivi veya yapıştırıcı kullanılmadan küçük ahşap parçaları birbirine geçirilerek özel birleştirme detaylarıyla sabitlenmektedir (Küçükaya, 2003, s. 129).

Şekil 8’de kündekari tekniğinin en güzel örnekleri, Bursa ilinin en ünlü camilerinden olan Ulu Cami minberinde gözlemlenebilmektedir. Minberde, çokgen, üçgen, yıldız gibi geometrik desenlerin kullanıldığı korkuluklar; geçiş panoları; küçük parçacıkların birbirine kombinasyonun sağlanmasıyla elde edilen kündekari tekniği (minber korkuluklarında ve pencere kepenklerinde uygulanmıştır) yer almaktadır (Kocabaş, 2024, s. 394). Toplamda 6666 ceviz ağacı kullanılan bu minberde, tüm evreni temsil edilmiş ve sanatın uygulanması bakımından emsalsiz bir örneğe ışık tutulmuştur (Aşçı vd., 2024, s. 74). Geometrik parçaların kombinasyonunda hiçbir yapıştırma ve çivi malzemesi uygulanmamıştır (Kondağcı, 2024).

Şekil 8. Bursa Ulu Cami Minberindeki Kündekari Tekniği Örneği

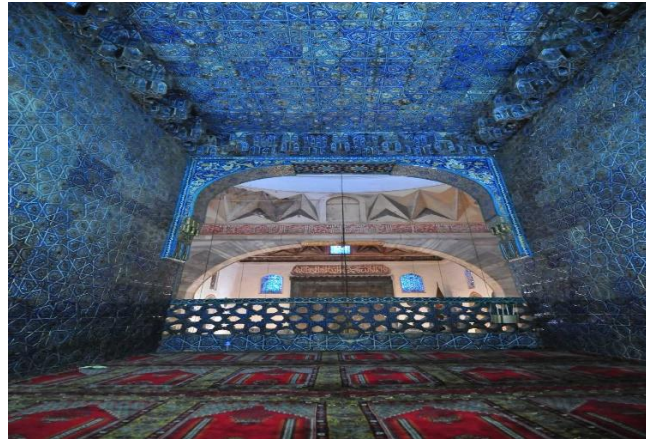
Kaynak: Kondakçı, Z. (2024). <https://bursa.ktb.gov.tr/TR-272395/somut-olmayan-kulturel-miras-calismalari.html>, (Erişim Tarihi: 29.12.2024).

Minber üzerinde samanyolu galaksisinde bulunan tüm gezegenler, büyüklük durumlarına göre işlenmiştir (Yüksel vd., 2013). Bununla birlikte Sultan II: Murad'ın türbesinde yer alan saçak, pencere-kapı bölümleri; rahle; vaaz kürsüsü; tavan mimarisi dışında en önemli örnekleri temsil etmektedir. Günümüzde de yapılan restorasyonlarda ve yeni yapılan Bursa ilinde yer alan tüm camilerde kündekari sanatı tekniği kullanılmasına özen gösterilmektedir. Bu camilere örnek olarak Saitabat Camii, Nilüfer Eski Camii, Orhangazi Hacı Yesevi Camii örnek olarak verilebilmektedir (Bursa Büyükşehir Belediyesi, 2024f).

2.1.1.7.6. İznik Çinisi

Anadolu coğrafyasında yüzyıllardır devam ettirilen seramik sanatları, duvar süslemesinden kullanımlık eşyalara kadar pek çok varyasyonda çeşitlilik göstermiştir. Halk arasında tabak, kâse, vazo gibi kullanımlık eşyalar seramik olarak anılırken; genel anlam olarak çini, sırlı ve pişmiş toprağın ismi olarak bilinirken; mimaride duvar eşyası olarak adlandırılmaktadır (Hatıl, 1999, s. 10). Tarihsel süreçte toplumların hayat görüşleri ve düşünce stillerini ortaya koyan çini ve seramik sanatları, aynı zamanda kültürlerin düzeylerini, evreni, dünyayı, doğayı ve insanı algılama özelliklerini yansıtmaktadır. Büyük Selçuklulardan Anadolu Selçuklularına taşınan bu gelenek bölgede devam ettirilmiş cami, medrese gibi birçok mimari yapıda kullanılmıştır (Gündüz, 2003, s. 8).

Çini sözcüğünün anlamı “Çin’e ait” şeklinde belirtilirken Osmanlı döneminde Çin’den getirilen porselenler bu isimle anılmaktaydı. Bu porselen çeşidi Anadolu’ya gelmeden önce değer taşıyan kap-kacaklar “kaşi” olarak isimlendirilmekteydi (Çakan, 2020, s. 87). Anadolu coğrafyasında mevcut kültürel zenginliğin yanında Orta Asya, Mısır ve Mezopotamya’da önde gelen sanatlardan seramik geleneği, erken tarihlerde İznik’te de icra edilmiş ve bölgenin tanınmasını ileri düzeyde artırarak gelişmesini sağlamıştır (Kılıç ve Duran, 2018, s. 80). Osmanlı dönemindeki mimari yapıların ve eserlerin birçoğunda İznik’te üretilen seramikler kullanılmış bunun yanında sanatın ileri derecede gelişmesiyle yurtdışına da ihraç edilmiştir (Satır, 2008, s. 1129). Bu gelişimin en önemli sebepleri arasında İznik’in taşımacılık ve masraflar açısından dönemin başkenti İstanbul’a yakınlığının yarattığı avantaj ile İznik’in ormanlık bir bölge olmasından ötürü çini sanatının üretimine kaynak sağlaması olarak gösterilmektedir (Erzincan vd., 2025, s. 3). Üretildikleri dönemden günümüze kadar oldukça değer verilen İznik çinisi sanatı sahip olduğu özgün niteliklerle dünya mirası kategorileri içerisinde değerlendirilmektedir (Akar, 2023, s. 61).

Şekil 9. Bursa Yeşil Camii

Kaynak: Bursa Valiliği. (2024). <https://kulturportali.gov.tr/turkiye/bursa/gezilecekyer/yesil-cami>, (Erişim Tarihi: 29.12.2024).

Eşsiz niteliği ve kendine has özellikleriyle Türkiye üzerinde en önemli SOKÜM unsurlarından biri olarak ele alınabilen İznik Çini sanatı, Roma ve Bizans gibi Selçuklu ve Osmanlı gibi uygarlıkların tüm sanat bileşenlerini yansıtması açısından büyük önem arz etmektedir (Kondakçı, 2024). Çini sanatının ilk uygulamalarında Osmanlı İmparatorluğu, bu uygulamayı Bursa ili sınırları içerisinde yer alan Yeşil Camii ve Türbesinde icra etmişlerdir (Şekil 9). İznik bölgesinin sahip olduğu doğal zenginlik desenler ve renkler ile taşınmış ve çinilerin üretilmesinde kil,

kuvars ve cam tozlarından faydalanılmıştır (Yılmaz, 2010, s. 27). Bu sanatta en çok halıç işi, İznik kuşu, hatai, gül, temani ve karanfil desenleri uygulanmaktadır. Sahip olduğu tüm nitelikleriyle İznik Çinisi, tarihler 2016 yılını gösterdiğinde Etiyopya’da organize edilen 11. SOKÜM Hükümetlerarası Komite toplantısında Türkiye adına SOKÜM Temsili Listesi içerisinde kayıt altına alınan bir değerimiz olarak yer almaktadır (Bursa Büyükşehir Belediyesi, 2024g).

2.1.1.8. Somut Olmayan Kültürel Mirasın Turizm Açısından Önemi

Toplumların manevi zenginliğini göstermekte olan kültür, diğer toplumlardan ayırt edici özellikleri sağlayan öz benliklerin toplamıdır (Avcıkurt, 2015, s. 150). Özgün niteliğe sahip olan kültürel miras unsurları, toplumdaki bireylerin ortak noktalarını ifade eder ve küresel olarak tüm insanlar için önemli bir zenginlik kaynağıdır. Bir toplumun kültürel mirası, o toplumun zenginliğinin, temel değerlerinin ve kültürel çeşitliliğinin bir göstergesidir (Gökbulut ve Yeniasır, 2025, s. 1). Toplumların mevcut kültürel miraslarının korunması ve gelecek nesillere aktarılmasının sağlanması, toplumsal belleğin sürdürülebilirliğinde önemli bir rol oynamaktadır (Pelit ve Türkoğlu, 2019, s. 104). Bu noktada kültürel mirasların toplumsal yapının refahını sağlamakta olan ileri derecede korunması önem arz eden unsurlar olduğundan söz edilebilmektedir.

Son yıllarda turizmde yaşanan gelişmeler ile birlikte oluşan alternatif turizm hareketleri içerisinde yer alan kültür turizminin önemi gün geçtikçe artmaktadır (Richards, 2010, s. 48). Kültürel unsurlara yönelik turistik motivasyonlarla gerçekleştirilen kültür turizm faaliyetleri, geçmişten günümüze belirli bir destinasyon üzerinde yer alan anıtlar, müzeler, tarihi yapılar gibi somut değerleri; toplumların kendine özgü sözlü anlatımlar ve gelenekler gibi somut olmayan unsurları içermektedir (Qiu vd., 2022, s. 1). Somut miras değerlerinin yanında somut olmayan kültürel miras unsurları da turistik çekicilik ve talep değeri yaratan nitelikler olarak kabul edilmektedir. Somut ve somut olmayan nitelikteki kültürel unsurlar üzerinde farkındalığın oluşturulup turistik ürün haline getirilmesi ile ilgili bölgelere turistlerin çekilmesi kolaylaştırılmaktadır (Dangi ve Jamal, 2016, s. 475). Böylelikle bu unsurların korunmasının sağlanmasının yanında, bölge halkı üzerinde de sağlanan turizm çekiciliği sayesinde istihdam kaynağı oluşturulmaktadır (Okazaki, 2008, s.

512). Turizm politikaları ve planları doğrultusunda yapılacak çalışmalar da destinasyonun alt yapısı ve üst yapısının gelişmesinde etkide bulunarak bölge halkının yaşam kalitesinin artmasını da sağlamaktadır (Türker ve Çelik, 2012, s. 85-86).

Sürdürülebilir turizm bağlamında, katılımcı öğrenme ile bir sanat, miras veya bir yere özgü ilgi çekici ve otantik bir deneyime yönelik gerçekleştirilen ziyaretlerde, söz konusu bölgelerde ikamet eden ve bu yaşayan kültürü yaratan kişilerle bir bağlantı sağlanmaktadır (Feizizadeh vd., 2023, s. 2). Kültürel mirasların turizme entegre edilmesi ve kültürel turizmin gelişim göstermesi, sürdürülebilir kültürel turizm konusunda endişelere de neden olabilmektedir (Richards, 2018, s. 14). Kültürel sürdürülebilirliği sağlamak için eğitim ve öğrenme önem taşımakta olup daha eğitimli turistler kültürel mirasın korunmasına ve yenilenmesine katkıda bulunabilmektedirler (Ritchie, 2003). Turizmde eğitim, hem yerel topluluk hem de ziyaretçiler açısından daha iyi bir farkındalığa yol açarak akılda kalıcılığı artırabilmektedir (Colton ve Harris, 2007, s. 222). Miras turizmi deneyimleri kapsamında ise turistlerin temel motivasyonu, SOKÜM kültürünün özgünlüğünü hissetmektir. Bu algı genellikle turistlerin tekrar ziyaret etme ve tavsiye etme gibi sadakat davranışlarını daha da etkileyebilmektedir (Chen ve Chen, 2010, s. 29-30). Sonuç olarak, ülkelerin veya bölgelerin eşsiz ve özgün niteliklerini yansıtan SOKÜM gibi kültürel miras unsurlarına yönelik olarak, eğitici ve katılımcı faaliyetlerle birlikte hem yerel halk hem de ziyaretçi algıları nezdinde farkındalık ve bilincin artırılması, korunma ve sürekliliğin sağlanması adına katkıda bulunabilecektir. Bu noktada kültürel mirasların aktarımı, deneyimlenmesi ve korunmasında, temsil ettiği ülkenin birer rol modeli ve kültürlerarası boşlukları doldurup bir nevi köprü görevi gören turist rehberlerinin, önem taşıyan rol ve sorumluluklara sahip olduğundan söz edilebilmektedir.

2.1.2. Turist Rehberliği

Turizm sektöründe yer alan en önemli meslek gruplarından biri de turist rehberleridir. Sadece turistleri ziyaret edilen yerler hakkında bilgilendirmekle ve eğitmekle kalmazlar, aynı zamanda yerel kültür ve toplumla bir bağ kurarak destinasyonun olumlu imajını güçlendirmektedirler (Ziolkowska, 2021, s. 2). Turist rehberleri, turistler ve destinasyonlar arasında bir köprü görevi görür ve rehberin yorumlamaları, destinasyon hakkında bilgi sağlayarak turistlerin meraklarını ve

ihtiyaçlarını karşılamaktadırlar (Reisinger ve Steiner, 2006, s. 482). Turizm sektöründe turist rehberleri, turistlerle doğrudan temas halinde olan ve çoğunlukla onların belirli bir varış noktasına ilişkin algı ve deneyimlerini etkileyen kişiler olarak belirtilmektedirler (Huang vd., 2010, s. 4).

Turist rehberleri, bir şehrin veya bölgenin binaları, mekanları ve manzaraları etrafında gruplara veya bireylere rehberlik eden ve ziyaretçinin tercih ettiği dilde kültürel, doğal mirası ve çevreyi tercüme eden kişilerdir (Black ve Ham, 2005, s. 178). Doğal ve kültürel zenginliklerin sürdürülebilirlik ilkeleri doğrultusunda korunması, toplumun tüm bireyelerine, özellikle kamu kurum ve kuruluşları ile yerel yönetimlere belirli sorumluluklar yüklemektedir (Riaz, 2022, s. 2). Turizm sektöründe bu sorumluluğu paylaşacak önemli bir grubu ise turist rehberleri oluşturmaktadır (Kropinova vd., 2023, s. 38). Sosyal açıdan, turist rehberliği mesleğinin sürdürülebilir boyutu, rehberin gerçekleştirdiği yorumlayıcı veya arabuluculuk işlevinde yatmaktadır. Turistlerin yerel topluluk, kültürel miras ve evre ile etkileşimi turist rehberi tarafından güçlendirilir. Turist rehberleri, somut ve somut olmayan mirasın yorumcuları olarak kabul edilir. Ev sahibi topluluk ile ziyaretçiler arasındaki arabulucu veya aracı olarak rolleri önemli araştırmaların konusu olmuştur (Holloway 1981; Cohen, 1985; Hughes, 2007; Weiler ve Walker, 2014).

Kültürel mirasların deneyimlenebildiği mekanlardan olan müzelerde ziyaretçilerle ilk etkileşime giren ve genel ziyaretçi deneyimi üzerinde büyük bir etkiye sahip olan kişiler turist rehberleri olmaktadır (Andelkovic vd., 2022, s. 4). Rehberlerin yorumlamaları, kültürel miraslara yönelik yorumların temelini oluşturmakta olup bu anlamda da müze ziyaretlerinde rehberlerden duyulan memnuniyetin, rehber performansı ve becerileriyle sıkı bir şekilde bağlantılı olduğuna değinilmektedir. Öte yandan turist rehberlerinin genellikle tur programlarında icra ettiği rollerinin, koordinatör, bilgi sağlayıcı ve bilgi kaynağı olduğundan söz edilmektedir (Cohen, 1985, Heung 2008). Turist rehberleri, turistik destinasyonlar ve ziyaretçiler arasında bir köprü görevi gördükleri için tur programlarında kritik bir rol oynamaktadırlar (Ap ve Wong, 2001, s. 552). Bu nedenle rehberlerin hizmetlerinin kalitesi, turist deneyimlerini belirlenmesi açısından büyük önem taşımaktadır (Huang vd., 2010; Lin vd., 2017). Buradan hareketle araştırmanın bu bölümü içerisinde kavramsal olarak turist rehberliği ve literatürde belirtilen rolleri ile birlikte SOKÜM

değerlerinin deneyimlenmesinde turist rehberlerinin kültürel arabulucu ve yorumlayıcı rollerinin önemine değinilmiştir.

2.1.2.1. Kavramsal Olarak Turist Rehberliği

Kavram olarak turist rehberliği mesleğine ilişkin ilgili alanyazında, yönetmeliklerde ve meslek kanunlarında birçok tanımlama karşımıza çıkmaktadır. İlk olarak Türkiye’de mevcut mevzuat göz önünde bulundurulduğunda, 2012 yılında yürürlüğe girmiş olan 6326 sayılı meslek kanunu üzerinde durulan özelliklere değinerek tanımlama yapılması gerekirse; turist rehberleri ilk olarak seyahat acentacılığı faaliyetlerinde bulunmamak şartıyla, yerli veya yabancı olsun bireysel ya da grup halinde olsun daha önce meslek örgütlerinin belirlediği tanımlamalara benzer şekilde seçilen dillerde rehberlik yapmak, gününbirlik veya paket turları belirtilen programlar dahilinde yürüten, ülkelerin veya destinasyonların doğal ve kültürel zenginlikleri hakkında bilgiler veren, onları tanıtan ve tüm eylemlerini ülke turizm politikalarını göz önünde bulundurarak gerçekleştiren kişiler olarak belirtilmektedir (Turist Rehberliği Meslek Kanunu, 2012). Dünya Turist Rehberleri Birliği’nin (WFTGA) yapmış olduğu tanımlamada üzerinde durduğu konular, seçilen dillerde hizmet gösteren, ilgili kurumlarca mesleği icra etmesinde yeterliliği bulunan, kültürel ve doğal mekanların veya destinasyonların aktarılmasından sorumlu kişiler olarak belirtilmektedir (WFTGA, 2024). Turizm rehberliğine yönelik Avrupa Turist Rehberleri Birliği Federasyonu (FEG) tarafından, bir destinasyon veya bölgenin sahip olduğu müze, ören yeri, sitler, anıtlar, somut ve somut olmayan nitelikteki kültürel mirasları, seçilen dilde, liderlik etmekle yükümlü olduğu gruplara özgün, ahlaki, ilham yaratıcı ve rekreatif bir biçimde aktaran kişiler şeklinde turist rehberi tanımı yapılmaktadır (FEG, 2024).

Alanyazında yapılan tanımlara değinilmesi gerekirse; turist rehberi, bir şehrin veya bölgenin binaları, alanları ve manzaraları etrafında gruplara veya bireylere rehberlik eden ve ziyaretçinin tercih ettiği dilde kültürel, doğal mirası ve çevreyi tercüme eden kişi anlamına gelmektedir (Black ve Ham, 2005, s. 178). Hacıoğlu (2013), rehberlere iletilmiş olan tur programlarını yürüten, gezdirmiş olduğu turist grubuna yol gösteren, gezdirmiş olduğu destinasyonun tarihi ve doğal zenginliği hakkında bilgi veren kişiler olarak betimlemiştir. Turist rehberleri, kültürel elçiler ve

bilgi yayıcıları olarak hareket ederek turist deneyimlerini şekillendirmede önemli bir rol oynayan aktörlerdir (Cohen, 1985, s. 5). Başka bir tanımlamada turist rehberleri, belirli bir tur programı göz önünde bulundurularak mesleğini icra eden, ilgili tur planında belirtilen yerler hakkında doğru ve etkili bir şekilde aktarımlar yapan, ziyaretçilere sosyoekonomik veya kültürel değerlerin yansıtılmasında uygun tanıtımlara yer vererek ülkelerin veya destinasyonların iyi izlenimler bırakmaya katkıda bulunan kişiler olarak belirtilmektedir (Ahipaşaoğlu, 2006). Yalnızca yol göstermenin ötesine geçerek tarihi, kültürel ve doğal alanları yorumlayan ve böylece ziyaretçinin anlayışını ve takdirini zenginleştiren kişilerdir (Ap ve Wong, 2001, s. 552). Köroğlu (2012), turist rehberlerinin sorumlulukları üzerinde durarak, tur operatörlerinin ve seyahat acentalarının oluşturduğu ulaşım, konaklama, yeme-içme, müze, ören yeri gibi hizmetleri uygulamaya dönüştüren kişiler olarak belirtmektedir. Aynı zamanda turist rehberleri, sorumlu davranışı teşvik ederek ve turistler arasında çevre bilincini geliştirerek sürdürülebilir turizm uygulamalarına katkıda bulunan kişiler olarak açıklanabilmektedir (Fennell, 2008, s. 186).

Turist rehberleri, ziyaretçilerin deneyimlerini şekillendirmede ve küresel turizm sektöründe olumlu destinasyon algıları oluşturmada hayati önem taşımaktadır. Rehberler, tarihi yerleri ve yerel gelenekleri aydınlatan anlatılar oluşturan kültürel araçlar olarak işlev görürken, aynı zamanda turistlerin güvenliğini ve memnuniyetini de sağlamaktadırlar (McDonnell, 2001, s. 1837). Turist rehberlerinin en önemli fonksiyonlarından bir tanesi, bölgeler ve kültürlere yönelik verdikleri yorum ve bilgiler, etkileşim ve hizmet yetenekleri ile birlikte eyleme dökülen ziyaretleri deneyim boyutuna çekmesidir (Tetik, 2006, s. 19). Turist rehberliği hizmetlerinin tur kalitesinin oluşumunda aracı bir etkide bulunarak, paket turlarda turistlere gerçek anı yaşatmada önemli bir rol oynamaktadır (Zhang ve Chow, 2004, s. 82). Rehberler ziyaretçilere tur boyunca eşlik sağlayıp organizasyonda pratiklik sağlamakta, ziyaret edilen bölgelere ilişkin doğru bilgilendirmeler aktararak, turların eğlenceli ve problemsiz bir biçimde deneyimlenmesine ön ayak olmaktadır (Kuşlivan ve Çeşmeci, 2002, s. 235). Ülkelerinin imajında ve temsilinde bir rol model olarak belirtilen turist rehberleri, göstermiş olduğu performanslarının yanı sıra sahip olduğu bilgi, beceri, yetenekler, davranış ve tutumlar ile birlikte turistlerin tur tatmininde oldukça kritik bir rol oynamaktadırlar (Huang vd., 2010, s. 4). Böylelikle temsil ettiği ülkenin turizm

imajına ve kalitesine doğrudan etkisi olabilecek önemli rolleriyle, turizm sektörünün kalkınması, gelişimi ve istikrarı gibi pek çok boyuta katkısı bulunabilmektedir.

2.1.2.2. Turist Rehberlerinin Sahip Olduğu Roller

Turist rehberlerinin rollerine değinmeden önce literatürde yapılan rol kavramına değinilmesi gerekirse, bir bireyin gruba ve statüsüne göre uygun davranışı belirleyen, sosyal olarak tanımlanmış nitelikler ve beklentiler kümesiyle temsil edilen bir konum şeklinde ifade edilmektedir (Scott ve Marshall, 2009). Diğer bir tanıma göre rol kavramı, belli bir kademedeki yer alan ya da belli bir görevle sorumluluk verilen bireylerden beklentide bulunulan davranış geri dönüşü şeklinde belirtilmektedir (Gökçe ve Şahin, 2003, s. 144). Önemli sorumlulukları bulunan ve turizm faaliyetlerinde kilit bir role sahip turist rehberlerinin anahtar rollerinin, yapılan tanımlarda belirtilen rol ve görevler olduğuna işaret edilmektedir (Ap ve Wong, 2001; Avcıkurt, 2015). Araştırmacılar tarafından tanımlanan turist rehberlerinin farklı rolleri Çizelge 5'te listelenmiştir (Zhang ve Chow, 2004: s. 83).

Çizelge 5. Turist Rehberlerinin Rollerine Üzerine Bazı Tanımlamalar

Roller	Araştırmacılar	Yıl
Aktör	Holloway	1981
Elçi	Schmidt	1979
	Holloway	1981
Tampon	Pearce	1982
	Fine ve Speer	1985
	Holloway	1981
Bakıcı	Fine ve Speer	1985
Katalizör	Holloway	1981
Kültür Sımsarı	Holloway	1981
	Katz	1985
Bilgi verici	Holloway	1981
	Hughes	1991
Aracı	Schmidt	1979
	Ryan ve Dewar	1995
Yorumcu/Çevirmen	Almagor	1985
	Holloway	1981
	Katz	1985
	Ryan ve Dewar	1995
Lider	Cohen	1985
	Geva ve Goldman	1991
Arabulucu	Schmidt	1979
	Holloway	1981
	Cohen	1985
	Katz	1985
Aracı	Van den Berghe	1980

Çizelge 5-devamı

Organizatör	Hughes	1991
	Pearce	1982
	Schuchat	1983
Satış Elemanı	Fine ve Speer	1985
	Gronroos	1978
Şaman	Schmidt	1979
Öğretmen	Holloway	1981
	Pearce	1982
	Fine ve Speer	1985
	Mancini	2001

Kaynak: Zhang, H.Q. ve Chow, I. (2004). Application of importance-performance model in tour guides' performance: evidence from mainland Chinese outbound visitors in Hong Kong, *Tourism Management*, 25, 81-91.

Turist rehberlerinin rollerine yönelik olarak farklı araştırmacılar tarafından kullanılan “yerel rehber” ya da “tur koordinatörü” gibi pek çok kavram karşımıza çıkmaktadır. Turist rehberi kavramına ve yapılan tanımlamalar doğrultusunda rollerine yönelik birçok mevcut araştırma bulunmakla birlikte, çalışmaların odak noktası rehberli tur deneyimi olup turist rehberlerinin rolleri ve işlevleri bazı araştırmacılar tarafından belirlenmiştir (Çetinkaya ve Öter, 2016, s. 42). Bu kapsamda turist rehberliğine yönelik, “Arabulucu”, “Yorumcu/Çevirmen”, “Lider”, “Aktör”, “Elçi”, “Bilgi Verici”, “Organizatör” gibi rol tanımlamalarında bulunulmuştur (Schmidt, 1979; Holloway, 1981; Pearce, 1984; Cohen, 1985). Turist rehberlerinin rolleri kapsamında yapılan ilk araştırmaların Gronroos (1978) ve Schmidt (1979) tarafından gerçekleştirildiği söylenebilmektedir. Rehberlerin arabulucu rolü ilk olarak sosyolojik kapsamda değerlendirilmiş ve turistler ile sosyal çevre etkileşimlerinden oluşan iletişim güçlüklerini ortadan kaldırmak şeklinde tanımlamıştır (Schmidt, 1979). Bir diğer araştırmada arabuluculuk kavramı sosyolojik açıdan genişletilerek, bilgi sağlamak, turistler ile yerel bireyler etkileşimlerini sağlamak ve gruplar arası etkileşimi oluşturmak olarak belirtilmiştir (Holloway, 1981). Sosyolojik ve psikolojik bakış açısı ile rehberlerin arabuluculuk rolü, diğer bir araştırma içerisinde turist-yerel halk etkileşimlerinin oluşturulması, grup içi iş birliğinin sağlanması ve yerel halkın turistler nezdindeki algılamalarının düzeyi şeklinde ele alınmıştır (Pearce, 1984, s. 130). Cohen (1985), rehberlerin rollerini arabulucu ve lider şeklinde belirlemiştir. Rehberlerin arabulucu rolü, turistler, yerel halk, turistik bölgeler ve faaliyetler arasında bir bağ oluşturmayı ifade eden “sosyal” boyuta işaret ederken; ziyaretçiler ve yerel halkın karşılaşp etkileşimlere girmesi “kültürel” boyut olarak değerlendirilmiştir (Köroğlu ve Güzel, 2022, s. 4). Almagor (1985), rehberlerin yorumlayıcı rolüne yönelik tanımlamalarına, turistlerin doğayla doğrudan etkileşim kurmalarına ve bir

vizyon geliştirmelerine işaret ederek değinmiştir. Bir diğer araştırmada rehberlerin, turistlere ziyaret ettikleri yerler hakkında yüzeysel gözlem ile elde edilebilecekten daha derin bir anlayış sağlamasında yapılan yorumlamaların önemi üzerinde durulmaktadır (Holloway, 1981, s. 387-388). Katz (1985) ise rehberlerin rol performanslarının çoğunun, gruplara yönelik katılımcı bir anlayışla, ziyaret edilen yerlerdeki kültürel sahneleri ve anlamlarını, bilgi ve yorumlamalarla aktarılmasıyla gerçekleştirdiğini belirtmektedir. Ryan ve Dewar (1995) rehberleri bir yorumlayıcı ve tercüman olarak ele alarak, yorumlayıcı rolü bir eğitim aracı olarak değerlendirmiş olup kültürel mirasların deneyimlenmesi ve aktarılmasında kritik bir öneme sahip olduğu üzerinde durmuşlardır.

Çizelge 6. Turist Rehberlerinin Sürdürülebilir Turizmdeki Rollerini

Rol	Grup Dışına Yönelik	Grup İçine Yönelik
Liderlik	<i>Enstrümental Lider</i> Güvenliği, ulaşımı gerçekleştirip, yol göstermektedir.	<i>Sosyal Lider</i> Grubun uyumunu sağlayıp korumaktadır.
Arabuluculuk	<i>Etkileşimsel Arabulucu</i> Yerel ve turist kültürü arasındaki etkileşimlerde aracı rolü görmektedir.	<i>İletişimsel Arabulucu</i> Bilgi ve yorum aktarımlarını sağlamaktadır.
Kaynak Yönetimi	<i>Güdüleyici Kaynak Yönetimi</i> Tutumların, çevreye duyarlı bir şekilde gerçekleşmesini sağlamaktadır.	<i>Yorumlayıcı Kaynak Yönetimi</i> Çevre bilincini ve duyarlılığı uzun vadeli olarak sağlamaktadır.

Kaynak: Cohen (1985); Weiler ve Davis (1993); Howard vd. (2001); Randall ve Rollins (2009).

Sürdürülebilir turizm kapsamında turist rehberlerin rolleri Çizelge 6’da belirtildiği üzere araştırmacılar tarafından ele alınmıştır (Cohen, 1985; Yu vd., 2001; Howard vd., 2001; Randall ve Rollins, 2009). Cohen (1985), rehberlerin rollerini ilk olarak dört farklı alt rollerde kavramsallaştırmıştır. Rehberlerin dışa yönelik rolleri, organizasyon ile yönetim olmak üzere “enstrümental” ve turistlerin yerel toplum kültürüyle ilişkilerinin kolaylaştırılması yani “etkileşimsel” olmasına yöneliktir. Turist rehberlerinin ie yönelik rolleri ise sosyal etkileşim (sosyal rol) ve bilgi aktarma (iletişimsel rol) biçiminde liderliğe odaklandığı belirtilmiştir. Weiler ve Davis (1993), doğa temelli turizmde rehberlerin rolünü incelerken, Cohen (1985)’in tanımlamalarına ek olarak doğal çevreye yönelik "kaynak yönetimi" olarak adlandırdıkları boyut üzerinde durmuşlardır (Randall ve Rollins, 2009, s. 359). Arabuluculuk rolü incelendiğinde rehberlere atfedilen roller, etkileşim ve iletişim kapsamlı şekilde iki boyuta sahip olduğu görülmektedir (Cohen, 1985). Arabuluculuğun etkileşim

boyutunda turist rehberi yerel kültür ve turist kültürü arasında bir köprü görevi görmektedir. Bu kültür somut ve somut olmayan nitelikteki unsurları kapsamaktadır. Rehberin bu boyut içerisindeki rolünün önemi, turistlerin farklı kültürleri en iyi şekilde deneyimlemesi için etkileşimleri başlatmasıdır (Çapar ve Yenipınar, 2017, s. 405). İletişimsel arabulucu rolüne bakıldığında turist rehberlerinin temel rollerinin bilginin aktarılması ve bu bilgilerin yorumlanması olarak karşımıza çıkmaktadır (Howard vd., 2001, s. 33). Bu noktada amaçlanan durumun, rehberin yalnızca gezdirmiş olduğu destinasyonlara yönelik bilgilere sahip olmasının yanında, gelenek, görenek, dil, sanat gibi gündelik yaşam formlarını da içeren yani turistlere bir nevi tanıttığı kültürü bir bütün halinde algılamasını, gerçekçi ve güvenilir bir şekilde sağlamak olduğu söylenebilmektedir (Koroğlu, 2013, s. 102). Bu doğrultuda araştırmanın ilerleyen kısımlarında, literatürde turist rehberlerinin rollerine yönelik yapılan tanımlamalar göz önünde bulundurularak liderlik rolü, kaynak yönetimi rolü ile birlikte araştırmanın konusu kapsamında kültürel arabulucu rol ve yorumlayıcı rolleri alt başlıklar halinde değerlendirilmiştir.

2.1.2.2.1. Turist Rehberlerinin Liderlik Rolü

Liderlik, kolektif bir çabaya anlam ve yön vererek hedefe yönlendirme isteğini uyandırma ve aynı zamanda bir grubun bir hedefe ulaşmak için yaptığı faaliyetleri etkileme süreci olarak tanımlanmaktadır (Yukl, 1998). Diğer bir tanıma göre liderlik, bir liderin başkalarını beklendiği gibi davranmaya teşvik etmesini sağlayan belirli karakter özellikleri ve yeteneklerin birleşimidir. Kişilerarası ilişkilerin gücü ve lider ile grubun üyeleri arasındaki bağlar da bu noktada önemli bir rol oynamaktadır (Bass, 1990, s. 11). Turist rehberliği açısından liderlik, bir gruba mensup bireyleri belli faaliyetler kapsamında bir araya getirebilmek ve bu faaliyetlerin gerçekleşmesi amacıyla ilgili bireyleri eyleme başlatabilme becerisi ve buna yönelik olarak sahip olunan toplam bilgiler şeklinde belirtilmektedir (Tetik, 2006, s. 64). Turist rehberlerine atfedilen sorumluluk ve görevler kapsamında liderliğin, en önemli roller içerisinde yer aldığına işaret edilmektedir (Çokal, 2015, s. 34-35).

Turist rehberleri hem grubuna, hem çalıştığı kuruma hem de temsil ettiği ülkeye karşı kritik sorumluluklarının bulunmasından ötürü lider rolüne ilişkin bilincinin ve farkındalığının yüksek olması gerekliliğinden bahsedilmektedir (Avcıkurt, 2015, s. 116). Alanyazına bakıldığında rehberlerin liderlik rolüne ilişkin

farklı tanımlamaların ve rolün alt faktörler altında belirtildiği görülmüştür. Örneğin Cohen (1985), bu rolü enstrümental ve sosyal liderlik kapsamında iki boyutta ele almıştır. Enstrümental liderlikte esas amacın, öncelikle operasyonel yeterlilikler ışığında ulaşım, yön, grup kontrolü gibi organizasyonları yürütmekle birlikte güvenliği ve emniyeti oluşturmaktır. Buna yönelik olarak tur öncesinde ve tur sırasında gerekli bilgilendirmelerin yapılması büyük önem taşımaktadır (Howard vd., 2001, s. 34). Tura başlamadan önce rehberler genel anlamda gidilecek yerlere yönelik bilgiler vermeli; hava durumu, topografik özellikler gibi yaşanabilecek koşullara yönelik uygun hazırlık yapmalarını sağlamalı ve milli parklar, müzeler gibi belirli kuralların olduğu noktalardaki kuralları turist grubuna iletmelidir. Liderlik rolü alt boyutlarından olan sosyal liderlikte, grup içi uyumun, moralin ve takım psikolojisi oluşturmada rehberin sorumlulukları üzerinde durulmaktadır (Cohen, 1985). Rehberlerin anlatımlarını mizah ve çeşitli yorumlamalarla zenginleştirerek aktarmasının grup motivasyonunu artıracak gibi olumlu bir hava oluşturmasını da sağlayacağından şüphe edilmemektedir (Randall ve Rollins, 2009, s. 365). Bu noktada gruba aidiyet hisseden turistler aslında bir takım çalışması olan tur organizasyonlarında rehberlere kolaylıklar sağlamakla birlikte tura karşı konsantrasyonlarının sağlanmasıyla farklı bir deneyim yaşayacağından söz edilmektedir (Güzel ve Köroğlu, 2014, s. 943).

2.1.2.2.2. Turist Rehberlerinin Kaynak Yönetimi Rolü

Özellikle sürdürülebilir turizmde kritik bir önem taşıyan rehberin kaynak yönetimi rolü, Cohen (1985)'in üzerinde durduğu lider ve arabulucu rolü ile birlikte, Weiler ve Davis (1993) tarafından doğal kaynakların devamlılığının sağlanması amacıyla doğa turizmi kapsamında ele alınmıştır. Bu rolün temel olarak aktarmak istediği, rehberlerin gruplarına ve doğal kaynaklara yönelik taşıdığı sorumlulukları işaret etmektedir (Weiler ve Davis, 1993, s. 96-97). Turist grubu üzerinde rehberlerin özellikle doğa turlarında, çevre bilincini aşılması için sorumluluğu bulunmakla birlikte, bireyleri bu yönde hareket etmesini sağlamasıyla bir nevi çevre koruma faaliyetlerini kaynak yönetimi rolü ile yerine getirmiş olmaktadır (Ulusoy ve Köroğlu, 2021, s. 90-92).

Turist rehberlerinin doğa odaklı kaynak yönetimi rolünün temelinde, ziyaretçilerde çevreye ve doğaya yönelik uygun davranışlar yaratmak yer almaktadır

(Kropinova vd., 2023, s. 38). Bu nedenle turist rehberlerinin, turistleri çevreye zarar vermeden doğayla iç içe olmayı amaçlayan etkinliklere katılmaya teşvik etmede önemli bir rol üstlendiği dikkat çekmektedir (Alazaizeh, 2019, s. 1709). Bu roller aynı zamanda turist rehberlerinin çevre bilinci konusunda belirli sorumluluklar üstlenmesine neden olmaktadır. Bu durumun oluşturulmasında rehberler, kültür ve doğal çevre ile tur grubu arasında bir kombinasyon sağlayarak farkındalık ve bilincin yanında eski ve yeninin de idrak edilmesini sağlayabilecektir (Riaz, 2022, s. 3). Gerçekleştirilen turlarda turist rehberlerinin yetkisiyle tur içerisindeki bireyleri yönlendirme ve davranış kontrolü oluşturulabilmektedir. Dolayısıyla bu özellik ve nitelikleriyle rehberler, doğaya yönelik ve sürdürülebilir politikaların ön plana çıktığı turizm türlerinde önemli ve kritik sorumluluklarının bulunduğu söylenebilmektedir (Köroğlu vd., 2012, s. 137). Turizm ve doğal kaynaklar, doğrudan ve dolaylı ilişkilerle ayrılmaz bir şekilde birbirine bağlı olmaktadır. Genellikle turizm, doğal kaynakların kullanımını ve korunması açısından iki ucu keskin bir kılıç olarak kabul edilmektedir. Sürdürülebilir bir şekilde yönetildiğinde turizm, doğal kaynakların korunmasına katkıda bulunabilmekte ve toplumlara sosyal faydalar sağlayabilmektedir. Dolayısıyla doğal miras, turizm aracılığıyla toplumun gelişimi için hayati önem taşıyan sosyoekonomik yararlar oluşturabilmektedir (Milanović Pešić, 2025, s. 1).

2.1.2.2.3. Turist Rehberlerinin Kültürel Arabulucu Rolü

Seyahat endüstrisi hem bağımsız hem de grup turistlere hitap ettiğinden, turist grupları genellikle seyahat acenteleri aracılığıyla satın alınan paket turları tercih etmektedirler. Ancak farklı kültürler ve beklentileri içerisinde barındıran tur grubu üyelerinin çeşitli ilgi ve ihtiyaçlarını yönetmek zor olabilmektedir. Bu amaçla, turist rehberleri ekip ilişkilerini kolaylaştırmada önemli bir arabuluculuk rolü oynayabilmektedirler (Weiler ve Black, 2015, s. 4-6). Ülkeleri veya bölgeleri ziyaret eden bireylerin kültürü ile burada yaşamlarını sürdüren yerel halkın kültürü arasında turizm etkileşimleri sebebiyle bir boşluğun oluşması nedeniyle (Avcıkurt, 2015), rehberlerin özellikle bu boşluğun doldurulmasında etkili rolü olan arabuluculukla iki kültür arasında iletişimi ve etkileşimi üst düzeyde sağlamaktadırlar (Köroğlu, 2013, s. 105). Rehberlerin arabulucu rolüne ilişkin, farklı kültürler arasında bir köprü ve arabulucu işlevi sağlayan rehberlerin, tanıttığı ve bilgilendirdiği bölge veya destinasyonların kültürüne, diline, arkeolojik oluşumlarına, kaynaklarına ve tarihine

hâkim olmasının yanında, etkileşimleri iyi bir biçimde sağlamak adına ziyarette bulunan bireylerin de kültürünü, dilini ve tarihine ilişkin bilgi sahibi olması gerekliliğinin önemine değinilmektedir (Cohen, 1985, s. 6).

Rehberlerin arabulucu rolünü icra etmelerinde başarıları üç ana boyuta dayandırılmaktadır. Bu noktada öncelikle yerel kültür ve turist kültürü arasında pozitif etkileşimlerin sağlanması, ilgi uyandıran ve de çekici bir tur deneyimi oluşturmada aracılığın öneminden söz etmek gerekmektedir (Weiler ve Yu, 2007, s. 15). Kültürel arabulucu rolün boyutları, bilişsel (bilgiye dayanan), duygusal ve davranışsal olarak belirtilmektedir. Bilişsel boyut rehberlerin mevcut bilgi düzeyleri ve birikimine işaret etmektedir. Kültür, etkileşim stilleri, gelenek ve sanat unsurlarını içerisinde barındıran kültür bilinci, söz konusu ziyaretçilere kapsamlı bir bakış açısı sağlayarak ziyaret ettikleri bölgenin kültürleri hakkında güvenilir içerikleri kolaylıkla değerlendirilebildiği bir ortam sağlamaktadır (Yu vd., 2004, s. 4-5). Duygusal boyut içerisinde, rehberlerin mevcut bilgi düzeylerinin arabuluculuk rolünü icra etmelerinde yeterli olmayacağına işaret etmekle birlikte ziyaretçiler ve ziyaret edilen bölge kültürüne yönelik olarak empatiye ve etkin bir arabuluculuğun gerçekleştirilmesi için belirli tutumların mevcut olması gerekliliğinden söz edilmektedir (Köroğlu, 2013, s. 105-106). Davranışsal boyutun üzerinde durduğu konu ise bireyler arasındaki etkileşimler ve rehberin iletişim yetenekleridir. Temsil ettiği toplumun bir rol modeli olarak turist rehberleri uygun davranışlarda bulunmakla yükümlü olup, ziyaretçiler ve yerel kültür arasındaki iletişimlerde arabulucu rolünü üstlenebilmesi için iletişim becerilerine sahip olması gerekmektedir (Weiler ve Black, 2015, s. 3-4). Bu noktada etkin iletişim becerilerine sahip turist rehberleri ile birlikte kültürler arasında gerçekleşebilecek yanlış anlaşılmaların önüne geçilebileceği söylenebilmektedir (Avcıkurt, 2015, s. 113-115). Çizelge 7’de turist rehberlerinin arabulucu rolüne yönelik tanımlamalar incelenebilmektedir.

Çizelge 7. Turist Rehberlerinin Kültürel Arabulucu Rolü Tanımlamaları

Yazar/Disiplin	Kültürel Arabulucu Rol Tanımı	Çerçeve
Schmidt (1979) Sosyoloji	Turist ve yerel bölge etkileşiminde kolaylıklar sağlayan, gezilecek bölgeleri, ulaşımı ve sosyal çevre ile iletişimi başlatan faktördür.	Etkileşim ve ulaşım aracı
Holloway (1981) Sosyoloji	Erişim oluşturma, bilgi sağlama, grup içi etkileşim, turist ve yerel halk arasında iletişimde aracı görevi görmek.	Etkileşim ve ulaşım aracı
Pearce (1982, 1984) Sosyo-psikoloji	Turistler ile yerel halk arasında ilişkileri şekillendirme, gruplar arası etkileşim ve yerel kültür hakkında algıları yükseltmek.	Etkileşim ve bilgi vermede aracı

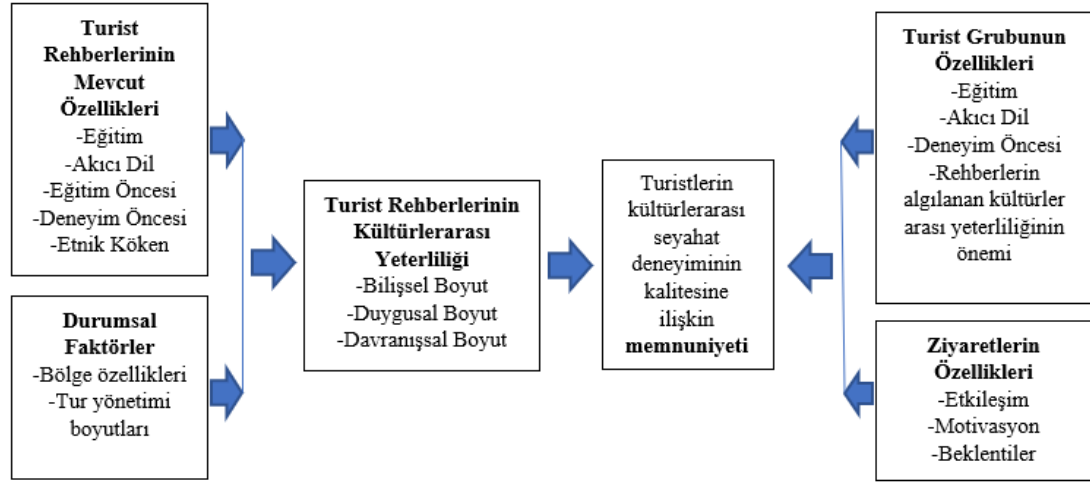
Çizelge 7-devamı

Cohen (1985) Sosyoloji	Gruplar arasında yorum, tercüme, seçimler oluşturarak kültürlerin kaynaşmasını sağlamak.	Etkileşim ve ulaşım aracı
Hughes (1991) Psikoloji	Bölgelere ulaşımı sağlamak, yöredeki yaşam stillerine yönelik algıları sağlamak, başka tur gruplarıyla etkileşime aracılık etmek.	Etkileşim ve ulaşım aracı.
Weiler vd. (1991) Turizm rehberliği	Yorumlama ve kültürlerarası aracılık ile etkileşimleri başlatmak.	Bilgi verme
Pond (1993) Turizm rehberliği	Anlamli yorumlarda bulunarak bilgilendirmek.	Bilgi verme
Gurung vd. (1996) Turizm rehberliği	Yerel kültür, acenta temsilcileri arasındaki etkileşimi oluşturmak; doğal ve kültürel zenginlikleri tanıtmak, grup üzerinde ilgi oluşturmak.	Etkileşim ve bilgi vermede aracı
Ap ve Wong (2001) Turizm rehberliği	Rehberlerin yorumlamalarıyla turistlerin ziyaret ettiği alana ilişkin algıları sağlamak.	Bilgi verme
Bras (2000) Antropoloji	Girişimciler olarak araçlar, sosyal ilişkileri ve yol gösterici anlatıları karlı bir iş varlığına dönüştürürler.	Bilgi verme ve erişimde aracı
Smith (2001) Sosyoloji	Yerel halk ve ziyaretçiler arasında kurulacak ilişkileri ve kültürel özellikler konusunda seçim ve karar almaya ilişkin aracılık etmek.	Bilgi verme, karşılama ve erişimde aracı
Yu vd. (2001) Turizm rehberliği	Turist ve yerel halk kültürü arasındaki etkileşimlerin ve algıların oluşmasını sağlamak.	Bilgi verme ve karşılama aracı

Kaynak: Yu, X., Weiler, B. ve Ham, S. (2004). Cultural mediation in guided tour experiences: A case study of Australian guides of Chinese tour groups, *Bussines and Economics*, Monash University, Department of Management Working Paper Series.

Kavramsal olarak turist rehberlerinin kültürel arabulucu rolü üzerine kapsamlı tanımlamalara yer verilen Cohen (1985)'in araştırmasında bu rol, yerel halk ve bölgenin unsurları ile ilişkili grup dışı faktörlerden kaynaklanan etkileşimsel arabuluculuk ile rehberin performansı ile alakalı grup içi faktör olarak belirtilen iletişimsel arabulucu olmak üzere iki boyutta ele alınmıştır (Cohen, 1985, s. 13-16). Etkileşimsel arabuluculuk boyutunda turist rehberlerinin, turistler ile yerel halk kültürü, kültürel miras unsurları ve çeşitli turistik etkinliklerde karşılaştıkları durumlarla etkileşimlerde bulunmalarına arabulucu olduklarına değinilmektedir (Randall ve Rollins, 2009, s. 359-365). Etkileşimsel arabuluculukta turist rehberlerinin en ön plana çıkan görevinin kültürlerarası etkileşimleri başlatıp sağlaması olduğu belirtilmektedir (Leclerc ve Martin, 2004, s. 182). Bir diğer boyut olan iletişimsel arabuluculuk ise, turist rehberlerinin eğitici ve öğretici yönlerine odaklanmaktadır. Bu durumda rehberlerin, iletişimsel açıdan turistlerin ülke veya bölgelerin kültürlerine yönelik perspektiflerini geliştirmelerine yönelik bilgilerini sunmakla birlikte aralarındaki ilişkileri kolaylaştıran bir görev görmektedirler (Çapar ve Yenipınar, 2017, s. 405). Bu doğrultuda turist rehberlerinin sahip olduğu bilgiler ve nitelikleriyle, turistler, yerel halk ve çevre arasında aracılık yaparak, turistlere deneyimleri hakkında

nasıl düşünüp hissedeceklerini söylemenin ötesine geçerek; kendi sonuçlarına varmalarına yönlendirme ve öğrenmelerine olanak tanıdıkları söylenebilmektedir (Reisinger ve Steiner, 2006, s. 483).

Şekil 10. Kültürlerarası Yeterlilik ve Turist Memnuniyeti İlişkisi

Kaynak: Yu, X., Weiler, B. ve Ham, S. (2001). Intercultural communication and mediation: A framework for analysis the intercultural competence of Chinese tour guides. *Journal of Vacation Marketing*, 8/1, 75-87.

Rehberlerin kültürler arasındaki yeterlilikleri ve turist memnuniyeti arasındaki mevcut olan ilişki Şekil 10'da incelenebilmektedir. Bu ilişkiye değinmeden önce bunun oluşumunda etkili boyutlardan söz etmek gerekmektedir. Rehberlerin bu kapsamdaki yeterliliklerini yansıtan bilişsel, duygusal ve davranışsal boyutlar, rehberlerde mevcut olan eğitim, akıcı dil, eğitim öncesi, deneyim öncesi ve etnik köken gibi faktörlerle birlikte ziyaret edilen bölgenin nitelikleri ve tur yönetimindeki boyutlardan doğrudan etki altında kalmaktadır (Weiler ve Yu, 2007, s. 20). Söz konusu ilişkinin turistler nezdindeki boyutuna bakıldığında, ziyaretçilerin tur deneyiminin kalite düzeyinden duyduğu memnuniyetin öğrenim, akıcı dil, deneyim öncesi ve rehberin algılanan kültürlerarası yeterliliği ile etkileşim, motivasyon ve beklentiler gibi ziyaret niteliklerinin sebep olduğu özelliklerden kaynaklandığı belirtilmektedir (Yu vd., 2001, s. 80). Sosyal açıdan, turist rehberliği mesleğinin sürdürülebilir boyutu, rehberin gerçekleştirdiği yorumlayıcı veya arabuluculuk işlevinde yatmaktadır. Turistlerin yerel topluluk, kültürel miras ve çevre ile etkileşimi turist rehberleri tarafından güçlendirilmektedir (Köroğlu, 2013, s. 104). Özellikle, mükemmel iletişim becerilerine ve kişilerarası yeteneklere sahip turist rehberlerinin, turistler için değerli

bilgiler sağlayarak etkileyici seyahat deneyimleri yaşatacakları söylenebilmektedir (Tu vd., 2019, s. 1479).

2.1.2.2.4. Turist Rehberlerinin Yorumlayıcı Rolü

Kişisel boş zamana, özel deneyimlere ve psikolojik istikrara değer veren modern turistler, kültürel turizm sürecinde bir rehberin basit bilgi aktarım yöntemini kullanarak yaptığı açıklamalardan fazlasını beklemektedirler. Bu konuda Pearce (2005), turist davranışı analizinde turist deneyimini bir orkestra performansına benzetmekte; bunun da turistleri memnun etmek için çeşitli unsurların bir araya getirilmesi ve uyumlaştırılması anlamına geldiği belirtilmektedir. Bu bağlamda, kültürel turizm kapsamında turist rehberlerinin, turistlere etkili bir performans sunmak için hikâye anlatımı gibi çeşitli yorumlama tekniklerini kullanmaları gerekliliğinden söz edilmektedir (Kang ve Song, 2021, s. 1). Kelime kökeni olarak yorumlama tanımlamasına bakıldığında; sadece mevcut bilginin aktarımından ziyade, ilk kişiden ve neden-sonuç ilişkisinde açıklamalar içeren bilgilerle etkileşimin oluşturularak, ilişki ve anlamların yansıtılmasını hedefleyen bir eğitim uygulaması olarak ifade edilmektedir (Tilden, 1977, s. 8). Turizm işletmeciliği disiplinde bir araç olarak belirtilen yorumlama eylemi, ziyaretçilerin bir bölgede yer alan farklı türdeki kültürel ve doğal çekicilik noktalarının taşıdığı önemi algılamaları, olumlu deneyimler yaşamalarını, saygı ve sempati beslemeleri ile kültürel miras unsurlarının korunması bilincini ve farkındalığını sağlamaktadır (Rabotic, 2010). Knudson, Cable ve Beck (1995), kavramın içerdiği geniş faaliyet kapsamını belirterek yorumlama için altı temel amacın bulunduğundan söz etmektedir:

- Ziyaretçinin doğa, miras ve alan kaynaklarına ilişkin anlayışını, farkındalığını ve takdirini artırmak;
- Doğal ve tarihi süreçler, ekolojik ilişkiler ve çevredeki insan rolleri de dahil olmak üzere doğa ve kültürle ilgili mesajları iletme;
- Doğal ve kültürel çevreyle birinci elden (kişisel) deneyim yoluyla insanları doğaya ve tarihe dahil etme;
- Doğal kaynakların akıllıca kullanımı, kültürel ve doğal mirasın korunması ve doğal ve kültürel çevreye saygı ve ilgi konusunda halkın davranış ve tutumlarını etkileme;

- Keyifli ve anlamlı bir deneyim sağlamak;
- Bir kurumun rolü, yönetim hedefleri ve politikaları konusunda halkın anlayışını ve desteğini artırmak şeklinde belirtilmiştir (Wearing vd., 2008, s. 3).

Zhang ve Chow'un (2004) yaptıkları araştırma göz önünde bulundurularak, turist rehberlerinin yorumlayıcı rolüne yönelik ilgili alanyazında yapılmış olan birçok tanımın olduğu karşımıza çıkmaktadır (Almagor, 1985; Holloway, 1981; Katz, 1995; Ryan ve Dewar, 1995). İlk olarak Almagor (1985) turist rehberlerinin yorumlayıcı rolünden, turistlerin doğayla doğrudan iletişim kurma ve bakış açılarını geliştirme istekleri kapsamında karşılaştırarak söz etmiştir. Holloway (1981), ziyaret edilen bölgelerdeki kültürel değerlerin, turistler tarafından basit anlatımlarla gözlemlenebilmesinden ziyade yorumlama yoluyla turist perspektiflerine etkide bulunarak anlayışlarını daha kapsamlı hale getirebileceği üzerinde dururken; Katz (1985), katılımcı bir yaklaşımın göz önünde bulundurularak kültürel değerlerin aktarımlarında yorumlamalara yer verilmesi gerekliliğine işaret etmiştir. Ryan ve Dewar (1995) ise yorumlayıcı rolü bir eğitim aracı olarak belirtmiş ve kültürel mirasların aktarımı ve deneyiminde önem taşıyan bir faktör olarak tanımlamıştır.

Ülkeler içerisinde yer alan mevcut bölge veya destinasyonlar ile yaşayan kişiler ve olaylara kadar birçok noktaya parmak basan yorumlama faaliyeti kişilere açıklayıcı bir şekilde bilgiler sağlamaktadır (Tetik, 2016, s. 55). Ziyaretçilerin tur deneyim düzeylerinin olumlu yönde etkilenmesinde ve bölgelerin mevcut kültürünün algılanmasında, rehberlerinin yorumlayıcı rolünün kritik bir önem taşıdığından söz edilmektedir (Reisinger ve Steiner, 2006, s. 482). Moscardo (2003) turist rehberlerinin yorumlayıcı rolünün turistlerin deneyiminin kalitesine katkıda bulunabilmesinin üç temel yolu olduğundan söz etmektedir. Bunlar; ziyaretçilerin hangi eylemlerde bulunacakları gibi mevcut alternatifler ve opsiyonlara ilişkin bilgi vermek; ziyaretçilerin uyarı levhalarınca aktarılan bilgileri anlamaları ve karşılardan çıkan problemlerin üstesinde gelebilmeleri adına güvenliği ve konforu teşvik etmek için bilgi sağlamak ve ziyaretçilere rehber eşlikli yürüyüş, ekoturizm, botanik bahçeleri veya hayvanat bahçelerine ziyaret gibi etkinliklere katılabilmeleri amacıyla gerçek deneyimi yaratmak şeklinde belirtilmektedir. İletişimsel yetenekleri, bilgi düzeyleri ve kültürel perspektifleriyle rehberler, ziyaret eylemini tur deneyimine aktaran aktörler olarak belirtilmektedir (Koroğlu, 2013, s. 110).

Bölgelere veya destinasyonlara yönelik yorumlamaların en verimli bir şekilde sağlanabilmesinde, rehberlerin söz konusu noktalara yönelik ilgi ve tutku duygularına sahip olması, aktarımlarında hikayeleştirme ve mizahlara yer vermesi büyük önem taşımaktadır (Fu vd., 2023, s. 1825). Kültürel ve doğal mirasların aktarımında rehberlerin dikkat etmesi gereken bir husus da turist grubu ile anlatılan değerler arasında dengenin oluşturulması ve onların aklında canlandırabilmelerine olanak sağlamasıdır. Bu nedenle, rehberlerin sahip olduğu bilgiler sadece kullanmış olduğu materyallerden birisi olarak değerlendirildiğinde, bu bilgileri yaptığı yorumlama eylemi ile birlikte açık bir biçimde turist grubuna aktarması gerekmektedir (Güzel, 2007, s. 34). Turist rehberleri yorumlarında turistlerin zihinlerinde soru işareti bırakmayacak düzeyde doğru ve net bilgiler aktarmalarının önem taşıdığı söylenebilmektedir. Kültürel unsurları bir sanatçı gibi dile getirip zamanda yolculuk yaparmışçasına turistlerin zihninde canlandıran turist rehberleri böylelikle yorumlamalarını zenginleşmektedirler (Köroğlu vd., 2018, s. 354-355).

Fiziksel ve kültürel manzarayı turistler için yorumlamak rehberlerin en önemli iletişim rollerinden birisidir. Dolayısıyla yorumlamalar eyleme dökülürken faydalanılan tekniklerin önemi burada ortaya çıkmaktadır. Kültürel etkileşimlerde rehberlerin aktif olmadığı vaziyetlerde, ziyaretçilerin tura yönelik deneyimleri iletişimsel problemler, grup otoritesinin sağlanamaması ve ilgisizlik gibi durumlarda olumsuz yönde etkilenebilmektedir. Bu sebeple ziyaretçilerin tura yönelik tatmin ve memnuniyet düzeyleri düşük düzeyde kalabilmektedir (Avcıkurt, 2015, s. 125). Scherle ve Nonnenmann (2008) turist rehberlerinin hem mesleki hem de özel hayatlarında kültürleri yorumlamalarının ve aktarmalarının yanı sıra ilgili kültürleri yaşayarak, pek çok kültürel etkileşim sırasında görevlerini icra etmeye çalıştıklarından söz etmektedirler. Turist rehberleri, kültürel unsurlara yönelik aktarımlar yaparken tekdüze anlatımlardan ziyade mizah ve hikayeleştirme gibi yorum zenginliği katarak, turistlerin zihninde onları canlandırırken daha anlaşılır ve akılda kalıcı olmalarını sağlamaktadır (Köroğlu, 2019). Tüm bu bilgiler ışığında, turist rehberlerinin kültürel miras alanlarındaki yorumları, turistlerin varış noktasını takdir etmesini ve bundan keyif almasını en üst düzeye çıkararak turistler arasında sürdürülebilir davranışı teşvik edebileceğine değinilebilmektedir (Alazaizeh, 2019, s. 2-3). Bunun sonucunda da turistlerin ziyaret etmiş olduğu bölgeye yönelik sadakat seviyeleri üzerinde de olumlu bir etki bırakacağından söz edilebilmektedir (Barrett vd, 2017; s.34).

2.1.2.3. Kültürel Turizmde Turist Rehberlerinin Rollerinin Önemi

Ülkelere veya bölgelere ziyaret gerçekleştiren bireylerin tur deneyimi ve hizmetinden memnuniyet duymalarında, ilgili yerlerin imajının olumlu bir biçimde yansıtılıp tanıtılmasında turist rehberlerine oldukça kritik roller düşmektedir (Yenipınar vd., 2014, s. 87-90). Tarihsel süreç içerisinde incelendiğinde rehberliğin aslında insanlık tarihinin en eski uygulamalarından birisi olduğu görülmekte ve de rehberin içerisinde yer almadığı bir turizm olgusunun düşünülmemeyeceğinden söz edilmektedir (Tetik, 2006, 3-23). Rehberlik mesleğini ön plana çıkaran olgulardan birisi temsil ettikleri ülkenin birer rol modeli olmalarıdır. Rehberler mensubu olduğu ülke için hizmet etmekte ve ziyaret edilen kültür ile tur faaliyetlerine katılan bireyler arasında iletişim ve etkileşimleri başlatıp sağlayan kişiler olarak belirtilmektedir (Büyükkuru ve Aslan, 2016, s. 339-340).

Turizm sektörünün en önemli yapı taşlarından birisi olan turist rehberleri, eşlik ettiği ziyaretçilere güvenli ve konforlu bir tur deneyimi sağlayıp gezilip görülen doğal ve kültürel zenginlikleri tanıma ve öğrenmelerine ön ayak olmaktadır (Güdü Demirbulat ve Karaman, 2014, s. 42-44). Turizmin temelinde yatan olgunun, insanların tatmin güdülerinin yattığı belirtilmektedir. Bu noktada turist rehberlerinin gösterdiği hizmet kalitesi ve performansları, bireylerin doğrudan tatmin ve memnuniyet düzeylerine etkide bulunabilmektedir (Ap ve Wong, 2001, s. 551). Ekonomik anlamda ülkeler veya bölgeler adına gittikçe önem kazanan turizm olgusunda, ortaya konulan rehber hizmet kalitesinin kilit bir rol oynadığının farkına varılmıştır. Sahip olduğu bilgi birikimi, iletişimsel yetenekleri ve hizmetler ile rehberler, bireylerin ziyaretlerini doğrudan tur deneyimine yansıtan kişiler olarak da ifade edilmektedir (Güzel ve Köroğlu, 2014, s. 944).

Turistler, turistik bölgelerin farklı yerel ve etnik özelliklerini görmeye daha istekli olmakla birlikte bu çekicilikler yaşadıkları deneyimler sonucu memnuniyetlerini artırabilmektedir (Macdonald ve Jolliffe, 2003, s. 308). Bu süreçte, turist rehberlerinin hizmetlerinin kalitesinin, turistlerin kültürel turizm ürünlerine ilişkin algılarını doğrudan etkileyeceği söylenebilmektedir. Turist rehberlerinin, kültürü daha iyi yaymak, kültürel kaynakların çekiciliğini artırmak ve turistlerin kültürel deneyimlerini zenginleştirmek için turizm kaynaklarının kültürel faktörlerini derinlemesine anlayıp aktarmaları gerekliliğinden bahsedilmektedir (Liang vd., 2021, s. 1). Bu noktada kültürel turizmde, turist rehberleri tarafından kültürel miras

alanlarının önemini aktarmada doğru ve ilgi çekici yorumlamanın hayati önem taşıdığı söylenebilmektedir. Turist rehberleri, sorumluluk uyandıran davranışların gösterilmesine ön ayak olarak ve turistler nezdinde çevre bilincini aşılıp sürdürülebilir turizm uygulamalarına katkıda bulunabilmektedirler (Fennell, 2008, s. 185-186). Farklı kitlelerle etkili bir şekilde iletişim ve etkileşim kurma becerileri, unutulmaz ve eğitici deneyimler yaratmak için oldukça önemlidir. Turist rehberlerinin mesleki yeterliliği hem bireysel memnuniyeti hem de turizmin daha geniş ekonomik faydalarını etkileyen turizm hizmetlerinin kalitesini belirlemede önemli bir faktördür (Naumov, 2020, s. 12-13).

Turist rehberlerinin performansı, turistlerin deneyimledikleri turlara ilişkin algılarını etkilemesi muhtemeldir (Gronroos, 1978, s. 589). Turist rehberlerinin performansları turist memnuniyeti ve tekrar ziyaret niyetleri üzerinde de kritik etkileri bulunabilmektedir (Geva ve Goldman, 1991, s. 178). Empati ve iletişim kavramları, turist rehberleri için yüksek kalitede performans sağlayabilmeleri ve ziyaretçilerin bir paket turu tekrar satın alma olasılığını artırabilmeleri için temel bir kaynak oluşturmaktadır (Çetinkaya ve Öter, 2016, s. 41). Daha önce de belirtildiği üzere turist rehberlerinin, turist grupları içerisinde yer alan bireylere aktarımlarını gerçekleştirirken mevcut bilgilerini yorumlama yoluyla zenginleştirmelerinin önem taşıdığı söylenebilmektedir (Christie ve Mason, 2003, s. 2). Böylelikle yapılan aktarımlar tekdüze bir özellik taşımaktan çıkıp ziyaretçiler arasında ilgi uyandıran birer bilgi haline gelecektir (Tilden vd., 2008). Bu durumun da özellikle toplumların kendine özgü niteliklerini yansıtan somut ve somut olmayan nitelikteki değerlerinin iyi bir düzeyde anlaşılmasına aynı zamanda bireyler üzerinde farkındalık ve bilinç duygularının da etkilenmesine sebebiyet verebileceğine değinilebilmektedir. Bu doğrultuda hem turist grupları katıldıkları turdan tatmin kalacakları hem de ziyaret ettikleri kültür ile bir bağ oluşturarak ülkelerin bölgesel kalkınmalarına doğrudan veya dolaylı olarak katkı sağlayabilecekleri söylenebilmektedir.

2.1.3. Turizmde Davranışsal Niyet

Kavram olarak davranış eylemi, dışarıdan gözlemlenebilme özelliğine sahip hareket, tutum, davranım gibi tepkilerin bütünü olarak aktarılırken; niyet kavramı ise bir eylemde bulunma öncesinde karar alma, endişe, düşünce şeklinde ifade

edilmektedir (TDK, 2024). İngilizcedeki karşılığı “behavioral intention” yani davranışsal niyet olarak belirtilen kavram, literatürde bilim insanı Icek Ajzen’in yapmış olduğu akademik araştırmalarla birlikte şekillendiğine değinilmektedir (Baran, 2024). Bu doğrultuda davranışsal niyet, kişilerin ileri zamanlarda eyleme dönecekleri davranışlarına yönelik bir taahhüt olarak tanımlanabilmektedir (Söderlund ve Öhman, 2003, s. 53). Tüketicilerin belirli bir organizasyondan hizmet talep etmeye devam edip etmeyeceklerinin bir işareti şeklinde de ele alınabilmektedir (Lin ve Hsieh, 2007, s. 1601).

Tutumlar ve davranışların birbirleriyle olan ilişkisinin belirlenmesine yönelik geliştirilen Mantıksal Eylem Kuramı içerisinde davranışların belirleyicilerinde, ilgili davranışı eyleme geçirmek için ortaya konulan niyetin önemli rol oynadığı üzerinde durulmaktadır (Fishbein ve Ajzen, 1975). Ajzen (1991) tarafından “Algılanan Davranış Kontrolü” değişkenin eklenmesiyle geliştirilen Planlı Davranış Teorisi’nde ise bireylerin inançlarının, tutumlarının ve niyetlerinin insanların davranışlarını belirlediği öne sürülmektedir. Bu teoriye göre, bir davranışa yönelik niyetler (gerçekleştirme isteği) üç değişken tarafından belirlenmektedir (Osiako ve Szente, 2024, s. 2). Bu teoride, bir eylemin veya davranışın doğrudan belirleyicisi olarak kavramsallaştırılan davranışsal niyet yapısıyla tanımlanmaktadır. Bu yapı, bir bireyin belirli bir davranışı gerçekleştirmenin sonuçları hakkındaki inançlarından ve bu eylemin sonucunun değerlendirilmesiyle oluşan tutumların yapısı; bireyin kendisine en yakın olanları memnun etme konusundaki görüşlerinden ve motivasyonundan oluşan öznel norm yapısı tarafından oluşturulmaktadır. Son olarak, algılanan davranışsal kontrol yapısı, bireyin belirli bir davranışı veya davranışı üstlenmek için sahip olduğu kontrol algısını veya inançlarını içermektedir (Moral-Moral, 2024, s. 1348-1349).

Davranışsal niyet, kişilerin belli bir davranış gösterme isteği veya bu davranışı ortaya koymak için sarfettiği çabaya yönelik yaptığı eylemler olarak ifade edilmektedir (Ajzen, 1991, s. 182). Turizm kapsamında bu kavram, turlara katılan bireylerin işletmelere ya da bölgelere yönelik yaptıkları ziyaret deneyimleri sonucu ilerleyen zamanlarda eyleme dönecekleri davranışa yönelik niyetleri ele almaktadır (Lu vd., 2022, s. 2). Davranışsal niyetler, tüketici elde tutmanın bir göstergesi olarak kabul edilmekle birlikte olumlu (olumlu) ve olumsuz (olumsuz) yönleri ayrılmaktadır (Parasuraman vd., 1985, s. 42). Olumlu davranışsal niyetler, tüketicilerin ziyaretlerini tekrarlamaya veya başkalarına ziyareti önermeyi teşvik ederken, olumsuz davranışsal

niyetler ise eleştiri, şikayetler, tekrar ziyaret etmeme veya olumsuz deneyimlerin aktarımına işaret etmektedir. Bunun sonucunda da davranışsal niyet, bireysel davranışı tahmin etmek için nispeten doğru bir ölçü haline gelebilmektedir (Engel vd., 1995). Davranışsal niyetler, bir davranış gösterme eyleminin gerçekleşme olasılığını yansıtmaktadır (Oliver, 2010). Bir turistin gelecekte bir davranış eyleme döküp dökmeceğinin bilinçli olarak karar verme derecesini ifade etmekle birlikte "eylemi gerçekleştirme olasılığı" olarak kabul edilmektedir (Warshaw ve Davis, 1985, s. 214).

Bir turizm destinasyonunun sürdürülebilirliği, yerel halk, turistler, operatörler, ülke yönetimleri gibi paydaşların aktif katılımı öncülüğünde iyi bir turizm ekolojisi, ekonomik çevre ve sosyal yapının korunup devamlılığının sağlanmasına bağlı olmaktadır (Zhang vd., 2023, s. 1). Ziyaretçiler, bir destinasyonu sürdürülebilir tutmada kilit paydaşlardır. Bir destinasyonun turistleri çekip çekememesi ve turistlerin seyahat davranışı niyetlerine sahip olmasını sağlayıp sağlayamaması, bir turizm destinasyonunun başarısını veya başarısızlığını doğrudan belirlemektedirler. Bu nedenle, turistlerin davranışsal niyeti, turizm destinasyonlarının sürdürülebilir gelişimini etkileyen temel faktördür. Davranışsal niyetler, bir turistin aynı yere tekrar ziyaret etme veya o yeri başkalarına tavsiye etme isteğinin değerlendirilmesi olarak belirtilmektedir (Papadimitrou vd., 2015, s. 303). Tekrar ziyaret etme ve tavsiye etme niyetleri aynı zamanda davranışsal niyetlerin alt boyutları olarak da sınıflandırılabilirdiği söylenebilmektedir (Liu vd., 2005; Han ve Ryu, 2006).

2.1.3.1. Turizmde Tavsiye Etme Niyeti

Tavsiye etme niyeti, bireylerin bir mal veya hizmete yönelik olarak duydukları tatmin düzeylerine göre çevresine veya yakınlarına bulunduğu önerme güdülerine işaret etmektedir (Bowen ve Chen, 2001, s. 215). Buradaki önemli husus, ziyaretçilerin tatmin seviyelerine ilişkin olarak bölgeleri veya destinasyonları tekrar ziyaret etmekle kalmayıp, tavsiye etme eğiliminde de bulanabileceklerini göstermekte birlikte, ülkeler babında önemli sonuçlara sebebiyet verebilmektedir (Jin vd., 2013, s. 250). Öte yandan tavsiye etme niyetleri, yalnızca davranışsal niyetler kapsamında değil aynı zamanda ağızdan ağıza iletişimin bir konusu olarak da değerlendirilmektedir (Jiewanto vd., 2012, s. 17). Bu anlamda kavram, turistlerin deneyimlerini arkadaşları ve akrabalarıyla paylaşma niyetlerini ifade etmektedir (Maxham, 2001, s. 11). Pazarlama disiplinin bir

konusu olan ağızdan ağıza iletişiminde, olumlu ve olumsuz değerlendirme nitelikleri taşımaya rağmen, söz konusu iletişimde başka bireylere tavsiye etme olgusu üzerine odaklanılmaktadır. Olumlu nitelikte algılanan deneyimlerle, kişiler yakın çevrelerine bulunduğu tavsiyelerle onların da benzer deneyim yaşamalarına sebebiyet oluşturabilmektedirler (Babin vd., 1998, s. 272).

Tavsiye etme niyeti, bir müşterinin başkaları için olumlu bir kullanıcı deneyimi sağlayan bir ürünü veya hizmeti onaylama isteği anlamına gelmektedir (Cheung ve Thadani, 2012, s. 462). Bununla birlikte ziyaretçilerin sadakati üzerinde de olumlu etkiler bırakabilmektedir (Yoon ve Uysal, 2005, s. 48). Turizm ve destinasyon yönetimi çalışmaları, turistlerin tekrar ziyaret veya tavsiye etme gibi olumlu ziyaret sonrası davranışsal sonuçlar göstermelerine olanak tanıdığı için memnuniyeti en önemli değişkenlerden biri olarak değerlendirebilmektedir (Assaker vd., 2011, s. 890). Olumlu bir seyahat deneyimi, iyi bir imaj algılanması ve turizm varış noktalarını ziyaret ettikten sonra oldukça memnun kalınmasıyla turistler, varış noktasını tekrar ziyaret etmek veya tavsiye etmek isteyebilmektedirler (Li vd., 2021).

Ülkelerin veya bölgelerin imajı üzerinde olumlu gelen geri dönüşler doğrultusunda potansiyel turist kitlesi oluşturarak ekonomik gelişme ve kalkınma adına faydalar sağlanabilmektedir (Chen vd., 2010, s. 60). Özellikle ekoturizm veya sürdürülebilir turizmin ön plana çıktığı destinasyonların yönetimi için turist memnuniyetinin analizini dikkate almak önemli olmaktadır. Ziyaretçilerin memnuniyet derecesi ne kadar yüksekse, ürünü/hizmeti tekrar satın alma olasılıkları o kadar yüksektir ve başkalarını da bunu yapmaya teşvik etmektedirler (Castellanos-Verdugo vd., 2016, s. 227). Değer yaratımı, hizmet sağlayıcı ve müşterinin beklentilerinin ortak bir şekilde ele alınmasıyla ortaya çıkabilmektedir. Turizm sektöründe, hizmet sağlayıcı ile müşteri arasındaki etkileşim yoluyla bu yöntemin uygulanması, daha yüksek memnuniyet seviyelerine yol açan benzersiz ve özgün deneyimleri tetikleyebilmektedir. Müşteriyle ortak bir yaratım süreci olduğunda, ihtiyaçların karşılanması ve unutulmaz deneyimler sağlaması ile olumlu tavsiyelere ve tekrar ziyaret etme niyetinin artması sağlanabilmektedir (Monteiro vd., 2023, s. 3).

2.1.3.2. Turizmde Tekrar Ziyaret Etme Niyeti

Tüketicileri, ürünlere, hizmetlere ya da bir markaya duymuş oldukları tatmin düzeyleri ve bağlılık derecelerine göre tekrardan satın alma eyleminde bulunmaktadırlar (Han ve Ryu, 2009, s. 488). Bireylerin olumlu düzeyde tecrübe ettikleri deneyimler neticesinde belirtilen ürün, hizmet ve markaya karşı sadakat duygusu beslemektedirler (Rahim vd., 2012, s. 15). Turizm açısından değerlendirildiğinde bu davranış, ziyaret amaçlı turlara katılan kişilerin geçmiş ve görmüş oldukları ülkeler veya bölgeleri tekrar tercih etme durumları ve şartları değerlendirme aşamalarında meydana gelen düşünceleri olarak belirtilebilmektedir (Petrick vd., 2001, s. 42). Bu ilgili düşünceler, kişilerin almış oldukları hizmet deneyimlerini kararlı olarak beğenip beğenmemesine işaret etmektedir (Oliver, 2010). Tekrar ziyaret etme niyeti içerisinde aynı zamanda bölgeleri ziyaret eden bireylerin tavsiye etme niyetlerini de kapsadığı belirtilmektedir. Olumlu derecedeki tatmin ve deneyim düzeyleri, ziyaretçiler üzerinde destinasyonlara yönelik aidiyet duygusu oluşturacağı gibi ağızdan ağıza iletişim kapsamında tanıtım eylemlerine bulunmalarına da sebebiyet verebilmektedir (Assaker ve Hallak, 2013, s. 601).

Tekrar ziyaret etme niyeti, bir turistin belirli bir destinasyona geri dönme isteği şeklinde tanımlanmaktadır (Szymanski ve Henard, 2001, s. 16). Davranışsal niyetlerin boyutu olarak tekrar ziyaret etme niyeti, turistlerin deneyimleri neticesinde aynı davranışın devam ettirilmesi açısından memnuniyetin önemli bir göstergesidir (Ajzen, 2002, s. 107). Turistler bir ülkeyi ikinci kez ziyaret edebilmekte ve hatta sadık ziyaretçiler haline gelebilmektedir. Yıllar boyunca söz konusu ülkeyi, seyahat noktaları olarak birkaç kez seçebilmektedirler. Bir ülkeyi tekrar ziyaret etmeye karar veren turistlerin destinasyonlar için özel bir çekiciliği vardır. Çünkü sadık ziyaretçilerin ağızdan ağıza reklam yayma olasılıklarının daha yüksek olduğu ve ekonomik olarak da daha düşük bir risk sundukları belirtilmektedir (Fantozzi vd., 2024). Turizmde daha kişiselleştirilmiş ve etkileşimli deneyimlere yönelik artan talep göz önüne alındığında, destinasyonlar turistlerin belirli ilgi alanlarını karşılamak için çeşitli kişisel ve katılımcı deneyimler sağlama eğilimindedir. Bu nedenle, destinasyon yöneticilerinin turist deneyimleri yaratmak ve tekrar ziyaretler yoluyla destinasyona olan sadakatlerini teşvik etmek için turistlerin temel ihtiyaçlarının ötesine geçmesinin önemli olduğu vurgulanmaktadır (Stanovčić vd., 2021, s. 3).

Turizm faaliyetleri içerisinde önem taşıyan unsurlardan birisi potansiyel turist kazanmak ve bunun sonucunda kişileri el tutmayı amaçlamaktır (Huang ve Hsu, 2009, s. 30). Tekrar satın alma ya da ziyaret eyleminde bulunan tur grupları içerisindeki bireylerin daha fazla gelir sağlaması ve az maliyete tekabül etmesinden dolayı ülke yönetimleri açısından önemli bir planlama yapmalarına ön ayak olabilmektedir (Young vd., 2007, s. 92). Bu sebeple, ülke veya bölgelerin kalkınma stratejiler doğrultusunda gelişebilmelerinde bireylerin tekrar ziyaret eyleminde bulunması önemlidir. Öte yandan turizm içerisinde yer alan ürünlerin farklı niteliklere sahip olması ve bireylerin farklı istek ve ihtiyaçlarının varlığı sebebiyle bu süreç zor bir aşamadır (Akkılıç vd., 2014, s. 5). Kişilerin belirli davranışları eyleme dökmek üzere güçlü duygularının mevcudluğu aynı davranışları sergilemesine sebep verebilmektedir (Ekeke vd., 2020, s. 57). Turistlerin daha önce ziyaretlerini gerçekleştirdikleri ülkelere veya bölgelere tekrar geldiğinde, duygusal bağlılıkları, farklı yerler keşfedebilme, aynı kişilerle karşılaşma, deneyimlerin aktarılması gibi boyutlarda ortaya çıkarak, kişilerin tekrar ziyaret etme niyetlerini güdüleyen faktörler olarak belirtilebilmektedir (Zhang vd., 2023, s.5).

2.2. İlgili Araştırmalar

Araştırmanın konusu kapsamında, bu bölüm içerisinde öncelikle somut olmayan kültürel miras unsurlarının turizm ile ilişkisini ele alan ilgili araştırmalara yer verilmiştir. Sonrasında turist rehberlerinin kültürel arabulucu ve yorumlayıcı rolüne ilişkin yapılan çalışmalar ele alınmıştır. Turizm sektöründe davranışsal niyetler kapsamında değerlendirilebilen tavsiye etme niyeti ve tekrar ziyaret etme niyetine ilişkin çalışmalar, bir sonraki kısımda bulguları ve sonuçları kapsamında değerlendirilmiştir.

2.2.1. SOKÜM Unsurları ve Turizm Sektörü ile İlgili Araştırmalar

Çizelge 8’de somut olmayan kültürel miras unsurlarına yönelik yapılmış olan ve turizm ile ilişkili çalışmalar yazarları, yapıldığı yıl, amaçları ve sonuçları kapsamında incelenebilmektedir. Yapılan araştırmalar göz önünde bulundurulduğunda, SOKÜM unsurlarının ülkelere veya bölgelere önemli derecede birer turistik potansiyel sağlayacağı söylenebilmektedir. Küreselleşme ve teknolojik

gelişmelerin yarattığı etkilerle unutulma tehlikesiyle karşı karşıya kalan bu unsurlar, turizm faaliyetleri içerisinde özellikle paket tur programları içine dahil edilip yerel halkın da içerisinde bulunduğu etkileşimli uygulamalarla, hem bölgede istihdamı sağlayıp hem de ziyaretçiler için özgün bir deneyim sunarak bölgesel kalkınmada önemli bir rol oynayabileceğine değinilebilmektedir (Türker ve Çelik, 2012; Saçlı ve Avcıkurt 2018).

Çizelge 8. SOKÜM Unsurları ve Turizm Sektörü ile İlgili Araştırmalar

Yazar ve Yıl	Amaç	Yöntem	Sonuç
Türker ve Çelik (2012)	SOKÜM değerlerinin hali hazırda kullanım şekillerine değinerek, potansiyel turizm ürünleri geliştirmeye yönelik örnekler sunmaktır.	Nitel	Kültürel unsurların paket tur programları içerisinde değerlendirilmesi; unutulmaya yüz tutmuş geleneklerin organizasyonlarla birlikte canlandırılması; yerel halkın faaliyetlere katılımının sağlanarak bölgeler adına istihdam ve sürdürülebilir kalkınma stratejilerine katkıda bulunabilecektir.
Çapar ve Yenipınar (2016)	SOKÜM unsur kaynağı olarak yöresel yiyeceklerin, destinasyon kültürünün tanıtımında sahip olduğu değeri ve turizm açısından bölgeye katkısının ele alınmasıdır.	Nitel	Bölgelerin tercih edilmesinde SOKÜM unsuru olarak kültürel kimliğin göstergesi olan yöresel yiyeceklerin turizm amaçlı kullanılarak bölgeye turizm çeşitliliği kazandırabileceğine işaret edilmiştir. Ticari amaçlı yapılan uygulamaların yozlaşmaya neden olabileceği de sonuçlarda belirtilmiştir.
Saçlı ve Avcıkurt (2018)	SOKÜM unsurlarının, kültür turisti katılımcılarının destinasyon seçiminde hangi derecede önem taşıdığı tespit edilmesidir.	Nicel	Konya ilinde 481 yabancı turiste anket çalışması uygulanmış; unsurların sözlü gelenekler, örf ve adetler, zanaatkarlık, dans ve müzik olmak üzere boyutları ortaya çıkmış ve boyutların anlamlı olarak farklılaştığı belirtilmiştir.
Qiu vd. (2020)	Farkındalık ve tutumların miras alanını ziyaret etme niyeti arasındaki ilişkileri anlamak için bir vaka çalışması olarak Çin'in Zhejiang Eyaletindeki Longquan seladonunun geleneksel yapımı ele alınmıştır.	Nitel	Bölgede yaşayan 368 kişiye uygulanan anket sonuçlarına göre SOKÜM değerine ilişkin farkındalıkları, tutumları ve seyahat niyetleri arasında önemli pozitif korelasyonlar olduğunu ortaya koymuştur. Bu tutumlar aynı zamanda seyahat niyeti oluşumunda aracı bir rol oynamıştır.
Lonardi ve Unterpertinger (2022)	Güney Tirol'deki (İtalya) Ladin topluluklarını göz önünde bulundurarak, azınlık dillerine daha yakından bakarak, azınlık topluluklarının SOKÜM'üne odaklanmaktadır.	Nitel	Kültürün Güney Tirol'e seyahat etmek için ana motivasyon olmamasına rağmen turistlerin mimari, geleneksel yaşam tarzı, etkinlikler, uygulamalar, kıyafetler ve dil gibi Güney Tirol kültürünün somut ve soyut yönlerine oldukça memnun kaldıkları belirtilmiştir.

Çizelge 8-devamı

Peñañiel vd. (2024)	İspanya ve Portekiz ülke sınırları içinde konuşlanan Dehesa kültürel pezaj alanında geleneksel kırsal ticaret ve tarım faaliyetlerinin yok olma tehdidiyle karşı karşıya kalmasından dolayı bilinç ve farkındalığı artırmak adına turist deneyimlerinin belirlenmesidir.	Nicel	Kırsal turizmi deneyimleri sunan bölgede farklı peynir mandıralarını ziyaret eden 102 turiste anket uygulanmıştır. Ayrıca bölgede uzman 26 kişiyle görüşülmüştür. Sonuçlar turizm deneyiminden elde edilen başlıca faydalar olarak artan merak, empati ve çevre farkındalığını ortaya koymuştur. Geleneksel mirasın korunması ve turizmde değerlendirilmesi gerekliliği görüşmeler sonucunda belirtilmiştir.
------------------------	--	-------	--

Öte yandan bu faaliyetlerin uygulanmasında ticari kaygıların kültürün yozlaşmasına da sebebiyet verebileceği belirtilmektedir (Çapar ve Yenipınar, 2016). Bu noktada unsurların estetik ve özgün değerlerinin korunmasının gerekliliği ön plana çıkmaktadır. Yapılan araştırmaların sonuçlarında da görülebileceği üzere SOKÜM unsurları orijinal ve farklı nitelikleriyle turistler üzerinde ilgi yaratan çekici bir turistik ürün olarak değerlendirilebilmekte ve katıldıkları tur deneyimlerini olumlu olarak etkilediği gözlemlenebilmektedir (Qiu vd., 2020; Lonardi ve Unterpertinger, 2022; Peñañiel vd. 2024).

SOKÜM ve turizm sektörüne ilişkin yapılan diğer araştırmalarda; Gülü Demirbulat vd. (2015) çalışmalarında, klasik Türk halı dokumacılığını örnekler kapsamında belirtilerek, UNESCO SOKÜM unsurları içerisinde yer alan halı dokuma örnekleriyle karşılaştırılması, böylelikle unsurun korunması ve farkındalık yaratılmasına yönelik öneri ve değerlendirilmelere yer verilmesini amaçlamışlardır. El sanatları geleneği kapsamında, Türk halı dokuma geleneğinin tanıtımının sağlanmasında unsurun mekânı da göz önünde bulundurularak bölgelerin kalkınmalarına destek vermesi hedeflenmiştir. İlgili unsura yönelik yapılacak tanıtma faaliyetleri ile birlikte farklı nitelikte bir turizm ürünü sunularak, turizme yeni bir boyut kazandırılabilmesine değinilmektedir.

Göde ve Tatlıcan (2016) yaptıkları araştırmada, Isparta ekmeği SOKÜM unsuruna yönelik olarak süreklilik, görünürlük sağlanması ve gelecek kuşaklara aktarımında uygun politikaların değerlendirilmesini amaçlamışlardır. Hedeflenen politikaların faaliyete geçirilmesiyle birlikte SOKÜM unsurunun, eğitim, turistik ve ekonomik boyutlarının yaratılacağı ve bu fonksiyonların artacağı belirtilmektedir.

Atak vd. (2017), Muğla'nın Fethiye ilçe sınırları içerisinde yer alan müzik köyünde her yıl geleneksel olarak düzenlenen festivalin taşıdığı turistik potansiyelini araştırmalarında ele almıştır. Araştırma bulgularında, festivallerin bölge kültürünün şekillenmesinde önemli bir etken olduğu, unutulmaya başlanmış olanak geleneksel müziklerin yaşatılabileceği; gelecek kuşaklara aktarılabileceğine değinilmiştir.

Ekici (2018), SOKÜM unsurlarının Milas ilçesi içerisinde icra edildiği el sanatları kapsamında yaptığı araştırmada, unsurun kırsal turizm açısından taşıdığı turistik potansiyelin öneminin belirlenmesi amaçlamıştır. Nitel olarak tasarlanan araştırmada, yörede mevcut SOKÜM unsurunun önemli bir turistik potansiyel taşıdığı ayrıca destekleme politikalarıyla bu geleneğin gelecek kuşaklara aktarımının sağlanabileceği üzerinde durulmuştur.

Diker (2019), etnik turizmin somut olmayan kültürel miras unsurları ile olan ilişkisini incelediği araştırmasında, etnik gruplara ait kültürel değerlerin korunması ve aktarılması konusunda bu turizm çeşidinin önemli bir konumda olduğuna değinmiştir. Öte yandan plansız bir şekilde yapılacak olan faaliyetlerin, SOKÜM unsurlarının özgün değerlerini kaybetmesi ve varlığını sürdürmemesi açısından olumsuz etkileri olacağından söz etmektedir.

SOKÜM'e yönelik miras turizmini planlamak için Esfehani ve Albrecht (2019), ilgili turizm planlamasını etkileyen iki faktörü belirlemişlerdir. Bunlar SOKÜM'ün turizmde kullanılmaya uygunluğunun algılanması ve SOKÜM tabanlı turizm ürünlerinin ziyaretçi pazarları için erişilebilirliği şeklinde ifade edilmiştir. Uluslararası politika oluşturulmasından yerel bazlı turizm gelişimine kadar, kültürel mirasların korunması ve ekonomik kalkınmanın sürdürülebilirliğine büyük önem verildiği üzerinde durulmuştur.

Türkoğlu (2019) araştırmasında, Türk kâğıt süsleme sanatı geleneğinin, bir turistik ürün olarak değerlendirilmesine ve bunun sonucunda oluşacak etkileşimlerin yarattığı sonuçların ele alınmasını amaçlamıştır. Araştırmanın bulguları, SOKÜM unsurlarından Ebru sanatının önemli bir turistik potansiyel taşıdığını; bununla birlikte Türkiye'nin tanıtım politikalarında etkili olabileceğini göstermektedir.

Mancı (2021) yapmış olduğu araştırmada, Göbeklitepe arkeolojik alanını SOKÜM kapsamında ele almayı amaçlamış; alanda aktarılan düşünceler, inançlar ve sanatsal değerler gibi somut olmayan nitelikteki unsurların alanın sürdürülebilirliğinde

katkısı olabileceğine değinmiştir. Böylelikle ziyaretçilere farklı türde deneyimler sunulmasıyla birlikte, bölgedeki sosyal, kültürel ve ekonomik yaşamı üzerinde etkileri olabileceğini belirtmiştir.

Cerquetti vd. (2022), sürdürülebilir kalkınma hedef ve amaçlarının uygulanmasında kültürün katkısına yönelik artan ilgi bağlamında araştırmalarında, somut olmayan kültürel mirasın kırsal alanlarda sürdürülebilir turizme nasıl katkıda bulunabileceğini amaçlamışlardır. Araştırmada vaka çalışması metodolojisi benimsenerek, Marche bölgesindeki (İtalya) küçük bir köy olan Offida'da bulunan bir şarap imalathanesince desteklenen bir girişim projesi, yerel toplum ve işletmeler nezdinde analiz edilmiştir. Araştırmanın bulguları, kırsal alanlarda sürdürülebilir turizm gelişimi için SOKÜM tabanlı girişimlerin yüksek potansiyellerini teyit etmekle birlikte, aynı zamanda yerel işletmelerle ağ kurma düzeyini pazarlama ve yönetsel tekniklerle geliştirilmesi ihtiyacını ortaya koymaktadır.

2.2.2. Kültürel Arabulucu Role Yönelik Araştırmalar

Turist rehberlerinin kültürel arabulucu rolü kapsamında yapılan araştırmalar incelendiğinde, Cohen (1985), turist rehberlerinin rollerinin yapısının ve dinamiklerinin ortaya konulduğu araştırmasında, yol gösterici ve mentor rollerine değinmiş; bu rollerin liderlik ve arabuluculuk rollerinin öncülleri olduğunu belirtmiştir. Bu rollerin içsel ve dışsal olmak üzere enstrümental, sosyal, etkileşimsel ve iletişimsel şeklinde dört temel bileşeni olduğuna değinmiştir. Turist rehberlerinin kültür elçiliği rolünün, öncelikli olarak merak yaratan fikirlerin aktarılması ve yerel halk ile ziyaretçiler arasında bir bağ oluşturmayı hedefleyen bir rol olduğuna işaret edilmiştir. Ayrıca rehberlerin sunumu ve aktarımının içeriğinin, müşterilerinin bir yeri veya cazibe merkezini deneyimleme, yerel kültürü anlama, yerel aktivitelere katılma ve yerinde nasıl davrandıkları üzerinde etkili olduğunun altı çizilmiştir.

Dahles (2002), yerel halk ile turistler arasında bir arabulucu olan turist rehberlerinin aktarımları üzerine, ülke yönetimleri stratejik politikalarının etkilerini ele almıştır. Bu çalışmasında yazar, turist rehberlerinin bölgelerin tanıtılması, turist deneyim kalitesinin artırılması ve ziyaret edilen yörenin kalkınması adına kritik öneme sahip olduklarını belirtmektedir. Özellikle kültürel miras turizminde sahip oldukları bilgi ve donanımın ötesinde kamuoyu ve devlet yönetimleri tarafından ziyaret edilen

bölgelerin birer elçisi ve arabulucusu olarak görüldüklerine çalışma içerisinde değinilmiştir.

Yu vd. (2004), rehberlerin arabulucu rolünde üç temel bileşen olduğunu saptamışlardır. İlgili roller, arabuluculukta erişim, aracılığın bilgisi ve arabuluculukta karşılama şeklinde adlandırılmıştır. Söz konusu rollerin içeriği kapsamında öncelikli olarak arabuluculuk erişiminde; sadece kültürel alanları veya mekanları değil bireylerin yerel kültüre de entegre olmalarının önemi de bu rol kapsamında belirtilmiştir. Aracılığın bilgisi boyutunda ise, turistler ile yerel halkın bireylerinin kültürü arasında etkileşimleri başlatmasının öneminden söz edilmiştir. Arabuluculukta karşılama kavramında da bu etkileşimler sonucu bir bağ kurulması ve rol model olan rehberler tarafından coğrafyanın geleneklerinin anlaşılmasının sağlanması üzerinde durulmuştur.

Weiler ve Yu (2007), kültürel arabuluculuk rolü içerisinde üç temel faktörün olduğuna değinmişlerdir. Bu faktörler; erişim, anlayış ve karşılama olarak belirtilmekte iken erişim ve karşılama rolünün, fiziki olarak turistlerin yerel toplumla etkileşimde bulunmalarını sağlayan önemli roller olarak ifade edilmiştir. Aynı zamanda bu rollerin unutulmaz tur deneyimlerinde oldukça önemli etkilerde bulunabileceği üzerinde durmuşlardır. Bu konuda rehberlerin duygusal ve bilişsel deneyimleme faktörlerinde aracı bir rol oynadıkları belirtilmiştir. Avustralya’da yapılan bu çalışmada, rehberlerin bilgi birikimlerinin ve yorumlama becerilerinin noksanlığı sebebiyle araştırmaya konu olan turistler bu arabulucu rolleri olumsuz yönde değerlendirmişlerdir.

Scherle ve Nonnenmann (2008), turist rehberlerinin kültürlerarası arabulucu olarak kavramlaştırılmasına yönelik yapmış olduğu araştırmalarında, rehberlerin seyahat sektöründe çalışan diğer insanların çoğundan daha fazla, yerel ve yabancı kültürleri uzlaştırmaya sürekli olarak dahil olduğundan söz etmektedirler. Bu noktada kültürel arabulucu olarak işlev gören rehberlerin, bir akıl hocası ve yol gösterici rolü üstlenerek ziyaretçilerin farklı kültürler ile arasında bağ kurmalarında önemli bir katkı sağladıkları üzerinde durulmuştur.

Toker (2011), turist rehberlerinin kültürel turizm faaliyetlerinin sürdürülebilirliğinde sahip olduğu rolün belirlenmesine yönelik yaptığı çalışmada, rehberlerin kültürel unsurların korunması ve sürdürülebilirliğinin sağlanmasında kritik

role sahip olduğunu belirtmiştir. Bu noktada çalışma içerisinde rehberlerin, ziyaretçiler, acentalar ve kendileri tarafından kültür elçisi olarak nasıl algılandıkları ortaya konulmaya çalışılmıştır. Çalışmanın sonuçlarına göre söz konusu örneklem içerisinde yer alan tüm grupların, rehberleri birer kültür elçisi şeklinde algıladıkları bulgusuna ulaşılmıştır.

Güzel ve Köroğlu'nun (2014), rehberlerin liderlik ve arabuluculuk rolünün doğaya yönelik gerçekleştirilen turlar kapsamında ziyaretçi deneyimine etkisinin belirlenmesine yönelik yaptıkları araştırmada, rehberlerin hem liderlik hem de arabulucu rolünün, rehberlerin göstermiş olduğu performanslar babında büyük önem taşıdığı ve de turistler tarafından algılanan rehber performansının ziyaretçi deneyimleri üzerinde de anlamlı etkileri olduğu sonuç olarak belirtilmiştir.

Zengin ve Eker (2014), turist rehberlerinin kültür turizmi içerisinde yer alan rollerinin belirlenmesi amacıyla yaptıkları araştırmada, hem turistlere hem de rehberlere anket çalışması uygulamışlardır. Çalışmada ziyaret edilen bölgelerin kültürleri ve turist kültürü arasında bir bağ oluşturduğu belirtilen turist rehberlerinin bir kültür elçisi olduğunun altı çizilmiştir. Sonuçlara göre kültür elçisi rolünün turistler ve rehberler nezdinde algıları, bu rolün kültürel turizmin sürdürülebilmesinde önemli olduğunu göstermiştir.

Aslan ve Çokal (2016), rehberlerin kültürel değerlere yönelik katkılarında turist algılarının belirlenmesine yönelik yaptıkları araştırmada, rehberlerin kültürel turizm içerisinde unsurların korunması ve sürdürülebilirliğinin sağlanmasında büyük önem taşıdıkları belirtilmiştir. Aynı zamanda aktarımında bulunduğu unsurlara yönelik de sorumluluk taşıdıkları belirtilmiştir. Turistlerin algısını belirlemeye yönelik 408 kişi üzerinde anket uygulaması yapılan çalışmada, rehberlerin kültürel unsurların tanınması, korunması ve kültürler arasındaki etkileşimlere katkıda bulunduğu sonucu elde edilmiştir.

Çapar ve Yenipınar (2017) yapmış oldukları araştırmada, doğal ve kültür miraslarının sürdürülebilirlik anlayışıyla rehber rollerini, turistlerin algıları nezdinde belirlenmesini amaçlamışlardır. Araştırmada literatür taraması ve ilgili çalışmalar incelenerek bütünsel bir ölçek oluşturulmuş ve yapılan analizler sonucunda rehberlerin üç farklı rolünü ortaya koymuşlardır. Bu roller kültürel etkileşim, kültürel arabulucu ve de doğayı koruma rolü şeklinde belirtilmiştir. Araştırmanın sonuçlarına göre

kültürel miras mekanlarında hizmet verilen ziyaretçi grubunun eğitim ve milliyet değişkenlerine göre doğanın korunması ve kültür etkileşim rolünü rehberlerin daha etkin bir şekilde icra etmesi gerekliliği belirtilmiştir. Aynı zamanda, kültürel mekanların sürdürülebilirliğinde, rehberlerin rollerinin büyük önem taşıdığına altı çizilmiştir.

Köroğlu ve Güzel (2022), turist rehberlerinin sahip olduğu kültürel arabuluculuk rolü kapsamında rehber algılarının belirlenmesi amacıyla yaptıkları çalışmada, kavramın tanımına yönelik 24; uyguladıkları faaliyetlere ilişkin 33; rolün önemine yönelik olarak da 12 temaya ulaşmışlardır. Çalışmada rehberlerin kültürel arabulucu rolünün rehberler nezdinde de tur deneyimlerine, kültürel etkileşimlere ve turizme katkı sağlamada önemli bir aracı olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Aynı zamanda rehberlerin bu rolüne yönelik algılarının, literatürde yapılan tanımlamalarla büyük ölçüde örtüştüğü için yüksek olduğu bir başka sonuç olarak belirtilmiştir.

2.2.3. Yorumlayıcı Role Yönelik Araştırmalar

Turist rehberlerinin yorumlayıcı rolü kapsamında yapılmış araştırmalar incelendiğinde Ballantyne ve Hughes (2001), turist rehberlerinin rolleri, sorumlulukları ve eğitim ihtiyaçları hakkındaki algılarını araştırma amacıyla yapmış oldukları çalışmada, çevre bilgisi, iletişim ve yorumlama becerilerinin turistlerin bilgilerinin, tutumlarının ve davranışlarının geliştirilmesinde ve ziyaretçilerin memnuniyet düzeylerinin artırılmasında oldukça önemli olduğuna değinmişlerdir.

Moscardo (2003), yorumlama ve sürdürülebilir turizme ilişkin çalışmasında, rehberli turlarda turist bilgilendirme merkezleri, müzeler, sanat galerileri, hayvanat bahçeleri, tarihi binalar ve arkeolojik alanların sunumunda; milli parklar ve diğer korunan alanlarda ise turist eğitim programları gibi aktivitelerin uygulanmasında turistlere bilgi vermenin önemli olduğundan söz etmektedir. Turistleri bilgilendirme veya eğitme amacı taşıyan bu süreç de yorumlama olarak tanımlanmaktadır. Yorumlama ve turizm arasında yakın bir ilişki bulunduğundan, turistik çekiciliklerin ve ürünlerin başarısında da yorumlama oldukça önemlidir. Yorumlamanın etkili bir biçimde yapılabilmesi için turistlere hikayeler anlatılmalı, turist rehberlerinin anlatımlarına katılımları sağlanarak tur deneyimleri artırılmalı, uygun davranışlar hakkında bilgi verilmeli ve tura olan ilgileri artırılmalıdır.

Reisinger ve Steiner (2006), Heidegger disiplinine ön plana alarak yorumlamanın yeniden tanımlanması, turist rehberlerinin otantik turizmdeki rolünü arttırma ve turizm deneyimlerini zenginleştirme amacıyla bir araştırma yapmışlardır. Bilginin yorumlanması, bireylerin gezdikleri destinasyonun mevcut kültürü ve çevreye dair özgün perspektifler temin edebilmektedir. Yorumlama, turistlerin olayları, insanları ve arkeolojik alanın ilişkili olduğu nesnelere tarihini ve önemini anlaması için planlanmış bir çabadır. Turist rehberleri, ziyaret edilen tarihi yerlerde anlatımlarına yorumlama katarak turistlerin deneyimlerine katkıda bulunmaktadır. Kültürel yorumlama, turistlere deneyimlerinin önemini anlatmak için müzeler, kültür mirası mekanları ve milli parklar gibi noktalarda sıklıkla kullanılmaktadır. Bunun sonucunda turistler, sürdürülebilir turizme katkıda bulunmakta ve çevre konusunda daha fazla bilgi sahibi olarak bu alanların korunması hususunda duyarlı davranmaya teşvik edilmektedirler.

Wearing vd. (2008), yorumlama yoluyla ziyaretçi deneyiminin geliştirilmesi raporunda, birçok park ve korunan alanda turistlere etkili mesajlar iletebilecek yorumlama girişimlerinin geliştirilmesini sağlayan bir süreç ve çerçeve önermişlerdir. Araştırmacılar yorumlamayı, turistlerin ziyaret ettikleri yerlerle etkileşimde bulunmalarını kolaylaştırmak için kullanılan bir iletişim aracı olarak tanımlamışlardır.

Hu ve Wall (2012), yorumlayıcı rehberlik çerçevesinde sürdürülebilir kalkınma ve rehberlik kavramı arasındaki ilişkiyi incelemişlerdir. Araştırmacılar yorumlamayı, ziyaret edilen çevrenin anlaşılmasını, takdir edilmesini amaçlayan ve güçlü bir yer duygusu geliştirmeye yardımcı olmak amacıyla, kültürel ve doğal kaynakların anlamlarının aktarıldığı bir araç olarak tanımlamışlardır. Yorumlamanın sadece rehberlerin taşıdığı yükümlülüklerden birisi olarak değil, ayrıca sürdürülebilir kalkınmayı kolaylaştırmak için rehberlerin yapabildiği ve uygulayabildiği tüm eylemlerin temel noktasında yer aldığından söz etmişlerdir. Araştırmacılar bu çalışmalarında, yönlendirici, davranışsal ve eğitici olmak üzere 3 çeşit yorumlayıcı bilginin boyutlarına değinmişlerdir. Turist rehberleri, turistlere yön bilgisi dahil olmak üzere tur ve varış yerleri gibi tüm temel bilgilendirmeleri yaparak turistlerin rahatlamalarını ve güvende hissetmelerini sağlamaktadır. Davranışsal bilgilendirmede ise turist rehberleri, turistlere ziyaret edilen bölgenin kültürü hakkında yorumlamalarda bulunarak sosyokültürel bir bağ kurmaktadır. Turist rehberleri, ziyaret edilen bölgenin tarihinin, doğal güzelliklerinin ve kültürünün etkili bir biçimde

anlaşılmasını sağlayarak yalnızca turistlerin turdan keyif alarak deneyim düzeylerinin artmasını değil, bunların yanı sıra çevrenin korunmasına, sosyokültürel bütünlüğün sağlanmasına ve ekonomik kalkınmaya yardımcı olmaktadır.

Poudel ve Nyaupane (2013), rehberli ve rehbersiz turlarda ziyaretçilerin davranış ve tutumlarını kıyaslayarak yorumlayıcı turist rehberliğinin etki alanlarını değerlendirmişlerdir. Yorumlamayı, keyifli deneyimler sunan, öğrenmeye merak uyandıran, doğanın ve kültürün farkındalığını arttırarak empati kurmaları ve anlayış sağlamalarıyla sonuçlanan deneyimsel bir eğitim biçimi olarak tanımlamışlardır.

Ar ve Uğuz (2015), turist rehberlerinin SOKÜM unsurlarının korunmasında taşıdığı rollerine ilişkin turist algılarını belirtmeye yönelik yaptıkları çalışmada, yerli katılımcılara anket tekniği uygulamışlardır. Araştırmanın sonuçlarına göre turist rehberlerinin yorumlayıcı, kültürel arabulucu ve kültürel bilgi aktarımı rolleriyle SOKÜM değerlerinin korunmasına teşvik ettikleri; aynı zamanda turistler nezdinde kültürün tanıtıcıları olarak rehberlerin SOKÜM'e ilişkin deneyim ve bilgi sağlanmasında önemli etkileri oldukları bulgularına ulaşılmıştır.

Kuo vd. (2015) araştırmalarında, Tayvan ülkesinde yer alan Kimmer Alanı'nda gerçekleştirilen turizm faaliyetlerinde rehberlerin yorumlayıcı rolünün memnuniyet ile tekrar ziyaret etme niyetleri üzerinde olan etkisini, akış deneyimi ve algılanan eğlenebilirlik değişkenleri ile ilişkisi kapsamında değerlendirmeye almıştır. Araştırmanın sonuçlarına göre rehberlerin yorumlayıcı faktörünün bölgeyi tekrar ziyaret eden bireylerin tatmin ve buna yönelik sadakat düzeyleri üzerinde olumlu bir yönde etkisi olduğu belirtilmiştir. Bununla birlikte yorumlamanın yalnızca tekrar ziyaret etme davranışında etkisi bulunamayabileceği bunun tatmin düzeyleri ile desteklenmesi gerekliliği bir diğer sonuç olarak belirtilmiştir.

Tetik (2016), jeoturizmde rehberlerin yorumlayıcı rolünün önemine ilişkin çalışmada, rehberlerin jeoturizmdeki sorumluluklarını inceleyerek, jeoparklar için gerekli olan yorumlayıcı rollerini vurgulamıştır. Tetik (2016) yorumlamayı, yerler, insanlar veya olaylar hakkında önemli olan şeyleri anlatan; neyin özel ve niçin değerli olduğu hakkında turistlere fikir veren bir olgu olarak tanımlamıştır. Yorumlamanın sadece çevre açısından değil, aynı zamanda turistlerin doğayı korumaya yönelik görüş ve tutumlarını da etkilediğinden, turizmin çevresel etkilerinin önlenmesi için en önemli araçlardan biri olarak hizmet etmekte olduğuna değinmiştir.

Cheng vd. (2018) araştırmalarında, turist rehberlerinin yorumlayıcı rol performansı, destinasyon imajı, kültürel kimlik, algılanan değer ve tekrar ziyaret etme niyeti arasındaki ilişkileri incelemeyi amaçlamışlardır. Kültürel kimlik ve algılanan değerin, rehberlerin yorumlayıcı rol performansı ve tekrar ziyaret etme niyeti arasındaki ilişkiye aracılık edip etmediği araştırmanın bir diğer amacı olarak belirtilmiştir. Toplamda 562 kişi üzerinden verilerin sağlandığı araştırmada, turist rehberlerinin yorumlayıcı rol performansının kültürel kimlik, destinasyon imajı ve algılanan değer üzerinde doğrudan etkileri olduğu; kültürel kimliğin hem destinasyon imajı hem de tekrar ziyaret etme niyetini etkilediği; destinasyon imajının algılanan değer üzerinde etkisi olduğu; algılanan değerin tekrar ziyaret etme niyetinin temel belirleyicisi olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Köroğlu vd. (2018), turist rehberlerinin yorumlayıcı rollerine ilişkin algılarının belirlenmesini amaçladıkları araştırmalarında, betimsel analiz yöntemiyle rehberlerin yorumlayıcı rollerine yönelik yaptığı tanımlara, faaliyetlere ve önemine göre tema ve kategoriler kapsamında sınıflandırmışlardır. Buna göre yapılan tanımlamalar doğrultusunda 8 kategori elde edilmiştir. “Zenginleştirme” kategorisinde rol, bilginin tekdüze anlatımlarla aktarılması yerine, jest ve mimiklerle zenginleştirilerek turistlerin zihninde somutlaştırmaya aracı olarak bilgilerin eğlenceli bir biçimde akılda kalıcılığını sağlamak olarak belirtilmiştir. “Doğru bilgi aktarımı” kategorisinde ise doğru ve güncel bilgilerin, basit ve sade aktarımlarla turist gruplarına net bir şekilde belirtilmesi üzerinde durulmuştur. Bir diğer kategori olan “canlandırma”, kültürel unsurların anlatımlarının turistlerin bakış açılarıyla bağdaştırılarak zihinlerinde canlandırmalarına olanak tanıyabilmesine işaret etmektedir. “Farklılaştırma” kategorisi, rehberleri kitap ve sesli rehberlerden ayıran bir rol olarak belirtilirken; “temsil edebilme” bir rol model olarak rehberin ülkesini en iyi şekilde temsil etmesi ve turistler nezdinde empati oluşturarak aktarılan duyguların hissedilmesi şeklinde ele alınmaktadır. “Uyarlama” kategorisinin iğeriği, geğmiş dönemlerle şimdiki zaman arasında bağ oluşturulup, turistler nezdinde kendi bakış açıları ile özdeşleştirip zor olan bilginin anlaşılmasını algılanabilir hale getirmektir. “Teşvik etme” kategorisinde, turistlerin tura karşı ilgili olmaları açısından motivasyonun sağlanması ve enerjinin yüksek tutularak katılımlarını sağlama amaçları üzerinde durulmaktadır. Son kategori olan “arabuluculuk”, rehberlerin ziyaret geręekleřtirilen bölge ile turistler arasında bir bağ oluşturarak aktarımlar yapmasını işaret etmektedir.

Aktaş (2020) yaptığı araştırmada, rehberlerin yorumlayıcı rolünün Çanakkale Gelibolu Tarihi Alanını ziyaret eden turistlerin sadakat düzeyleri üzerindeki etkisini memnuniyet aracılığı ile ölçülmesini amaçlamıştır. Çalışmanın sonuçlarına göre yorumlamanın destinasyon sadakati üzerinde pozitif ve anlamlı bir etkisi olduğu ve memnuniyet faktörünün bu etki üzerinde aracı rolü sağladığı belirtilmiştir.

Weng vd. (2020) yaptıkları araştırmada, turist rehberlerinin yorumlamalarının algılanan kültürel miras değerleri üzerindeki etkisini, rehber yorumlarını deneyimleyen ve deneyimlemeyen turistleri karşılaştırarak belirlenmesini amaçlamışlardır. Bu kapsamda, Çin'in Hunan eyaletindeki Wulingyuan Dünya Mirası destinasyonunda ampirik bir çalışma yürütüldüğü belirtilmiştir. Sonuçlar, turist rehberlerinin yorumlama deneyiminin miras değerlerinin aktarılmasında daha etkili olduğunu göstermiştir. Ayrıca, yorumlamalarının içeriğiyle birlikte turist rehberlerinin, turistlerin bilgi ve deneyimlerini artırarak kültürel miras değerlerinin daha iyi anlaşılmasını sağladığı araştırmanın bir başka sonucudur.

Alzghoul vd. (2023), kültürel ve doğal olmak üzere dünya mirası türlerinin, turist rehberlerinin yorumlamaları ile turistlerin çevre dostu davranışları arasındaki ilişkideki etkisini değerlendirmeyi amaçlamışlardır. Araştırmanın verileri, Ürdün'deki Petra Antik Kenti ve Tanzanya'daki Serengeti Milli Parkı olmak üzere en ünlü iki doğal ve kültürel dünya mirasını ziyaret eden turistlerden anket tekniği yöntemiyle toplanmıştır. Sonuçlar, turist rehberlerinin performansı, turistlerin deneyimi, memnuniyeti ve çevre dostu davranışı arasındaki ilişkinin anlamlı olduğunu göstermiştir.

Çapar ve Atçı (2023), turist rehberlerinin yorumlamalarının davranışsal niyetler ve unutulmaz tur deneyimleri üzerine olan etkisinin belirlenmesine yönelik araştırmalarında, EROT teorik modeli kapsamında rehber yorumlama performansını incelemeyi amaçlamışlardır. Bu doğrultuda, kültürel mirası rehberli turla deneyimleyen 227 turistten veri elde edilmiştir. Bulgular, rehber yorumlama performansının bağıntılı ve organize olarak iki boyutta toplandığı; bağıntılı yorumlanın unutulmaz tur deneyimlerinin yordayıcısı olduğu; organize yorumlamanın ise davranışsal niyetlerin yordayıcısı olduğu sonucunu göstermiştir. Aynı zamanda bağıntılı rehber yorumlamalarının, davranışsal niyetleri duygusal hisler aracılığı ile etkilediği araştırmanın bir diğeri sonucunu olarak belirtilmiştir.

Shi vd. (2023), İmparator Qianlong kapsamındaki turlarda turist rehberlerinin yorumlamalarının, turistlerin destinasyon sadakati üzerindeki etkilerini araştırmayı amaçlamışlardır. Araştırmanın verileri, Huishan Antik Kenti Alanı'nı ziyaret eden 416 turistten anket tekniği ile elde edilmiştir. Araştırmanın bulguları, unutulmaz tur deneyimi ve yer bağlılığını aracı değişkenler olarak dahil ederek turist rehberlerinin yorumlamaları ile turistlerin sadakati arasındaki ilişkiye dair kapsamı ortaya koymaktadır. Sonuçlar, rehber yorumlamalarının tekrar ziyaret etme niyeti üzerinde doğrudan; tavsiye etme niyeti üzerinde dolaylı bir etkiye sahip olduğunu göstermiştir. Hem unutulmaz turizm deneyimi hem de yer bağlılığı değişkenlerinin, yorumlama ile turistlerin sadakati arasındaki ilişkiye aracılık ettiği belirtilmiştir.

2.2.4. Turizmde Tavsiye Etme Niyeti Üzerine İlgili Araştırmalar

Tavsiye etme niyeti üzerine yapılan araştırmalar incelendiğinde; Prayag (2012), Fransa ülke sınırları içerisinde yer alan Nice şehrinde gelecek zamandaki potansiyel ziyaretçilerin motivasyonlarının davranışsal niyetleri üzerindeki etkilerini belirlemeyi konu edinmişlerdir. Araştırmanın sonuçlarına göre rahatlama ve kaçış itici motivasyonlarını tekrar ziyaret etme niyetleri; çekici kültürel motivasyonları da tavsiye etme niyetlerinin oluşturduğu belirtilmiştir.

Chandralal ve Valenzuela (2013), hatırlanabilir turizm deneyimlerinin davranışsal niyetler üzerindeki etkilerini belirlemeyi amaçlamıştır. Araştırmanın sonuçlarına göre, yeni bir deneyim arayan ziyaretçiler hatırlanabilir bir tecrübe yaşadıklarını belirtmişler fakat tekrar ziyaret etme hususunda olumlu dönüş yapmamışlardır. Buna karşın katılımcılar tavsiye etme niyetinde bulunma isteğinde oldukları araştırmanın sonuçlarında dile getirilmiştir.

Stanovčić vd. (2021) çalışmalarında, kültürel turist deneyiminin farklı boyutları ile tavsiye etme niyeti arasındaki ilişkiyi keşfetmeyi amaçlamışlardır. Karadağ'ı ziyaret eden 80 turistten oluşan bir örnekleme dayanan Yapısal Eşitlik Modellemesini kullanarak, kültürel turist deneyiminin farklı boyutları ile Karadağ'ın bir destinasyon olarak tavsiye etme niyeti arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki olduğunu sonucuna ulaşmışlardır. Araştırmanın bulguları, duyuşal, sosyal ve duygusal boyutların tavsiye etme niyetini olumlu yönde etkilediğini ortaya koymuştur. Sosyal

boyutun, duyuşal ve duygusal boyutlardan daha güçlü bir etkiye sahip olduğu araştırmanın bir diğer sonuçları arasındadır.

Alazaizeh vd. (2022), Petra Dünya Mirası Alanı'nda rehberli turlarda turistlerin deneyimi ve memnuniyetinin belirlenmesi ile bu deneyimler sonucunda turistlerin sadakatini nasıl etkilediğini incelemeyi amaçlamışlardır. Yapısal eşitlik modelleme tekniğini kullanarak, alışma Ürdün'deki Petra Dünya Mirası Alanı'nı ziyaret eden turistlerden oluşan bir kolayda örnekleme yöntemiyle kavramsal bir modeli test etmişlerdir. Bulgular, turist rehberlerinin performanslarının turistlerin sadakati üzerinde önemli doğrudan ve dolaylı etkilere sahip olduğunu ortaya koymuştur. Aynı zamanda bulgular, turistlerin deneyimleri ve memnuniyetinde; turist rehberlerinin performansının turistlerin sadakat düzeylerinde önemli ölçüde aracılık ettiğini göstermiştir.

Conti vd. (2023), sürdürülebilirlik algılarının ve seyahat davranışının tavsiye etme ve tekrar ziyaret etme niyeti üzerindeki etkisini keşfetmek için kavramsal bir çerçeve önermeyi amaçlamışlardır. Yapısal eşitlik modellemesi ve önem-performans matrisi analizinden elde edilen sonuçlar, seyahat davranışı ile algılanan sürdürülebilirlik arasında doğrudan bir ilişki olduğunu göstermektedir. Araştırma, seyahat davranışı ile algılanan değer arasında doğrudan bir ilişki olduğunu göstererek yeşil turistler üzerine yapılan önceki araştırmaları doğrulamaktadır. Yöneticilerin ve pazarlamacıların, algılanan sürdürülebilirliği artırarak, turistlerin geri bildirimlerine dayalı sürdürülebilirlik stratejilerini geliştirebileceği ve özel iletişim yoluyla destinasyonu daha belirli hedeflere pazarlayabileceklerinden söz edilmiştir. Sürdürülebilirlik algılarının ayrıca memnuniyetin temel bir itici gücü olduğu ve bir destinasyonun nihai hedefini temsil eden sadakat davranış niyetleri üzerinde dolaylı sonuçları olduğu tespit edilmiştir.

Fu vd. (2023) alışmalarında, turist rehberlerinin mizah yeterliliklerini, algılanan değer ve tur rehberlerine duyulan güven yoluyla turistlerin ağızdan ağıza iletişim düzeylerini nasıl etkilediğini araştırmayı amaçlamışlardır. Bu kapsamda, araştırmacılar tarafından sosyal değerim teorisine dayalı kapsamlı bir aracılık modeli geliştirilmiştir. Veriler tura katılan 335 turistten elde edilmiş ve yapısal eşitlik modellemesi kullanılarak analiz edilmiştir. Sonuçlar turist rehberlerinin mizah yeterliliklerinin turistlerin ağızdan ağıza iletişim düzeylerini pozitif olarak etki ettiğini

göstermiştir. Algılanan değer ve tur rehberlerine duyulan güven, sırasıyla turist rehberi mizah yeterliliği ve turistlerin ağızdan ağıza iletişim düzeyleri arasında aracılık rolü oynamakla kalmayıp, aynı zamanda birlikte iki ardışık aracılık yolu sağladığı sonucuna ulaşılmıştır (Turist rehberlerinin mizah yeterlilikleri → tur rehberlerine duyulan güven → turistlerin ağızdan ağıza iletişim düzeyleri ve turist rehberlerinin mizah yeterlilikleri → algılanan değer → tur rehberlerine duyulan güven → turistlerin ağızdan ağıza iletişim düzeyleri).

Zhang vd. (2023), kültürel miras alanına ziyaretlerini gerçekleştiren bireylerin koruma güdülerini ele almış, ilgili alana duyulan aidiyetin, davranışsal niyetleri ve koruma eylemini teşvik etmede olumlu etkisinin bulunduğu ve önemli bir aracı olduğu sonucuna ulaşmışlardır.

Bascones vd. (2024) çalışmalarında, Şili'deki fast-food restoran ziyaretçilerinin, ağızdan ağıza iletişim niyetlerini etkileyen faktörleri analiz etmeyi amaçlamışlardır. Bu analiz için, 25 soruluk bir anket verilen 739 Şilili fast-food restoran ziyaretçisini içeren, kesitsel ve ilişkisel bir tasarım kullanılan nicel bir yaklaşım benimsenmiştir. Sonuçlar, restoranların fiziksel atmosferinin tüketiciler için hem hedonik hem de faydacı değer ürettiğini, bunun da memnuniyetlerini artırdığını ve bu restoranları tavsiye etme niyetlerini güçlendirdiğini göstermiştir.

2.2.5. Turizmde Tekrar Ziyaret Etme Niyeti Üzerine İlgili Araştırmalar

Tekrar ziyaret etme niyeti üzerine yapılan araştırmalar incelendiğinde; Oh vd. (2007), ziyaretçilerin eğlence, kaçış, eğitim ve estetik motivasyonları, tur deneyimleri, unutulmaz deneyimler, memnuniyet ve tekrar ziyaret etme değişkenleri kapsamında ilişkilerini incelemiştir. Sonuçlara göre, söz konusu deneyim faktörlerinin diğer değişkenler ile birlikte anlamlı ilişkileri bulunduğu saptanmıştır.

Triantafillidou ve Siomkos (2014) yapmış oldukları araştırmada, deneyimlerin nostalji, memnuniyet, ağızdan ağıza iletişim ve davranışsal niyetler değişkenleri üzerinde etkisini incelemeyi amaçlamışlardır. Araştırmanın sonuçları, deneyim faktörlerinden hedonizmin, tüketimin gerçekleştirilmesi sonrasında ele alınan değişkenler üzerinde olumlu bir etkisi bıraktığını göstermiştir. Bilgi ve kaçış

motivasyon boyutlarının ise ağızdan ağıza iletişim ve davranışsal niyetler üzerinde olumlu etkisi araştırmanın bir diğer sonucu olarak işaret edilmiştir.

Çetinkaya ve Öter (2016) araştırmalarında, İstanbul'da rehberli turlara katılan turistlerin memnuniyet düzeyinde tur rehberlerinin oynadığı rolü belirlemeyi amaçlamışlardır. Araştırmanın bir diğer amacı, turist rehberlerinin turistlerin aynı destinasyona olası tekrar ziyaret niyeti üzerindeki etki düzeyini belirlemektir. Uluslararası turistlerden tamamlanan 530 ankete dayanarak bulgular, turist memnuniyeti, tekrar ziyaret niyeti ve turist rehberliği hizmeti arasında önemli bir ilişki olduğunu ortaya koymuştur.

Jin vd. (2020), Çin'in Guilin şehrini bir ekoturizm destinasyonu olarak ziyaret eden turistlerin karar alma sürecini araştırmışlardır. Turistlerin tekrar ziyaret etme niyetini anlamak için yer bağlılığı ve destinasyon imajının dahil edildiği hedef odaklı davranışın genişletilmiş bir modeli kullanılmıştır. Araştırmada, turistlerin davranışsal niyetine öncülük eden birkaç önemli değişken tespit edilmiştir. Sonuçlar, turist tutumunun, olumlu beklenen duygunun ve algılanan davranışsal kontrolün niyeti olumlu yönde etkilediğini ortaya koymaktadır. Turistlerin bir destinasyonu tekrar ziyaret etme niyeti, davranışsal niyetin önemli bir yordayıcısı olarak belirtilerek; tutum, olumlu beklenen duygu, algılanan davranışsal kontrol ve davranışsal niyet arasında önemli bir aracılık rolü oynadığı belirtilmiştir. Bir ekoturizm destinasyonunun imajı, tutumun, algılanan davranışsal kontrolün ve öznel normun önemli bir öncüsü olmaktadır. Destinasyon imajı, tutum, öznel norm ve algılanan davranışsal kontrol yoluyla davranışsal niyeti dolaylı olarak etkilemektedir. Destinasyon imajının ayrıca yer bağlılığı üzerinde doğrudan bir etkisi olduğu ve bunun da davranışsal niyeti etkilediği araştırmanın bir diğer sonucudur.

Pai vd. (2021), algılanan akıllı turizm deneyimi, seyahat deneyimi ve tekrar ziyaret niyeti arasındaki ilişkileri incelemeyi amaçlayan araştırmalarında. Makao'da yerel akıllı turizm teknolojisini kullanma deneyimi olan turistlerden toplamda 312 anket verisi toplamışlardır. Önerilen modeli test etmek için bir yapısal eşitlik modeli (YEM) kullanılmış ve sonuçlar algılanan akıllı turizm deneyiminin seyahat deneyimi üzerinde önemli bir etkiye sahip olduğunu göstermiştir. Aynı zamanda seyahat deneyiminin tekrar ziyaret niyeti üzerinde de anlamlı bir etkisi olduğu araştırmada tespit edilmiştir.

Syakier ve Hanafiah (2021) çalışmalarında, turist rehberi performansının turist memnuniyeti ve davranışsal niyet üzerindeki rolünü incelemeyi amaçlamışlardır. Veriler, Malezya'nın Kuala Lumpur kentindeki 384 uluslararası turistten toplanmıştır. Sonuçlar, turist rehberlerinin ve turist memnuniyetinin davranışsal niyetleri üzerinde olumlu bir etkiye sahip olduğunu ve bunun da tekrar ziyaret etme niyetlerini ve itibarlarını etkilediğini göstermiştir. Ayrıca çalışma, turist memnuniyetinin bir moderatör olarak kilit rolünü doğrulamıştır.

Lee (2022), müşterilerin bir franchise kahve dükkanını tekrar ziyaret etme niyetlerinin nedenlerini araştırmıştır. Çalışmada, tüketicilerin tekrar ziyaret etme niyetlerine yönelik davranışlarını incelemek amacıyla, tüketici verileri 20'li yaşlardaki bir grup üniversite öğrencisi ile 30'lu ve 40'lı yaşlardaki bir grup ofis çalışanı olmak üzere ikiye bölünerek sonuçlar analiz edilmiştir. Sonuçlar, müşterilerin tekrar ziyaret etme konusundaki alışkanlık niyetleri açısından algılanan ürün kalitesi ve marka bilinirliğinin, hizmet kalitesinden ve fiziksel ortamdan daha etkili olduğunu göstermiştir. Buna ek olarak kahvenin tadının ve çeşitli ürünlerin kalitesinin tekrar ziyaret alışkanlıkları üzerinde çok önemli bir etkiye sahip olduğuna değinilmiştir.

Torabi vd. (2023) çalışmalarında, akıllı turizm teknolojilerinin çeşitli niteliklerinin, turistlerin İran'daki akıllı kırsal turizm destinasyonlarına ilişkin yerleri tekrar ziyaret etme ve ağızdan ağıza iletişim faaliyetlerde bulunma niyetleri üzerindeki etkisini incelemiştir. Çalışmaya, bu destinasyonları ziyaret eden 590 turistten oluşan bir örneklem konu edinmiştir. Bulgular, akıllı turizm teknolojilerinin, bilgilendiricilik, erişilebilirlik ve etkileşimlilik olmak üzere üç niteliğinin, turistlerin unutulmaz deneyimlerine olumlu katkıda bulunduğunu ortaya koymaktadır. Ayrıca akıllı turizm deneyimleri, memnuniyet ve ağızdan ağıza iletişime katılma isteği, turistlerin kırsal destinasyonları tekrar ziyaret etme niyetinin öngörücüleri olarak belirlenmiştir. Çalışma, kullanıcı yeterliliğinin akıllı turizm nitelikleri (bilgilendiricilik, erişilebilirlik ve etkileşimlilik) ile turistlerin unutulmaz deneyimleri arasında bir aracı görevi gördüğünü ortaya koymaktadır. Özellikle, akıllı turizm teknolojileri kullanma konusunda daha fazla beceri ve bilgiye sahip turistler, akıllı kırsal destinasyonlarda daha fazla unutulmaz deneyimler yaşama eğilimindedirler.

Liestiane vd. (2024) araştırmalarında, turistler tarafından Bali'ye özgü Tri Hita Karana geleneksel felsefesini deneyimlemesi ile destinasyon kalitesi, destinasyon

imajı ve tekrar ziyaret niyetleri arasındaki ilişkileri incelemeyi amaçlamışlardır. Veriler, 520 turistle yapılan bir anket yoluyla toplanmış; sonuçlar, SOKÜM unsurunun deneyimlenmesinin tekrar ziyaret niyetlerini, destinasyon imajını ve destinasyon kalitesini anlamlı bir derece etkilediğini göstermiştir. Aynı zamanda bulgular, SOKÜM gibi geleneksel unsurların, bir destinasyonun yönetiminde konu edinmesinin, ziyaretçilerin destinasyonun kalitesi ve imajı hakkında daha olumlu hissetmelerini sağlayıp tekrar ziyaret etme niyetinde bulunabileceklerini ortaya koymaktadır.

3. YÖNTEM

Bu kısımda, araştırmada literatür göz önünde bulundurularak oluşturulan modele, evren ve örnekleme, kullanılan veri toplama araç ve tekniklerine, veri toplanma süreçleri ile araştırmada kullanılan analiz tekniklerine yer verilmiştir. Araştırmanın modeli, ilgili alanyazında somut olmayan kültürel miras, turist rehberlerinin kültürel arabulucu ve yorumlayıcı rolü ile tavsiye etme ve tekrar ziyaret etme niyetlerine ilişkin yapılan araştırmalar ele alınarak oluşturulan hipotezler sonucunda ortaya konulmuştur. Birçok doğal ve kültürel zenginliğe sahip olan Bursa ilinde yapılan bu çalışmanın araştırmaya dahil olan söz konusu evren ve örnekleme değinilmiş; araştırmada kullanılan ölçeklerin güvenilirlik analiz sonuçları veri toplama araç ve teknikleri kısmında belirtilmiştir. İzleyen bölümlerde, araştırmanın gerçekleştirilmiş olduğu süreçler ve verilerin test edilmesinde kullanılan teknikler ilgili kısımlarda ele alınmıştır.

3.1. Araştırmanın Modeli

Bu araştırmanın amacını, turist rehberlerinin kültürel arabulucu ve yorumlayıcı rolünün, destinasyon tavsiye etme ve tekrar ziyaret etme niyetleri üzerine olan etkilerinin belirlenmesi oluşturmaktadır. Literatür taraması sonucunda turist rehberlerinin kültürel değerler üzerinde kültürel arabulucu rolünün, turistler ve turist rehberleri algısı doğrultusunda değerlendirildiği birçok araştırmaya rastlanılmıştır (Cohen, 1985; Holloway, 1981; Hughes, 2007; Chang vd., 2014; Weiler ve Walker, 2014; Çokal, 2015; Çapar ve Yenipınar, 2017, Köroğlu ve Güzel, 2022). Öte yandan turist rehberlerinin kültürel arabulucu rolünün, tavsiye etme ve tekrar ziyaret etme niyetine olan etkisinin araştırıldığı bir çalışmaya ulaşılamadığı üzerinde durulmalıdır. Kültürel arabulucu role yönelik ilgili araştırmalarda, Cohen (1985), turist rehberlerinin ziyaret edilen bölge kültürü ile ziyaretçi kültürü arasında arabulucu rolünün kilit bir

önem taşıdığına değinmiştir. Çokal (2015), birer kültür elçisi olan turist rehberlerinin, kültürel unsurların korunmasına, tanıtımına ve kültürlerin arasındaki etkileşimlere katkıda bulunduğunu saptamışlardır. Çapar ve Yenipınar (2017), kültür miraslarının sürdürülebilirlik kapsamında rehberlerin üzerine düşen rollere yönelik turist algılarını ölçmüş ve kültürel arabulucu rolünün destinasyon sadakati oluşturmada önemli bir potansiyel taşıdığını belirtmişlerdir. Diğer bir araştırmada ise Köroğlu ve Güzel (2022), turist rehberlerinin kültürel arabulucu rolüne ilişkin algı düzeylerini belirlemişler ve ziyaretçilerin destinasyonlara yönelik aidiyet oluşturabileceklerinin önemli bir boyut olduğuna değinmişlerdir. Turist rehberleri, turist destinasyonları ve ziyaretçiler arasında bir köprü görevi gördükleri için tur programlarında kritik bir rol oynamaktadırlar (Holloway, 1981). Bu nedenle hizmetlerinin kalitesi, turist deneyimlerini belirleme açısından çok önemlidir (Hughes, 2007). Bu durum, ziyaretçilerin bir destinasyonda eşsiz bir deneyim yaşamalarına rağmen, rehberlik hizmeti iyi değilse tur hizmet kalitesinin iyi olmayacağını düşünecekleri anlamına da gelebilmektedir (Weiler ve Walker, 2014). Alazaizeh vd. (2019), turist rehberlerinin performanslarının, turist memnuniyeti ile davranışsal niyet arasındaki ilişkiyi etkilediğinden söz etmişlerdir. Yüksek performans gösteren bir turist rehberi, olumlu bir ağızdan ağıza iletişim yaratacak ve ayrıca turistlerin bir destinasyonu tekrar ziyaret etme isteklerini etkileyebilecektir (Chang vd., 2014).

Lonardi ve Unterpertinger (2022), özgün niteliklere sahip somut olmayan kültürel miras unsurlarının turistler tarafından somut nitelikteki kültürel miraslarla birlikte deneyimlenmesinin, memnuniyet ve motivasyonlar üzerinde anlamlı etkileri olduğunu ortaya koymuşlardır. Aslan ve Çokal (2016), rehberlerin kültürel mirasın koruma, tanıtma ve yerel bölge ile olan etkileşimlere katkıda bulunduğunu, turistlerin algısı nezdinde yaptığı çalışmalarında tespit etmişlerdir. Köroğlu ve Güzel (2022), turist rehberlerinin kültürel arabulucu rolünün, tur deneyimleri, kültürlerarası etkileşim ve turizmin gelişmesinde önemli bir aracı olduğunu işaret etmişlerdir. Chandral ve Valenzuala (2013) çalışmalarında, turistlerin unutulmaz tur deneyimlerinin tavsiye etme niyetleri üzerinde pozitif ve anlamlı bir etkisi olduğunu belirtmişlerdir. Buna ek olarak Fu vd. (2023), turist rehberlerinin mizah yeterliliklerinin, turistlerin ağızdan ağıza iletişim düzeylerinde olumlu derecede etkileri olduğundan söz etmişlerdir. Kültürel mirasların deneyimlenmesinde turist rehberlerinin kültürel arabulucu rolü, tavsiye etme niyeti ve tekrar ziyaret etme niyeti

üzerine yapılan çalışmaların bulguları ve sonuçları doğrultusunda, araştırmanın H₁ ve H₂ hipotezi şu şekilde oluşturulmuştur:

H₁: *Somut olmayan kültürel miras unsurlarının deneyimlenmesinde, turist rehberlerinin kültürel arabulucu rolünün, turistlerin destinasyon tavsiye etme niyetleri üzerinde anlamlı pozitif bir etkisi vardır.*

H₂: *Somut olmayan kültürel miras unsurlarının deneyimlenmesinde, turist rehberlerinin kültürel arabulucu rolünün, turistlerin destinasyon tekrar ziyaret etme niyetleri üzerinde anlamlı pozitif bir etkisi vardır.*

Turist rehberlerinin yorumlayıcı rolüne yönelik literatürde birçok çalışma bulunmaktadır (Weiler ve Ham, 2001; Köroğlu, 2013; Kuo vd., 2015; Tetik, 2016; Köroğlu vd., 2018; Cheng vd., 2018; Aktaş, 2020). Araştırmanın konusu ile iliştilerebilecek Kuo vd. (2015) yaptıkları çalışmada, turist rehberlerinin yorumlayıcı rolünün destinasyon sadakati üzerindeki etkisini ve tatmin düzeylerinin aracı rollerini değerlendirmiş olup önceki tur ile rehbersiz tur deneyimlerini karşılaştırmış; sonuç olarak yorumlayıcı rolün kültürel alanların aktarımında önemli bir faktör olduğu belirtilerek memnuniyet düzeyleri ve sadakat puanlarında olumlu düzeyde anlamlı etkileri olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Cheng vd. (2018) yaptıkları çalışmada, turist rehberlerinin yorumlamasının turistlerin tekrar ziyaret etme niyetini olumlu yönde etkileri olduğunu belirlemişlerdir. Aktaş (2020) çalışmasında, turist rehberlerinin yorumlayıcı rolünün, destinasyon sadakati üzerinde anlamlı bir etkisi olduğunu; memnuniyetin ise bu etkide aracı etkide bulunduğunu saptamıştır. Bir diğer çalışmada, yorumlamalarına mizah katan tur rehberlerinin, turistlerin deneyimleri hakkında olumlu ağızdan ağıza iletişim yapma niyetleri üzerinde olumlu bir etkiye sahip olduğunu göstermiştir (Fu vd., 2023).

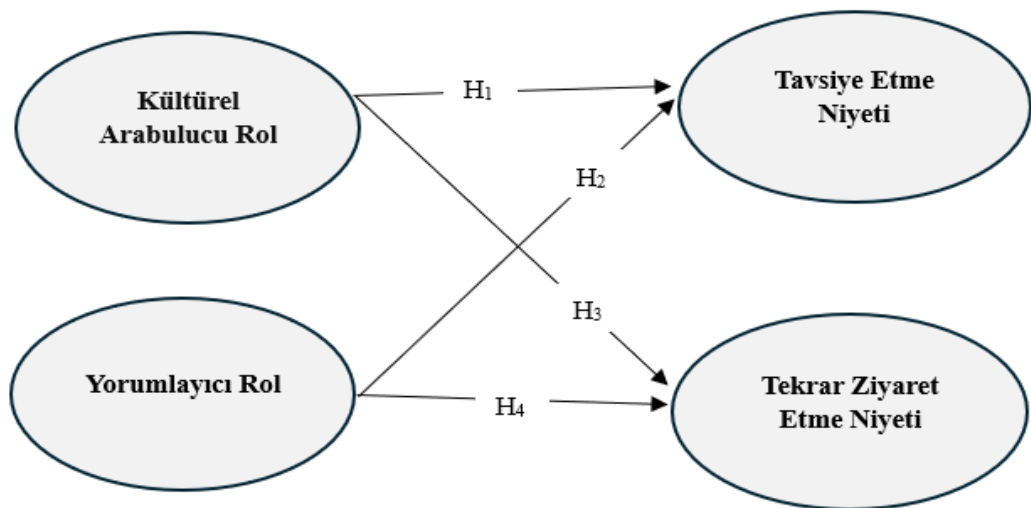
Qiu vd. (2020), turistlerin somut olmayan kültürel miras unsurlarına yönelik tutum ve farkındalıkları ile tekrar ziyaret etme niyetleri arasında pozitif korelasyonlar olduğunu tespit etmişlerdir. Bir diğer çalışmada, turist rehberlerinin yorumlama performanslarının kültürel miraslara yönelik turist algılarında, unsurların anlaşılması ve deneyimlenmesini hususunda önemli etkilere sahip olduğu belirtilmiştir (Weng vd., 2020). Buna ek olarak, kültürel mirasların sürdürülebilirliğinde turist rehberlerinin yorumlama performanslarının büyük önem taşıdığına değinilmekle birlikte; turistlerin deneyimi, memnuniyet ve çevre koruma davranışı ile aralarında pozitif ilişkiler olduğu

işaret edilmektedir (Alzghoul vd., 2023). Shi vd. (2023), rehberlerin kültürel miraslara ilişkin yaptığı yorumlamaların, tekrar ziyaret etme niyetleri üzerinde doğrudan bir etkisi olduğundan söz etmektedirler. Turist rehberlerinin yorumlayıcı rolü, kültürel miraslar, tavsiye etme niyetine ve tekrar ziyaret etme niyetine ilişkin yapılan çalışmaların bulguları doğrultusunda, araştırmanın H₃ ve H₄ hipotezleri aşağıdaki şekilde oluşturulmuştur:

H₃: Somut olmayan kültürel miras unsurlarının deneyimlenmesinde, turist rehberlerinin yorumlayıcı rolünün, turistlerin destinasyon tavsiye etme niyetleri üzerinde anlamlı pozitif bir etkisi vardır.

H₄: Somut olmayan kültürel miras unsurlarının deneyimlenmesinde, turist rehberlerinin yorumlayıcı rolünün, turistlerin destinasyon tekrar ziyaret etme niyetleri üzerinde anlamlı pozitif bir etkisi vardır.

Somut olmayan kültürel miras, turist rehberlerinin kültürel arabulucu ve yorumlayıcı rolü, tavsiye etme niyeti ve tekrar ziyaret etme niyetine ilişkin araştırmanın konusu kapsamında yapılan literatür taraması sonucunda, söz konusunu araştırmaların bulguları ve sonuçları göz önünde bulundurularak, araştırmanın modeli geliştirilmiştir. Bu doğrultuda, somut olmayan kültürel miras unsurlarının deneyimlenmesinde, turist rehberlerinin rollerinin, turistlerin tavsiye etme ve tekrar ziyaret etme niyetleri üzerine olan etkilerinin belirlenmesini amaçlayan araştırmanın hipotezleri doğrultusunda oluşturulan araştırmanın modeli Şekil 11’de yer almaktadır.

Şekil 11. Araştırmanın Modeli

3.2. Evren ve Örneklem

Araştırmalarda evren kavramı, ilgili çalışmaya konu olma potansiyeli taşıyan bütün katılımcıların içerisinde yer bulduğu gruplar olarak tanımlanmaktadır (Altunışık vd., 2015: s. 139). Bu araştırmanın evrenini, Bursa ili sınırları içerisinde somut olmayan kültürel miras unsurlarını, rehberli bir tur eşliğinde deneyimleyen yerli turistler oluşturmaktadır. Bursa ili adına SOKÜM Ulusal Envanteri'ne kaydedilen 34 unsur bulunmakla birlikte, bu unsurlar Karagöz, İznik Çinisi, Kılıç-Kalkan Oyunu, Kahve Kültürü, Kündekari Sanatı ve Koza-İpek gibi değerleri içerisinde barındırmaktadır. Aynı zamanda, Bursa ilinin SOKÜM unsurlarının turizm faaliyetleri aracılığıyla deneyimlenebileceği pek çok müze ve uygulamalı turistik mekanlar mevcuttur (Kondakçı, 2024).

Şekil 12. Araştırma Sahası Olarak Değerlendirilen SOKÜM Mekanları

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Şekil 12’de araştırmanın sahasında değerlendirilen SOKÜM unsurlarının deneyimlenebildiği kültürel mekanlar belirtilmiştir. Söz konusu değerlerin turist rehberi eşliğindeki gruplarca ziyaret edilip deneyimlenebildiği mekanlara; Misi Köyü İpek Evi, Somut Olmayan Kültürel Miras Müzesi, Bursa Ulu Camii, Karagöz Müzesi, Yeşil Camii, Yeşil Türbe, Kılıç Kalkan Evi ve Cumalıkızık Müzesi örnek olarak verilebilmektedir.

Çizelge 9. Türkiye Çapında Konaklama Tesisleri Geliş Sayıları İstatistikleri (2022)

İL	TESİSE GELİŞ SAYISI		
	YABANCI	YERLİ	TOPLAM
İstanbul	3.547.740	1.889.069	5.436.809
Antalya	2.898.410	1.147.366	4.045.776
Muğla	1.096.964	1.022.641	2.119.605
Mersin	86.992	732.193	819.185
Balıkesir	34.193	742.832	777.025
Bursa	110.436	525.318	635.754

Kaynak: YİGM. (2025). Kültür ve Turizm Bakanlığı Yatırım ve İşletmeler Genel Müdürlüğü. <https://yigm.ktb.gov.tr/TR-211090/yillik-il-ilce-konaklama-istatistikleri.html>, (Erişim Tarihi: 10.03.2025).

Çizelge 9’da görüleceği üzere, 2022 yılı turizm istatistikleri verilerine göre, 110.436 yabancı ve 525.318 yerli turist olmak üzere toplamda 635.754 turist ile Bursa ili tesise geliş sayısında Türkiye’de ilk altı il arasında yer almaktadır (YİGM, 2025).

Çizelge 10. Bursa İlinin Müze/Ören Yeri Ziyaretçi Sayıları (2022)

İL	Bakanlık Müze ve Ören Yeri		Özel Müzeler	
	Müze/Ören Yeri Sayısı	Toplam Ziyaretçi	Müze Sayısı	Toplam Ziyaretçi
Bursa	8/1	127.137	20	1.299.866

Kaynak: TÜİK. (2025). Türkiye İstatistik Kurumu. <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?P=Kulturel-Miras-Istatistikleri-2022-49749>, (Erişim Tarihi: 10.03.2025).

Çizelge 10’da Bursa ilinin 2022 yılı müze ziyaretçi istatistiklerine bakıldığında, bakanlığa bağlı 8 müze ve 1 ören yeri ile toplam 127.137 ziyaretçi ile birlikte 20 özel müzenin toplamda 1.299.866 ziyaretçi sayısı olduğu görülmektedir. Bu kapsamda ziyaretçi sayıları ile Bursa ilinin büyük bir potansiyel taşıdığı söylenebilmektedir (TÜİK, 2022).

Çizelge 11. Belirli Evrenlere İlişkin Kabul Edilebilen Örneklem Büyüklükleri

N	S	N	S	N	S	N	S
10	10	190	127	1100	285	5000	357
20	19	200	132	1200	291	6000	361
30	28	250	152	1300	297	7000	364
40	36	300	169	1400	302	8000	367
50	44	350	185	1500	306	9000	368
60	52	400	196	1600	310	10000	370
70	59	450	212	1700	313	15000	375
80	66	500	217	1800	317	20000	377
90	73	550	226	1900	320	30000	379
100	80	600	234	2000	322	40000	380
110	86	650	242	2200	327	50000	381
120	92	700	248	2400	331	75000	382
130	97	750	254	2600	335	100000	384
140	103	800	260	2800	338	1000000	384
150	108	850	265	3000	341	10000000	384
160	113	900	269	3500	346		
170	118	950	274	4000	351		
180	123	1000	278	4500	354		
Evren Büyüklüğü (N) - Gerekli Örnek Büyüklüğü (S)							

Kaynak: Coşkun, R., Altunışık, R., Bayraktaroğlu, S., ve Yıldırım, E. (2015). *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri SPSS Uygulamalı*. Sakarya: Sakarya Yayıncılık.

Araştırmalarda örneklem kavramı, belirlenen evreni potansiyel olarak temsil edebilme niteliklerini barındıran ve söz konusu evrenden belli başlı koşullara göre tespiti yapılan alt gruplar olarak tanımlanmaktadır. Tüm evren kapsamında araştırmayı gerçekleştirmek emek, zaman ve maliyet açısından mümkün değildir. Dolayısıyla ihtiyaç duyulan bilginin örneklem aracılığı ile ulaşılması esas alınmaktadır

(Karagöz, 2017: s. 54). Çizelge 11’de incelenebildiği üzere, araştırmadaki örneklem kısıtı, içerisinde 100.000 bireyden daha fazla kişi barındıran evrendeki kabul gören örneklem büyüklüğü olarak belirtilen 384 kişi doğrultusunda oluşturulmuştur (Altunışık vd., 2015: s. 178). Araştırma kapsamında rehberli turlara katılan yerli turist verilerinin mevcut olmaması nedeniyle ulaşılabilen katılımcı sayısının sınırlandırılması planlanmıştır. Bu noktada araştırmanın örnekleme, 384 kişi olarak esas alınmıştır. Somut olmayan kültürel miras unsurlarının aktarılmasında turist rehberlerinin kültürel arabulucu ve yorumlayıcı rolünün destinasyon tavsiye etme ve tekrar ziyaret etme niyetlerine etkisinin belirlenmesini amaçlayan araştırmada, bu unsurları deneyimleyen ve anket formunu yanıtlamayı kabul eden 495 yerli turist araştırmaya dahil edilmiştir. Eksik ve yanlış kodlanan 84 anket formu araştırma kapsamından çıkarılmıştır. Araştırmada, olasılığa dayanmayan örnekleme çeşitlerinden kolayda örnekleme yöntemine başvurulması hedeflenmiştir. Bu örnekleme türü, zaman verimliliği, basitlik, anında kullanılabilirlik ve maliyet etkinliği açısından uygun bir yöntem olarak belirtilmektedir. Kolayda örnekleme yönteminde anket formunu yanıtlayan her bir birey örneğin içerisine dahil edilmektedir (Henry, 1990).

3.3. Veri Toplama Araçları ve Teknikleri

Araştırma kapsamında veriler anket tekniği ile temin edilmiştir. Anket formunun ilk bölümünde cinsiyet, yaş, eğitim seviyesi, meslek ve medeni hal, ziyaret durumları, SOKÜM bilinirliği ve önceki tur deneyimlerine yönelik demografik değişkenlerin yer aldığı sorulara yer verilmiştir. Araştırmada ilgili literatür taranarak, turist rehberlerinin kültürel arabulucu ve yorumlayıcı rolüne yönelik, Weiler ve Davis (1993), Reisinger ve Steiner (2006), Rabotic (2009), Randall ve Rollins (2009), Toker (2011), Poudel ve Nyaupane (2013), Çokal (2015), Ar, (2015), Kuo vd. (2015) ve Çapar ve Yenipınar (2017)’in çalışmalarında kullandığı ölçekler ve tanımlamalara bakılmıştır.

Turist rehberlerinin kültürel arabulucu rolüne yönelik kullanılan ölçek, Çapar ve Yenipınar (2017)’in kültür ve doğal unsurların sürdürülebilirliği kapsamında turist rehberlerinin rolüne ilişkin turist algısının belirlendiği araştırma doğrultusunda oluşturulmuştur. İlgili ölçek Çizelge 12’de incelenebilmektedir.

Çizelge 12. Kültürel Arabulucu Rol Ölçeği İfadeleri

Sıra	İfade
1	Turist rehberi, turistler ile yerel halk arasında iletişimi sağladı.
2	Turist rehberi, kültürlerarası empati oluşturdu.
3	Turist rehberi, turistler ile yerel halk arasındaki etkileşimi başlattı.
4	Turist rehberi, somut olmayan kültürel değerleri tanımamı sağladı.
5	Turist rehberi, somut olmayan kültürel değerleri yorumlamamı sağladı.
6	Turist rehberi, kültürel tutumlarımın şekillenmesinde etkili oldu.
7	Turist rehberi, turistlerle yerel halk arasında arabulucu oldu.
8	Turist rehberi, ziyaret ettiğimiz yerlerdeki kültürel aktivitelere katılmam için beni motive etti.
9	Turist rehberi, kültürel değerleri gerçeğe en yakın şekilde yorumladı.
10	Turist rehberi, bölgenin coğrafyası hakkında bilgi verdi.
11	Turist rehberi, yerel halkın sosyo-kültürel değerlerini anlamamı sağladı.
12	Turist rehberi, bölgenin gelenek ve görenekleri hakkında bilgi verdi.
13	Turist rehberi, bölgenin yerel kültürü hakkında bilgi verdi.
14	Turist rehberi, ziyaret edilen yerle bağ kurmamı sağladı.
15	Turist rehberi, geleneksel Türk imajını yansıtmada önemli bir rol oynadı.
16	Turist rehberi, somut olmayan kültürel miras değerlerini daha net algılamama ve onlara karşı farkındalık oluşturmama yardımcı oldu.

İlgili araştırmadaki ölçekte toplamda üç boyut bulunmakla birlikte, ilk iki boyut kültürel etkileşim ile kültürel arabulucu ve bilgi aktarıcı alt boyutlarını içermektedir. Çalışmada doğaya yönelik sürdürülebilirlik konusu esas alındığından, üçüncü kısım turist rehberlerinin doğayı koruma rolüne işaret etmektedir. Dolayısıyla bu araştırma içerisinde kullanılmak üzere ilgili ölçekten kültürel arabulucu faktör boyutları değerlendirmeye alınmış olup; iki boyut, kültürel etkileşim rolünde 9, kültürel arabulucu ve bilgi aktarıcı rolü kısmında 7 olmak üzere toplamda 16 maddeden oluşturulmuştur. İlgili araştırmada ölçeğin toplamda 18 maddesinin olduğu belirtilmekle birlikte yapılan güvenilirlik analizi sonuçlarına göre 10 maddelik kültürel etkileşim rolü boyutunun alfa katsayısı 0,949 olarak saptanmıştır. 8 maddelik kültürel arabulucu ve bilgi aktarıcı rolü boyutunda ise alfa katsayısı 0,893 olarak tespit edilmiş olup bulgular ölçeğin güvenilir olduğunu ortaya koymuştur.

Turist rehberlerinin yorumlayıcı rolüne ilişkin ölçek ise Kuo vd. (2015)'nin turist rehberlerinin yorumlayıcı rolünün destinasyon sadakati üzerine olan etkilerinin belirlendiği araştırmadan uyarlanmıştır. İlgili ölçek beş boyuttan oluştuğu gibi destinasyon sadakati ve tatmin düzeylerinin aracı etkisini ölçmeyi esas almıştır. Oluşturulan ölçek toplamda 16 maddeden meydana gelmekte ve Çizelge 13'te ifadeleri detaylı bir şekilde incelenebilmektedir. İlgili araştırmada, turist rehberlerinin yorumlayıcı rolü ölçeğine ilişkin yapılan güvenilirlik analizi sonuçlarına göre alfa katsayısının 0,938 olduğu saptanmıştır. Bu doğrultuda elde edilen bulgular ölçeğin güvenilir olduğunu göstermektedir.

Çizelge 13. Yorumlayıcı Rol Ölçeği İfadeleri

Sıra	İfade
1	Turist rehberinin yorumları, bölgenin kültürel değerleri açısından olumlu duygular uyandırdı.
2	Turist rehberinin yorumları açık ve anlaşılırdı.
3	Turist rehberinin yorumlarının içeriği ilgi çekiciydi.
4	Turist rehberi, her bir ziyaretçi için farklı yorum içeriği oluşturdu.
5	Turist rehberi, kültürel değerleri anlamama yardımcı oldu.
6	Turist rehberinin, bölgenin kültürel değerleri ile ilgili yorumlarının içeriği zengindi.
7	Turist rehberi, rahat bir yorumlama ortamı sağladı.
8	Turist rehberinin yorumları canlı ve etkiliydi.
9	Turist rehberinin yaptığı yorumların içeriğinden memnun kaldım.
10	Turist rehberinin kültürel değerler hakkındaki yorumları ile kendi bakış açım arasında bir bağlantı kurabildim.
11	Turist rehberinin yorumları beni rahat ve mutlu hissettirdi.
12	Turist rehberinin yorumları sayesinde bölgenin kültürel değerleri hakkında daha iyi bilgiye sahibi oldum.
13	Turist rehberi, yorumlamaları sırasında turistlerle iyi iletişim kurdu.
14	Turist rehberi, akıcı bir şekilde yorumlar yaptı.
15	Turist rehberi yorumlarının aktarımında oldukça tutkulu ve özenliydi.
16	Turist rehberinin yorumlama süresi uygundu.

Tavsiye etme niyetine ilişkin ölçek ise Silik (2018)'in Türkiye'deki kayak merkezlerinin hizmet kalitesi, müşteri memnuniyeti ve tavsiye etme niyeti kapsamında incelendiği araştırmadan uyarlanmıştır. Faydalanılan bu ölçekte toplamda 3 madde bulunmaktadır. Ölçeğe ilişkin ifadeler Çizelge 14'te incelenebilmektedir. Tavsiye etme niyeti ölçeğine ilişkin yapılan güvenilirlik analizi sonuçlarına göre alfa katsayısı 0,952 şeklinde tespit edilmiş olup ölçeğin güvenilir olduğu sonucunu göstermektedir.

Çizelge 14. Tavsiye Etme Niyeti Ölçeği İfadeleri

Sıra	İfade
1	Somut olmayan kültürel miras değerlerinin, turist rehberi eşliğindeki tur aracılığıyla deneyimlenmesi hakkında çevremdeki kişilere olumlu şeyler söyleyeceğim.
2	Arkadaşlarımı ve akrabalarımı, somut olmayan kültürel miras değerlerinin, turist rehberi eşliğindeki tur aracılığıyla ziyaret etmesi için teşvik edeceğim.
3	Somut olmayan kültürel miras değerlerinin, turist rehberi eşliğindeki tur aracılığıyla deneyimlenmesi ile ilgili tavsiyelerimi soran kişilere, bu turu önereceğim.

Acar (2016)'ın turistlerin sakin şehirleri tercih nedenleri, memnuniyet düzeyleri ve tekrar ziyaret etme niyetleri üzerine yapmış olduğu araştırma doğrultusunda tekrar ziyaret etme niyetine yönelik ölçeğin ifadeleri oluşturulmuştur. Ölçekte toplamda 3 maddeden faydalanılmış olup, ifadeler Çizelge 15 içerisinde gözlemlenebilmektedir. Tekrar ziyaret etme niyeti ölçeğine yönelik yapılan güvenilirlik analizi sonucunda, alfa katsayısının 0,853 olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu noktada ölçeğin güvenilir olduğu söylenebilmektedir.

Çizelge 15. Tekrar Ziyaret Etme Niyeti Ölçeği İfadeleri

Sıra	İfade
1	Turist rehberi eşliğinde somut olmayan kültürel miras unsurlarını deneyimlediğim bu tur, genel anlamda beklentilerimi karşıladı.
2	Turist rehberi eşliğinde somut olmayan kültürel miras unsurlarını deneyimlediğim bu tur, gelecekteki seyahatlerimde ilk tercihim olur.
3	Turist rehberi eşliğinde somut olmayan kültürel miras unsurlarını deneyimlediğim bu bölgeyi, gelecekte tekrar ziyaret etmek isterim.

Anket formunun, ikinci ve üçüncü kısımda sırasıyla kültürel arabulucu rol ve yorumlayıcı rolünün ifadeleri belirtilmiştir. Anket formunun dördüncü bölümünde tavsiye etme niyeti ölçeğine ilişkin ifadeler yer almaktadır. Son olarak tekrar ziyaret etme niyetine yönelik ifadeler beşinci kısımda belirtilmiştir. Ölçek içerisinde yer bulan ifadeler 5’li Likert ölçeği esas alınarak “Kesinlikle Katılmıyorum” (1), “Kesinlikle Katılıyorum” (5) düzeninde belirtilmiştir. Bütünsel olarak oluşturulan nihai anket formu Ek-1’de detaylı bir şekilde incelenebilmektedir.

3.4. Verilerin Toplanma Süreci

Araştırmada kullanılması planlanan anket formunun oluşturulmasının ve pilot uygulamanın ardından, katılımcılara anket uygulaması yapılmıştır. İlk olarak araştırmada kullanılması planlanan yorumlayıcı rol ölçeği çevirmen tarafından Türkçe diline aktarılmış ve tüm diğer ölçeklerde dahil olmak üzere ifadeler araştırmanın konusu kapsamında oluşturulmuştur. Sonraki aşamada bütünsel olarak oluşturulan anket formu uzmanlar tarafından incelenmiş ve ardından pilot uygulamasına geçilmiştir. Pilot uygulamalar, bilimsel araştırmalarda olası problemlerin önüne geçilmesi amacıyla veri toplama aracı olan anket formunun tasarımındaki hataların düzeltilmesi gerekliliğine işaret etmektedir (Altunışık, 2008, s. 2). Bu uygulamada problem teşkil eden yönlerin mevcudluluğunda düzenlemeler yapılmaktadır. Ancak böyle bir durumun söz konusu olmadığı durumda asıl uygulama gerçekleştirilmedi (Karasar, 2016, s. 199). Pilot uygulama için Bursa ilinde rehberli tur eşliğinde somut olmayan kültürel miras unsurlarını deneyimleyen 50 turiste, 23.10.2024-25.10.2024 tarihleri arasında yüz yüze ve çevrimiçi anket uygulanarak veriler sağlanmıştır. Yapılan analizler sonucunda kültürel arabulucu rol ölçeğinin Cronbach’s Alpha değeri 0,926; yorumlayıcı rol ölçeğinin Cronbach’s Alpha değeri 0,937; tavsiye etme niyeti ölçeğinin Cronbach’s Alpha değeri 0,780 ve tekrar ziyaret etme niyeti ölçeğinin ise Cronbach’s Alpha değeri 0,798 olarak belirlenerek güvenilir olduğu saptanmıştır.

İlerleyen süreçte anket formunun anlaşılabilirliği üzerine katılımcılardan geri dönüş sağlanıp; araştırma kapsamının daha iyi yansıtılması adına düzeltmeler uygulanmıştır. Bu doğrultuda somut olmayan kültürel miras unsurları kapsamında turist rehberlerinin kültürel arabulucu ve yorumlayıcı rolünün, destinasyon tavsiye etme ve tekrar ziyaret etme niyetleri üzerine olan etkileri belirlemeye yönelik oluşturulan anketin, Bursa ilinin kayda değer ziyaretçi çektiği 27.10.2024-27.11.2024 tarihleri arasında somut olmayan kültürel miras unsurlarını rehberli tur ile deneyimleyen yerli turistlere yüz yüze ve çevrimiçi olacak şekilde uygulanmıştır.

Çizelge 16. 2023 Yılı Bursa İli Konaklama İstatistikleri

Ay	Tesise Geliş Sayısı			Geceleme Sayısı			Yatak Doluluk Oranı	Ortalama Kalış Süresi
	Yerli	Yabancı	Toplam	Yerli	Yabancı	Toplam		
Ocak	76.243	29.792	106.035	133.309	60.370	193.679	42,46	1,83
Şubat	73.334	27.412	100.746	133.666	48.611	182.277	40,59	1,82
Mart	59.459	17.871	77.330	111.811	33.398	145.209	36,29	1,98
Nisan	68.789	18.386	87.175	120.234	34.248	154.482	32,58	1,85
Mayıs	90.127	24.086	114.213	154.731	46.494	201.225	34,69	1,78
Haziran	87.131	24.402	111.533	151.313	54.612	205.925	35,33	1,86
Temmuz	100.178	39.561	139.739	172.808	94.955	267.763	42,39	1,90
Ağustos	106.168	39.354	145.522	185.792	97.459	283.251	46,21	1,93
Eylül	95.054	26.600	121.654	160.803	53.462	214.265	37,06	1,77
Ekim	92.279	26.255	118.534	156.327	46.618	202.945	35,35	1,75
Kasım	96.864	20.380	117.244	165.346	38.325	203.671	35,28	1,76
Aralık	102.522	25.916	128.438	170.641	48.453	219.094	33,80	1,72
TOPLAM	1.048.148	320.015	1.368.163	1.816.781	657.005	2.473.786	37,67	1,81

Kaynak: Kültür ve Turizm Bakanlığı (2023). <https://bursa.ktb.gov.tr/Eklenti/120555,2023-konaklama-istatistikleri-aralik-sonupdf.pdf?0>. (Erişim Tarihi: 29.12.2024).

Çizelge 16’da 2023 yılı içerisinde Bursa ilinde gerçekleştirilen konaklama istatistikleri belirtilmiştir. Bursa ilinin Ekim ayı içerisinde toplamda tesise geliş sayılarının 118.534 kişi ve geceleme sayılarının 202.945 olduğu gözlemlenmektedir. Kasım ayında ise tesise geliş sayısı toplamda 117.244 kişi iken geceleme sayıları ise 203.617 olarak gerçekleşmiştir (Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2023). Araştırmanın veri toplama sürecinin gerçekleştirildiği süreç göz önünde bulundurulduğunda, Ekim ve Kasım aylarının konaklama istatistikleri doğrultusunda belirtilen ziyaretçi sayılarının kayda değer nitelikte olduğu söylenebilmektedir. Tüm bunlara ek olarak araştırmanın veri toplama sürecinde, yüz yüze ve çevrimiçi yapılan görüşmelerle toplamda 495 kişiye ulaşılmış; ancak bu yanıtlardan 84 tanesi eksik ve yanlış kodlama sebebiyle değerlendirmeye alınmamıştır.

3.5. Verilerin Analizi

Araştırmada kullanılmak üzere toplanımı sağlanan anket verileri bilgisayar ortamına aktararak SPSS 21 programı aracılığıyla analizlere dahil edilmiştir. Araştırma içerisinde faydalanılan ölçeklerin geçerlilik ve güvenirliğini test etme amacıyla faktör analizleri ve güvenilirlik analizi uygulanmıştır. Bununla birlikte, somut olmayan kültürel miras unsurları kapsamında turist rehberlerinin kültürel arabulucu ve yorumlayıcı rolünün destinasyon tavsiye etme ve tekrar ziyaret etme niyetleri üzerindeki etkisinin, demografik değişkenler açısından değerlendirilmesinde t-testi ve ANOVA testleri yapılmıştır. Son olarak araştırma hipotezlerinin korelasyon ve regresyon analizleri ile test edilip; araştırmanın nihai sonuç modeli ortaya konulmuştur.

4. BULGULAR VE YORUMLAR

Bu bölümde araştırmada toplanan veriler doğrultusunda, sosyodemografik özelliklerin; güvenirlik analizlerinin; ölçeklerin aritmetik ortalama ve standart sapma analizlerinin; normal dağılım testlerinin; faktör analizlerinin; sosyodemografik özellikler kapsamında farklılıklara yönelik testlerin; değişkenler arası ilişkiyi belirlemeye yönelik korelasyon analizlerinin; değişkenlere yönelik regresyon analizlerinin ve hipotezlerin son durumunun bulgularına yer verilmiştir.

4.1. Katılımcılara İlişkin Sosyodemografik Özelliklerin Bulguları

Katılımcıların sosyodemografik özellikleri kapsamında betimleyici istatistiklerinin yer aldığı bu bölümde, öncelikle Çizelge 17’de cinsiyet, yaş, medeni hal, öğrenim durumu, meslek ve gelir durumu değişkenleri ele alınmıştır.

Çizelge 17. Katılımcılara İlişkin Sosyodemografik Özellikler

DEĞİŞKENLER	n	%
Cinsiyet		
Kadın	251	61,1
Erkek	160	38,9
Yaş		
18-25	53	12,9
26-35	69	16,8
36-45	100	24,3
46-55	92	22,4
56-65	77	18,7
66 ve üzeri	20	4,9
Medeni Hal		
Evli	250	60,8
Bekar	161	39,2
Öğrenim Durumu		
İlköğretim	20	4,9
Ortaöğretim	134	32,6
Ön Lisans	91	22,1

Çizelge 17-devamı

Lisans	128	31,1
Lisansüstü	38	9,2
Meslek		
Öğrenci	38	9,2
Ev Hanımı	56	13,6
İşçi	45	10,9
Kamu Çalışanı	78	19,0
Özel Sektör Çalışanı	90	21,9
Emekli	82	19,7
Diğer	23	5,6
Gelir Durumu		
Gelirim Yok	68	16,5
Asgari Ücret Altı	51	12,4
Asgari Ücret	54	13,1
17,003-29,999 TL	68	16,5
30,000-49,999 TL	100	24,3
50,000-69,999 TL	41	10,0
70,000 TL ve üzeri	29	7,1
TOPLAM	411	100

Çizelge 17'ye bakıldığında katılımcıların %61,1'inin kadın (n=251) ve %38,9'unun erkek (n=160) olduğu görülmektedir. Katılımcıların yaşları, en çok %24,3 ile 36-45 (n=100) yaş olmak üzere, %22,4'ü 46-55 yaş (n=92); %18,7'si 56-65 yaş (n=77); %16,8'inin 26-35 yaş ve %4,9'unun 66 ve üzeri (n=20) yaş aralığında dağılım göstermektedir. Medeni durumlara bakıldığında katılımcıların %60,8'i evli (n=250), %39,2'si ise bekindir (n=161). Katılımcıların %32,6'sı ortaöğretim (n=134); %31,1'i lisans (n=128); %22,1'i ön lisans (n=91), %9,2'si lisansüstü (n=38) ve %4,9'u ilköğretim (n=20) mezunudur. Meslekler ele alındığında, %21,9 özel sektör çalışanı (n=90); %19,7 emekli (n=81); %19,0 kamu çalışanı (n=78); %13,6 ev hanımı (n=56); %10,9 işçi (n=45); %9,2 öğrenci (n=38) ve %5,6 diğer meslek grupları (n=23) olmak üzere dağılım göstermektedir. Bu meslekler %2,2 ile iş veren (n=9); %0,5 ile çiftçi (n=2); %0,5 ile esnaf (n=2); %0,5 ile serbest meslek (n=2); %0,2 bankacı (n=1); %0,2 diş hekimi (n=1); %0,2 diyetisyen (n=1); %0,2 ile firma sahibi (n=1); %0,2 ile mühendis (n=1); %0,2 ile müzisyen (n=1); %0,2 network (n=1); %0,2 şoför (n=1) olarak belirtilmiştir. Katılımcıların %24,3'ünün 30,000-49,999 TL (n=100); %16,5'inin geliri olmadığı (n=68); %16,5'inin 17,003-29,999 TL (n=68); %13,1'inin asgari ücret (n=54); %12,4'ünün asgari ücret ve altı (n=51); %10'unun 50,000-69,999 TL (n=41) ve %7,1'inin 70,000 TL ve üzeri (n=29) gelir düzeylerinde oldukları tespit edilmiştir.

Çizelge 18. Katılımcıların Seyahat Amaçlarına İlişkin Bulgular

DEĞİŞKENLER	n	%
Dinlenme ve Eğlenme	238	38,6
Kültürel Etkinlik	225	36,5
Eğitim	45	7,3
Sağlık	31	5,0
Dinsel Etkinlik	47	7,6
Belediye Gezisi	19	3,1
Workshop	7	1,1
İş Amaçlı	4	0,6
TOPLAM YANIT	616	100

Katılımcıların seyahat amaçlarına ilişkin analizlerinin yer aldığı Çizelge 18’de, 411 kişinin çoktan seçmeli sorulara vermiş olduğu yanıtların frekansları ve yüzdeleri belirtilmiştir. Buna göre katılımcılar, en çok %38,6’lık oranla dinlenme ve eğlenme (n=238) ardından onu %36,5’lik oranla takip eden kültürel etkinlik (n=225) amaçlarıyla seyahat etmektedirler. Diğer seyahat amaçlarını sırasıyla %7,3 ile eğitim (n=45); %5,0 ile sağlık (n=31); %7,4 ile dinsel etkinlik (n=47); %3,1 ile belediye etkinliği (n=19); %1,1 ile workshop (n=7) ve %0,6 ile iş amaçlı (n=4) oluşturmaktadır.

Katılımcıların seyahatleri kapsamındaki bilgiler ve daha önceki tur deneyimlerindeki durumlara ilişkin bulgular Çizelge 19’da yer almaktadır.

Çizelge 19. Katılımcıların Seyahat Bilgileri ve Önceki Tur Deneyimlerine Yönelik Bulgular

DEĞİŞKENLER	n	%
Bursa İlinde Konaklama Süresi		
Günübirlik	207	50,4
1 Gece	136	33,1
2 Gece	37	9,0
3 gece	23	5,6
4 gece	6	1,5
5 gece üstü	2	0,5
TOPLAM	411	100
Bursa İline Ziyaret Sayısı		
İlk Kez	147	35,8
2 Kez	78	19,0
3 Kez	69	16,8
4 ve üzeri	117	28,5
TOPLAM	411	100
Bursa İlinde Daha Önce Rehberli Tura Katılma Durumu		
Evet	175	42,6
Hayır	236	57,4
TOPLAM	411	100
Daha Önce Katılan Rehberli Tura Yönelik Memnuniyet Durumu		
Evet	123	70,3
Hayır	4	2,3
Kısmen Memnun Kaldım	48	27,4
TOPLAM	175	100

Katılımcıların büyük bir kısmı (%50,4), Bursa ilini günübirlik (n=207) olarak ziyaret etmişlerdir. Konaklama sürelerinin %33,1'ini 1 gece (n=136); %9'unu 2 gece (n=37); %5,6'sını 3 gece (n=23); %1,5'ini 4 gece (n=6) ve %0,5'ini 5 gece üstü (n=2) oluşturmaktadır. Katılımcıların %35,8'i Bursa ilini ilk kez (n=147) ziyaret etmişlerdir. Diğer ziyaret sayıları %19,0 ile iki kez (n=78); %16,8 ile üç kez (n=69); %28,5 ile dört ve üzeri (n=117) olarak değişmektedir. Katılımcıların %57,4'lük oranla çoğunluğu, Bursa ilini daha önce rehberli bir turla deneyimlememişlerdir (n=236). Daha önce rehberli tura katılanların (n=175) oranı %42,6 olmakla birlikte, önceki turdan memnun kalanların (n=123) oranı %70,3'tür. Önceki turdan kısmen memnun kalanların (n=48) oranı %27,4 olmakla birlikte katılımcıların %2,3'ü memnun kalmadıklarını (n=4) belirtmişlerdir (Çizelge 19).

Çizelge 20. Katılımcıların SOKÜM'e Yönelik Bilgi Düzeyleri

SOKÜM Unsurlarına Yönelik Bilgi Düzeyleri	n	%
Kısmen Bilgim Var	220	53,5
Bilgim Yok	106	25,8
Bilgim Var	85	20,7
TOPLAM	411	100

Katılımcıların somut olmayan kültürel miras unsurları hakkındaki bilgi düzeyleri Çizelge 20'de belirtilmiştir. Buna göre %53,5'lik oranla çoğunluğun kısmen bilgisi olduğu (n=220) sonucuna ulaşılmıştır. Bu unsurlar hakkında %20,7'lik kısım bilgi sahibidir (n=85). Hiç bilgisi olmayanların (n=106) oranı ise %25,8 olarak karşımıza çıkmaktadır.

4.2. Ölçeklerin Güvenirlik Analizine İlişkin Bulgular

Testlerin ya da ölçeklerin ölçüm yapmayı amaçladığı olguyu istikrar ve tutar göz önünde bulundurulacak bir şekilde ölçme derecesi güvenilirlik olarak adlandırılmaktadır. Güvenilir olan bir ölçek ya da testin, benzer koşullarda yeniden uygulandığında aynı derecede sonuçlar verdiğine değinilmektedir (Coşkun vd., 2015, s. 126). Bu türdeki analizlerde kullanılan teknik *Cronbach's Alpha* olarak adlandırılan alfa katsayısıdır ve bu değer 0 ile 1 arasında yer alıp kabul gören sonucun en az 0.7 olması hedeflenmektedir (Hair vd., 2006, s.137).

Çizelge 21. Kültürel Arabulucu Rol Ölçeğinin Güvenirlik Analizi

Cronbach's Alpha	İfade Sayısı
0,943	16

Kültürel arabulucu rol ölçeğinin güvenirliliğinin ölçülmesi amacıyla *Cronbach's Alpha* katsayısı hesaplanmış ve sonuçları Çizelge 21'de verilmiştir. İlgili çizelgeye bakıldığında ölçeğin 0,943 ile kabul edilebilir bir değer aldığı görülmektedir.

Çizelge 22. Kültürel Arabulucu Rol Ölçeği İfadelerinin Güvenirlik Analizi

İFADELER	İfade Silinirse Ölçeğin Ortalaması	İfade Silinirse Ölçeğin Varyansı	Madde Silindiğinde Cronbach's Alpha Değeri
İfade 1	55,2117	112,289	0,939
İfade 2	55,1995	113,897	0,940
İfade 3	55,2457	113,718	0,940
İfade 4	55,2968	116,248	0,942
İfade 5	55,2336	113,511	0,939
İfade 6	55,2117	112,567	0,939
İfade 7	55,2652	113,171	0,940
İfade 8	55,2652	111,625	0,940
İfade 9	55,0973	113,981	0,940
İfade 10	55,1363	112,908	0,939
İfade 11	55,1752	113,818	0,940
İfade 12	55,1582	113,294	0,940
İfade 13	55,1022	114,214	0,941
İfade 14	55,1557	111,995	0,939
İfade 15	55,0973	112,522	0,939
İfade 16	55,1776	112,166	0,939

Kültürel arabulucu rol ölçeğinin ifadelerinin iç tutarlılıklarının analiz edilmesi amacıyla her bir ifade için *Cronbach's Alpha* katsayısı hesap edilmiştir. Sonuç olarak ölçeğin ifadelerinde bir olumsuzluğa rastlanılmamış ve her ifadede alfa katsayısının 0,93 üzerinde olduğu saptanmıştır (Çizelge 22).

Çizelge 23. Yorumlayıcı Rol Ölçeğinin Güvenirlik Analizi

Cronbach's Alpha	İfade Sayısı
0,948	16

Çizelge 23'te yorumlayıcı rol ölçeğine yönelik güvenirlilik analizi sonuçları yer almaktadır. İlgili ölçekteki alfa katsayısı 0,948 olarak kabul edilir değerde olup tüm ölçekler arasında en yüksek değeri aldığı görülmüştür.

Çizelge 24. Yorumlayıcı Rol Ölçeği İfadelerinin Güvenirlik Analizi

İFADELER	İfade Silinirse Ölçeğin Ortalaması	İfade Silinirse Ölçeğin Varyansı	Madde Silindiğinde Cronbach's Alpha Değeri
İfade 1	54,7981	114,620	0,945
İfade 2	54,7956	114,256	0,944
İfade 3	54,9027	112,630	0,944

Çizelge 24-devamı

İfade	Ortalama	Standart Sapma	Korelasyon
İfade 4	54,9732	114,348	0,945
İfade 5	54,8029	115,017	0,945
İfade 6	54,9100	114,097	0,945
İfade 7	54,8589	113,834	0,945
İfade 8	54,8273	114,651	0,944
İfade 9	54,7762	113,721	0,944
İfade 10	54,8881	115,007	0,945
İfade 11	54,8686	114,588	0,944
İfade 12	54,7567	114,711	0,945
İfade 13	54,7908	114,215	0,945
İfade 14	54,7883	113,397	0,944
İfade 15	54,8418	113,914	0,944
İfade 16	54,7932	115,111	0,944

Yorumlayıcı rol ölçeğinin ifadelerinin iç tutarlılıklarına yönelik yapılan analizlerde her bir ifadenin alfa katsayısının 0,94 üzerinde olduğu görülmektedir. İfadeler arasında herhangi bir olumsuzluğa rastlanılmamıştır (Çizelge 24).

Çizelge 25. Tavsiye Etme Niyeti Ölçeğinin Güvenirlik Analizi

Cronbach's Alpha	İfade Sayısı
0,882	3

Tavsiye etme niyeti ölçeğinin güvenirliliğinin ölçülmesi amacıyla *Cronbach's Alpha* katsayısı hesaplanmış ve sonuçları Çizelge 25'te verilmiştir. İlgili çizelgeye bakıldığında ölçeğin 0,882 ile kabul edilebilir bir değer aldığı görülmektedir. Aynı zamanda bu ölçeğin diğer ölçeklere göre katsayı olarak en düşük değeri aldığı gözlemlenmiştir.

Çizelge 26. Tavsiye Etme Niyeti Ölçeği İfadelerinin Güvenirlik Analizi

İFADELER	İfade Silinirse Ölçeğin Ortalaması	İfade Silinirse Ölçeğin Varyansı	Madde Silindiğinde Cronbach's Alpha Değeri
İfade 1	7,6058	2,991	0,840
İfade 2	7,5645	2,812	0,807
İfade 3	7,6277	2,932	0,852

Tavsiye etme niyeti ölçeğinin ifadelerinin iç tutarlılıklarının analiz edilmesi amacıyla her bir ifade için *Cronbach's Alpha* katsayısı hesaplanmıştır. Sonuç olarak ölçeğin ifadelerinde bir olumsuzluğa rastlanılmamış ve her ifadede alfa katsayısının 0,80 üzerinde olduğu saptanmıştır (Çizelge 26).

Çizelge 27. Tekrar Ziyaret Etme Niyeti Ölçeğinin Güvenirlik Analizi

Cronbach's Alpha	İfade Sayısı
0,880	3

Çizelge 27’de tekrar ziyaret etme niyeti ölçeğine yönelik güvenilirlik analizi sonuçları yer almaktadır. İlgili ölçekteki alfa katsayısı 0,880 olarak kabul edilir bir değer aldığı görülmüştür.

Çizelge 28. Tekrar Ziyaret Etme Ölçeği İfadelerinin Güvenirlik Analizi

İFADELER	İfade Silinirse Ölçeğin Ortalaması	İfade Silinirse Ölçeğin Varyansı	Madde Silindiğinde Cronbach’s Alpha Değeri
İfade 1	7,4696	3,137	0,824
İfade 2	7,5426	3,102	0,835
İfade 3	7,4453	2,862	0,831

Tekrar ziyaret niyeti ölçeğinin ifadelerinin iç tutarlılıklarına yönelik yapılan analizlerde her bir ifadenin alfa katsayısının 0,82 üzerinde olduğu görülmektedir. İfadeler arasında herhangi bir olumsuzluğa rastlanılmamıştır (Çizelge 28).

4.3. Ölçeklere Yönelik Aritmetik Ortalama ve Standart Sapma Değerleri

Bu kısımda araştırmanın kültürel arabulucu rol, yorumlayıcı rol, tavsiye etme niyeti ve tekrar ziyaret etme niyeti ölçeklerinin aritmetik ortalama ve standart sapmalarının belirlenmesi amacıyla yapılmış olan betimleyici analizlere yer verilmiştir.

Çizelge 29. Kültürel Arabulucu Rol Ölçeği Aritmetik Ortalama ve Standart Sapma Değerleri

	Kültürel Arabulucu Rol Ölçeği İfadeleri	n	$\bar{x}$	SS
1	Turist rehberi, turistler ile yerel halk arasında iletişimi sağladı.	411	3,65	0,988
2	Turist rehberi, kültürlerarası empati oluşturdu.	411	3,66	0,925
3	Turist rehberi, turistler ile yerel halk arasındaki etkileşimi başlattı.	411	3,62	0,937
4	Turist rehberi, somut olmayan kültürel değerleri tanımamı sağladı.	411	3,57	0,914
5	Turist rehberi, somut olmayan kültürel değerleri yorumlamamı sağladı.	411	3,63	0,928
6	Turist rehberi, kültürel tutumlarının şekillenmesinde etkili oldu.	411	3,65	0,978
7	Turist rehberi, turistlerle yerel halk arasında arabulucu oldu.	411	3,60	0,952
8	Turist rehberi, ziyaret ettiğimiz yerlerdeki kültürel aktivitelere katılmam için beni motive etti.	411	3,60	1,052
9	Turist rehberi, kültürel değerleri gerçeğe en yakın şekilde yorumladı.	411	3,77	0,932
10	Turist rehberi, bölgenin coğrafyası hakkında bilgi verdi.	411	3,73	0,965
11	Turist rehberi, yerel halkın sosyo-kültürel değerlerini anlamamı sağladı.	411	3,69	0,944
12	Turist rehberi, bölgenin gelenek ve göreneklere hakkında bilgi verdi.	411	3,71	0,995
13	Turist rehberi, bölgenin yerel kültürü hakkında bilgi verdi.	411	3,76	0,946
14	Turist rehberi, ziyaret edilen yerle bağ kurmamı sağladı.	411	3,71	0,995
15	Turist rehberi, geleneksel Türk imajını yansıtmada önemli bir rol oynadı.	411	3,77	0,950
16	Turist rehberi, somut olmayan kültürel miras değerlerini daha net algılamama ve onlara karşı farkındalık oluşturmama yardımcı oldu.	411	3,69	0,989
	GENEL TOPLAM	411	3,67	0,961

Kültürel arabulucu rol ölçeğinin aritmetik ortalama ve standart sapmaları değerleri Çizelge 29’da belirtilmektedir. Buna göre “*Turist rehberi, kültürel değerleri*

gerçeğe en yakın şekilde yorumladı” ($\bar{x}=3,77$); “Turist rehberi, geleneksel Türk imajını yansıtmada önemli bir rol oynadı” ($\bar{x}=3,77$); “Turist rehberi, bölgenin yerel kültürü hakkında bilgi verdi” ($\bar{x}=3,76$) ve “Turist rehberi, bölgenin coğrafyası hakkında bilgi verdi” ($\bar{x}=3,73$) ifadelerinin en yüksek ortalamaya sahip olduğu görülmektedir. “Turist rehberi, somut olmayan kültürel değerleri tanımamı sağladı” ($\bar{x}=3,57$) ve “Turist rehberi, ziyaret ettiğimiz yerlerdeki kültürel aktivitelere katılmam için beni motive etti” ($\bar{x}=3,60$) ifadelerinin ise en düşük değeri aldığı gözlemlenmiştir. Kültürel arabulucu rol ölçeği içerisinde yer alan ifadelerin genel ortalaması 3,67 olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu doğrultuda katılımcıların turist rehberlerinin kültürel arabulucu rolüne ilişkin algılarının ortalamasının üstünde olduğu söylenebilmektedir.

Çizelge 30. Yorumlayıcı Rol Ölçeği Aritmetik Ortalama Standart Sapma Değerleri

	Yorumlayıcı Rol Ölçeği İfadeleri	n	$\bar{x}$	SS
1	Turist rehberinin yorumları, bölgenin kültürel değerleri açısından olumlu duygular uyandırdı.	411	3,69	0,938
2	Turist rehberinin yorumları açık ve anlaşılırdı.	411	3,69	0,935
3	Turist rehberinin yorumlarının içeriği ilgi çekiciydi.	411	3,58	1,009
4	Turist rehberi, her bir ziyaretçi için farklı yorum içeriği oluşturdu.	411	3,51	0,966
5	Turist rehberi, kültürel değerleri anlamama yardımcı oldu.	411	3,68	0,918
6	Turist rehberinin, bölgenin kültürel değerleri ile ilgili yorumlarının içeriği zengindi.	411	3,58	1,000
7	Turist rehberi, rahat bir yorumlama ortamı sağladı.	411	3,63	0,987
8	Turist rehberinin yorumları canlı ve etkiliydi.	411	3,66	0,899
9	Turist rehberinin yaptığı yorumların içeriğinden memnun kaldım.	411	3,71	0,974
10	Turist rehberinin kültürel değerler hakkındaki yorumları ile kendi bakış açım arasında bir bağlantı kurabildim.	411	3,60	0,937
11	Turist rehberinin yorumları beni rahat ve mutlu hissettirdi.	411	3,62	0,903
12	Turist rehberinin yorumları sayesinde bölgenin kültürel değerleri hakkında daha iyi bilgiye sahibi oldum.	411	3,73	0,942
13	Turist rehberi, yorumlamaları sırasında turistlerle iyi iletişim kurdu.	411	3,70	0,965
14	Turist rehberi, akıcı bir şekilde yorumlar yaptı.	411	3,70	0,977
15	Turist rehberi yorumlarının aktarımında oldukça tutkulu ve özenliydi.	411	3,64	0,939
16	Turist rehberinin yorumlama süresi uygundu.	411	3,69	0,895
	GENEL TOPLAM	411	3,65	0,949

Çizelge 30’da yorumlayıcı rol ölçeğine yönelik uygulanan betimleyici analizler sonucundan hesap edilen aritmetik ortalama ve standart sapma değerleri belirtilmektedir. Bu doğrultuda “Turist rehberinin yorumları sayesinde bölgenin kültürel değerleri hakkında daha iyi bilgiye sahibi oldum” ($\bar{x}=3,73$); “Turist rehberinin yaptığı yorumların içeriğinden memnun kaldım” ($\bar{x}=3,71$); “Turist rehberi, yorumlamaları sırasında turistlerle iyi iletişim kurdu” ($\bar{x}=3,70$) ve “Turist rehberi, akıcı bir şekilde yorumlar yaptı” ($\bar{x}=3,70$) ifadelerinin en yüksek ortalamaya sahip olduğu görülmektedir. “Turist rehberi, her bir ziyaretçi için farklı yorum içeriği oluşturdu” ($\bar{x}=3,51$), “Turist rehberinin yorumlarının içeriği ilgi çekiciydi” ($\bar{x}=3,58$),

“Turist rehberinin, bölgenin kültürel değerleri ile ilgili yorumlarının içeriği zengindi” ($\bar{x}=3,58$) ifadelerinin ise en düşük değeri aldığı gözlemlenmiştir. Yorumlayıcı rol ölçeği içerisinde yer alan ifadelerin genel ortalaması 3,65 olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu doğrultuda katılımcıların turist rehberlerinin yorumlayıcı rolüne ilişkin algılarının ortalamasının üstünde olduğu söylenebilmektedir.

Çizelge 31. Tavsiye Etme Niyeti Ölçeği Aritmetik Ortalama Standart Sapma Değerleri

	Tavsiye Etme Niyeti Ölçeği İfadeleri	n	$\bar{x}$	SS
1	Somut olmayan kültürel miras değerlerinin, turist rehberi eşliğindeki tur aracılığıyla deneyimlenmesi hakkında çevremdeki kişilere olumlu şeyler söyleyeceğim.	411	3,79	0,901
2	Arkadaşlarımı ve akrabalarımı, somut olmayan kültürel miras değerlerinin, turist rehberi eşliğindeki tur aracılığıyla ziyaret etmesi için teşvik edeceğim.	411	3,83	0,932
3	Somut olmayan kültürel miras değerlerinin, turist rehberi eşliğindeki tur aracılığıyla deneyimlenmesi ile ilgili tavsiyelerimi soran kişilere, bu turu önereceğim.	411	3,77	0,929
GENEL TOPLAM		411	3,79	0,920

Tavsiye etme niyeti ölçeğinin aritmetik ortalama ve standart sapma analizleri sonucu Çizelge 31’de belirtilmektedir. Söz konusu çizelge incelendiğinde, *“Arkadaşlarımı ve akrabalarımı, somut olmayan kültürel miras değerlerinin, turist rehberi eşliğindeki tur aracılığıyla ziyaret etmesi için teşvik edeceğim”* ($\bar{x}=3,83$) ifadesinin en yüksek ortalamaya sahip olduğu görülmektedir. Bu oranı *“Somut olmayan kültürel miras değerlerinin, turist rehberi eşliğindeki tur aracılığıyla deneyimlenmesi hakkında çevremdeki kişilere olumlu şeyler söyleyeceğim”* ($\bar{x}=3,79$) ve *“Somut olmayan kültürel miras değerlerinin, turist rehberi eşliğindeki tur aracılığıyla deneyimlenmesi ile ilgili tavsiyelerimi soran kişilere, bu turu önereceğim”* ($\bar{x}=3,77$) ifadeleri takip etmektedir. Tavsiye etme niyeti ölçeği içerisinde yer alan ifadelerin genel ortalaması 3,79 olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu doğrultuda katılımcıların tavsiye etme niyetleri düzeyinin ortalama üzerinde olduğu söylenebilmektedir.

Çizelge 32’de tekrar ziyaret etme niyeti ölçeğine yönelik uygulanan betimleyici analizler sonucunda elde edilen aritmetik ortalama ve standart sapma hesaplamaları belirtilmektedir. Bu doğrultuda *“Turist rehberi eşliğinde somut olmayan kültürel miras unsurlarını deneyimlediğim bu bölgeyi, gelecekte tekrar ziyaret etmek isterim”* ($\bar{x}=3,78$) ifadesinin en yüksek ortalamaya sahip olduğu görülmektedir. *“Turist rehberi eşliğinde somut olmayan kültürel miras unsurlarını deneyimlediğim bu*

tur, gelecekteki seyahatlerimde ilk tercihim olur” ($\bar{x}=3,68$) ifadesinin ise en düşük değeri aldığı gözlemlenmiştir.

Çizelge 32. Tekrar Ziyaret Etme Ölçeği Aritmetik Ortalama Standart Sapma Değerleri

	Tekrar Ziyaret Etme Niyeti Ölçeği İfadeleri	n	$\bar{x}$	SS
1	Turist rehberi eşliğinde somut olmayan kültürel miras unsurlarını deneyimlediğim bu tur, genel anlamda beklentilerimi karşıladı.	411	3,75	0,904
2	Turist rehberi eşliğinde somut olmayan kültürel miras unsurlarını deneyimlediğim bu tur, gelecekteki seyahatlerimde ilk tercihim olur.	411	3,68	0,924
3	Turist rehberi eşliğinde somut olmayan kültürel miras unsurlarını deneyimlediğim bu bölgeyi, gelecekte tekrar ziyaret etmek isterim.	411	3,78	0,994
GENEL TOPLAM		411	3,73	0,940

Tekrar ziyaret etme niyeti ölçeği içerisinde yer alan ifadelerin genel ortalaması 3,73 olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu doğrultuda katılımcıların tekrar ziyaret etme niyeti düzeylerinin ortalamasının üzerinde söylenebilmektedir (Çizelge 32).

4.4. Ölçeklere İlişkin Tanımlayıcı İstatistik Bulguları

Araştırmada toplanan verilerin normal dağılım analizleri sonuçlarına yönelik olarak Kolmogorov-Smirnov analizi yapılmıştır (Coşkun vd., 2015, s.208). Araştırmalarda kullanılan ölçeklerin çarpıklık ve basıklık (skewness ve kurtosis) istatistiklerinde -2,0 ve +2,0 arası değerler, normal dağılım şeklinde kabul edilebilmektedir (George ve Mallery, 2010).

Çizelge 33. Ölçeklere Yönelik Tanımlayıcı İstatistik Bulguları

DEĞİŞKENLER	Var.	SS	Min./Max.	Ort.	Çarpıklık	Basıklık
Kültürel Arabulucu Rol	0,501	0,708	1-5	3,81	-1,030	1,172
Yorumlayıcı Rol	0,506	0,711	1-5	3,75	-1,033	1,073
Tavsiye Etme Niyeti	0,687	0,829	1-5	4,00	-1,050	1,138
Tekrar Ziyaret Etme Niyeti	0,716	0,845	1-5	4,00	-0,924	0,670

Çizelge 33'te araştırmada kullanılan ölçeklerin normal dağılım testinin istatistiksel sonuçları yer almaktadır. Tüm değişkenler incelendiğinde normal olarak kabul edilen basıklık ve çarpıklık değerlerinin -2,0 ve +2,0 aralığında olduğu ve verilerin normal dağıldığı gözlemlenmiştir.

4.5. Ölçeklerin Faktör Analizlerine İlişkin Bulgular

Faktör analizi, birçok değişkenden meydana gelen ve birbirleri arasında ilişki olan bir veri setinin faktörlerinin tespit edilerek, veri setinin içerisinde bulunan

kuramlar arası mevcut etkileşimin araştırmacılar tarafından daha açık bir biçimde anlaşılmasını sağlayan bir analiz türü olarak belirtilmektedir. Bu analiz türünde ana amaç, daha az sayıda faktörler aracılığıyla karmaşık bir olgunun açıklanmasıdır (Coşkun vd., 2015, s. 264). Bu doğrultuda yapılan araştırmadaki örneklemin yeterli olup olmadığının belirlenmesi adına KMO (Kaiser-Mayer-Olkin) testi yapılmıştır. Yapılan bu testin sonucunun 0,60 değerinin üzerinde olması, faktör analizi için gerekli koşulu sağladığını göstermektedir (Kozak, 2015, s. 150). Aynı zamanda faktör yük değerlerinin de en az 0,50, ideal olanın da 0,70 olması göz önünde bulundurulması gereken bir durum olarak belirtilmektedir. Ölçeklere yönelik olarak açımlayıcı faktör analizi yapılmıştır (Hair vd., 2006).

Çizelge 34’te kültürel arabulucu rol ölçeğine yönelik faktör analizi sonuçları yer almaktadır. Verilerin faktör analizine elverişliliği için KMO ve Barlett küresellik testi sonuçlarına bakılmış; KMO değerinin 0,949 olması ve Barlett testi sonucunda ki-kare değerinin $p < 0,05$ önem düzeyinde anlamlı olması yeterli örneklemin sağlandığını göstermiştir. Faktör analizi sonucunda kültürel etkileşim rolünde 9; kültürel arabulucu ve bilgi aktarıcı rolünde 7 olmak üzere toplam 16 ifadeden oluşan iki boyutlu ölçek elde edilmiştir.

Çizelge 34. Kültürel Arabulucu Rol Ölçeği Açımlayıcı Faktör Analizi Sonuçları

Kültürel Arabulucu Rol Faktör İfadeleri	Faktörler	
	Kültürel Etkileşim	Kültürel Arabulucu ve Bilgi Aktarıcı
3.Turist rehberi, turistler ile yerel halk arasındaki etkileşimi başlattı.	0,836	
7.Turist rehberi, turistlerle yerel halk arasında arabulucu oldu.	0,789	
1.Turist rehberi, turistler ile yerel halk arasında iletişimi sağladı.	0,731	
5.Turist rehberi, somut olmayan kültürel değerleri yorumlamamı sağladı.	0,709	
2.Turist rehberi, kültürlerarası empati oluşturdu.	0,691	
9.Turist rehberi, kültürel değerleri gerçeğe en yakın şekilde yorumladı.	0,672	
4.Turist rehberi, somut olmayan kültürel değerleri tanımamı sağladı.	0,614	
8.Turist rehberi, ziyaret ettiğimiz yerlerdeki kültürel aktivitelere katılmam için beni motive etti.	0,607	
6.Turist rehberi, kültürel tutumlarımın şekillenmesinde etkili oldu.	0,592	
10.Turist rehberi, bölgenin coğrafyası hakkında bilgi verdi.		0,787
11.Turist rehberi, yerel halkın sosyo-kültürel değerlerini anlamamı sağladı.		0,752
14.Turist rehberi, ziyaret edilen yerle bağ kurmamı sağladı.		0,632
15.Turist rehberi, geleneksel Türk imajını yansıtmada önemli bir rol oynadı.		0,631

Çizelge 34-devamı

16.Turist rehberi, somut olmayan kültürel miras değerlerini daha net algılamama ve onlara karşı farkındalık oluşturmama yardımcı oldu.		0,619
13.Turist rehberi, bölgenin yerel kültürü hakkında bilgi verdi.		0,605
12.Turist rehberi, bölgenin gelenek ve görenekleri hakkında bilgi verdi.		0,560
Özdeğerler	5,231	4,408
Açıklanan Varyans	32,693	27,550
Açıklanan Toplam Varyans		60,243
Faktör Ortalamaları	3,63	3,72
Genel Ölçek Ortalaması		3,67
Faktör Güvenirlik Katsayısı	0,905	0,893
Ölçek Güvenirlik Katsayısı		0,943
KMO: 0,949		
Barlett: 3999,349 (p=0,000)		

Kültürel arabulucu rol ölçeğine ilişkin toplam açıklanan varyansın %60,243 olduğu görülmüş; kültürel arabulucu rolün alt boyutlarından kültürel etkileşim rolünde açıklanan varyans %32,693; kültürel arabulucu ve bilgi aktarıcı rolü boyutunda ise %27,550 olarak tespit edilmiştir. Kültürel etkileşim boyutunda en yüksek değeri “*Turist rehberi, turistler ile yerel halk arasındaki etkileşimi başlattı*” ifadesi alırken; “*Turist rehberi, kültürel tutumlarının şekillenmesinde etkili oldu*” ifadesinin en düşük değeri aldığı görülmüştür. Kültürel arabulucu ve bilgi aktarıcı boyutu incelendiğinde “*Turist rehberi, bölgenin coğrafyası hakkında bilgi verdi*” ifadesi en yüksek değeri almış; diğer yandan “*Turist rehberi, bölgenin gelenek ve görenekleri hakkında bilgi verdi*” ifadesinin en düşük değeri aldığı gözlemlenmiştir (Çizelge 34).

Yorumlayıcı rol ölçeğine ilişkin faktör analizi sonuçları Çizelge 35’te belirtilmiştir. Verilerin faktör analizine elverişliliğine yönelik KMO ve Barlett küresellik testi sonuçlarına bakılmış; KMO değerinin 0,952 olması ve Barlett testi sonucunda, ki-kare değerinin $p < 0,05$ önem düzeyinde anlamlı olması yeterli örneklemin sağlandığını göstermiştir. Yorumlayıcı rol ölçeğine ilişkin toplam açıklanan varyansın %75,189 olduğu tespit edilmiştir. Faktör analizi sonucunda, toplamda 5 boyutlu ölçek saptanmıştır. Araştırmanın önceki bölümlerinde ilgili literatürde araştırmalar içerisinde yapılmış olan tanımlamalar ve açıklamalar doğrultusunda, söz konusu faktörler adlandırılmıştır (Holloway, 1981; Katz, 1985; Moscardo, 2003; Reisinger ve Steiner, 2006; Güzel, 2007; Wearing vd., 2008; Köroğlu vd., 2018). Buna göre birinci faktör boyutunun “Uyarılma” şeklinde adlandırılabilirliği söylenebilmektedir. Söz konusu faktör ifadeleri göz önünde bulundurularak bu boyut, turdaki her bir birey için farklı yorum içerikleri oluşturarak,

aktarımların ilgi çekici hale getirilip motivasyonu sağlayan bir boyut olarak belirtilebilmektedir. Birinci boyut içerisinde “*Turist rehberi, her bir ziyaretçi için farklı yorum içeriği oluşturdu*” ifadesinin en yüksek değeri aldığı görülmüştür. İlgili boyut içerisinde 8. madde olan “*Turist rehberinin yorumları canlı ve etkiliydi*” ifadesi, çapraz yüklenim ve faktör yükünün 0,40’ın altında olmasından ötürü analizlerden çıkarılmıştır.

Çizelge 35. Yorumlayıcı Rol Ölçeği Faktör Analizi Sonuçları

Yorumlayıcı Rol Faktör İfadeleri	Faktörler				
	1	2	3	4	5
4.Turist rehberi, her bir ziyaretçi için farklı yorum içeriği oluşturdu.	0,738				
3.Turist rehberinin yorumlarının içeriği ilgi çekiciydi.	0,684				
11.Turist rehberinin yorumları beni rahat ve mutlu hissettirdi.	0,607				
15.Turist rehberi yorumlarının aktarımında oldukça tutkulu ve özenliydi.	0,583				
16.Turist rehberinin yorumlama süresi uygundu.	0,575				
6.Turist rehberinin, bölgenin kültürel değerleri ile ilgili yorumlarının içeriği zengindi.		0,778			
7.Turist rehberi, rahat bir yorumlama ortamı sağladı.		0,621			
5.Turist rehberi, kültürel değerleri anlamama yardımcı oldu.		0,586			
10.Turist rehberinin kültürel değerler hakkındaki yorumları ile kendi bakış açım arasında bir bağlantı kurabildim.			0,765		
9.Turist rehberinin yaptığı yorumların içeriğinden memnun kaldım.			0,698		
2.Turist rehberinin yorumları açık ve anlaşılırdı.				0,772	
1.Turist rehberinin yorumları, bölgenin kültürel değerleri açısından olumlu duygular uyandırdı.				0,674	
13.Turist rehberi, yorumlamaları sırasında turistlerle iyi iletişim kurdu.					0,751
12.Turist rehberinin yorumları sayesinde bölgenin kültürel değerleri hakkında daha iyi bilgiye sahibi oldum.					0,616
Özdeğerler	2,757	2,356	2,027	1,935	1,452
Açıklanan Varyans	19,693	16,826	14,476	13,824	10,370
Açıklanan Toplam Varyans			75,189		
Faktör Ortalamaları	3,60	3,63	3,65	3,69	3,71
Genel Ölçek Ortalaması			3,64		
Faktör Güvenirlilik Katsayısı	0,876	0,795	0,741	0,805	0,719
Ölçek Güvenirlilik Katsayısı			0,940		
KMO: 0,952					
Barlett: 3424,652 (p=0,000)					

İkinci faktör boyutunun ifadelerinin içeriği doğrultusunda ilgili literatürde yapılan tanımlamalar göz önünde bulundurularak bu boyutun, “Zenginleştirme” olarak adlandırılabilirliği söylenebilmektedir. İkinci boyut içerisinde “*Turist rehberinin, bölgenin kültürel değerleri ile ilgili yorumlarının içeriği zengindi*” ifadesinin en

yüksek değeri aldığı gözlemlenmiştir. Üçüncü faktör boyutunun ifadeleri ışığında “Canlandırma” olarak isimlendirilebileceğine değinilebilmektedir. Turist rehberlerinin aktarımlarını canlandırarak, turistlerin perspektifleri açısından bir köprü oluşturabileceğinden söz edilebilmektedir. Bu boyut içerisinde, “*Turist rehberinin kültürel değerler hakkındaki yorumları ile kendi bakış açım arasında bir bağlantı kurabildim*” ifadesi en yüksek değeri almıştır. Bununla birlikte üçüncü boyut kapsamındaki 14. Madde olan “*Turist rehberi, akıcı bir şekilde yorumlar yaptı*” ifadesi, faktör yükünün 0.40’ın altında olması ve çapraz yüklenim sebebiyle analizlere dahil edilmemiştir. Dördüncü faktör boyutunun ifadelerinin kapsamı doğrultusunda “Teşvik Etme” olarak adlandırılabilirliğine değinilebilmektedir. Turist rehberlerinin aktarımlarına yorumlama katarak, kültürel unsurların turistler tarafından olumlu bir şekilde algılanmasına ön ayak olabileceği söylenebilmektedir. Son olarak beşinci faktör boyutunun ifadelerinin, “Bilgi Aktarımı” ve rehberlerin iletişim becerilerine işaret ettiği belirtilebilmektedir. Bu boyutta “*Turist rehberi, yorumlamaları sırasında turistlerle iyi iletişim kurdu*” ifadesinin en yüksek değeri aldığı saptanmıştır.

Çizelge 36. Tavsiye Etme Niyeti Ölçeği Faktör Analizi Sonuçları

Tavsiye Etme Niyeti Faktör İfadeleri	Faktör Yüğü
2.Arkadaşlarımı ve akrabalarımı, somut olmayan kültürel miras değerlerinin, turist rehberi eşliğindeki tur aracılığıyla ziyaret etmesi için teşvik edeceğim.	0,915
1.Somut olmayan kültürel miras değerlerinin, turist rehberi eşliğindeki tur aracılığıyla deneyimlenmesi hakkında çevremdeki kişilere olumlu şeyler söyleyeceğim.	0,896
3.Somut olmayan kültürel miras değerlerinin, turist rehberi eşliğindeki tur aracılığıyla deneyimlenmesi ile ilgili tavsiyelerimi soran kişilere, bu turu önereceğim.	0,888
Özdeğer	2,429
Açıklanan Toplam Varyans	80,955
Genel Ölçek Ortalaması	3,79
Ölçek Güvenirlik Katsayısı	0,880
KMO: 0,740	
Barlett: 668,399 (p=0,000)	

Çizelge 36’da tavsiye etme niyeti ölçeğine yönelik faktör analizi sonuçları yer almaktadır. Verilerin faktör analizine elverişliliğine yönelik KMO ve Barlett küresellik testi sonuçlarına bakılmış; KMO değerinin 0,740 olması ve Barlett testi sonucunda ki-kare değerinin $p < 0,05$ önem düzeyinde anlamlı olması yeterli örneklemin sağlandığını göstermiştir. Faktör analizi sonucunda 3 ifadeden oluşan tek boyut elde edilmiştir. Tavsiye etme niyeti ölçeğine ilişkin toplam açıklanan varyans %80,955 olduğu saptanmıştır. “*Arkadaşlarımı ve akrabalarımı, somut olmayan kültürel miras değerlerinin, turist rehberi eşliğindeki tur aracılığıyla ziyaret etmesi için teşvik edeceğim*” ifadesi en yüksek değeri alırken; “*Somut olmayan kültürel miras*

değerlerinin, turist rehberi eşliğindeki tur aracılığıyla deneyimlenmesi hakkında çevremdeki kişilere olumlu şeyler söyleyeceğim” ve “Somut olmayan kültürel miras değerlerinin, turist rehberi eşliğindeki tur aracılığıyla deneyimlenmesi ile ilgili tavsiyelerimi soran kişilere, bu turu önereceğim” ifadelerinin sırasıyla takip ettiği görülmektedir.

Çizelge 37. Tekrar Ziyaret Etme Ölçeği Faktör Analizi Sonuçları

Tekrar Ziyaret Etme Niyeti Faktör İfadeleri	Faktör Yüğü
1. Turist rehberi eşliğinde somut olmayan kültürel miras unsurlarını deneyimlediğim bu tur, genel anlamda beklentilerimi karşıladı.	0,902
3. Turist rehberi eşliğinde somut olmayan kültürel miras unsurlarını deneyimlediğim bu bölgeyi, gelecekte tekrar ziyaret etmek isterim.	0,899
2. Turist rehberi eşliğinde somut olmayan kültürel miras unsurlarını deneyimlediğim bu tur, gelecekteki seyahatlerimde ilk tercihim olur.	0,895
Özdeğer	2,423
Açıklanan Toplam Varyans	80,773
Genel Ölçek Ortalaması	3,73
Ölçek Güvenirlik Katsayısı	0,880
KMO: 0,745	
Barlett: 654,228 (p=0,000)	

Tekrar ziyaret etme ölçeğine ilişkin faktör analizi sonuçları Çizelge 37’de belirtilmiştir. Verilerin faktör analizine elverişliliğine yönelik KMO ve Barlett küresellik testi sonuçlarına bakılmış; KMO değerinin 0,745 olması ve Barlett testi sonucunda ki-kare değerinin $p < 0,05$ önem düzeyinde anlamlı olması yeterli örneklemin sağlandığını göstermiştir. Sonuç olarak 5 ifadeden oluşan tek boyut ortaya çıkmıştır. Tekrar ziyaret etme ölçeğine ilişkin toplam açıklanan varyans %80,773 olduğu saptanmıştır. “*Turist rehberi eşliğinde somut olmayan kültürel miras unsurlarını deneyimlediğim bu tur, genel anlamda beklentilerimi karşıladı*” ifadesi en yüksek değeri alırken; “*Turist rehberi eşliğinde somut olmayan kültürel miras unsurlarını deneyimlediğim bu tur, gelecekteki seyahatlerimde ilk tercihim olur*” ifadesinin en düşük değeri aldığı görülmüştür.

4.6. Sosyodemografik Özellikler Kapsamında Farklılıkları Belirlemeye Yönelik Testler

Bu bölümde katılımcıların sosyodemografik özelliklerinin kültürel arabulucu rol, yorumlayıcı rol, tavsiye etme niyeti ve tekrar ziyaret etme değişkenleri kapsamında farklılık testlerinin analizlerine yer verilmiştir. Bu doğrultuda cinsiyet, medeni hal ve önceki rehberli tura katılma durumlarına yönelik bağımsız iki grup T-

testi analizi uygulanmıştır. Yaş, öğrenim durumu, meslek, gelir düzeyi, konaklama süreleri, ziyaret sıklığı, önceki rehberli tur memnuniyeti ve SOKÜM unsurlarının bilinirliği durumlarına yönelik olarak tek yönlü varyans analizi (ANOVA) testi uygulanmış ve ortaya çıkan sonuçlar değerlendirilmiştir.

4.6.1. Cinsiyet Değişkenine Göre Farklılık Testleri

Çizelge 38’de, katılımcıların cinsiyet değişkenine göre kültürel arabulucu rol ve yorumlayıcı rol algıları ile tavsiye etme niyeti ve tekrar ziyaret etme niyetleri arasındaki farklılıkların testlerinin sonuçları yer almaktadır.

Çizelge 38. Cinsiyet Değişkenine Göre Farklılık Testleri

ÖLÇEK	CİNSİYET	n	$\bar{x}$	SS	t/F	p
KAR	Kadın	251	3,64	0,7002	1,090	0,978
	Erkek	160	3,72	0,7199		
YOR	Kadın	251	3,61	0,6781	1,418	0,366
	Erkek	160	3,71	0,7586		
TEN	Kadın	251	3,75	0,8231	1,391	0,649
	Erkek	160	3,87	0,8359		
TZEN	Kadın	251	3,66	0,8594	2,300	0,096
	Erkek	160	3,86	0,8125		

(KAR: Kültürel Arabulucu Rol Ölçeği; YOR: Yorumlayıcı Rol Ölçeği; TEN: Tavsiye Etme Niyeti Ölçeği; TZEN: Tekrar Ziyaret Etme Niyeti Ölçeği)

Bağımsız iki grup T-testi sonucunda, katılımcıların cinsiyet değişkeni ile kültürel arabulucu rol ve yorumlayıcı rol algıları ile tavsiye etme niyeti ve tekrar ziyaret etme niyetleri arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık ($p>0,05$) bulunmamıştır (Çizelge 38).

4.6.2. Yaş Değişkenine Göre Farklılık Testi

Katılımcıların yaş değişkenine göre yapılan tek yönlü varyans analizi (ANOVA) sonuçları Çizelge 39’da belirtilmiştir. ANOVA testi sonuçlarına göre, tavsiye etme niyeti ölçeği test sonuçlarının bulguları incelendiğinde, ilgili değişkenler ile yaş değişkeni grupları arasında herhangi bir farklılık saptanmamıştır ($p>0,05$). Kültürel arabulucu rol ölçeği ile tekrar ziyaret etme niyeti ölçeklerinin Welch testi sonuçlarına bakılmış olup yaş grupları ile tekrar ziyaret etme niyeti açısından herhangi bir fark gözlemlenmemiştir ($p>0,05$). Diğer yandan test sonuçlarında yorumlayıcı rol ölçeği açısından anlamlı bir fark olduğu görülmüştür ($t=2,736$; $p=0,029<0,005$).

Çizelge 39. Yaş Değişkenine Göre Farklılık Testi

ÖLÇEK	YAŞ	n	$\bar{x}$	SS	t/F	p
KAR	18-25	53	3,63	0,885	-	0,079
	26-35	69	3,85	0,725		
	36-45	100	3,73	0,600		
	46-55	92	3,55	0,691		
	56 ve üstü	97	3,63	0,689		
YOR	18-25	53	3,52	0,876	2,736	0,029*
	26-35	69	3,84	0,700		
	36-45	100	3,73	0,681		
	46-55	92	3,54	0,650		
	56 ve üstü	97	3,61	0,679		
TEN	18-25	53	3,70	1,018	1,297	0,270
	26-35	69	3,93	0,843		
	36-45	100	3,89	0,781		
	46-55	92	3,75	0,705		
	56 ve üstü	97	3,70	0,855		
TZEN	18-25	53	3,60	1,138	-	0,274
	26-35	69	3,86	0,804		
	36-45	100	3,83	0,733		
	46-55	92	3,66	0,710		
	56 ve üstü	97	3,71	0,908		

(KAR: Kültürel Arabulucu Rol Ölçeği; YOR: Yorumlayıcı Rol Ölçeği; TEN: Tavsiye Etme Niyeti Ölçeği; TZEN: Tekrar Ziyaret Etme Niyeti Ölçeği)

Yorumlayıcı rol ölçeğine yönelik olarak yapılan Scheffe testi sonucunda, 26-35 ve 46-55 yaş aralığı grupları arasında farklılıklar olduğu tespit edilmiştir. İlgili yaş gruplarında 26-35 yaş gruplarının yorumlayıcı rol algılamalarının 46-35 yaş aralığına nazaran daha yüksek puanda olduğu gözlemlenmiştir (Çizelge 39).

4.6.3. Medeni Hal Değişkenine Göre Farklılık Testi

Çizelge 40'ta, katılımcıların medeni hal değişkenine göre kültürel arabulucu rol ve yorumlayıcı rol algıları ile tavsiye etme niyeti ve tekrar ziyaret etme niyetleri arasındaki farklılıkların testlerinin sonuçları yer almaktadır.

Çizelge 40. Medeni Hal Değişkenine Göre Farklılık Testileri

ÖLÇEK	MEDENİ HAL	n	$\bar{x}$	SS	t/F	p
KAR	Evli	250	3,65	0,674	2,399	0,122
	Bekar	161	3,71	0,757		
YOR	Evli	250	3,65	0,678	2,623	0,106
	Bekar	161	3,66	0,762		
TEN	Evli	250	3,81	0,809	0,729	0,394
	Bekar	161	3,77	0,860		
TZEN	Evli	250	3,74	0,803	2,545	0,111
	Bekar	161	3,74	0,909		

(KAR: Kültürel Arabulucu Rol Ölçeği; YOR: Yorumlayıcı Rol Ölçeği; TEN: Tavsiye Etme Niyeti Ölçeği; TZEN: Tekrar Ziyaret Etme Niyeti Ölçeği)

Yapılan bağımsız iki grup T-testi sonucunda, katılımcıların medeni hal değişkeni ile kültürel arabulucu rol ve yorumlayıcı rol algıları ile tavsiye etme niyeti ve tekrar ziyaret etme niyetleri arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık ($p>0,05$) bulunmamıştır (Çizelge 40).

4.6.4. Öğrenim Durumu Değişkenine Göre Farklılık Testleri

Katılımcıların öğrenim durumuna göre yapılan tek yönlü varyans (ANOVA) testinin sonuçları Çizelge 41’de belirtilmiştir. ANOVA testi sonuçlarına göre, kültürel arabulucu rol ölçeğinin Welch testi sonuçlarına bakılmış ve öğrenim değişkeni grupların arasında farklılıklar olduğu gözlemlenmiştir ($p=0,003<0,05$). Yapılan Games-Howell testi sonuçlarında, ortaöğretim öğrenim durumu grubuyla ön lisans grubu arasında kültürel arabulucu ölçeği açısından farklılıklar olduğu görülmüştür. Ön lisans öğrenim durumu grubunun kültürel arabulucu rol algılamalarının ($\bar{x}=3,86$) ortaöğretim grubuna göre daha yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Çizelge 41. Öğrenim Durumu Değişkenine Göre Farklılık Testleri

ÖLÇEK	ÖĞRENİM DURUMU	n	$\bar{x}$	SS	t/F	p
KAR	Ortaöğretim	134	3,54	0,780	-	0,003*
	Ön Lisans	91	3,86	0,593		
	Lisans	128	3,74	0,691		
YOR	Ortaöğretim	134	3,47	0,742	7,772	0,000*
	Ön Lisans	91	3,82	0,649		
	Lisans	128	3,73	0,692		
TEN	Ortaöğretim	134	3,66	0,871	3,772	0,024*
	Ön Lisans	91	3,93	0,724		
	Lisans	128	3,89	0,833		
TZEN	Ortaöğretim	134	3,67	0,920	1,359	0,258
	Ön Lisans	91	3,84	0,770		
	Lisans	128	3,81	0,836		

(KAR: Kültürel Arabulucu Rol Ölçeği; YOR: Yorumlayıcı Rol Ölçeği; TEN: Tavsiye Etme Niyeti Ölçeği; TZEN: Tekrar Ziyaret Etme Niyeti Ölçeği)

Yorumlayıcı rol ölçeği ($t=7,772$; $p=0,000<0,05$) ve tavsiye etme niyeti ($t=3,772$; $p=0,024<0,05$) ölçekleri kapsamında, öğrenim durumu grupları arasında anlamlı farklılıklar olduğu saptanmıştır. Yapılan Scheffe testi sonuçlarına göre, yorumlayıcı rol açısından tüm gruplar arasında farklılıklar tespit edilmiş olup; ön lisans grubunun diğer gruplara kıyasla yorumlayıcı rol algılarının ($\bar{x}=3,82$) yüksek olduğu görülmüştür. Tavsiye etme niyeti nezdinde ön lisans ve ortaöğretim grupları arasında farklılıklar tespit edilmiş; ön lisans grubunun daha yüksek düzeyde tavsiye etme niyetinin ($\bar{x}=3,93$) olduğu sonucu gözlemlenmiştir. Öğrenim grupları arasında

tekrar ziyaret etme niyeti açısından anlamlı bir fark olmadığı ($p>0,05$) sonucuna ulaşılmıştır (Çizelge 41).

4.6.5. Meslek Değişkenine Göre Farklılık Testleri

Çizelge 42’de katılımcıların medeni hal değişkenine göre kültürel arabulucu rol ve yorumlayıcı rol algıları ile tavsiye etme niyeti ve tekrar ziyaret etme niyetleri arasındaki farklılıkların sonuçları yer almaktadır. Tek yönlü varyans analizi (ANOVA) sonucunda, kültürel arabulucu rol ve tavsiye etme niyetleri ile katılımcıların meslek grupları arasında farklılık olmadığı gözlemlenmiştir ($p>0,05$).

Çizelge 42. Meslek Değişkenine Göre Farklılık Testleri

ÖLÇEK	MESLEK	n	$\bar{x}$	SS	t/F	p
KAR	Öğrenci	38	3,55	0,919	1,315	0,257
	Ev Hanımı	56	3,53	0,722		
	İşçi	45	3,67	0,706		
	Kamu Çalışanı	78	3,78	0,641		
	Özel Sektör Çalışanı	90	3,76	0,704		
	Emekli	81	3,62	0,687		
YOR	Öğrenci	38	3,41	0,920	-	0,159
	Ev Hanımı	56	3,50	0,718		
	İşçi	45	3,70	0,665		
	Kamu Çalışanı	78	3,72	0,625		
	Özel Sektör Çalışanı	90	3,77	0,717		
	Emekli	81	3,65	0,646		
TEN	Öğrenci	38	3,60	1,047	1,769	0,118
	Ev Hanımı	56	3,63	0,860		
	İşçi	45	3,84	0,802		
	Kamu Çalışanı	78	3,91	0,674		
	Özel Sektör Çalışanı	90	3,94	0,792		
	Emekli	81	3,75	0,836		
TZEN	Öğrenci	38	3,60	1,174	-	0,399
	Ev Hanımı	56	3,58	0,867		
	İşçi	45	3,73	0,897		
	Kamu Çalışanı	78	3,83	0,648		
	Özel Sektör Çalışanı	90	3,84	0,764		
	Emekli	81	3,74	0,850		

(KAR: Kültürel Arabulucu Rol Ölçeği; YOR: Yorumlayıcı Rol Ölçeği; TEN: Tavsiye Etme Niyeti Ölçeği; TZEN: Tekrar Ziyaret Etme Niyeti Ölçeği)

ANOVA testi sonuçlarına göre, yorumlayıcı rol ile tekrar ziyaret etme niyetleri ölçeklerinin Welch testi sonuçlarına bakılmıştır. Buna göre yorumlayıcı rol ve tekrar ziyaret etme niyeti ölçeklerinin, meslek grupları değişkeni açısından istatistiksel olarak anlamlı farklılıklara sahip olmadığı saptanmıştır ($p>0,05$).

4.6.6. Gelir Düzeyi Değişkenine İlişkin Farklılık Testleri

Katılımcıların gelir durumuna göre yapılan tek yönlü varyans (ANOVA) testinin sonuçları Çizelge 43'te belirtilmiştir.

Çizelge 43. Gelir Düzeyi Değişkenine Göre Farklılık Testleri

ÖLÇEK	GELİR	n	$\bar{x}$	SS	t/F	p
KAR	Gelirim Yok	68	3,63	0,761	1,901	0,093
	Asgari Ücret Altı	51	3,57	0,700		
	17,003-29,999	54	3,67	0,733		
	17,003-29,999	68	3,66	0,772		
	30,000-49,999	100	3,84	0,565		
	50,000-69,999	41	3,49	0,841		
YOR	Gelirim Yok	68	3,54	0,781	1,828	0,106
	Asgari Ücret Altı	51	3,58	0,721		
	17,003-29,999	54	3,73	0,700		
	17,003-29,999	68	3,62	0,680		
	30,000-49,999	100	3,81	0,635		
	50,000-69,999	41	3,53	0,761		
TEN	Gelirim Yok	68	3,74	0,904	1,030	0,399
	Asgari Ücret Altı	51	3,73	0,867		
	17,003-29,999	54	3,86	0,815		
	17,003-29,999	68	3,69	0,925		
	30,000-49,999	100	3,93	0,672		
	50,000-69,999	41	3,73	0,824		
TZEN	Gelirim Yok	68	3,73	0,945	-	0,690
	Asgari Ücret Altı	51	3,64	0,922		
	17,003-29,999	54	3,78	0,885		
	17,003-29,999	68	3,68	0,871		
	30,000-49,999	100	3,83	0,690		
	50,000-69,999	41	3,64	0,844		

(KAR: Kültürel Arabulucu Rol Ölçeği; YOR: Yorumlayıcı Rol Ölçeği; TEN: Tavsiye Etme Niyeti Ölçeği; TZEN: Tekrar Ziyaret Etme Niyeti Ölçeği)

ANOVA testi sonuçlarına göre kültürel arabulucu rol, yorumlayıcı rol ve tavsiye etme niyeti ölçekleri açısından, gelir grupları arasında herhangi bir farklılık olmadığı saptanmıştır ($p>0,05$). Tekrar ziyaret etme niyeti ölçeğinin ANOVA test sonuçlarına göre, Welch testi sonuçlarına bakılmış ve gelir grupları arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar olmadığı sonucuna ulaşılmıştır ($p>0,05$).

4.6.7. Seyahat Bilgileri ve Önceki Tur Deneyimlerine İlişkin Farklılık Testleri

Çizelge 44'te, katılımcıların konaklama süreleri değişkenine göre kültürel arabulucu rol ve yorumlayıcı rol algıları ile tavsiye etme niyeti ve tekrar ziyaret etme niyetleri arasındaki farklılıkların testlerinin sonuçları yer almaktadır.

Çizelge 44. Konaklama Sürelerine İlişkin Farklılık Testleri

ÖLÇEK	KONAKLAMA SÜRESİ	n	$\bar{x}$	SS	t/F	p
KAR	Günübirlik	207	3,72	0,746	1,494	0,226
	1 gece	136	3,59	0,666		
	2 gece	37	3,67	0,664		
YOR	Günübirlik	207	3,71	0,733	2,639	0,073
	1 gece	136	3,53	0,672		
	2 gece	37	3,63	0,679		
TEN	Günübirlik	207	3,86	0,861	1,353	0,260
	1 gece	136	3,72	0,757		
	2 gece	37	3,76	0,867		
TZEN	Günübirlik	207	3,78	0,886	0,941	0,391
	1 gece	136	3,68	0,790		
	2 gece	37	3,61	0,779		

(KAR: Kültürel Arabulucu Rol Ölçeği; YOR: Yorumlayıcı Rol Ölçeği; TEN: Tavsiye Etme Niyeti Ölçeği; TZEN: Tekrar Ziyaret Etme Niyeti Ölçeği)

Yapılan tek yönlü varyans (ANOVA) testi sonuçlarına göre, kültürel arabulucu rol, yorumlayıcı rol, tavsiye etme niyeti ve tekrar ziyaret etme niyeti kapsamında katılımcıların konaklama süresi grupları arasında herhangi bir istatistiksel farklılık ($p>0,05$) bulunamamıştır (Çizelge 44).

Çizelge 45'te katılımcıların ziyaret sıklığı değişkenine göre kültürel arabulucu rol ve yorumlayıcı rol algıları ile tavsiye etme niyeti ve tekrar ziyaret etme niyetleri arasındaki farklılıkların testlerinin sonuçları yer almaktadır.

Çizelge 45. Ziyaret Sıklığına İlişkin Farklılık Testleri

ÖLÇEK	ZİYARET SIKLIĞI	n	$\bar{x}$	SS	t/F	p
KAR	İlk Kez	147	3,63	0,804	-	0,467
	2 Kez	78	3,61	0,678		
	3 Kez	69	3,75	0,659		
	4 ve üzeri	117	3,72	0,621		
YOR	İlk Kez	147	3,58	0,779	0,160	0,352
	2 Kez	78	3,63	0,618		
	3 Kez	69	3,72	0,667		
	4 ve üzeri	117	3,72	0,704		
TEN	İlk Kez	147	3,68	0,921	-	0,057
	2 Kez	78	3,79	0,758		
	3 Kez	69	3,99	0,675		
	4 ve üzeri	117	3,82	0,820		
TZEN	İlk Kez	147	3,63	0,911	0,130	0,061
	2 Kez	78	3,68	0,791		
	3 Kez	69	3,96	0,701		
	4 ve üzeri	117	3,78	0,856		

(KAR: Kültürel Arabulucu Rol Ölçeği; YOR: Yorumlayıcı Rol Ölçeği; TEN: Tavsiye Etme Niyeti Ölçeği; TZEN: Tekrar Ziyaret Etme Niyeti Ölçeği)

Yorumlayıcı rol ve tekrar ziyaret etme niyeti ölçekleri kapsamında ANOVA testi bulgularına bakıldığında; katılımcıların ziyaret etme sıklığı grupları arasında bir

farklılık olmadığı gözlemlenmiştir ($p>0,05$). Kültürel arabulucu rol ve tavsiye etme niyeti açısından Welch testi sonuçları incelendiğinde ise ziyaret sıklığı grupları arasında istatistiksel anlamda farklılıklar olmadığı ($p>0,05$) saptanmıştır (Çizelge 45).

Çizelge 46. Önceki Rehberli Tura İlişkin Farklılık Testleri

ÖLÇEK	ÖNCEKİ REHBERLİ TUR	n	$\bar{x}$	SS	t/F	p
KAR	Evet	175	3,91	0,770	2,832	0,025*
	Hayır	236	3,66	0,908		
YOR	Evet	175	3,87	0,727	2,961	0,029*
	Hayır	236	3,62	0,861		
TEN	Evet	175	3,83	0,744	1,472	0,068
	Hayır	236	3,77	0,875		
TZEN	Evet	175	3,77	0,800	1,278	0,323
	Hayır	236	3,72	0,877		

(KAR: Kültürel Arabulucu Rol Ölçeği; YOR: Yorumlayıcı Rol Ölçeği; TEN: Tavsiye Etme Niyeti Ölçeği; TZEN: Tekrar Ziyaret Etme Niyeti Ölçeği)

Çizelge 46’da belirtildiği üzere, yapılan bağımsız iki grup T-testi sonucunda, bölgede daha önce rehberli tura katılan ile rehberli tura katılmayanlar arasında kültürel arabulucu rol ($t=2,832$; $p=0,025<0,05$) ve yorumlayıcı rol ($t=2,961$; $p=0,029<0,05$) açısından anlamlı farklar bulunduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bursa ilini daha önce ziyaret eden grupların kültürel arabulucu rol ($\bar{x}=3,91$) ve yorumlayıcı rol ($\bar{x}=3,87$) algılamaları puanı daha yüksektir. Tavsiye etme niyeti ve tekrar ziyaret etme niyeti açısından gruplar arasında anlamlı bir farklılık saptanmamıştır.

Katılımcıların önceki tur memnuniyeti durumuna göre yapılan tek yönlü varyans (ANOVA) testinin sonuçları Çizelge 47’de belirtilmiştir.

Çizelge 47. Önceki Rehberli Tur Memnuniyetine İlişkin Farklılık Testleri

ÖLÇEK	ÖNCEKİ REHBERLİ TUR MEMNUNİYETİ	n	$\bar{x}$	SS	t/F	p
KAR	Evet	123	3,82	0,634	7,573	0,001*
	Hayır	4	3,42	0,573		
	Kısmen Memnun Kaldım	48	3,39	0,729		
YOR	Evet	123	3,81	0,688	5,642	0,004*
	Hayır	4	3,28	0,607		
	Kısmen Memnun Kaldım	48	3,45	0,625		
TEN	Evet	123	3,93	0,792	3,495	0,033*
	Hayır	4	3,41	0,500		
	Kısmen Memnun Kaldım	48	3,61	0,766		
TZEN	Evet	123	3,85	0,841	1,194	0,139
	Hayır	4	3,50	0,577		
	Kısmen Memnun Kaldım	48	3,59	0,777		

(KAR: Kültürel Arabulucu Rol Ölçeği; YOR: Yorumlayıcı Rol Ölçeği; TEN: Tavsiye Etme Niyeti Ölçeği; TZEN: Tekrar Ziyaret Etme Niyeti Ölçeği)

Yapılan test sonucundaki analizlerin sonuçlarına göre, katılımcıların önceki tur memnuniyeti durumlarının kültürel arabulucu rol ($t=7,573$; $p=0,001<0,05$) ve

yorumlayıcı rol ($t=5,642$; $p=0,004<0,05$) ve tavsiye etme niyeti ($t=3,495$; $p=0,033<0,05$) arasında anlamlı farklılıklar tespit edilmiştir. Tekrar ziyaret etme niyeti açısından, katılımcıların memnuniyet düzeyi grupları arasında farklılık bulunmamıştır ($p>0,05$). Uygulanan Scheffe Testi sonuçlarında, kültürel arabulucu rol ve yorumlayıcı rol açısından, daha önce rehberli turdan memnun kalanlar ile kısmen memnun kalanlar ve memnun kalmayanlar arasında anlamlı farklılıklar tespit edilmiştir. Kültürel arabulucu rol ve yorumlayıcı rol kapsamında kısmen memnun kalanlar ile memnun kalmayanlar arasında anlamlı bir farklılık yoktur. Aynı zamanda kültürel arabulucu rol ve yorumlayıcı rol açısından önceki rehberli tura katılanların memnuniyet düzeyleri, kısmen memnun kalanlar ve memnun kalmayanlara oranla daha yüksektir. Öte yandan, tavsiye etme niyeti açısından memnun kalanlar ile memnun kalmayanlar ve kısmen memnun kalanlar arasında anlamlı farklılıklara rastlanılmıştır. İlgili değişkenlerde memnun kalmayanlar ile kısmen memnun kalanlara arasında anlamlı bir farklılık bulunmamaktadır. Bu değişkenler kapsamında daha önce rehberli tura katılanların, kültürel arabulucu rol ($\bar{x}=3,82$), yorumlayıcı rol ($\bar{x}=3,81$) ile tavsiye etme niyeti ($\bar{x}=3,93$) puanlarının, memnun kalmayanlar ve kısmen memnun kalanlara oranla daha çok olduğu sonucu elde edilmiştir (Çizelge 47).

4.6.8. SOKÜM Unsurlarının Bilinirliğine İlişkin Farklılık Testleri

Katılımcılar tarafından SOKÜM unsurlarının bilinirliğine göre yapılan tek yönlü varyans (ANOVA) testinin sonuçları Çizelge 48’de belirtilmiştir.

Çizelge 48. SOKÜM Unsurlarının Bilinirliğine İlişkin Farklılık Testleri

ÖLÇEK	SOKÜM UNSURLARININ BİLİNİRLİĞİ	n	$\bar{x}$	SS	t/F	p
KAR	Bilgim Yok	106	3,63	0,695	6,837	0,001*
	Kısmen Bilgim Var	220	3,67	0,737		
	Bilgim Var	85	3,73	0,646		
YOR	Bilgim Yok	106	3,66	0,742	5,030	0,007*
	Kısmen Bilgim Var	220	3,63	0,733		
	Bilgim Var	85	3,69	0,611		
TEN	Bilgim Yok	106	3,72	0,892	7,361	0,001*
	Kısmen Bilgim Var	220	3,77	0,825		
	Bilgim Var	85	3,94	0,744		
TZEN	Bilgim Yok	106	3,68	0,890	3,521	0,031*
	Kısmen Bilgim Var	220	3,72	0,857		
	Bilgim Var	85	3,85	0,753		

(KAR: Kültürel Arabulucu Rol Ölçeği; YOR: Yorumlayıcı Rol Ölçeği; TEN: Tavsiye Etme Niyeti Ölçeği; TZEN: Tekrar Ziyaret Etme Niyeti Ölçeği)

Yapılan analizler sonucunda, katılımcıların SOKÜM unsurlarının bilinirlik düzeyleri ile kültürel arabulucu rol ($p=0,001<0,05$), yorumlayıcı rol ($p=0,007<0,05$), tavsiye etme niyeti ($p=0,001<0,05$) ve tekrar ziyaret etme niyetleri ($p=0,031<0,05$) arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar olduğu saptanmıştır. Scheffe testi analizi sonuçlarına göre, kültürel arabulucu rol açısından SOKÜM unsurları hakkında bilgisi olanlar ile bilgisi olmayanlar ve kısmen bilgisi olanlar arasında anlamlı bir farklılık ortaya çıkmıştır. Buna ek olarak bilgisi olmayanlar ile kısmen bilgisi olanlar arasında anlamlı bir farklılık yoktur. Yorumlayıcı rol açısından SOKÜM hakkında bilgisi olanlar ile bilgisi olmayanlar arasında anlamlı farklılıklar bulunmaktadır. SOKÜM unsurlarına yönelik bilgi sahibi olanların kültürel arabulucu ve yorumlayıcı rol algılama puanları daha yüksektir. Tavsiye etme niyeti açısından SOKÜM hakkında bilgisi olanlar ile kısmen bilgisi olan ve bilgisi olmayanlar arasında farklılık gözlemlenmekle birlikte bilgi sahibi olanların tavsiye etme niyeti puanları daha yüksek olduğu görülmüştür. Son olarak gruplar arası SOKÜM bilinirliği, tekrar ziyaret etme niyeti açısından bilgisi olanlar ile olmayanlar arasında farklılık göstermiş olup bilgisi olanların puanlarının oranlarının daha yüksek derecede olduğu saptanmıştır (Çizelge 48).

4.7. Korelasyon Analizleri Sonuçlarına Göre Bulgular

İki farklı değişkenler arasındaki ilişkinin ölçülmesine amaç edinen korelasyon analizi tekniği, aynı zamanda bu farklı değişkenlerin arasında olan ilişki yönünü de işaret etmektedir. İlgili değişkenlerin karşılıklı ilişkisinin pozitif olması halinde, bir değişkene verilen değer artış göstermesi sonucu diğer değişkenin de değerinin artış göstereceğine değinilmektedir (Kozak, 2015, s. 148). Bu analiz sonucunda hesap edilen korelasyon katsayısı r ile ifade edilmekte ve -1 ile $+1$ aralığında hesaplanabilmektedir. Bu katsayının $+1$ olması durumunda değişkenler arası mükemmel doğrusal bir ilişkinin olduğuna işaret ederken, katsayının -1 olması durumunda değişkenler arası mükemmel bir doğrusal ilişki olduğu fakat mevcut ilişki yönü açısından ters olduğunu göstermektedir. Eğer bu katsayı 0 değerinde ise ilgili değişkenler arasında açık/görülebilir bir ilişkinin bulunmadığı olarak ifade edilmektedir. Değişkenler arasındaki ilişkinin gücünün ölçümünde Pearson korelasyonu parametrik testi ve korelasyon katsayısı esas alınmıştır (Coşkun vd., 2015, s. 228-231).

Çizelge 49. Korelasyon Analizi Sonuçları

ÖLÇEKLER		KAR	YOR	TEN	TZEN
KAR	r	1	0,825**	0,758**	0,724**
	p		0,000	0,000	0,000
YOR	r	0,825**	1	0,797**	0,725**
	p	0,000		0,000	0,000
TEN	r	0,758**	0,797**	1	0,826**
	p	0,000	0,000		0,000
TZEN	r	0,724**	0,725**	0,826**	1
	p	0,000	0,000	0,000	

Korelasyon 0,01 aralığında anlamlıdır. (p<0,01)
(KAR: Kültürel Arabulucu Rol Ölçeği; YOR: Yorumlayıcı Rol Ölçeği; TEN: Tavsiye Etme Niyeti Ölçeği; TZEN: Tekrar Ziyaret Etme Niyeti Ölçeği)

Çizelge 49'da kültürel arabulucu rol, yorumlayıcı rol, tavsiye etme niyeti ve tekrar ziyaret etme niyeti değişkenlerinin korelasyon analizi sonuçları belirtilmiştir. Korelasyon analizi sonuçlarına göre; kültürel arabulucu rol ile yorumlayıcı rol arasında güçlü düzeyde ve pozitif yönlü ($r=0,825$; $p<0,05$) ilişki olduğu tespit edilmiştir. Kültürel arabulucu rol ile tavsiye etme niyeti ($r=0,758$; $p<0,05$) ve tekrar ziyaret etme niyeti ($r=0,724$; $p<0,05$) değişkenleri arasında güçlü düzeyde ve pozitif yönlü ilişki olduğu saptanmıştır. Yorumlayıcı rol değişkeni açısından tavsiye etme niyeti ($r=0,797$; $p<0,05$) ile tekrar ziyaret etme niyeti ($r=0,725$; $p<0,05$) değişkenleri arasında da güçlü düzeyde ve pozitif yönlü ilişkiler olduğu gözlemlenebilmektedir.

4.8. Regresyon Analizleri Sonuçlarına Göre Bulgular

Regresyon analizi, bağımsız türde değerlendirilen değişkenlerin bağımlı nitelikteki değişken üzerine olan yönü ve etkisinin belirlenmesine yönelik olarak yapılan bir analiz yöntemidir (Tabachnick ve Fidell, 2007). Bu etki, beta katsayısı aracılığıyla gösterilir ve ilgili katsayının yüksek değer alması bağımsız değişkenin bağımlı değişken üzerinde olan etkisinin yüksek bir derecede olduğuna işaret etmektedir. Bu katsayının yönü artı veya eksi olabilmekle birlikte ilişkinin zıt yönlü olduğunu yani biri artar iken diğerkinin azaldığını ifade etmektedir (Kozak, 2015, s. 154).

Çizelge 50'de kültürel arabulucu rolün tavsiye etme niyetleri üzerinde etkisinin test edilmesine yönelik basit doğrusal regresyon analizi yer almaktadır. Elde edilen bulgulara bakıldığında, kültürel arabulucu rol ölçeğinin tavsiye etme niyetleri üzerinde pozitif etkisi ($\beta=0,887$) olduğu görülmektedir.

Çizelge 50. Kültürel Arabulucu Rolün Tavsiye Etme Niyeti Üzerine Etkisi

	Standardize Edilmemiş Katsayılar		Standardize Katsayı	t	Sig.
	B	SE	Beta		
Sabit	0,534	0,141	0,758	3,777	0,000
KAR	0,887	0,038		23,500	0,000
Bağımlı Değişken: TEN					
ANOVA					
	KT	df	OK	F	Sig.
Regresyon	161,919	1	161,919	552,239	0,000
Artık Değer	119,921	409	0,293		
Toplam	281,840	410			
Bağımsız Değişken: KAR					
	R	R ²	Düzeltilmiş R ²	SH	
	0,758	0,575	0,573	0,54148	
Bağımsız Değişken: KAR					
<i>(KAR: Kültürel Arabulucu Rol; TEN: Tavsiye Etme Niyeti)</i>					

Kültürel arabulucu rol ölçeği istatistiki açıdan anlamlıdır (t=23,500, p=0,000). Tavsiye etme niyetine yönelik değişimin %57,5'i (R²=0,575) kültürel arabulucu rol ile açıklanmıştır (Çizelge 50). Bu doğrultuda araştırmanın “Somut olmayan kültürel miras unsurlarının deneyimlenmesinde, turist rehberlerinin kültürel arabulucu rolünün, turistlerin katıldıkları turu tavsiye etme niyetleri üzerinde anlamlı pozitif bir etkisi vardır” ifadesi olarak belirtilen H₁ hipotezi kabul edilmiştir.

Çizelge 51. Kültürel Arabulucu Rolün Tekrar Ziyaret Etme Üzerine Etkisi

	Standardize Edilmemiş Katsayılar		Standardize Katsayı	t	Sig.
	B	SE	Beta		
Sabit	0,561	0,153	0,724	3,673	0,000
KAR	0,865	0,041		21,224	0,000
Bağımlı Değişken: TZEN					
ANOVA					
	KT	df	OK	F	Sig.
Regresyon	153,771	1	153,771	450,459	0,000
Artık Değer	139,618	409	0,341		
Toplam	293,389	410			
Bağımsız Değişken: KAR					
	R	R ²	Düzeltilmiş R ²	SH	
	0,724	0,524	0,523	0,58426	
Bağımsız Değişken: KAR					
<i>(KAR: Kültürel Arabulucu Rol; TZEN: Tekrar Ziyaret Etme Niyeti)</i>					

Çizelge 51’de kültürel arabulucu rolün tekrar ziyaret etme niyetleri üzerinde etkisinin test edilmesine yönelik basit doğrusal regresyon analizi yer almaktadır. Elde edilen bulgulara bakıldığında, kültürel arabulucu rol ölçeğinin tekrar ziyaret etme niyetleri üzerinde pozitif etkisi (β=0,865) olduğu görülmektedir. Kültürel arabulucu rol ölçeği istatistiki açıdan anlamlıdır (t=21,224, p=0,000). Tekrar ziyaret etme

niyetine yönelik değişimin %52,4'ü ($R^2=0,524$) kültürel arabulucu rol ile açıklanmıştır. Bu doğrultuda araştırmanın “*Somut olmayan kültürel miras unsurlarının deneyimlenmesinde, turist rehberlerinin kültürel arabulucu rolünün, turistlerin katıldıkları turu tekrar ziyaret etme niyetleri üzerinde anlamlı pozitif bir etkisi vardır*” ifadesi olarak belirtilen H₂ hipotezi kabul edilmiştir.

Çizelge 52. Yorumlayıcı Rolün Tavsiye Etme Niyeti Üzerine Etkisi

	Standardize Edilmemiş Katsayılar		Standardize Katsayı	t	Sig.
	B	SE	Beta		
Sabit	0,404	0,130	0,797	3,117	0,000
YOR	0,929	0,035		26,682	0,000
Bağımlı Değişken: TEN					
ANOVA					
	KT	df	OK	F	Sig.
Regresyon	179,004	1	179,004	711,939	0,000
Artık Değer	102,836	409	0,251		
Toplam	281,840	410			
Bağımsız Değişken: YOR					
	R	R ²	Düzeltilmiş R ²	SH	
	0,797	0,635	0,634	0,50143	
Bağımsız Değişken: YOR					
<i>(YOR: Yorumlayıcı Rol; TEN: Tavsiye Etme Niyeti)</i>					

Çizelge 52’de yorumlayıcı rolün tavsiye etme niyetleri üzerinde etkisinin test edilmesine yönelik basit doğrusal regresyon analizi yer almaktadır. Elde edilen bulgulara bakıldığında, yorumlayıcı rol ölçeğinin tavsiye etme niyetleri üzerinde pozitif etkisi ($\beta=0,929$) olduğu görülmektedir. Yorumlayıcı rol ölçeği istatistiki açıdan anlamlıdır ($t=26,682$, $p=0,000$). Tavsiye etme niyetine yönelik değişimin %63,5’i ($R^2=0,635$) yorumlayıcı rol ile açıklanmıştır. Bu doğrultuda araştırmanın “*Somut olmayan kültürel miras unsurlarının deneyimlenmesinde, turist rehberlerinin yorumlayıcı rolünün, turistlerin katıldıkları turu tavsiye etme niyetleri üzerinde anlamlı pozitif bir etkisi vardır*” ifadesi olarak belirtilen H₃ hipotezi kabul edilmiştir.

Çizelge 53’te yorumlayıcı rolün tekrar ziyaret etme niyetleri üzerinde etkisinin test edilmesine yönelik basit doğrusal regresyon analizi yer almaktadır. Elde edilen bulgulara bakıldığında, yorumlayıcı rol ölçeğinin tekrar ziyaret etme niyetleri üzerinde pozitif etkisi ($\beta=0,862$) olduğu görülmektedir. Yorumlayıcı rol ölçeği istatistiki açıdan anlamlıdır ($t=21,266$, $p=0,000$). Tekrar ziyaret etme niyetine yönelik değişimin %52,5’i ($R^2=0,525$) yorumlayıcı rol ile açıklanmıştır.

Çizelge 53. Yorumlayıcı Rolün Tekrar Ziyaret Etme Niyeti Üzerine Etkisi

	Standardize Edilmemiş Katsayılar		Standardize Katsayı	t	Sig.
	B	SE	Beta		
Sabit	0,593	0,151	0,725	3,928	0,000
YOR	0,862	0,041		21,266	0,000
Bağımlı Değişken: TZEN					
ANOVA					
	KT	df	OK	F	Sig.
Regresyon	154,063	1	154,063	452,264	0,000
Artık Değer	139,326	409	0,341		
Toplam	293,389	410			
Bağımsız Değişken: YOR					
	R	R ²	Düzeltilmiş R ²	SH	
	0,725	0,525	0,524	0,58365	
Bağımsız Değişken: YOR					
<i>(YOR: Yorumlayıcı Rol; TZEN: Tekrar Ziyaret Etme Niyeti)</i>					

Bu doğrultuda araştırmanın “Somut olmayan kültürel miras unsurlarının deneyimlenmesinde, turist rehberlerinin yorumlayıcı rolünün, turistlerin katıldıkları turu tekrar ziyaret etme niyetleri üzerinde anlamlı pozitif bir etkisi vardır” ifadesi olarak belirtilen H₄ hipotezi kabul edilmiştir (Çizelge 53).

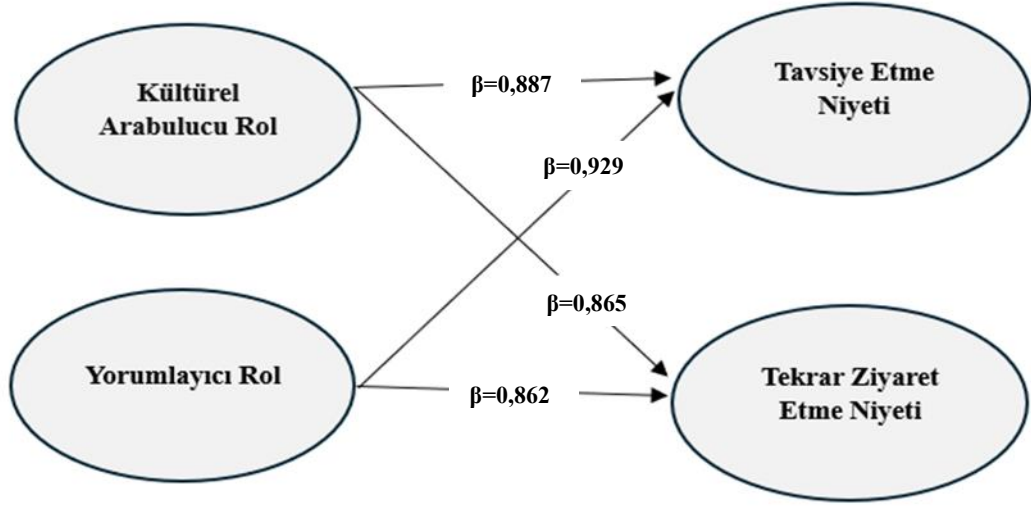
4.9. Araştırmanın Hipotez Sonuçları ve Nihai Sonuç Modeli

Somut olmayan kültürel miras unsurlarının deneyimlenmesinde, turist rehberlerinin kültürel arabulucu ve yorumlayıcı rollerinin, turistlerin tavsiye etme ve tekrar ziyaret etme niyetleri üzerine olan etkilerin belirlenmesini amaçlayan araştırmada, yapılan hipotez testleri sonuçları Çizelge 54’te belirtilmiştir. Verilerin analiz sonuçlarına göre araştırmanın H₁, H₂, H₃ ve H₄ hipotezlerinin tümü kabul edilmiştir.

Çizelge 54. Araştırmanın Hipotez Sonuçları

HİPOTEZLER		SONUÇ
H ₁	Somut olmayan kültürel miras unsurlarının deneyimlenmesinde, turist rehberlerinin kültürel arabulucu rolünün, turistlerin katıldıkları turu tavsiye etme niyetleri üzerinde anlamlı pozitif bir etkisi vardır.	Kabul
H ₂	Somut olmayan kültürel miras unsurlarının deneyimlenmesinde, turist rehberlerinin kültürel arabulucu rolünün, turistlerin katıldıkları turu tekrar ziyaret etme niyetleri üzerinde anlamlı pozitif bir etkisi vardır.	Kabul
H ₃	Somut olmayan kültürel miras unsurlarının deneyimlenmesinde, turist rehberlerinin yorumlayıcı rolünün, turistlerin katıldıkları turu tavsiye etme niyetleri üzerinde anlamlı pozitif bir etkisi vardır.	Kabul
H ₄	Somut olmayan kültürel miras unsurlarının deneyimlenmesinde, turist rehberlerinin yorumlayıcı rolünün, turistlerin katıldıkları turu tekrar ziyaret etme niyetleri üzerinde anlamlı pozitif bir etkisi vardır.	Kabul

Araştırmada somut olmayan kültürel miras unsurlarının deneyimlenmesinde, turist rehberlerinin kültürel arabulucu ve yorumlayıcı rolünün, turistlerin tavsiye etme ve tekrar ziyaret etme niyetlerine etkilerinin belirlenmesi amacıyla test edilen hipotez sonuçları doğrultusunda, ortaya çıkan nihai sonuç modeli Şekil 13 üzerinde incelenebilmektedir.

Şekil 13. Araştırmanın Sonuç Modeli

5. SONUÇ VE ÖNERİLER

Somut olmayan kültürel miras unsurlarının deneyimlenmesinde turist rehberlerinin mevcut kültürel arabulucu ve yorumlayıcı rolünün ziyaretçilerin tavsiye etme ve tekrar ziyaret etme niyetlerini üzerine olan etkisinin belirlenmesini amaçlayan araştırmada elde edilen veriler kapsamında sonuç ve önerileri ilgili bölüm içerisinde ele alınmaktadır.

5.1. Sonuç

Somut olmayan kültürel miras unsurlarına yönelik UNESCO'nun belirlemiş olduğu koruma, bilinç ve farkındalık politikaları, toplumların sahip olduğu eşsiz nitelikte değerlendirilen kültürel miras unsurlarının kuşaktan kuşağa aktararak yaşatılması ve orijinalliğini koruyarak sürdürülebilirliğini sağlamasını amaçlamaktadır. Bu noktada oluşturulan prosedürlerde sözleşmeye taraf olan ülkelerin önemli sorumlulukları bulunmaktadır. Mevcut somut olmayan kültürel miras unsurları sorumlu yerel yönetimler tarafından tespit edilerek oluşturulan envanterler içerisinde değerlendirilmektedir. SOKÜM unsurlarının tanınırlığında ve bilinirliğinde ilk adım olan bu prosedürler, unsurların dünya çapındaki göstergesi olan Temsili Liste içerisinde yer alarak bir nevi ülkelere farklı bir turizm ürünü kazandırdığı aşikardır. Destinasyonlar arasında olan mevcut rekabetlerde farklı ve otantik birer deneyim olarak nitelendirilebilecek SOKÜM unsurları önemli birer turizm potansiyeli taşımaktadırlar. Genel olarak üretildiği, icra edildiği mekanlarda deneyimlenen bu unsurların, listelere neredeyse dahil olmak için mücadele içerisinde bulunan taraf devletler açısından büyük önem taşıdığı söylenebilmektedir. Bu unsurların temelinde insan emeğinin olması da aynı zamanda yörelerde yaşamlarını sürdüren bireyler için birer istihdam kapısı da oluşturabilmektedir. Katılımcı turizm planlaması yaklaşımı,

Ülkelerin veya bölgelerin turizm planlaması süreçlerinde en iyi kararların alınabilmesi için, araştırmacılar ve uzman planlamacılar ile birlikte farklı deneyim ve perspektiflere sahip yerel halkın bu süreçlere katılmasını desteklemektedir (Gunn, 1994). Bu doğrultuda, yerel halkın turizm planlamaları içerisinde katılımcı bir yaklaşımla dahil edilmelerinin, kültürel unsurların sürdürülebilirliğinde önemli bir etki yaratacağı söylenebilmektedir. Diğer yandan, bu unsurların orijinalliğinin korunması temel amaç olarak alındığından, yalnızca ticari amaçla turizme kazandırılan unsurların olumsuz yönde etkilenebilmeleri ayrı bir tartışma konusudur. Bu konuda üzerinde önemle değinilebilecek sürdürülebilir kalkınma teorisinde, turizm açısından çevresel, ekonomik ve sosyokültürel sürdürülebilirliğin bir denge içerisinde kurulmasının gerekliliğinden söz edilmektedir. Buna ek olarak, kültürel ve doğal varlıkların orijinalliğinin bozulmadan ekonomik anlamda kalkınmayı sürekli hale getirilmesi amaçlanmaktadır (Brundtland, 1987). Buradan hareketle, ülkelerin veya bölgelerin sürdürülebilir büyüme ve kalkınma strateji hedeflerinde, bu konunun bilincinde olarak UNESCO'nun belirlemiş olduğu politikalarla, toplumun en küçük yapı taşı bireyler, yerel kültür, ulusal ve uluslararası kültüre varasıya kadar farkındalığı sağlamasının gerekli olduğu düşünülmektedir. Sonuç olarak somut ve somut olmayan nitelikteki kültürel miraslar ülkelerin özgün kimliklerini yansıtabildiği gibi sahip olunan en önemli zenginlikler arasında değerlendirilmektedir.

İleri düzeyde kritik önem taşıyan SOKÜM unsurlarının aktarılması ve deneyimlenmesinde kuşkusuz ki turist rehberlerine de büyük görevler düşmektedir. Sonuçta bu unsurların deneyimlenmesinde turizm sektörünün önemli aracılardan biri olduğu söylenebilmektedir. Temsil ettikleri ülkelerin birer rol modeli olarak turist rehberleri, özellikle bölgenin kendine has kültürünü yansıtan ve ilgi uyandıran SOKÜM unsurlarının aktarımında eyleme döktükleri rolleri ile birlikte ülkeleri veya bölgeleri ziyaret eden turistlerin algılarını etkileyebilmektedir. Kaynağını insanın oluşturduğu turizm olgusunda, kültürlerarası etkileşimde ihtiyaç duyulan kültür boşluklarının doldurulmasında turist rehberlerinin etkileşimsel ve iletişimsel becerilerini hayata geçirdiği kültürel arabulucu rolü oldukça önemlidir. Rehberlerin sahip olduğu bilgi birikimleri ve iletişimsel becerilerinin yanında turistlere farklı bir bakış açısı sağlamak ve kendilerine aktarılanları zihinlerinde canlandırabilmeleri adına yorumlayıcı rolünün etkisi oldukça fazladır. Turist ziyaretlerini bir nevi deneyime dönüştüren turist rehberleri, rollerini olabildiğince etkili şekilde icra edebilirse turist

memnuniyeti ve tatmin düzeylerinin o kadar artacağı da söylenebilmektedir (Avcıkurt, 2015). Ülke veya bölgeleri ziyaret eden bireylere, aidiyet duygusunun ve sadakatın aşılmasıyla ilgili bölgelere tavsiye düzeyleri de artabilir aynı zamanda tekrar geri ziyaretler gerçekleştirilebilir. Bu durumun ülke ekonomilerine ve gelişimlerine bulunabileceği katkıları da göz ardı edilmemelidir. Bu doğrultuda araştırmada rehberlerin kültürel arabulucu ve yorumlayıcı rolünün ziyaretçi tavsiye etme ve tekrar ziyaret etme niyetleri üzerine etkilerinin ortaya konulması amaçlanmıştır. Araştırmada elde edilen veriler Bursa ilinin SOKÜM değerlerini rehberli tur eşliğinde deneyimleyen kişilerden sağlanmış ve yapılan analizler sonucunda çeşitli bulgular elde edilmiştir.

SOKÜM unsurlarını deneyimleme amacıyla Bursa ilini ziyaret eden kişilerin seyahat amaçlarının kayda değer kısımlarını dinlenme ve eğlenme ve kültürel etkinlik oluşturmaktadır. SOKÜM unsurlarını uygulamalı olarak Workshoplar aracılığıyla deneyimlen kişi sayısı ise 7 olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu uygulamalar tur içerisinde ekstra ücret karşılığı verilmektedir. Bu turların içerisinde kültürel miras alanlarını ziyaretler de gerçekleştirilebilirken hem de SOKÜM unsurlarını etkinliklerine uygulamalı olarak katılım sağlanarak, tur deneyimleri artırılabilir. Hem somut hem de somut olmayan kültürel miras unsurlarının öğrenilerek deneyimlendiği turların, unsurların daha iyi anlaşılmasını sağlayıp farkındalık yaratabilerek sürdürülebilirliğin temel koşullarını yerine getireceği söylenebilmektedir. Öte yandan, katılımcılar Bursa ilini en çok günübirlik olarak ziyaret etmişlerdir. Bursa ilinde konaklamanın en çok 1 gece yapıldığı saptanmıştır. Bu durumun, Türkiye'nin en fazla nüfusunun yer aldığı bölgenin Marmara Bölgesi olması (İçişleri Bakanlığı, 2024) ve Bursa'nın da ulaşım olanaklarıyla bu bölge içerisinde merkezi bir konumda yer almasından kaynaklandığı düşünülmektedir. Katılımcıların büyük bir kısmı Bursa'yı ilk kez ziyaret etmişlerdir. Katılımcıların önemli bölümü Bursa'yı daha önce rehberli turla deneyimlememiştir. Bursa'yı rehberli bir turla ziyaret eden kişi kişiler bu turdan çoğunlukla memnun olarak ayrılmışlardır. Katılımcıların SOKÜM unsurlarına yönelik sahip oldukları bilgi düzeylerinde çoğunluğun kısmen bilgisi olduğu görülmüştür. Hiç bilgisi olmayan kişiler en az olmakla birlikte tam olarak bilgi sahibi kişilerin sayısı da bu oranı takip etmektedir. Araştırmada SOKÜM unsurlarını rehberli turla deneyimleyen kişilerin dahil edilmesi

esas alınmıştır. Dolayısıyla bu durumun, turistlerin SOKÜM kavramına yönelik algılarından kaynaklandığı düşünülmektedir.

Elde edilen bulgular neticesinde katılımcıların, rehberlerin rolleri ve davranışsal niyetlerine yönelik aritmetik ortalama ve standart sapma düzeyleri bulgularında; ziyaretçilerin kültürel arabulucu rolü algılarında en fazla üzerinde durduğu konu bölgenin yerel kültürü hakkında bilgi verilmesi ve bunun sonucunda geleneksel Türk imajı algılamalarını artırarak unsurlara yönelik farkındalık oluşturulmasının sağlanmasıdır. Öte yandan katılımcılar, turist rehberlerinin yerel halk ile arabuluculuğu sağlaması ve kültürel aktivitelere katılım doğrultusunda en düşük düzeyde düşüncelerini belirlemesi üzerine turist gruplarının yerel gruplarla iletişim ve etkileşimlere girmesi konusunda eksiklik olduğu söylenebilmektedir. Aynı zamanda bölge içerisinde kültürel unsurların deneyimlenmesine yönelik aktivitelerin eksikliğinden de söz edebilmek mümkündür. Bu noktada literatürde de belirtildiği üzere (Cohen, 1985), turist rehberlerinin etkileşimsel ve iletişimsel arabuluculuk rol boyutlarının öneminin turistler tarafından ortaya konulduğu söylenebilmektedir. Qui vd. (2020)'nin yapmış olduğu araştırmada da SOKÜM unsurlarının deneyimlenmesinde uygulamalı etkinliklerin seyahat tutumları üzerinde pozitif korelasyonlar sağladığına değinilmektedir. Bir diğer araştırmada ise somut ve somut olmayan kültürel mirasların karma tur programlarıyla deneyimlenmesi, ziyaretçi deneyimlerini etkileyerek memnuniyet düzeylerini artırdığını göstermiştir (Lonardi ve Unterpertinger, 2022). Aslan ve Çokal (2016) ise kültürel unsurların tanınması, koruma ve kültürler arasındaki etkileşimlerde rehberlerin büyük oranda katkı sağladığına değinmektedirler. Bu noktada, turist rehberlerinin kültürel arabulucu rolünün, farklı deneyimler sağlamak üzere ülkeleri veya bölgeleri ziyaret eden turistlerin tatmin düzeylerinde yaratacağı olumlu etkilerden söz edebilmek mümkündür.

Yorumlayıcı role ilişkin bulgular incelendiğinde katılımcıların önem verdiği konular; kültürel unsurlara karşı olumlu duygular uyandırması, yorumların açık ve net olması ile içeriklerin ilgili çekiciliği olarak belirtilmiştir. Bu doğrultuda rehberlerin yorumlayıcı rolünü icra etmelerinde ilgi çekici ve anlaşılabilir şekilde vermesinin, deneyimlenen kültürel unsurlara yönelik olumlu duygular oluşturabileceği söylenebilir. Diğer yandan katılımcılar, rehberlerin her bir ziyaretçi için farklı yorum içeriği oluşturması ve kendi bakış açıları ile kültürel unsurlar arasında bağlantı

kurulması konusunda düşük seviyede geri dönüşlerde bulunmuşlardır. Bu durumun tur programlarında ziyaret edilen bölgeye ayrılan sürelerin yetersizliği ve tur gruplarının her biri ayrı beklentilerde kişilerden oluşması nedeniyle kaynaklandığı söylenebilmektedir. Turist rehberlerinin zaman yönetimi ve tur grubunu deneyimlediği kültürlere ilişkin sorular sorulması gibi eylemlere teşvik ederek yorumlarda bulunması, bu durumu önleyebilmek için önerilebilmektedir. Yapılan bir araştırmada, rehber yorumlamalarının turist bilgi ve deneyimleri üzerinde etkide bulunarak kültürel mirasların daha iyi anlaşılmasını sağladığına değinilmektedir (Weng vd., 2020). Alzghoul vd. (2023) de, rehber yorumlama performanslarının turistler nezdinde deneyim, memnuniyet ve çevreyi koruma davranışları noktasında önemli etkileri olduğundan söz etmektedirler. Kültürel mirasların anlaşılmasında ve sürdürülebilirliğinde kritik bir öneme sahip faktör olarak belirtilebilecek rehber yorumlamalarının, özellikle SOKÜM gibi interaktif bir deneyim sağlanması gerekliliği olan uygulamalar göz önünde bulundurularak tur programlarının oluşturulmasının öneminden söz edilebilmektedir.

Tavsiye etme niyetlerinde katılımcılar, çoğunlukla yakınlarını SOKÜM unsurlarının deneyimlenmesinde rehberli turlara katılmalarını teşvik edeceklerini belirtmişlerdir. Bu doğrultuda turistlerin, kültürel unsurları özellikle rehberli turla deneyimleyerek memnun kaldıkları çıkarımında bulunulabilmektedir. Shi vd. (2023) yaptıkları araştırmada da tur deneyimlerinin yorumlayıcı rol performansı aracılığıyla yer bağlılığını etkileyerek, tavsiye etme niyeti düzeylerini artırdığından söz etmektedirler. Tekrar ziyaret etme niyetleri açısından turistler, çoğunlukla rehber eşliğinde SOKÜM unsurlarını deneyimlediği farklı bir bölgeyi ziyaret etmek istedikleri üzerinde durmuşlardır. Bu noktada, katılımcıların gezilen bölgeleri rehberler aracılığıyla deneyimlemesi ile kültürel unsurları ve yöreyle olan etkileşimlerin algılanmasında olumlu bir etki bıraktığından söz edilebilmektedir. Yapılan bir araştırmada da, turist rehberi performanslarının turist memnuniyetini sağlayarak tekrar ziyaret etme niyetlerini etkilediğine değinilmektedir (Syakier ve Hanafiah, 2021).

Faktör analizi sonuçları göz önünde bulundurulduğunda, kültürel arabulucu role yönelik analizlerde, Çapar ve Yenipınar'ın (2017) yaptığı araştırmada benzer şekilde toplamda 16 maddelik iki boyut elde edilmiştir. Arabulucu role ilişkin faktör analizinde katılımcıların en çok geleneksel Türk imajın yansıtılması ve rehberlerin

kültürlerarası empati oluşturarak yerel kültürle etkileşimleri ile iletişimlerini başlattığı üzerinde durmuşlardır. Liestandre vd. (2024) de araştırmalarında SOKÜM unsurlarının deneyimlenmesinde, ülke veya bölgelere özgü olumlu bir imaj yaratılarak destinasyon kalitesinin artırdığına değinmekte ve bu noktada da kültürel arabulucu rolün önemine de işaret edilebilmektedir. Yorumlayıcı role yönelik faktör analizlerinde ise katılımcılar, rehberlerin bu rolünü icra ederken kültürel unsurları açık bir şekilde tutkulu ve özenli olarak etkili yorumlar yapmalarının önemini ortaya çıkarmışlardır. Sonuçlar Kuo vd. (2015) araştırmasında elde edilen verilerle benzerlik göstermekle birlikte ilgili araştırmada olduğu gibi beş boyutlu bir ölçeğe erişildiği üzerinde durulması gerekmektedir. Tavsiye etme niyetinde ziyaretçiler, yakınlarını rehber eşlikli tur deneyimlemeleri teşvik edeceklerini belirtmişlerdir. Yapılan bir araştırmanın sonuçlarından bir tanesi de turist rehberlerinin performanslarının, ağızdan ağıza iletişim düzeylerini artırdığıdır (Fu vd., 2023). Tekrar ziyaret etme açısından yapılan analizlerde, turist gruplarının çoğunlukla tura yönelik olan beklentilerinin karşılandığı üzerinde durulmuştur. Çetinkaya ve Öter (2016) araştırmalarında da rehberlik hizmeti ile turist memnuniyeti ve tekrar ziyaret etme niyetleri arasında anlamlı ilişkiler olduğuna işaret etmektedirler.

Sosyodemografik özelliklere ilişkin farklılık test sonuçları incelendiğinde, cinsiyet değişkeni açısından anlamlı bir farklılığa rastlanılmamıştır. Yalnızca tavsiye etme niyetlerinde erkek katılımcıların daha çok bu güdüde bulunacağı sonucuna erişilmiştir. Kültürel arabulucu rol algılamalarının da kadın katılımcılar nezdinde daha fazla olduğu söylenebilmektedir. Yaş değişkeni analizleri sonuçlarında ise yorumlayıcı rol kapsamında gruplar arasında farklılıklar tespit edilmiştir. 26-35 yaş ile 46-55 yaş grubu arasında rehberlerin kültürel arabulucu ve yorumlayıcı rolleri açısından farklılıklar saptanmıştır. Ancak rol algılamaları 26-35 yaş grubunda daha fazladır. Medeni hal değişkenine göre gruplar arasında anlamlı bir fark tespit edilememiştir. Katılımcıların öğrenim durumlarına göre kültürel arabulucu rol, yorumlayıcı rol ve tavsiye etme niyetleri grupları arasında anlamlı farklılıklar ortaya çıkmıştır. Yapılan analizlerde ön lisans grubunun SOKÜM unsurlarına yönelik algılarının daha yüksek olduğu gözlemlenmiştir. Meslek ve gelir durumu değişkenlerinde gruplar arasında anlamlı bir farklılık gözlemlenmemiştir. Bu durum katılımcıların konaklama süreleri ve ziyaret sıklığı kapsamında benzerdir. Daha önce rehberli tura katılmaya yönelik yapılan farklılık testlerinde, kültürel arabulucu ve

yorumlayıcı rolde daha önce tura katılanlar ile katılmayanlar arasında anlamlı farklılıklar saptanmıştır. Rehberlerin rollerine yönelik olan algı düzeyleri daha önce Bursa ilini ziyaret eden kişilerde daha fazladır. Daha önce rehberli tura katılan kişilerin memnuniyet düzeylerine yönelik testlerde kültürel arabulucu rol, yorumlayıcı rol ve tavsiye etme niyetleri arasında anlamlı farklılıklara rastlanılmış olup daha önce rehberli tura katılan kişilerin memnuniyet düzeylerinin yüksek derecede olduğu gözlemlenmiştir. SOKÜM unsurlarının bilinirlik derecesine yönelik yapılan testlerde tüm değişkenler arasında anlamlı farklılıklara ulaşılmıştır. Kültürel arabulucu rol açısından SOKÜM unsurları hakkında bilgisi olanlar ile bilgisi olmayanlar ve kısmen bilgisi olanlar arasında anlamlı bir farklılık ortaya çıkmıştır. Buna ek olarak bilgisi olmayanlar ile kısmen bilgisi olanlar arasında anlamlı bir farklılık yoktur. Yorumlayıcı rol açısından SOKÜM hakkında bilgisi olanlar ile bilgisi olmayanlar arasında anlamlı farklılıklar bulunmaktadır. SOKÜM unsurlarına yönelik bilgi sahibi olanların kültürel arabulucu ve yorumlayıcı rol algılama puanları daha yüksektir. Tavsiye etme niyeti açısından SOKÜM hakkında bilgisi olanlar ile bilgisi olmayanlar arasında farklılık gözlemlenmekle birlikte bilgi sahibi olanların tavsiye etme niyeti puanları daha yüksek olduğu görülmüştür. Son olarak gruplar arası SOKÜM bilinirliği, tekrar ziyaret etme niyeti açısından bilgisi olanlar ile bilgi sahibi olmayanlar arasında farklılıklar göstermiş ve bilgisi olanların tekrar ziyaret etme niyetlerinin daha yüksek olduğu saptanmıştır. Bu bulgular doğrultusunda, ülkelerin veya bölgelerin kültürel unsurlarının deneyimlenmesinde, turist rehberlerinin aracılık ve yorumlama performanslarının, turistlerin ilgili yerleri tekrar ziyaret etme ve tavsiye etme eylemlerinde önemli etkileri olduğuna işaret edebilmektedir.

Kültürel arabulucu rol ve tavsiye etme niyeti değişkenlerine yönelik ilişkilerin analizleri sonuçlarına göre, iki boyut arasında anlamlı ve pozitif yönde bir ilişki tespit edilmiştir ($r=0,758$; $p<0,05$). Aynı zamanda arabulucu rol ile tekrar ziyaret etme niyeti değişkenleri arasında da benzer şekilde anlamlı ve pozitif yönde ilişkilerin olduğu görülmüştür ($r=0,724$; $p<0,05$). Yorumlayıcı rol ile tavsiye etme niyeti değişkenleri arasındaki ilişkilerin analizleri sonuçlarında, iki değişken arasında olumlu ve anlamlı yönde bir ilişki saptanmıştır ($r=0,797$; $p<0,05$). Yorumlayıcı rol ile tekrar ziyaret etme niyeti değişkenlerinin arasındaki ilişkinin belirlenmesine yönelik yapılan analizlerde, değişkenler arası olumlu ve pozitif yönde ilişkiler olduğuna rastlanılmıştır ($r=0,725$; $p<0,05$). İlgili literatürde turist rehberlerinin kültürel arabulucu rolünün davranışsal

niyetler ve müşteri sadakati üzerine etkisinin ölçüldüğü bir araştırmaya ulaşılamamıştır. Turist rehberlerinin kültürel arabulucu rolüne yönelik yapılmış olan araştırmaların, bu role ilişkin tanımlamalar, rehberlerin kültürel arabulucu rol performanslarına yönelik turist algısı ve turist rehberlerinin kültürel arabulucu rollerine ilişkin algıları kapsamında olduğu gözlemlenmiştir (Cohen, 1985; Dahles, 2002; Yu vd., 2004; Weiler ve Yu, 2007; Scherle ve Nonnenmann, 2008; Toker, 2011; Güzel ve Köroğlu, 2014; Zengin ve Eker, 2014; Çapar ve Yenipınar, 2017; Köroğlu ve Güzel, 2022). Yapılan bir araştırmanın sonuçları, turist deneyimi ve memnuniyeti kapsamında rehber performanslarının turist sadakati üzerinde önemli derecede etkisi bulunduğunu göstermiştir (Alazaizeh vd., 2022). Diğer bir araştırmada rehberlerin mizah yeterliliklerinin ağızdan ağıza iletişim düzeylerinde pozitif bir etkide bulunduğu saptanmıştır (Fu vd., 2023). Buradan hareketle, regresyon analizi sonuçlarına göre turist rehberlerinin kültürel arabulucu rolünün tavsiye etme niyeti ($\beta=0,887$; $p<0,05$) ve tekrar ziyaret etme niyeti ($\beta=0,865$; $p<0,05$) üzerinde anlamlı etkileri olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu doğrultuda araştırmanın, “*Somut olmayan kültürel miras unsurlarının deneyimlenmesinde, turist rehberlerinin kültürel arabulucu rolünün, turistlerin katıldıkları turu tavsiye etme niyetleri üzerinde anlamlı pozitif bir etkisi vardır*” ifadesi olarak belirtilen H₁ hipotezi ile “*Somut olmayan kültürel miras unsurlarının deneyimlenmesinde, turist rehberlerinin kültürel arabulucu rolünün, turistlerin katıldıkları turu tekrar ziyaret etme niyetleri üzerinde anlamlı pozitif bir etkisi vardır*” ifadesi şeklinde belirtilen H₂ hipotezi kabul edilmiştir. Turist rehberlerinin yorumlayıcı rolünün, davranışsal niyetler ve müşteri sadakati üzerine etkilerinin belirlendiği kısıtlı sayıda araştırmaya ulaşılabildiği belirtilebilmektedir (Kuo vd. 2015, Cheng vd., 2018; Aktaş, 2020; Çapar ve Atçı, 2023; Shi vd., 2023). Kuo vd. (2015) araştırmalarında, turist rehberlerinin yorumlayıcı rolünün tekrar ziyaret etme niyetleri ve buna ilişkin sadakat düzeyleri üzerinde olumlu etkide bulunduğu sonucuna ulaşmış; Cheng vd. (2018), rehberlerin yorumlayıcı rol performansının kültürel kimlik, destinasyon imajı ve algılanan değer üzerinde anlamlı etkileri olduğu ve algılanan değer de tekrar ziyaret etme niyetinin ana belirleyici olduğunu saptamış; Aktaş (2020), yorumlamanın destinasyon sadakati üzerinde pozitif ve anlamlı etkisi olduğu ve memnuniyetin bu etki üzerinde aracı rolü olduğunu belirlemiş; Çapar ve Atçı (2023), rehber yorumlamalarının davranışsal niyetleri duygusal hisler aracılığı ile etkilediği sonucuna ulaşmış; Shi vd. (2023) ise rehberlerin yorumlayıcı rolünün tekrar ziyaret etme niyeti üzerinde doğrudan, tavsiye etme niyeti

üzerinde de dolaylı bir şekilde etkiye sahip olduğunu tespit etmişlerdir. Bu kapsamda, yapılan regresyon analizi sonucunda, turist rehberlerinin yorumlayıcı rolünün tavsiye etme niyeti ($\beta=0,929$; $p<0,05$) ve tekrar ziyaret etme niyeti ($\beta=0,862$; $p<0,05$) üzerinde pozitif ve anlamlı yönde etkileri olduğu saptanmıştır. Buna göre araştırmanın, “*Somut olmayan kültürel miras unsurlarının deneyimlenmesinde, turist rehberlerinin yorumlayıcı rolünün, turistlerin katıldıkları turu tavsiye etme niyetleri üzerinde anlamlı pozitif bir etkisi vardır*” ifadesi olarak belirtilen H₃ hipotezi ile “*Somut olmayan kültürel miras unsurlarının deneyimlenmesinde, turist rehberlerinin yorumlayıcı rolünün, turistlerin katıldıkları turu tekrar ziyaret etme niyetleri üzerinde anlamlı pozitif bir etkisi vardır*” ifadesi şeklinde belirtilen H₄ hipotezi kabul edilmiştir. Bu sonuçlara göre ülkelerin veya bölgelerin kendine özgü eşsiz niteliklerini yansıtan somut olmayan kültürel miras unsurlarının deneyimlenmesinde, temsil ettiği ülkenin bir rol modeli olan turist rehberlerinin kültürel arabulucu ve yorumlayıcı rollerinin, turistler nezdinde söz konusu unsurlara yönelik bilinçlendirici ve farkındalık sağlayıcı bir nitelik oluşturduğu; aynı zamanda destinasyonların tavsiye edilmesi ve tekrar ziyaret edilmesinde önemli bir belirleyici olduğu söylenebilmektedir.

5.2. Öneriler

Somut olmayan kültürel mirasın deneyimlenmesinde turist rehberlerinin kültürel arabulucu ve yorumlayıcı rolünün turist tavsiye etme ve tekrar ziyaret etme niyetleri üzerinde olan etkisinin belirlenmesini amaçlayan bu araştırmanın önerileri, elde edilen bulgular ve sonuçlar doğrultusunda şu şekilde belirtilebilmektedir:

Kültür ve Turizm Bakanlığı'na Öneriler

- Somut olmayan kültürel miras unsurlarının yalnızca uygulandığı kültürel mekanları dışında, müzeler içerisinde de yer verilerek, etkileşimli ve uygulamalı bir biçimde farklı bir deneyim olarak sunulması önerilebilmektedir.

- Turist rehberlerinin aktarımında bulunduğu SOKÜM unsurlarının interaktif bir şekilde deneyimlenebilmesi, kültürel unsurların algılanmasında daha etkili olabilecektir.

- Sahip olduğu zengin SOKÜM unsurları ile birlikte Bursa ili önemli bir potansiyel taşımakla birlikte bu değerlere yönelik olarak kültürel mekân uygulamaları bulunmaktadır. Ancak bir kısım müzede katılımcı bir yaklaşımla yerel halktan kişilerin

de dahil edilerek, interaktif bir şekilde uygulama etkinliklerine yer verilerek kültürel unsurların daha iyi algılanması sağlanabilir.

- SOKÜM unsurlarına yönelik olarak belirli bir tema çerçevesinde kültürel mekân veya kültürel mekân dışı çeşitli konseptlerle etkinliklerin düzenlenip; unsurların hem yerel halk hem de ziyaretçi turist grupları açısından farkındalık ve bilinçlendirme oluşturacağından söz edilebilmektedir.

- Bursa ilinin workshoplar aracılığıyla deneyimlenebilecek birçok SOKÜM unsuru bulunmasından ötürü, hem söz konusu uygulamaları ve sanatları icra eden kişiler hem de bölgedeki ilgili turizm ve seyahat işletmelerinin teşvik edilerek planlama ve tanıtım yapılmasının önemine değinilebilmektedir.

- Özel ilgi turizmi kapsamında, SOKÜM unsurlarını deneyimleme potansiyeli bulunan yerli veya yabancı turistlere yönelik programlar oluşturulup; resmi kurum sosyal medya veya WEB sayfalarında içeriklerine değinilebilir.

Türkiye Seyahat Acentaları Birliği'ne Öneriler

- Somut olmayan kültürel miras unsurlarının özellikle münferit olarak deneyimleyen kişiler dışında; tur operatörleri ve seyahat acentaları tarafından sadece somut nitelikteki mirasların değil somut olmayan kültürel miras unsurlarının da deneyimlenebileceği şekilde karma tur veya paket tur programlarının oluşturulması teşvik edilebilir.

- Bursa ilinde SOKÜM unsurlarına yönelik olarak yapılan ziyaretlerde münferit olarak gerçekleştirilen ziyaretler dışında rehberli tur programlarına dahil edilmesi için acentalar teşvik edilerek hem SOKÜM unsurlarına yönelik farkındalıkların artmasına hem de bu unsurların sürdürülebilirliğinin sağlanmasına etkide bulunabilecektir.

- Kültürel mirasların aktarımında büyük önem taşıyan genç kuşaklara yönelik Millî Eğitim Bakanlığı veya özel eğitim kurumları ile iş birliği içerisinde bulunarak eğitim gezileri düzenlenebilir. Bu kapsamda yapılan gezilerde ilgi uyandıran hikâye aktarımları, yarışmalar veya sportif etkinlikler gibi uygulamalar organize edilmesi önerilebilir.

- Bursa iline gerçekleştirilen ziyaretlerin genel olarak günübirlik olmasından dolayı, acentaların bu bölgeye yönelik konaklamalı paket tur programlarını ön plana çıkararak oluşturmaları teşvik edilebilir. Böylelikle SOKÜM unsurları da bu programlar içerisine dahil edilebilir.

- Turistlerin kültürel unsurları daha iyi algılamaları açısından tur programlarının, gezilecek lokasyonlar ve süreler göz önünde bulundurularak hazırlanması gerekliliği önerilebilir. Böylelikle turist tatmin ve memnuniyet düzeylerinde artış olacağından söz edilebilmektedir.

Turist Rehberleri Odaları Birliğine Öneriler

- Ülkelerin veya bölgelerin deneyimlenmesinde rehberlerin rollerini en iyi şekilde gerçekleştirmeleri gerekliliğinden ötürü rehberlere yönelik olarak somut olmayan kültürel miras unsurları gibi gün geçtikçe daha fazla ilgi ve merak uyandıran, aynı zamanda birer turizm potansiyeli olarak da değerlendirilebilecek bu unsurların aktarımında ve tanıtılmasında, uzmanlar tarafından hizmet içi eğitim seminerleri düzenlenebilir.

- Bursa ilinin UNESCO Dünya Mirası Alanı içerisinde yer alan tarihi alanların kapsamında birçok SOKÜM unsurunun örnekleri teşkil edilmektedir. Çini, hat sanatı, ipek böcekçiliği gibi birçok unsurun yorumlanmasında rehberler özel olarak teşvik edilerek, unsurların turist nezdinde algılama düzeylerinin artmasında etkileri bulunabilir.

- Bursa ilinin SOKÜM unsurlarını içerisinde barındıran ilçe, mahalle veya beldelerine yönelik olarak eğitici ve uzman bir rehber eşliğinde eğitim gezileri düzenlenebilir.

- Bursa ilinin zengin SOKÜM unsurlarına yönelik olarak bir uzmanlaşma programı oluşturularak, bölgede alanında uzman rehberler görevlendirilebilir.

Turist Rehberlerine Öneriler

- Ülkelerin veya bölgelerin yalnızca anıtlar, sitler, milli parklar gibi somut nitelikteki miraslarını değil aynı zamanda somut olmayan kültürel miraslarının da kapsamlı bir şekilde anlatımlara eklenerek turist grupları üzerinde ayrı bir farkındalık ve bilinçlendirme oluşturulabilir.

- Rehberlerin özgün ve eşsiz nitelik taşıyan SOKÜM unsurlara yönelik uzmanlaşmaları sağlanarak, uygulamalı olarak grubu ile birlikte miras unsurlarını deneyiminde aracı olabilir.

- Gezilen bölgelerin daha iyi algılanması adına, turist gruplarının ve yerel halkın etkileşimlerde bulunması için turist rehberleri gruplarını teşvik edebilir.

- Rehberlerin somut olmayan kültürel miras kavramına yönelik bilinç ve farkındalığın artırılması adına sadece Bursa bölgesinde değil; tüm ziyaret edilen bölgelerde söz konusun kavramın algılanması için aktarımlarında açıklamalara yer vermesi önerilebilir.

- Ziyaret edilen bölgedeki olan etkinliklere katılım için turist rehberlerinin gruplarını teşvik etmesi gerekliliğinden söz edilebilir.

- SOKÜM unsurlarına yönelik olarak turist rehberlerinin, daha zengin bir içerik oluşturabilmek adına yorumlama faaliyetlerinde bulunmasının önemine değinilebilir.

- SOKÜM unsurlarının algılanmasında, gezdirdiği turist grubunun özelliklerinin göz önünde bulundurularak, her bir ziyaretçi adına farklı bir yorum içeriği katıp uyarlama aracılığıyla aktarımlarda bulunulması önerilebilir.

Diğer Araştırmacılara Öneriler

- Turist rehberlerinin mevcut rolleri, somut olmayan kültürel miras unsurlarının bizzat uygulamalı bir şekilde icra edildiği mekanlarda turist gruplarının deneyimleri ve tatmin düzeylerinin ölçülüp değerlendirmeye alınabileceği araştırmalar yapılması önerilebilir.

- Bursa ilindeki somut olmayan kültürel miras unsurlarına yönelik olarak yerel yönetimler, yerel halk, turist rehberleri ve turistler kapsamında uygulama eksiklikleri ve beklentilerin içerisinde yer aldığı, algıların belirlenmesine ilişkin geniş kapsamlı bir çalışma yapılabilir.

- Turist rehberlerinin kültürel arabulucu rolünün, müşteri sadakati veya davranışsal niyetler üzerinde etkilerinin, somut veya somut olmayan nitelikteki kültürel unsurlar kapsamında belirlenmesi önerilebilir.

- Somut olmayan kültürel miras unsurları kapsamında, turizm deneyimleri, kültürel arabulucu rol ve yorumlayıcı rol arasındaki ilişkilerin incelendiği bir araştırma yapılabilir.

- Bursa ilinde kültürel mekanlarda il envanterlerinde yer alan somut olmayan kültürel miras unsurlarının uygulama potansiyeli ve mevcut uygulamaların durumunun ortaya konulduğu bir çalışma önerilebilir.

KAYNAKÇA

- Acar, Y. (2016). *Turistlerin Sakin Şehirleri Tercih Nedenleri, Memnuniyet Düzeyleri ve Tekrar Ziyaret Etme niyetleri: Türkiye'deki Sakin Şehirlerin Değerlendirilmesi*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Aksaray Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aksaray.
- Acıpayamlı, O. (1973). Türkiye’de bahar bayramı Hıdırellez. *Anthropology*, (08), 21-23.
- Adıgüzel, S., ve Şeyşenbekova, A. (2022). Kırgızistan’da yapılan Dede Korkut çalışmaları. *Comparative Turkish Dialects and Literatures*, 1(2), 1-15.
- AEGM. (2022). <https://aregem.ktb.gov.tr/TR-159257/somut-olmayan-kulturel-miras-ulusal-envanteri.html>, (Erişim Tarihi: 28.04.2022).
- AEGM. (2024a). <https://aregem.ktb.gov.tr/TR-50837/somut-olmayan-kulturel-mirasin-korunmasi-sozlesmesi-hak-.html>, (Erişim Tarihi: 22.10.2024).
- AEGM. (2024b). <https://aregem.ktb.gov.tr/TR-12929/yasayan-insan-hazineleri-ulusal-envanteri.html>, (Erişim Tarihi: 17.05.2024).
- AEGM. (2024c). Somut olmayan kültürel miras Türkiye ulusal envanteri. <https://yakegm.ktb.gov.tr/TR-344757/somut-olmayan-kulturel-miras-turkiye-ulusal-envanteri.html>, (Erişim Tarihi: 24.12.2024).
- AEGM. (2025a). Türk kahvesi kültürü ve geleneği. <https://www.kulturportali.gov.tr/portal/turkkahvesikulturuvegeleneği>, (Erişim Tarihi: 15.01.2025).
- Ahipaşaoğlu, H. S. (2006). *Turizmde rehberlik. Gözden geçirilmiş II. baskı*. Ankara: Gazi Kitabevi.
- Aikawa, N. (2024). An historical overview of the preparation of the UNESCO International Convention for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage. *Mus. Int.*, 56, 137–149.
- Ajzen, I. (1991). The theory of planned behavior, organizational behavior and human decision processes, 50: 179-211.
- Ajzen, I. (2002). Residual effects of past on later behavior: Habituation and reasoned action perspectives. *Personal. Soc. Psychol. Rev.*, 6, 107–122.
- Akar, A. (2023). Paris Louvre Müze deposunda bulunan 27 adet İznik Çini karosuna dair bir araştırma. *Lale*, (7), 60-63.
- Akbulut, O. (2006). *Ege Bölgesindeki Profesyonel Turist Rehberlerinin Mesleki Sorunları ve Çözüm Önerilerine Yönelik Bir Araştırma*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Akdeniz Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü: Antalya.
- Akdu, U., ve Boztoprak, B. (2023). Somut olmayan kültürel miraslara yönelik yaratıcı turizm uygulamaları: Pasinler Lavaşı örneği. *Erciyes Akademi*, 37(4), 1535-1565. <https://doi.org/10.48070/erciyesakademi.1380167>
- Akkılıç, M. E., Koç, F., İlban, M. O., Dinç, Y. ve Çetintaş, H. (2014). Hizmetin önemi ile davranışsal niyetler arasındaki ilişkide otel niteliklerinin aracı etkisinin tespiti. *Gazi Üniversitesi Turizm Fakültesi Dergisi*, 1(1), 1-22.

- Akmaz, A. ve Sürme, M. (2018). Somut olmayan kültürel miras kapsamında Mevlevi Sema Törenleri. *The Journal of Academic Social Science*, 6(84), 425-431.
- Aksüt Çobanoğlu, S., (2022). Mevlevi Sema Törenlerinin Korunması Sürecinde Bir Risk Faktörü Olarak “Bağlamından Koparma”. *Mevlevilik, Mevlâna ve Şeyh Galip Üzerine İncelemeler* (ss.1-19), İstanbul: İstanbul University.
- Aktaş, A. C. (2020). *Turist rehberlerinin yorumlayıcı rolünün turist destinasyon sadakati üzerine etkisi: Çanakkale Savaşları Gelibolu Tarihi Alan Başkanlığı örneği*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Balıkesir.
- Akturfan, M., ve Dağcı, T. (2024). Ramazan yemeklerinde sosyo-kültürel değişim: Karaman ili örneği. *Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 12(1), 13-31. <https://doi.org/10.18506/anemon.1239749>
- Alazaizeh, M.M.; Jamaliah, M.M.; Mgonja, J.T. and Ababneh, A. (2019). Tour guide performance and sustainable visitor behavior at cultural heritage sites. *J. Sustain. Tour.*, 27, 1708–1724.
- Alazaizeh, M.M., Jamaliah, M.M., Alzghoul, Y.A. and Mgonja, J.T. (2022). Tour guide and tourist loyalty toward cultural heritage sites: a signaling theory perspective. *Tour. Plan. Dev.*, 1–21.
- Aliğaoglu, A. (2004). Sosyo-kültürel miras turizmi ve türkiye’den örnekler. *Coğrafi Bilimler Dergisi*, 2(2), 50-64.
- Almagor, U. (1985). A tourist’s “vision quest” in an African game reserve. *Annals of Tourism Research*, 12, 31–47.
- Altınay, M. ve İstanbullu Dinçer, F. (2017). Geleneksel el sanatlarının yaratıcı turizm kapsamında değerlendirilmesi. *Journal of Recreation and Tourism Research*, 4 (Special Issue1), 343-352.
- Altunışık, R. (2008). Anketlerde veri kalitesinin iyileştirilmesi için öntest pilot test yöntemleri. *Pazarlama ve Pazarlama Araştırmaları Dergisi*, 1(2), 1-17.
- Altunışık, R., Coşkun, R. ve Yıldırım, E. (2015). *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri*, Sakarya: Sakarya Yayıncılık.
- Alyakut, Ö. (2023). Türk mutfak kültürünün kahveye verdiği kimlik: Türk kahvesi. *International Journal of Social and Humanities Sciences Research (JSHSR)*. 10(94), 1012-1024.
- Alzghoul, Y. A., Jamaliah, M. M., Alazaizeh, M. M., Mgonja, J. T., and Al-Daoud, Z. J. (2023). Tour guides’ interpretation and tourists’ pro-environmental behavior: differences across cultural and natural world heritage sites. *Journal of Ecotourism*, 23(3), 366–394. <https://doi.org/10.1080/14724049.2023.2263665>
- Anameriç, H. (2014). Bilginin toplumsallaşmada bir bilgi kaynağı olarak gölge tiyatrosu: Karagöz ve Hacivat. Uluslararası Kültürel Mirasın ve Kültürel Bellek Kurumlarının Yönetimi Kongresi, 1-18, İzmir: Üniversite ve Araştırma Kütüphanecileri Derneği.

- Andelković, Ž., Kovačić, S., Bratić, M., Vujičić, M. D., Stankov, U., Pavluković, V., Dragin, A., Pivac, T., Ivkov Džigurski, A., Ivanović Bibić, L., Zadel, Z., and Đukičin Vučković, S. (2022). Museum Tour Guide Performance: A Visitor Perspective. *Sustainability*, 14(16), 10269.
- Anderson, E. W., Fornell, C., and Lehmann, D. R. (1994). Customer satisfaction, marketshare, and profitability: findings from Sweden. *Journal of Marketing*, 58(3), 53-66.
- Ap, J. and Wong., K.K.F. (2001). Case study on tour guiding: professionalism, issues and problems. *Tourism Management*, 22 (5), 551-563.
- Ar, H. (2015). *Somut olmayan kültürel mirasın korunmasında turist rehberlerinin rolü*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Balıkesir.
- Ar, H. ve Çelik Uğuz, S. (2015). Somut olmayan kültürel mirasın korunmasında turist rehberlerinin rollerine yönelik turist algıları üzerine bir araştırma. *The Journal of International Social Research*. 8, 1406-1418.
- Artese, M.T. and Gagliardi, I. (2017). Inventorying Intangible Cultural Heritage on the Web: A Life-cycle Approach. *Int. J. Intang. Herit.*, 12, 112–138.
- Artese, M. T., and Gagliardi, I. (2022). Integrating, indexing and querying the tangible and intangible cultural heritage available online: the QueryLab Portal. *Information*, 13(5), 260.
- Artun, E. (2012). Günümüzde yaşayan âşıklık geleneği üzerine düşünceler. Prof. Dr. Mine Mengi adına Türkoloji Sempozyumu (20-22 Ekim 2011). Adana: Çukurova Üniversitesi.
- Arvas, A. (2022). Türk dünyası epik destanlarında olağanüstü “yedi silah”. *Milli Folklor*, 17(134), 5-16.
- Aslan, Z. ve Çokal, Z. (2016). Profesyonel turist rehberinin kültürel değerlere katkısına ilişkin turist algılamaları. *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, 4(1), 53-69.
- Aslanapa, O. (1986). Türk minyatür sanatının gelişmesi. *Erdem*, 2(6), 851-866.
- Assaker, G., Vinzi, V.E. and O’Connor, P. (2011). Examining the effect of novelty seeking, satisfaction, and destination image on tourists’ return pattern: A two factor, nonlinear latent growth model. *Tour. Manag.*, 32, 890–901.
- Assaker, G. and Hallak, R. (2013). Moderating effects of tourists’ novelty-seeking tendencies on destination image, visitor satisfaction, and short-and long-term revisit intentions. *Journal of Travel Research*, 52(5), 600-613.
- Aşçı, T., Toktaş, İ., ve Aksoy, H. (2024). Bursa Ulu Camii minberi köşk korkuluğu geometrik deseninin ürün tasarımında kullanımına yönelik bir uygulama. *Digital International Journal of Architecture Art Heritage*, 3(1), 73-82.
- Ataç, M. ve Çeliker, D. (2023). Yaşayan İnsan Hazinesi Hamza Üstünkaya ve çalışmaları. *International Journal of Social and Humanities Sciences Research (JSHSR)*, 10(91), 49-64.
- Atak, O., Tatar, S., ve Tunaseli, A. (2017). Kültürel miras oluşumunda festivallerin yeri ve önemi: Fethiye Müzik Köyü. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 10 (52), 1307-9581.

- Atav, R. ve Namırtı, O. (2011). İpek liflerinin dünü ve bugünü. *Mühendislik Bilimleri ve Tasarım Dergisi*, 1(3), 112-119.
- Atlı, S. (2018). Türkiye'deki geleneksel sohbet toplantıları üzerine bir değerlendirme. *Milli Folklor*, 30(117), 88-101.
- Avcıkurt, C. (2015). *Turizm sosyolojisi genel ve yapısal yaklaşım*. 4. Baskı. Detay Yayıncılık: Ankara.
- Avrupa Komisyonu. (2024). https://single-market-economy.ec.europa.eu/sectors/tourism/eu-funding-and-businesses/funded-projects/cultural_en, (Erişim Tarihi: 24.10.2024).
- Aydın, S. ve Atay T. (2009). Halk bilimi, toplumsal uygulamalar, törenler ve ritüelleri, geçiş törenleri. T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Türkiye Kültür Portalı Projesi, Ankara.
- Babin, B. J., Darden, W. R., and Babin, L. A. (1998). Negative emotions in marketing research: affect or artifact?. *Journal of Business Research*, 42(3), 271-285.
- Bademci, F. (2018). *Mevleviliğin somut ve somut olmayan kültürel mirasının bütünlük korunması; Konya örneği*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Anadolu Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Eskişehir.
- Bakar, A. A., Osman, M., Bachok, S. and Ibrahim, M. (2011). Intangible Cultural Heritage: Understanding and Manifestation. In book: Heritage and Conservation (pp. 66-72), Chapter: 7, Publisher: IIUM Press, International Islamic University Malaysia.
- Baker, D. A., ve Crompton, J. L. (2000). Quality, satisfaction and behavioral intentions. *Annals of Tourism Research*, 27(3), 785-804.
- Balcı, F. (2019). Cezveden kültüre 40 yıl: Türk kahvesi ve geleneği. *The Journal of Academic Social Science* 7(87), s. 315-328.
- Ballantyne, R. and Hughes, K. (2001). Interpretation in ecotourism settings: investigating tour guides' perceptions of their role, responsibilities and training needs. *The Journal of Tourism Studies*, 1(2): 2-9.
- Baran, G. G. (2019). Davranışsal niyet, İçinde, Kozak, N. (Editör), Online Türkiye Turizm Ansiklopedisi, <https://turkiyeturizmansiklopedisi.com/davranissal-niyet> (Erişim tarihi: 17.03.2025).
- Barrett, A.G., Mowen, A.J. and Graefe, A.R. (2017). Predicting intentions to return to a nature center after an interpretive special event. *J. Interpret. Res*, 22, 33–51.
- Bars, M. E. (2019). Geçmişten günümüze meddahlık geleneğindeki değişim/dönüşümler: meddahlıktan stand-up'a. *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları (HÜTAD)*, (30), 7-25.
- Bass, B.M. (1990). *Bass and Stogdill's handbook of leadership: A survey of theory and research*. Free Press: New York.
- Bayazit, M., ve Işık, İ. (2012). Geçmişten günümüze çini sanatı ve Kütahya çiniciliği. *Batman Üniversitesi Yaşam Bilimleri Dergisi*, 1(1), 891-898.

- Begiç, H. N. (2016). UNESCO dünya kültürel miras listesinde yer alan geleneksel Türk ebru sanatı'nda yeni yorumlar. *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, (37), 587-605.
- Berkli, Y., ve Mahboubi, V. (2022). Hüsn-i hat ve cami mimarisine katkıları. *Current Perspectives in Social Sciences*, 26(2), 216-222.
- Bessiere, J., and Ahn, Y.-j. (2021). Components of DMZ storytelling for international tourists: a tour guide perspective. *Sustainability*, 13(24), 13725.
- Bilar, E. (2013). Dijital çağın, dijital toplumuna “Edirne Belediye Başkanlığı Tarihi Kırkpınar Yağlı Güreşleri Festivali”nin Sayısallaştırma Projesi”. ÜNAK 2013 Konferansı Bilgi Sistemleri Platformlar Mimariler ve Teknolojiler (19-21 Eylül 2013), Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- Binark, İ. (1978). Türkler’de resim ve minyatür sanatı. *Vakıflar Dergisi*, Sayı 12, s. 271-289.
- Binark, İ. (1982). Türk kitapçılık tarihinde tezhib san’atı. *Türk Kütüphaneciliği Dergisi*, 13, 17-25.
- Black, R. and Ham, S. (2005). Improving the quality of tour guiding: towards a model for tour guide certification. *Journal of Ecotourism*. 4. 178-195.
- Bortolotto, C. (2007). From objects to processes: Unesco’s “intangible cultural heritage”. in proceedings of the annual conference of the museum ethnographers, Birmingham Museum & Art Gallery, Birmingham, UK, 18–19 May 2006.
- Bortolotto, C. and Severo, M. (2012). Inventari del patrimonio immateriale: Top-down o bottom-up? *Antropol. Museale*, 10, 24–33.
- Bouchenaki, M. (2003). The interdependency of the tangible and intangible cultural heritage. In Proceedings of the 14th ICOMOS General Assembly and International Symposium, Victoria Falls, Zimbabwe, 27–31 October 2003; pp. 1–5.
- Bowen, J. T. and Chen, S. L. (2001). The relationship between customer loyalty and customer satisfaction. *International Journal of Contemporary Hospitality Management*, 13(5), 213-217.
- Boz, İ. (2024). TDE 10 ders kitabının somut olmayan kültürel miras unsurları bağlamında incelenmesi. *Folklor Akademi Dergisi*, 7(3), 1329-1341. <https://doi.org/10.55666/folklor.1491649>
- Bozdağ, T., Söylemez, N. ve Söylemez, Y. (2019). Ebru sanatının geçmişten günümüze tarihsel süreci. 10th International Congress on Social Sciences, China to Adriatic, (June 10-14, 2019). Rome, ITALY.
- Bozer, R. (2002). Ortaçağ Anadolu Türk ahşap sanatında künde-kârî tekniği. *Türkler*, 7, 911-917.
- Brown, M. F. (2003). Safeguarding the intangible. *Museum Anthropology Review*, 6(2), 93-97.
- Brundtland, G.H. (1987) Our Common Future: Report of the World Commission on Environment and Development. Geneva, UN-Dokument A/42/427. <http://www.un-documents.net/ocf-ov.htm>, (Erişim Tarihi: 01.08.2025).

- Bursa Büyükşehir Belediyesi (2024a). Somut olmayan kültürel miras. <https://www.bursa.com.tr/tr/icerikler/sadece-bursa-da-150/>, (Erişim Tarihi: 25.12.2024).
- Bursa Büyükşehir Belediyesi. (2024b). Karagöz Müzesi. <https://www.bursa.com.tr/tr/mekan/karagoz-muzesi-241>, (Erişim Tarihi: 29.12.2024).
- Bursa Büyükşehir Belediyesi. (2024c). Kılıç Kalkan Evi Müzesi. <https://fotograf.bursa.com.tr/kilic-kalkan-evi/>, (Erişim Tarihi: 29.12.2024)
- Bursa Büyükşehir Belediyesi. (2024d). Kahve Kültürü. <https://www.gotobursa.com.tr/tr/icerik/kahve-kulturu-295/>, (Erişim Tarihi: 20.12.2024).
- Bursa Büyükşehir Belediyesi. (2024e). Umurbey İpek Üretim ve Tasarım Merkezi. <https://www.bursa.com.tr/tr/mekan/umurbey-ipek-uretim-ve-tasarim-merkezi-683/>, (Erişim Tarihi: 30.12.2024).
- Bursa Büyükşehir Belediyesi. (2024f). Kündekari Sanatı. <https://www.gotobursa.com.tr/tr/icerik/iznik-cinisi-geleneksel-cini-ustaligi-279/>, (Erişim Tarihi: 30.12.2024).
- Bursa Büyükşehir Belediyesi. (2024g). İznik Çinisi. <https://www.gotobursa.com.tr/tr/icerik/iznik-cinisi-geleneksel-cini-ustaligi-279/>, (Erişim Tarihi: 30.12.2024).
- Bursa İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü. (2024). Somut olmayan kültürel miras çalışmaları. <https://bursa.ktb.gov.tr/TR-272395/somut-olmayan-kulturel-miras-calismalari.html#>, (Erişim Tarihi: 25.12.2024).
- Bursa Kılıç Kalkan Halk Oyunları Derneği. (2024). Kılıç kalkan tarihçesi. <http://bursakilickalkan.com/tarihce/>, (Erişim Tarihi: 25.12.2024).
- Bükey, A. ve Göral, M. (2022). Türkiye’de çay kültürü ve gastronomik değeri. İçinde: Gastronomi Alanında Tematik Araştırmalar I, 30-37, Çizgi Kitabevi: Konya.
- Büyükkuru, M. ve Aslan, Z. (2016). Turist rehberlerinin iletişim becerilerinin turistlerin tur deneyimi üzerine etkisi: Nevşehir ilinde bir araştırma. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 13(34), s. 338-354.
- Büyükokutan, A. (2012). Muğla’daki kahve falına bakma geleneği üzerine bir değerlendirme. *Folklor/Edebiyat*, 18(71), 97-112.
- Büyükokutan Töret, A., ve Baştürk, N. (2023). Mangalanın dijital kültür ortamındaki seyri üzerine. *Kültür Araştırmaları Dergisi*, (19), 41-59. <https://doi.org/10.46250/kulturder.1338095>
- Castellanos-Verdugo, M.; Vega-Vazquez, M.; Oviedo-García, M.A. and Orgaz-Agüera, F. (2016). The relevance of psychological factors in the ecotourist experience satisfaction through ecotourist site perceived value. *J. Clean. Prod.*, 124, 226–235.
- Cerquetti, M., Ferrara, C., Romagnoli, A., and Vagnarelli, G. (2022). Enhancing intangible cultural heritage for sustainable tourism development in rural areas: the case of the “Marche Food And Wine Memories” Project (Italy). *Sustainability*, 14(24), 16893. <https://doi.org/10.3390/su142416893>

- Chandralal, L. and Valenzuela, F. R. (2013). Exploring Memorable Tourism Experiences: Antecedents and Behavioural Outcomes. *Journal of Economics, Business and Management*, 1(2), 177-181.
- Chang, W. C., Chang, L. H., and Yeh, S. S. (2014). Customers' perceived experiences of restaurant environment. J. S. Chen (Ed.), *Advances in hospitality and leisure* Vol. 9. (s. 185-205). Bingley: Emerald Group Publishing Limited.
- Chen, C. and Chen, F. (2010). Experience quality, perceived value, satisfaction and behavioral intentions for heritage tourists. *Tour. Manag.*, 31, 29–35.
- Chen, C. M., Chen, S. H., and Lee, H. T. (2010). Assessing destination image through combining tourist cognitive perceptions with destination resources. *International Journal of Hospitality & Tourism Administration*, 11(1), 59-75.
- Chen, X., Cheng, Z., ve Kim, G. (2020). Make it memorable: Tourism experience, fun, recommendation and revisit intentions of Chinese outbound tourists. *Sustainability*, 12(5), 1904.
- Cheng, Y.-S.; Kuo, N.-T.; Chang, K.-C. and Chen, C.-H. (2018). How a Tour Guide Interpretation Service Creates Intention to Revisit for Tourists from Mainland China: The Mediating Effect of Perceived Value. *J. China Tour. Res.*, 15, 84–104.
- Cheung C.M.K. and Thadani, D.R. (2012). The impact of electronic word-of-mouth communication: A literature analysis and integrative model. *Decision Support Systems*, 54 (1), 461-470.
- Chhabra, D., Healy, R. and Sills, E. (2003). Staged authenticity and heritage tourism. *Ann. Tour. Res.*, 30, 702–719.
- Christie, M.F. and Mason, P.A. (2003). Transformative tour guiding: training tour guides to be critically reflective practitioners. *J. Ecotourism*, 2, 1–16.
- Civelek, M. (2022). Somut olmayan kültürel miras unsurlarından Karagöz sanatının turizm bağlamında değerlendirilmesi. *Journal of Humanities and Tourism Research*, 12(2), 417-439.
- Cohen, E. (1985). The tourist guide, the origins, structure and dynamics of a role, *Annals of Tourism Research*, 12 (5), 5-29.
- Colton, J. and Harris, S. (2007). Indigenous ecotourism's role in community development, The case of the Lennox Island First Nation. In: *Tourism and Indigenous Peoples*, Routledge.
- Conti, S., Dias, Á., and Pereira, L. (2023). Perceived city sustainability and tourist behavioural intentions. *Smart Cities*, 6(2), 692-708. <https://doi.org/10.3390/smartcities6020033>
- Coşkun, R., Altunışık, R., Bayraktaroğlu, S. ve Yıldırım, E. (2015). *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri SPSS Uygulamalı*. Sakarya: Sakarya Yayıncılık.
- Çakan, M., R. (2020). Sanata ismini verdiren şehir; İznik ve İznik çinisi. *Düşünen Şehir Dergisi*, (13), 84–89.
- Çalık, İ. (2020). Türkiye tulum çalgı aleti ve yapısal kaynaklı icra zorlukları. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 8(103), 285-297.

- Çalış, S. (2010). *UNESCO ve insanlığın sözlü ve somut olmayan mirası başyapıtları ve kültür politikalarına etkisi*. Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Çapar, G., ve Yenipınar, U. (2016). Somut olmayan kültürel miras kaynağı olarak yöresel yiyeceklerin turizm endüstrisinde kullanılması. *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, (4), 100-115.
- Çapar G. ve Yenipınar U, (2017), Kültürel ve doğal mirasın sürdürülebilirliğinde turist rehberlerinin rolüne ilişkin turist algısı. *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 20 (38), 397-423.
- Çapar, G., and Atçı, D. (2023). The effect of interpretation performance of tour guides on memorable tour experiences and behavioural intentions. *Avrasya Turizm Araştırmaları Dergisi*, 4(1), 1-14.
- Çekiç, İ ve Özkan, A. (2022). Geleneksel tören keşkeğinin Türk gastronomisindeki yeri ve önemi. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, 11(1), 422-435.
- Çelik, S., Kaya, T., ve Sandıkcı, M. (2021). Somut olmayan kültürel miras ürünü olarak tören keşkeği geleneğinin yöresel sunum farklılıkları. *Uluslararası Türk Dünyası Turizm Araştırmaları Dergisi*, 6(2), 258-274. <https://doi.org/10.37847/tdtad.996704>
- Çetin, E. (2015). Sporla ilgili Türk basınında yer alan ilkyazı: Ali Ferruh Bey ve "eskrim" makalesi. *The Journal of Academic Social Science Studies*, 37, 149-157.
- Çetin, O. (2020). Geçmişten bugüne Ramazan gelenekleri ve geleneklerin yaşatılarak geleceğe aktarılmasına dair öneriler. *Türk Ekini Dergisi*, 6, 14-36.
- Çetinkaya, M.Y. and Öter, Z. (2016). Role of tour guides on tourist satisfaction level in guided tours and impact on re-visiting intention: A research in Istanbul. *Eur. J. Tour. Hosp. Recreat.*, 7(1), 40–54.
- Çetinkaya, N., ve Yıldız, S. (2018). Somut olmayan kültürel miras unsuru Erzurum Lavaş (Acem) Ekmeğinin turistik ürüne dönüştürülmesine yönelik bir çalışma. *Güncel Turizm Araştırmaları Dergisi*, 2(Ek1), 430-452.
- Çokal, (2015). *Bir kültür elçisi olarak profesyonel turist rehberinin turistlere aktarılan kültürel değerlere katkısına yönelik turist algulamaları: Kapadokya örneği*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Nevşehir.
- Çolak, M. (2018). Türkçenin söz varlığında “kılıç”. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim (TEKE) Dergisi*, 7(4), 2154-2188.
- Çukurlu, T. (2021). Kahvenâme şiirlerine ek: Derviş Hilmî'nin kahve redifli şiiri. *Edebi Eleştiri Dergisi*, 5(1), 233-243. <https://doi.org/10.31465/eeder.853353>
- Dahles, H. (2002). The politics of tour guiding, *Annals Of Tourism Research*, 29(3), 783- 800.
- Daimi, C. (2021). Alevi-Bektaşî Cem Ritüeli ve müziği bağlamında Samahlar. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 8(55), 421-433.
- Dangi, T.B. and Jamal, T. (2016). An integrated approach to “sustainable community-based tourism”. *Sustainability*, 8, 475.

- Davulcu, M. (2015). Ahlat yöresi taş ustalığı geleneğinin somut olmayan kültürel miras açısından önemi ve yapı ustası Tahsin Kalender. *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, 4(7), 48-80.
- Davulcu, M. (2018) Alanya yöresinde ipek ve ipekböcekçiliği kültürü üzerine halkbilimsel bir inceleme, *Uluslararası Folklor Akademi Dergisi*. Cilt:1 Sayı:3, 335-358.
- Deacon, H., Dondolo, L., Mrubata, M. and Prosalendis, S. (2004). *The subtle power of intangible heritage. legal and financial instruments for safeguarding intangible heritage*. Cape Town: HSRC Publishers.
- Deacon, H., and Smeets, R. (2018). *Intangible heritage safeguarding and intellectual property protection in the context of implementing the UNESCO ICH convention*. In N. Akagawa and L. Smith (Eds.), *Safeguarding intangible heritage* (pp. 36–53). Routledge.
- Dedehayır, H. (2008). Somut olmayan kültürel mirası korumak ve yaşatmak. *Geleceğe Taşınan Yazılar Yerel Kimlik Dergisi İnceleme Çalışmaları*, 27-34.
- Delen, M. (2021). Geleneksel Karagöz usta-çırak ilişkisinin günümüze uyarlanması ve ustasız bir hayalî Kemal Atangür. *Motif Akademi Halkbilimi Dergisi*, 14(34), 596-616. <https://doi.org/10.12981/mahder.904526>
- Demir, T. ve Özdemir, B. (2013). Türkçe eğitiminde Karagöz / gölge oyunları ile değer öğretimi. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 11(25), 57-89.
- Dervişoğlu, M. (2012). *Kırkpınar Güreşleri'nin halkbilimsel açıdan incelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Edirne.
- Deveci, H., Belet, D., ve Türe, H. (2013). Dede Korkut hikayelerinde yer alan değerler. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 12(46), 294-321.
- Diker, O. (2019). Somut olmayan kültürel miras ile ilişkisi bağlamında etnik turizm. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 8 (1),671-684.
- Dikerel, M. (2000). Kılıç kalkan – Bursa. <https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/bursa/kulturatlasi/kilic-kalkan>, (Erişim Tarihi: 15.01.2025).
- Diler, H., Erdil, Y. Z., & Kasal, A. (2024). Geleneksel künde kari sanatının modern iç mimaride bezeme unsuru olarak kullanımı. *Korkut Ata Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, (15), 1184-1193. <https://doi.org/10.51531/korkutataturkiyat.1423742>
- Doğan, C. (2019). Farklı müzik kültürlerinde mey çalgısı ve icracıları. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 8(2), 1239-1260. <https://doi.org/10.15869/itobiad.498130>
- Doğaner, S. (2003). Miras turizminin coğrafi kaynakları ve korunması. Coğrafi Çevre Koruma ve Turizm Sempozyumu 16-18 Nisan 2003, Bildiriler kitabı. E.Ü. Edebiyat Fak. Yay. 1-8. İzmir.
- Döğüş, S. (2015). Anadolu'da Hızır-İlyas Kültü ve Hidrellez Geleneği. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, 74, 77-100.

- Dünder, R., Kızık, M. M., ve Kurt, F. (2022). Somut olmayan kültürel miras öğemiz meddahlık ve 5. 6. ve 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarındaki yeri. *Vakanüvis - Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi*, 7(Dr. Mahmut Kırkpınar'a Armağan), 1731-1751.
- Dünya Turist Rehberleri Birliği Federasyonu. (WFTGA). <https://wftga.org/about/>. (Erişim Tarihi: 15.11.2023).
- Düzgüner, S. (2007). Mevlevî Semâ Âyini'nin insan psikolojisine etkileri üzerine bir araştırma. *Marife Dini Araştırmalar Dergisi*, 7(3), 195-214.
- Ekeke, J. N., Akpan F. U. and Aderole, F. G. (2020). Effect of dining experience on revisit intention to exclusive bars: mediating role of customer satisfaction, *Transatlantic Journal of Multidisciplinary Research*, 2(3), 40-60.
- Ekici, M. (2004). Bir sempozyumun ardından: somut olmayan kültürel mirasın müzelenmesi, *Millî Folklor*, 16, 61: 5-13.
- Ekici, S. E. (2018). *Somut olmayan kültürel miras unsurlarından el sanatları geleneğinin kırsal turizm bağlamında değerlendirilmesi: Muğla – Milas örneği*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Muğla.
- Ekici, M. (2023). UNESCO SOKÜM Temsili Listesi'ne Kayıt Sürecinde “Bahar Bayramı: Hıdırellez”. SOKÜM VE Türk Dünyasında Hıdırellez Uluslararası Sempozyumu bildiri kitabı Ege Üniversitesi Yayınları, Türk Dünyası Araştırmalar Enstitüsü Yayın No: 19.
- Engel, J.F., Blackwell, R.D. and Miniard, P.W. (1995). *Consumer Behavior*. Dryden Press: Chicago, IL, USA; New York.
- Erdal, G. ve Erdal, K. (2025). Amasya'nın geleneksel halk oyunu: Taşova Simsimi. *Hikmet - Akademik Edebiyat Dergisi*, 22, 372-386. <https://doi.org/10.28981/hikmet.1526006>.
- Erdoğan Aksu, H. (2017). Eller havaya eller şifaya: uluslararası Manisa Mesir Festivali üzerine bir inceleme. *Millî Folklor*, 29(115), 91-105.
- Eren, Z., ve Tansever, L. (2020). Mey, Balaban ve Duduk sazlarının genel olarak incelenmesi ve kültürel perspektifte karşılaştırılması. *Haliç Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 3(1), 131-165.
- Eroğlu, E. ve Köktan, Y. (2015). Ahilik kültürü ve geleneksel sohbet toplantıları. *Türk & İslam Dünyası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 2(5), 339-348.
- Ersan, I. (2011). *Gölge oyunu estetiğinde figür ve Türk gölge oyunu : Karagöz*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Dokuz Eylül Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü, İzmir.
- Erzincan, A., Yıldız, N. ve Hancı D. (2025). Geleneksel mavi-beyaz İznik çini desenlerinin araştırılıp incelenerek endüstriyel sofraya seramiklerinde çağdaş yorumlarının uygulanması, *Made By Artist Journal*, 1(1), s. 1-29.
- Eser, F., ve Bal, B. C. (2017). Sedef kakma süslemesi ve Gaziantep bölgesindeki sedef kakma atölyelerinin durumu üzerine bir araştırma. *İleri Teknoloji Bilimleri Dergisi*, 6(3), 572-579.

- Esfehani, M.H. and Albrecht, J.N. Planning for intangible cultural heritage in tourism: challenges and implications. *J. Hosp. Tour. Res.* 2019, 43, 980–1001.
- Fantozzi, P., Maccario, G., and Naldi, M. (2024). Uncovering tourist visit intentions on social media through sentence transformers. *Information*, 15(10), 603. <https://doi.org/10.3390/info15100603>
- FEG. (2024). Avrupa Turist Rehberleri Birliği Federasyonu. <https://www.feg-touristguides.com/post.php?i=why-definitions-matter>. (Erişim Tarihi: 15.11.2024).
- Feizizadeh, B., Fathi, S., Ghasmeizad Gonbad, Z., Ghasmei, M., and Makki, M. (2023). A multiple geospatial approach for intangible cultural heritage tourism potentiality mapping in Iran. *Sustainability*, 15(24), 16659.
- Fennell, D.A. (2008). *Ecotourism, third edition*. Routledge: New York.
- Fishbein, I. and Ajzen, M. (1975). *Formation of intentions*. In: Belief, attitude, intention, and behavior: an introduction to theory and research. Addison-Wesley, Reading, MA, 288-334.
- Fu, T., Li, S., XU, J., Liu, M. and Chen, G. (2023). Examining tour guide humor as a driver of tourists' positive word of mouth: a comprehensive mediation model, *International Journal of Contemporary Hospitality Management*, Vol. 35 No. 5, pp. 1824-1843.
- Genç, A. (2022). Uygur Türklerinde doğa ve evren ile ilgili inanma ve uygulamalar üzerine çağatayca bir yazma. *Uluslararası Uygur Araştırmaları Dergisi*, 2022/20, 70-97.
- George, D., and Mallery, M. (2010). *SPSS for Windows Step by Step: A Simple Guide and Reference*, 17.0 update (10a ed.) Boston: Pearson
- Geva, A. and Goldman, A. (1991). Satisfaction measurement in guided tours. *Ann. Tour. Res.*, 18, 177–185.
- Giudici, E., Melis, C., Dessì, S. and Ramos, B.F.P.G. (2013). Is intangible cultural heritage able to promote sustainability in tourism? *Int. J. Qual. Serv. Sci.*, 1, 101–114.
- Göde, H. A. ve Tatlıcan N. (2016). Geleneksel Isparta Ekmeği etrafında şekillenen somut olmayan kültürel mirasın turistik, eğitimsel ve ekonomik işlevlerinin yaratılmasına yönelik yaklaşımlar. *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 38, 125-143.
- Gökbulut, B., and Yeniasır, M. (2025). The impact of the sustainability of intangible cultural heritage elements (ICH) and the awareness of the ministry of culture personnel on the safeguarding and sustainability of cultural heritage. *Heritage*, 8(4), 138.
- Gökçe, O. ve şahin, A. (2003). Yönetimde rol kavramı ve yönetsel roller. *Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 3(6), 133-156.
- Gronroos, C. A. (1978). Service-orientated approach to marketing of services. *Eur. J. Mark.*, 12, 588–601.

- Guillén-Peñafiel, R., Hernández-Carretero, A. M., and Sánchez-Martín, J. M. (2024). Intangible heritage, education and tourism as a strategy for the enhancement of the value of the Dehesa and the Traditional Shepherd's Trade. *Sustainability*, 16(24), 10997. <https://doi.org/10.3390/su162410997>
- Gunn, C. A. (1994). *Tourism planning; basics, concepts, cases (Third edition)*. Washington: CRC Press.
- Güdü Demirbulat, Ö., ve Karaman, S. (2014). Trabzon Ayasofya Müzesi'nin camiye dönüştürülmesine ilişkin turist rehberlerinin değerlendirmesi. *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 17(32), 37-54.
- Güdü Demirbulat Ö., Özdemir S. ve Bozok D. (2015). *El sanatları ve turizm ilişkisi çerçevesinde Türk Halı Dokumacılığının UNESCO somut olmayan kültürel miras listesinde yer alan örnekler doğrultusunda değerlendirilmesi*. 14. Geleneksel Turizm Paneli (2015) Bildiriler Kitabı, Sakarya.
- Güler, D. (2021). Türkiye'de ipek böcekçiliğinin çok boyutlu ölçekleme ve kümeleme analizleri ile incelenmesi. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Tarım ve Doğa Dergisi*, 24(1), 212-220. <https://doi.org/10.18016/ksutarimdoga.vi.723998>
- Gündüz, H. (2003). *İznik çini kalıntılarının karakterizasyonu*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Anadolu Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Eskişehir.
- Güneş, G. ve Kocamaz, M. (2011). Cumhuriyetin İlk Yıllarında Taşra'da Turizm Politikaları Arayışı: Bergama Kermesi. *Belgi Dergisi*, 2, 205-212.
- Güneş, S. (2011). Türk çay kültürü ve ürünleri. *Milli Folklor*, 24(93), 234-251.
- Gürçayır, S. (2011). Somut olmayan kültürel mirasın korunması sözleşmesi üzerine eleştirel bir okuma. *Milli Folklor Dergisi*, Sayı: 12(92), 5-12.
- Gürçayır Teke, S. (2018). Somut olmayan kültürel mirasın korunması sözleşmesi listelerinde yaşayan miraslar ve sabitlenen gelenekler. *Milli Folklor*, 30(120), 19-31.
- Güzel, F. Ö. (2007). *Türkiye imajının geliştirilmesinde profesyonel turist rehberlerinin rolü (Alman turistler üzerine bir araştırma)*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Balıkesir.
- Güzel, F. Ö. ve Köroğlu, Ö. (2014). Turist rehberlerinin liderlik ve aracılık rollerinin tur deneyimine etkisi: doğa turları üzerine bir araştırma. *University of Gaziantep Journal of Social Sciences*, 13 (4), 939-960.
- Hacıoğlu, N. (2013). *Seyahat acentacılığı ve tur operatörlüğü*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.
- Hafstein, T. V. (2009). Intangible heritage as a list: from masterpieces to representation, L. Smith., N. Akagawa (Ed.), *Intangible Heritage içinde* (s. 93-111). Abingdon: Routledge.
- Hair, J., Black, W., Babin, B., Anderson, R. ve Tatham, R. (2006). *Multivariate Data Analysis*. New Jersey: Person International Edition.
- Han, H., and Ryu, K. (2006). Moderating role of personal characteristics in forming restaurant customers' behavioral intentions: an upscale restaurant setting. *Journal of Hospitality and Leisure Marketing*, 15(4), 25-54.

- Han, H., and Ryu, K. (2009). The roles of the physical environment, price perception, and customer satisfaction in determining customer loyalty in the restaurant industry. *Journal of Hospitality and Tourism Research*, 33(4), 487-510.
- Hatıl, N. (1999). *15. ve 16. yüzyıllarda İznik çinileri ve tekstil yüzeylerinin karşılaştırılması*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Marmara Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü, İstanbul.
- Hatipoğlu, A., ve Batman, O. (2014). Osmanlı saray mutfağı'na ait gastronomik unsurların günümüz türk mutfağı ile kıyaslanması. *Seyahat ve Otel İşletmeciliği Dergisi*, 11(2), 62-74.
- Henry, G.T. (1990). *Practical Sampling*; Sage Publications: Newbury Park, CA, USA.
- Heung, V. C. S. (2008). Effects of tour leader's service quality on agency's reputation and customers' word-of-mouth. *Journal of Vacation Marketing*, 14(4), 305–315.
- Heziyeva, Ş. (2010). Tarihi Süreç İçinde Türkiye'de Âşıklık ve Âşıklık Geleneği. *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, 10(1), 81-89.
- Holloway, J. C. (1981). The guided tour a sociological approach. *Ann. Tour. Res.*, 8, 377–402.
- Honko, L. (1990). Recommendation on the Safeguarding of Traditional Culture and Folklore adopted by UNESCO. *NIF Newsl.* 18, 3–7.
- Howard, J., Thwaites, R. and Smith, B. (2001). Investigating the roles of the indigenous tour guide. *The Journal of Tourism Studies*, 12(2): 32-39.
- Hu, W. and Wall, G. (2012). Interpretative guiding and sustainable development: a framework, *Tourism Management Perspective*, 4, 80-85.
- Huang, S. ve Hsu, C. H. (2009). Effects of travel motivation, past experience, perceived constraint, and attitude on revisit intention, *Journal of Travel Research*, 48(1), 29-44.
- Huang, S., Hsu, C.H. ve Chan, A. (2010). Tour guide performance and tourist satisfaction: A study of the package tours in Shanghai. *J. Hosp. Tour. Res*, 34, 3–33.
- Hughes, K. (2007). Tourist satisfaction: a guided “cultural” tour in North Queensland. *Aust. Psychol*, 26, 166–171.
- ICH. (2024). <https://ich.unesco.org/en/lists?multinational=1&display1=countryIDs&display=stats#tabs>, (Erişim Tarihi: 24.11.2024).
- İlgar, R. (2016). Çanakkale ilinde zeytin yetiştiriciliği ve yaşanan sorunlar. *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Coğrafya Dergisi*, 32, 19-32.
- İçişleri Bakanlığı. (2024). [https://www.icisleri.gov.tr/turkiyenin-nufus-haritasi#:~:text=B%C3%B6lgelere%20g%C3%B6re%20erkek%20ve%20kad%C4%B1n%20n%C3%BCfusu%20en%20fazla%20Marmara%20B%C3%B6lgesinde%20bulunuyor](https://www.icisleri.gov.tr/turkiyenin-nufus-haritasi#:~:text=B%C3%B6lgelere%20g%C3%B6re%20erkek%20ve%20kad%C4%B1n%20n%C3%BCfusu%20en%20fazla%20Marmara%20B%C3%B6lgesinde%20bulunuyor.). (Erişim Tarihi: 01.11.2024).
- İmamoğlu, O., ve Taşmektepligil, M. Y. (1997). Türk kültüründe spor. *Ondokuz Mayıs University Journal of Education Faculty*, 10(1), 139-144.

- Jiewanto, A., Laurens, C. and Nelloh, L. (2012). Influence of service quality, university image, and student satisfaction toward WOM intention: a case study on Universitas Pelita Harapan Surabaya. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 40, 16-23.
- Jin, N., Lee, H., and Lee, S. (2013). Event quality, perceived value, destination image, and behavioral intention of sports events: The case of the IAAF world championship, Daegu, 2011. *Asia Pacific Journal of Tourism Research*, 18(8), 849-864.
- Jin, M.-I., Choi, Y., Lee, C.-K., and Ahmad, M. S. (2020). Effects of place attachment and image on revisit intention in an ecotourism destination: using an extended model of goal-directed behavior. *Sustainability*, 12(18), 7831. <https://doi.org/10.3390/su12187831>
- Kalaycı, Ş. (2014). *SPSS Uygulamalı Çok Değişkenli İstatistik Teknikleri*, Ankara: Asil Yayın Dağıtım Ltd. Şti.
- Kang J, and Song Y. (2021). A study on the relationship between mental well-being and cultural tourism guides based on the interview methodology. *Int J Environ Res Public Health*. 18(24): 13054.
- Kapağan, E. (2019). Gelenekten geleceğe “Nevruz”. *Karabük Türkoloji Dergisi*, 1(1), 46-60.
- Kaptan, M., N., (2024). Kültürel Bellek Aktarıcısı Olarak Semah. *Folklor Akademi Dergisi*. 7(2), 766-781.
- Karagöz, Y. (2017). *SPSS ve AMOS Uygulamalı Nitel-Nicel-Karma Bilimsel Araştırma Yöntemleri ve Yayın Etiği*, Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Karaman, R. (2008). Anadolu’da Nevruz kutlamaları. *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 7(13), 129-145.
- Karasar, N. (2016). *Bilimsel Araştırma Yöntemi: Kavramlar İlkeler Teknikler*. Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Karhan, J. (2021). Toplumsal ve Kültürel Bir İçecek: “Türk Kahvesi”. *Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi*, 1(52), 149-165. <https://doi.org/10.17498/kdeniz.998437>
- Kasapoğlu, P. (2025). UNESCO Acil Koruma Gerektiren SOKÜM Listesi’ne Karşılaştırmalı Bakış: Moğolistan, Uganda, Çin ve Türkiye Örnekleri. *Türk Folklor Araştırmaları*. 370, 169-190.
- Katz, S. (1985). The Israeli teacher-guide: The emergence and perpetuation of a role. *Annals of Tourism Research*, 12, 49–72.
- Kaya, A. ve Ateş, M. (2022). Türkiyede ipek böceği yetiştiriciliğinin gelişimi. Conference: 3rd International Anatolian Congress on Scientific Research, December 27-29, 2022 (ISBN: 978-625-8254-10-5), 644-650.
- Kerametli, C. (1961). Osmanlı devri ağaç işleri, tahta oyma, sedef, bağ ve fildişi kakmalar. *Türk Etnografya Dergisi*, (55), 5-13.
- Kılıç, A.C. ve Duran, Ş. (2018). İznik çini çamurunda organik katkılı denemeler. *The Journal of Academic Social Science*, 6(69), 78-87.

- Kim, S., Whitford, M. and Arcodia, C. (2019). Development of intangible cultural heritage as a sustainable tourism resource: The intangible cultural heritage practitioners' perspectives. *J. Herit. Tour.*, 14, 422–435.
- Knudson, D. M., Cable, T.T. and Beck, L. (1995). Interpretation of cultural and natural resources. State College, PA: Venture Publishing Inc.
- Kocabaş, I. (2024). Preservation and restoration of the wooden artifacts with decorated carving and kundekari techniques. In book: Current Approaches, Solutions and Practices in Conservation of Cultural Heritage (pp.389-424) 10.26650/B/AA9PS34.2024.006.019.
- Koç, F. ve Koca, E. (2006). Karagöz (gölge oyunu) tasvirlerindeki giysi özellikleri. Somut Olmayan Kültürel Miras Yaşayan Karagöz Uluslararası Sempozyumu. Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Kolaç, E. (2009). Somut olmayan kültürel mirası koruma, bilinç ve duyarlılık oluşturmada Türkçe eğitiminin önemi. *Milli Folklor*, 21(82), 19-31.
- Kondakçı, Z. (2024). Somut olmayan kültürel miras çalışmaları. <https://bursa.ktb.gov.tr/TR-272395/somut-olmayan-kulturel-miras-calismalari.html>, (Erişim Tarihi: 22.10.2024).
- Korkmaz, F. (2017). *Levha ve Kitâbelerde Hüsn-i Hat*. Ussam Yayınları: Batman.
- Korkmaz, İ. (2023). Türk kültüründe ıslık ve ıslığın işlevleri. *Motif Akademi Halkbilimi Dergisi*, 16(44), 2094-2106.
- Kozak, M. (2015). *Bilimsel Araştırma: Tasarım, Yazım ve Yayım Teknikleri*. Detay Yayıncılık. Ankara.
- Köroğlu, Ö. (2012). İçsel ve dışsal iş doyum düzeyleri ile genel iş doyum düzeyi arasındaki ilişkinin belirlenmesi: turist rehberleri üzerinde bir araştırma. *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, 13(2), 275-289.
- Köroğlu, Ö., Köroğlu, A. ve Alper, B. (2012). Doğaya Dayalı Gerçekleştirilen Turizm Faaliyetleri İçerisinde Turist Rehberlerinin Rollerine Üzerine Bir İnceleme. *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 14 (22), 131-139.
- Köroğlu, Ö. (2013). Turist rehberlerinin iş yaşamındaki rolleri üzerine kavramsal bir değerlendirme. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 16, 91-112.
- Köroğlu, A., Köroğlu, Ö., Şalk, S. ve Dumanlı, Ş. (2018). Turist rehberlerinin yorumlayıcı rollerine yönelik algılarının betimsel analiz yöntemiyle belirlenmesi. İçinde *Turist Rehberliği Üzerine Güncel Araştırmalar*, Ed. Hacıoğlu, N., Avcıkurt, C., Kılıç, A. ve Ulusoy Yıldırım, H., Detay Yayıncılık: Ankara.
- Köroğlu, A. (2019). *Turist rehberlerinin rolleri*. Detay Yayıncılık: Ankara.
- Köroğlu, Ö. ve Güzel, Ö. (2022). Turist rehberlerinin kültürel arabuluculuk rol boyutlarını belirlemeye yönelik nitel bir araştırma. *Journal of Travel and Tourism Research*, 20,1-30.
- Kropinova, E.G.; Anokhin, A.Y. and Primak, T.K. (2023). Ecotourism-a 21st century necessity or responding to consumer demand? *Geo. J. Tour. Geosites*, 46, 37–45.

- Kul, M. (2018). Türk'ün strateji ve zekâ oyunu "Mangala". *Journal of Turkish Studies*, 13(18), 979-990.
- Kumartaşlıoğlu, S. (2017). Edremit ve Burhaniye tahtacılarında Hıdırellez. *Balikesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 20(37), 275-292. <https://doi.org/10.31795/baunsobed.645196>
- Kuo, N. T., Chang K. C., Cheng Y. S. and Lin, J. C., (2015). Effects of tour guide interpretation and tourist satisfaction on destination loyalty in Taiwan's Kinmen battlefield tourism: perceived playfulness and perceived flow as moderators, *Journal of Travel & Tourism Marketing*, DOI: 10.1080/10548408.2015.1008670.
- Kural, S. (2022). *Bitlis bölgesi fonetik ve ritimlerinden esinlenerek bir çağdaş dans koreografisi üretmek*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Mimar Sinan Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü, İstanbul.
- Kuşluyan, S. ve Çeşmeci, N. (2002). *Türkiye'de Turist Rehberliği Eğitiminin Sorunları ve Yeniden Yapılandırılması*. Turizm Eğitimi Konferansı–Workshop (11-13 Aralık 2002) Bildiriler Kitabı, Ankara: Turizm Bakanlığı, Turizm Eğitim Genel Müdürlüğü, 235-242.
- Küçük, M. A., ve Silik, C. E. (2018). Hıdırellez kültüründen dinî ritüelli bir spora: “Kırkpınar Yağlı Güreşleri”. *Uluslararası Kültürel ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 4(1), 83-96.
- Küçükkaya, A. G. (2003). Kunderkari in Turkish-Ottoman art. *Arts of Asia*, 33(3), 129-134.
- Küçükyıldız, A. (2011). Santraç'ın atası olan Türk zeka oyunu; Mangala. *Türk Yurdu Dergisi*, 100(292), 22-48.
- Kültür ve Turizm Bakanlığı (2023). <https://bursa.ktb.gov.tr/Eklenti/120555,2023-konaklama-istatistikleri-aralik-sonupdf.pdf?0>. (Erişim Tarihi: 29.12.2023).
- Kültür ve Turizm Bakanlığı. (2024a). <https://yakegm.ktb.gov.tr/TR-345095/unesco-somut-olmayan-kulturel-miras-listelerinde-turkiye.html>, (Erişim Tarihi: 12.11.2024).
- Kültür ve Turizm Bakanlığı. (2024b). <https://kvmgm.ktb.gov.tr/tr-44423/dunya-miras-listesi.html>, Erişim Tarihi: (25.11.2024).
- Kültür ve Turizm Bakanlığı. (2024c). <https://yakegm.ktb.gov.tr/TR-344438/somut-olmayan-kulturel-miras.html>, (25.11.2024).
- Kültür ve Turizm Bakanlığı. (2024d). <https://testsite.ktb.gov.tr/TR-202285/meddahlik.html>, (Erişim Tarihi: 20.06.2024).
- Kültür ve Turizm Bakanlığı. (2024e). <https://aregem.ktb.gov.tr/TR-202225/mevlevi-sema-toreni.html>, (Erişim Tarihi: 20.06.2024).
- Kültür ve Turizm Bakanlığı. (2024f). <https://testsite.ktb.gov.tr/TR-202290/asiklik-gelenegi.html>, (Erişim Tarihi: 20.06.2024).
- Kültür ve Turizm Bakanlığı. (2024g). <https://testsite.ktb.gov.tr/TR-202291/karagoz-tr.html>, (Erişim Tarihi: 20.06.2024).
- Kültür ve Turizm Bakanlığı. (2024h). <https://testsite.ktb.gov.tr/TR-142761/nevruz.html>, (Erişim Tarihi: 20.06.2024).

- Kültür ve Turizm Bakanlığı. (2024i). <https://www.kulturportali.gov.tr/portal/gelenekselsohbettoplantilari>, (Erişim Tarihi: 20.06.2024).
- Kültür ve Turizm Bakanlığı. (2024j). <https://testsite.ktb.gov.tr/TR-202348/alevi-bektasi-ritueli-semah.html>, (Erişim Tarihi: 20.06.2024).
- Kültür ve Turizm Bakanlığı. (2024k). <https://edirne.ktb.gov.tr/TR-76392/kirkpinar-yagli-guresleri.html>, (Erişim Tarihi: 20.06.2024).
- Kültür ve Turizm Bakanlığı. (2024l). <https://manisa.ktb.gov.tr/TR-152049/mesir-macunu-mesir-festivali-ve-sifahane.html>, (Erişim Tarihi: 20.06.2024).
- Kültür ve Turizm Bakanlığı. (2024m). <https://testsite.ktb.gov.tr/kultursurasi/TR-76265/turk-kahvesi-kulturu-ve-gelenegi-unesco-insanligin-somu-.html>, (Erişim Tarihi: 20.06.2024).
- Kültür ve Turizm Bakanlığı. (2024n). <https://testsite.ktb.gov.tr/TR-139558/incekemek-gelenegi-yufka-ve-lavas.html>, (Erişim Tarihi: 20.06.2024).
- Kültür ve Turizm Bakanlığı. (2024o). <https://testsite.ktb.gov.tr/TR-202368/geleneksel-cini-ustaligi.html> (Erişim Tarihi: 20.06.2024).
- Kültür ve Turizm Bakanlığı. (2024p). <https://yakegm.ktb.gov.tr/TR-344438/somut-olmayan-kulturel-miras.html>, (20.06.2024).
- Kültür ve Turizm Bakanlığı. (2024r). <https://testsite.ktb.gov.tr/TR-231680/dede-qorqudkorkyt-atadede-korkut-mirasi-destan-kulturu-.html>, (Erişim Tarihi: 20.06.2024).
- Kültür ve Turizm Bakanlığı. (2024s). <https://testsite.ktb.gov.tr/TR-131489/okculuk.html>, (Erişim Tarihi: 20.06.2024).
- Kültür ve Turizm Bakanlığı. (2024t). <https://yakegm.ktb.gov.tr/TR-345151/minyatur-sanati.html>, (Erişim Tarihi: 22.06.2024).
- Kültür ve Turizm Bakanlığı. (2024u). <https://yakegm.ktb.gov.tr/TR-345148/geleneksel-zeka-ve-strateji-oyunu-mangala--gocurme-togyzqumalaq-toguz-korgool.html>, (Erişim Tarihi: 22.06.2024).
- Kültür ve Turizm Bakanlığı. (2024v). <https://yakegm.ktb.gov.tr/TR-359134/tezhip-sanati.html>, (Erişim Tarihi: 23.06.2024).
- Kültür ve Turizm Bakanlığı. (2024y). <https://aregem.ktb.gov.tr/TR-51104/islik-dili.html>, (Erişim Tarihi: 20.06.2024).
- Kültür ve Turizm Bakanlığı (2024z). <https://yakegm.ktb.gov.tr/TR-344757/somut-olmayan-kulturel-miras-turkiye-ulusal-envanteri.html>. (Erişim Tarihi: 29.09.2024).
- Kültür ve Turizm Bakanlığı. (2025a). Mey – Balaban zanaatkarlığı ve icrası. <https://yakegm.ktb.gov.tr/TR-359143/mey---balaban-zanaatkarligi-ve-icrasi.html>, (Erişim Tarihi: 12.01.2025).
- Kültür ve Turizm Bakanlığı. (2025b). Sedef kakma sanatı. <https://yakegm.ktb.gov.tr/TR-359148/sedef-kakma-sanati.html>, (Erişim Tarihi: 16.01.2025).
- Kültür ve Turizm Bakanlığı. (2025c). Geleneksel tulum yapımı ve icrası. <https://yakegm.ktb.gov.tr/TR-393267/geleneksel-tulum-yapimi-ve-icrasi.html>, (Erişim Tarihi: 15.01.2025).

- Kültür ve Turizm Bakanlığı. (2025d). Kılıç kalkan oyunu. <https://ekitap.ktb.gov.tr/TR-79415/kilic-kalkan-oyunu.html>, (Erişim Tarihi: 15.01.2015).
- Kültür ve Turizm Bakanlığı. (2025e). Türk Kahvesi Kültürü ve Geleneği. <https://yakegm.ktb.gov.tr/TR-345002/turk-kahvesi-kulturu-ve-gelenegi.html>, (Erişim Tarihi: 15.01.2025).
- Kürklü, G. (2011). Geleneksel Türk ahşap sanatı künde-kari ve günümüz teknolojisine sahip atölye ortamında yapılabirliğı. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Fen ve Mühendislik Bilimleri Dergisi*, 11(1), 13-20.
- Lamotte, K.R. (2002). United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (UNESCO): Universal Declaration on Cultural Diversity. *Int. Leg. Mater.*, 41, 57–62.
- Leclerc, D. and Martin, J. N. (2004), Tour guide communication competence: french, german and american tourists' perceptions. *International Journal of Intercultural Relations*, 28 (3-4), 181-200.
- Lee, H.-J. (2022). A study on the effect of customer habits on revisit intention focusing on franchise coffee shops. *Information*, 13(2), 86. <https://doi.org/10.3390/info13020086>
- Lenzerini, F. (2011). Article navigation intangible cultural heritage: the living culture of peoples. *Eur. J. Int. Law*, 22, 101–120.
- Li, X. H., and Wu, J. G. (2010). The protection and heritage of ethnic village culture in the background of tourism urbanization Langde mode's successful practice. *Study of Ethnics in Guangxi*, 4, 193–199.
- Li, T.; Liu, F. and Soutar, G. (2021). Experiences, post-trip destination image, satisfaction and loyalty: A study in an ecotourism context. *J. Destin. Mark. Manag.*, 19, 100547.
- Liang, F., Pan, Y., Gu, M., Guan, W., and Tsai, F. (2021). Cultural tourism resource perceptions: analyses based on tourists' online travel notes. *Sustainability*, 13(2), 519.
- Liestiandre, H. K., Morrison, A. M., Yasa, N. N. K., Sukawati, T. G. R. and Sukaatmadja, I. P. G. (2024). The impact of a local well-being philosophy on revisit intentions to bali among digital nomads. *Tourism and Hospitality*, 5(4), 1099-1124. <https://doi.org/10.3390/tourhosp5040062>
- Lin, J.-S.C. and Hsieh, P.-L. (2007). The influence of technology readiness on satisfaction and behavioral intentions toward self-service technologies. *Computers in Human Behavior*, 23, 1597–1615.
- Lin, Y.C.; Lin, M.L. and Chen, Y.C. (2017). How tour guides' professional competencies influence on service quality of tour guiding and tourist satisfaction: An exploratory research. *Int. J. Hum. Resour. Stud.*, 7, 1–19.
- Liu, C., Marchewka, J. T., Lu, J. and Yu, C. S. (2005). Beyond concern: a privacy-trust behavioral intention model of electronic commerce. *Information & Management*, 42, 289-304.
- Lixinski, L. (2013). *Intangible cultural heritage in international law*. Oxford, United Kingdom: Oxford University Press.

- Lonardi, S., and Unterpertinger, Y. (2022). The relevance of intangible cultural heritage and traditional languages for the tourism experience: the case of Ladin in South Tyrol. *Sustainability*, 14(5), 2729.
- Lorenzetti, E. and Maiellaro, N. (2020). Mapping the tangible and intangible elements of the historical buildings and spaces. In *CNR-IRCrES Working Paper 2/2020*; Istituto di Ricerca sulla Crescita Economica Sostenibile: Torino, Italy.
- Loulanski, T. and Loulanski, V. (2011). The sustainable integration of cultural heritage and tourism: A meta-study. *J. Sustain. Tour*, 19, 837–862.
- Lowry, H. (2004). Hüsn-i Hat. Çeviren Günüş, F. *İSTEM: İslâm San'at, Tarih, Edebiyat ve Mûsikîsi Dergisi*, 2(3), 203-218.
- Lu, Y., Lai, I. K. W., Liu, X. Y. and Wang, X. (2022). Influence of memorability on revisit intention in welcome back tourism: The mediating role of nostalgia and destination attachment. *Frontiers in Psychology*, 13.
- Maags, C. and Holbig, H. (2016). Replicating elite dominance in intangible cultural heritage safeguarding: the role of local government–scholar networks in China. *Int. J. Cult. Prop.*, 23, 71–97.
- Mancı, A. R. (2021). Antik yerleşimlerin somut olmayan kültürel miras açısından değerlendirilmesi: Göbeklitepe örneği. *Safran Kültür ve Turizm Araştırmaları Dergisi*, 4(2): 274-284.
- Mangold, G. and Miller, F. (1999). Word-of-mouth communications in the service marketplace. *Journal of Services Marketing*, 13 (1), 73-90.
- Maxham III, J.G. (2001). Service recovery's influence on consumer satisfaction, positive word-of-mouth, and purchase intentions. *J. Bus. Res.*, 54, 11–24.
- McDonnell, I. (2001). The role of the tour guide in transferring cultural understanding. *Working Paper. School of Leisure, Sport and Tourism*, UTS, No. 3.
- Macdonald, R. and Jolliffe, L. (2003). Cultural rural tourism: Evidence from Canada. *Ann. Tour. Res.* 30, 307–322.
- McKercher, B., and du Cros, H. (2003). Testing a cultural tourism typology. *International Journal of Tourism Research*, 5(1), 45–58.
- Memiş, H., ve Akgül, K., Y. (2021). Kırsal kalkınma bağlamında Bursa'da ipekböceği yetiştiriciliği üzerine bir araştırma. *Balıkesir Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 2(2), 145-159.
- Metin, S., C., Ramazanoğlu, F., Dalkılıç, M. Ve Dalbudak, İ. (2018). Geleneksel Türk okçuluğuna genel bakış. ERPA International Congresses on Education (28 June-1 July 2018). (pp. 429-434). İstanbul/Turkey. Edugarden Org. Kongre ve Yay. San. Ve Tic. Ltd. Şti.
- Milanović Pešić, A., Brankov, J., and Oliveira Moreira, C. (2025). Sustainable tourism and use of natural resources-contemporary practices and management challenges. *Sustainability*, 17(6), 2383.
- Monteiro, C., Franco, M., Meneses, R., and Castanho, R. A. (2023). Customer co-creation on revisiting intentions: a focus on the tourism sector. *Sustainability*, 15(21), 15261. <https://doi.org/10.3390/su152115261>.

- Moral-Moral, M. (2024). Behavioral intention of residents in dark tourism: an empirical approach. *Tourism and Hospitality*, 5(4), 1344-1362. <https://doi.org/10.3390/tourhosp5040075>
- Moscardo, G. (2003) Interpretation: communicating across cultures. In: Proceedings of the 9th Annual Conference of the Asia Pacific Tourism Association. pp. 487-499. From: 9th Annual Conference of the Asia Pacific Tourism Association, 6-9 July 2003, Sydney, NSW, Australia.
- Moscardo, G., Woods, B. and Saltzer, R. (2004). The role of interpretation in wildlife tourism. *Wildlife Tourism: Impacts, Management and Planning*, Common Ground Publishing, 231-251.
- Mustafa, S. and Saleh, Y. (2017). An overview on intangible cultural heritage in Malaysia. *International Journal of Academic Research in Business and Social Sciences*, 7(4), 1053-1059.
- Mutlu, M. (1995). Karagöz. *Tiyatro Araştırmaları Dergisi*, 12(12), 53-63.
- Nas, P.M. (2020). Masterpieces of oral and intangible culture: Reflections on the UNESCO World Heritage List. *Curr. Anthropol.*, 43, 139–148.
- Naumov, K. (2020). Tourists perceptions and satisfaction regarding tour guiding in the Republic of North Macedonia. *Eur. J. Multidiscip. Stud.*, 5, 12–26.
- Nilüfer Belediyesi. (2024). İpeğin hikayesi İpek Evi'nde. <https://www.nilufer.bel.tr/haber/ipegin-hikayesi-ipek-evi-nde>, (Erişim Tarihi: 30.12.2024).
- Nowacki, M. (2021). Heritage interpretation and sustainable development: a systematic literature review. *Sustainability*, 13(8), 4383.
- Nutku, Ö. (1975). Gerçek halk tiyatrosu olan meddahlık günümüzde de önem kazanmalıdır. *Milliyet Sanat Dergisi*, 22, 5-7.
- Odabaş, E., Günbey, B., Zengin, Y. ve Akay Sarıkaya, H. (2020). Dünya ve Anadolu'da İpek Böceğinin Yolculuğu. *Hayvan Bilimi ve Ürünleri Dergisi*, 3(1), 75-84.
- Oğuz, M. Ö. (2004). Somut Olmayan Kültürel Mirasın Müzelenmesi Sempozyumu. Gazi Üniversitesi Türk Halkbilimi Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayınları: 2, Ankara.
- Oğuz, M. Ö. (2013). Terim olarak somut olmayan kültürel miras. *Milli Folklor*, 25(100), 5-13.
- Oğuz, M. Ö. (2018) *Somut olmayan kültürel miras nedir?*. Geleneksel Yayıncılık: Ankara.
- Oğuz, M. Ö. (2020). Çok uluslu Hıdırellez: sınırlar ve sorunlar. *Milli Folklor*, 16(125), 35-45.
- Oh, H., Fiore, A. M., and Jeoung M. (2007). Measuring experience economy concepts: tourism applications. *Journal of Travel Research*, 46, 119-131.
- Okazaki, E. (2008). A community-based tourism model: Its conception and use. *J. Sustain. Tour*, 16, 511–529.
- Okutur, F. E., ve Özer, F. (2017). Çağdaş Türk seramik karolarında Türk çini mirası etkileri. *Yedi*, (18), 17-30.

- Oliver, R. L. (2010). *Satisfaction: a behavioral perspective on the consumer*. New York: Routledge.
- Osiako, P. O., and Szente, V. (2024). Behavioral intention in domestic heritage tourism—an extension of the theory of planned behavior. *Sustainability*, 16(2), 521. <https://doi.org/10.3390/su16020521>
- Önal G. F ve Aksaray A. E. (2023). Geleneksel sohbet toplantıları ve icra edilen eserlerin makam - Usûl Analizi. *MECMUA Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 8(16), 90-125.
- Öter, Z. (2010). Türk el sanatlarının kültür turizmi bağlamında değerlendirilmesi. *Milli Folklor*, 22(86), 174-185.
- Özbek, Y. (2007). *Bursa Ulu Camii minberi*. Sanat Tarihi Araştırmaları, Kıvılcım Kitabevi, Kayseri.
- Özdal, A. (2023). Gösterişçi tüketim kültürü etrafında güncellenen Türk kahvesi geleneği. *Folklor Akademi Dergisi*, 6(3), 1075-1086. <https://doi.org/10.55666/folklor.1382847>
- Özdemir, N. (2010). Mizah, eleştirel düşünce ve bilgelik: Nasreddin Hoca. *Milli Folklor*, 22(87), 27-40.
- Özdemir, M., ve Yıldırım, Ş. (2016). Gaziantep ilinde sedef kakmacılığının incelenmesi. *Akademik Bakış Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler Dergisi*, (56), 416-440.
- Özdemir, C. (2017). Dede Korkut Kitabında Saygı. *Dil ve Edebiyat Araştırmaları*, 16(16), 7-29.
- Özdemir, E. (2020). Âşıklık Geleneği, Âşık Müziği ve Alevilik. *Uluslararası Halkbilimi Araştırmaları Dergisi*, 3(4), 194-215.
- Özden, H. Ö. (2006). Türk Ramazan kültürü. *Türk Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 30, 83-109.
- Özen, İ. A. (2020). Kültür Turizmi Bağlamında Sema Gösterilerinin Duygu Analizi: İstanbul, Kapadokya, Konya Karşılaştırması. *Türk Turizm Araştırmaları Dergisi*, 4(2), 1077-1089.
- Özer, Y. (2010). *UNESCO'nun 1989 tarihli popüler ve geleneksel kültürün korunması tavsiye kararı'nın halk bilimi çalışmalarına etkisi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Özkan, A. (2024). Somut olmayan kültürel miras ve Anadolu'da tören keşkeği geleneği. 6. Antalya Yörük Çalıştayı “Yemek Kültürü”. Palet Yayınları: Konya.
- Pai, C., Kang, S., Liu, Y. and Zheng, Y. (2021). An examination of revisit intention based on perceived smart tourism technology experience. *Sustainability*, 13(2), 1007. <https://doi.org/10.3390/su13021007>
- Papadimitriou, D.; Apostolopoulou, A. and Kaplanidou, K. (2015). Destination personality, affective image, and behavioral intentions in domestic urban tourism. *J. Travel Res.*, 54, 302–315.
- Parasuraman, A., Zeithaml, V. and Berry, L. (1985). A conceptual model of service quality and its implications for future research. *J. Mark.*, 49, 41–50.

- Pearce, P. L. (1984). Tourist-guide interaction. *Annals of Tourism Research*, 11(1), 129-146.
- Pearce P. (2005). *Tourist behaviour: themes and conceptual schemes*. Channel View Publications: Bristol, UK.
- Pechlaner, H., Lange, S. and Raich, F. (2011). Enhancing tourism destinations through promoting the variety and uniqueness of attractions offered by minority populations: An exploratory study towards a new research field. *Tour. Rev.*, 66, 54–64.
- Pelit, E., ve Türkoğlu, T. (2019). Somut olmayan kültürel miras değerlerinin turizme yansımaları ebru sanatı üzerine bir inceleme. *Güncel Turizm Araştırmaları Dergisi*, 3(1), 101-118. <https://doi.org/10.32572/guntad.463910>
- Petrick, J. F., Morais, D. D. and Norman, W. C. (2001). An examination of the determinants of entertainment vacationers' intentions to revisit. *Journal of Travel Research*, 40(1), 41-48.
- Pfeilstetter, R. (2015). Heritage entrepreneurship. Agency-driven promotion of the Mediterranean diet in Spain. *Int. J. Herit. Stud.*, 21, 215–231.
- Polat, E., Diken, B. ve Kılıç, S., N. (2018). Festival kalitesi, algılanan değer, festival tatmini ve festival sadakati arasındaki ilişkilerin tespiti üzerine bir araştırma: uluslararası Manisa Mesir Macunu Festivali örneği. *Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 16(4), 23-44.
- Pond, K. L. (1993). *The professional guide*. New York: Van Nostrve Reinhold.
- Poudel, S. ve Nyaupane, G.P. (2013). The Role Of Interpretative Tour Guiding In Sustainable Destination Management: A Comparison Between Guided And Nonguided Tourists, *Journal of Travel Research*, 52(5), 659- 672.
- Prayag, G. (2012). Senior travelers' motivations and future behavioral intentions: the case of Nice. *Journal Of Travel & Tourism Marketing*, 29 (7), 665-681.
- Qiu, Q., Zheng, T., Xiang, Z., and Zhang, M. (2020). Visiting intangible cultural heritage tourism sites: from value cognition to attitude and intention. *Sustainability*, 12(1), 132.
- Qiu, Q., Zuo, Y., and Zhang, M. (2022). Intangible cultural heritage in tourism: research review and investigation of future agenda. *Land*, 11(1), 139.
- Rabotic, B. (2009). *The creative role of tourist guiding*. CCSCCT 2009, Boğaziçi University, Istanbul, Turkey.
- Rabotic, B. (2010). Professional tourist guiding: the importance of interpretation for tourist experience. 20th Biennial International Congress: New Trends in Tourism and Hotel Management.
- Rahim, A. G., Ignatius, I. U., and Adeoti, O. E. (2012). Is customer satisfaction an indicator of customer loyalty?. *Australian Journal of Business and Management Research*, 2(7) 14-20.
- Randall, C. and Rollins, R. (2009). Visitor perceptions of the role of tour guides in natural areas. *Journal of Sustainable Tourism*, 17(3): 357-374.
- Rayman, H. (2002). Nevruz ve Türk kültüründe renkler. *Milli Folklor*. 14 (53), 10-15.

- Reisinger, Y. and Steiner, C. (2006). Reconceptualising interpretation: The role of tour guides in authentic tourism. *Current Issues in Tourism*, 6, 481-498.
- Riaz, A.R. (2022). Ecotourism evaluation of concepts and impact on Germany. *Acad. Entrep. J.*, 28, 1–16.
- Richards, G. (2010). Increasing the attractiveness of places through cultural resources. *Tour. Cult. Commun.*, 10, 47–58.
- Richards, G. (2018). Cultural tourism: A review of recent research and trends. *J. Hosp. Tour. Manag.*, 36, 12–21.
- Ritchie, B. (2003). An introduction to educational tourism. Channel View Publications.
- Rodzi, N. I. M., Zaki, S. A., and Subli, S. M. H. S. (2013). Between tourism and intangible cultural heritage. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 85, 411–420.
- Ryan, C. and Dewar, K. (1995). Evaluating the communication process between interpreter and visitor. *Tourism Management*, 16(4), 295–303.
- Ryu, K., Han, H., and Kim, T. H. (2008). The relationships among overall quick-casual restaurant image, perceived value, customer satisfaction, and behavioral intentions. *International Journal of Hospitality Management*, 27(3), 459-469.
- Saçlı, Ç. ve Avcıkurt, C. (2018). Destinasyon tercihinde somut olmayan kültürel miras değerlerinin önemi: uluslararası kültür turistleri üzerine bir uygulama, *Türk Turizm Araştırmaları Dergisi*, 2(4), 1-13.
- Sarıca, V. ve Özbay, G. (2023). Somut olmayan kültürel miras kapsamında fonksiyonel gıdalar: mesir macunu örneği. *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 12(2), 665-676.
- Sarıca, V., Taşarer, E. ve Batman, O. (2023). UNESCO Somut Olmayan Kültürel Miras Listesi'nde yer alan Türk geleneksel sohbet toplantılarına helal turizm ürünü perspektifinden bakış. *Academic Platform Journal of Halal Lifestyle*, 5(1), 37-52.
- Satır, S. (2008). Türk kültüründe İznik çinilerinin önemi ve güncel değerlendirilmesi, 8. ICANAS (Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi) Bildiri Kitabı, Ankara: Atatürk Kültür, Dil, Tarih ve Yüksek Kurumu, 1129-1144.
- Scherle, N. and Nonnenmann, A. (2008). Swimming in cultural flows: Conceptualising tour guides as intercultural mediators and cosmopolitans. *Journal of Tourism and Cultural Change*, 6 (2), 120–137.
- Schmidt, C. J. (1979). The guided tour: Insulated adventure. *Urban Life*, 7 (4), 441–467.
- Scott, J., and Marshall, G. (2009). A Dictionary of Sociology: Oxford University Press. <https://www.oxfordreference.com/view/10.1093/acref/9780199533008.001.0001/acref-9780199533008>. (Erişim Tarihi: 20.02.2024).
- Serbest, K. (2024). Uygur Türklerinde doğa ve evrenle ilgili bilgi ve uygulamaların aktarımında kadının rolü. 8. Uluslararası Türklerin Dünyası Sosyal Bilimler Sempozyumu (24-26 Ekim 2024), Atırav-Kazakistan, (ss. 456-469).

- Sevim, D., Varol, N. ve Köseoğlu, O. (2022). Küresel iklim değişikliğinin zeytin yetiştiriciliği ve zeytinyağı üzerine etkileri. *Bursa Uludag Üniv. Ziraat Fak. Derg.*, 36(2), 415-432.
- Shi, L., Ma, J.-Y., and Ann, C.-O. (2023). Exploring the effect of tour guide cultural interpretation on tourists' loyalty in the context of the southern journey by Emperor Qianlong. *Sustainability*, 15(15), 11585. <https://doi.org/10.3390/su151511585>
- Silik, C. E. (2018). *Hizmet Kalitesi, Müşteri Memnuniyeti ve Tavsiye Etme Niyeti Kapsamında Türkiye'deki Kayak Merkezlerinin İncelenmesi*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Solmaz, E., ve Feratan, M. (2023). Türk kılıç dansları. *Folklor/Edebiyat*, 29(115), 747-766.
- Soygüden, A. (2018). 656. Kırkpınar yağlı güreşlerine katılan seyircilerin sosya-demografik özellikleri ve katılım sebepleri. *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 20(2), 337-352. <https://doi.org/10.26468/trakyasobed.413682>
- Söderlund, M., and Öhman, N. (2003). Behavioral intentions in satisfaction research revisited. *Journal of Consumer Satisfaction, Dissatisfaction and Complaining Behavior*, 16, 53-66.
- Söğütlü, C., ve Sönmez, A. (2013). Kündekari tekniğinde yapılmış ahşap panellerin boyutsal değişimlerinin belirlenmesi. *Gazi Üniversitesi Mühendislik Mimarlık Fakültesi Dergisi*, 23(2), 349-356.
- Sökmen, S. (2015). Ahlat'ta geleneksel taş işçiliği. *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 17(2), 99-119.
- Stanovčić, T., Manojlović, M., and Perovic, D. (2021). The relationship between cultural tourist experience and recommendation intention: empirical evidence from Montenegro. *Sustainability*, 13(23), 13144. <https://doi.org/10.3390/su132313144>
- Stebbins, R. A. (1996). Cultural tourism as serious leisure. *Annals of Tourism Research*, 23(4), 948-950.
- Syakier A. W. and Hanafiah M. H. (2021): Tour Guide Performances, Tourist Satisfaction And Behavioural Intentions: A Study On Tours In Kuala Lumpur City Centre, *Journal of Quality Assurance in Hospitality & Tourism*, DOI: 10.1080/1528008X.2021.1891599
- Szymanski, D.M. and Henard, D.H. (2001). Customer satisfaction: A meta-analysis of the empirical evidence. *J. Acad. Mark. Sci.*, 29, 16-35.
- Şahin, S., Tanrısever, C. ve Pamukçu, H. (2018). Geleneksel Türk Okçuluğunun turizme kazandırılması. 1. Uluslararası Turizmde Yeni Jenerasyonlar ve Yeni Trendler Kongresi, (01-03 Kasım 2018), SUBU Turizm Fakültesi Yayını, Sapanca-Sakarya.
- Şahin, S., ve Özdemir, Ö. (2018). İl Kültür ve Turizm Müdürlükleri internet sitelerinde Türkiye'nin somut olmayan kültürel miras ürünlerinin tanıtılması. *MANAS Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 7(2), 563-583.

- Şanlı, İ. (2009). Nasreddin Hoca fıkralarında kültürel unsurlar. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 10(1), 261-271.
- Şengül, A. (2008). Türk kültüründe Nevruz ve Anadolu'da Nevruz kutlamaları. *Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi*, (26), 61-73.
- Şimşek, E. (2016). Âşık Veysel'in Âşıklık Geleneği içerisindeki yeri üzerine bir değerlendirme. *AKRA Kültür Sanat ve Edebiyat Dergisi*, 4(9), 117-126.
- Tabachnick, B. G., and Fidell, L. S. (2007). *Using Multivariate Statistics* (5th ed.). New York: Allyn and Bacon.
- Tan, N. (2016). Türk gölge oyunu Karagöz'ün Yunan gölge oyununa etkisini onaylayan bir kitap: 'Hayalî Sotiris Spatharis'in Anıları' (A book confirming the effect of Turkish shadow theater Karagoz to Greek shadow theater: 'Hayalî Sotiris Spatharis's Memories'). *Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi*, (41), 231-235.
- Tarlakazan, B. E. (2018). Türk Gölge Oyunu "Karagöz"de doğaüstü tasvir ve semboller. *Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(6), 915-923.
- Taşlıgil, N. (2013). Düünden bugüne Bursa'da ipekböcekçiliği. *Marmara Coğrafya Dergisi*, (1), 237-246.
- Taştan, Y. K. (2009). Sufi şarabından kapitalist metaya kahvenin öyküsü. *Gazi Akademik Bakış*, 2(4), 53-86.
- Tekin Özbek, E. ve Öz Çelikbaş, E. (2021). Somut olmayan kültürel miras temalı turistik aktivitelerin terapötik etkisi: Bursa Karagöz Müzesi örneği, *Türk Turizm Araştırmaları Dergisi*, 5(4), 2723-2736.
- Tetik, N. (2006). *Türkiye'de Profesyonel Turist Rehberliği ve Müşterilerin Turist Rehberlerinden Beklentilerinin Analizi (Kuşadası Örneği)*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Balıkesir.
- Tetik, N. (2016). The importance of interpretation role of tour guides in geotourism: can we called them as geotour guides?. *International Journal of Education and Social Science*. 3(2): 41-53.
- Tilden, F. (1977). *Interpreting our heritage*. Chapel Hill: The University of North Carolina Press.
- Tilden, F., Craig, R.B. and Dickenson, (2008). R.E. *Interpreting our heritage*, 4th ed.; University of North Carolina Press: Chapel Hill, NC, USA.
- Toker, A. (2011). *Kültür turizminin sürdürülebilirliğinde profesyonel turist rehberlerinin rolü: Ankara Örneği*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Anadolu Üniversitesi, Eskişehir.
- Topal, U. ve Koçak, A. (2019). İstanbul sözlü kültür ortamlarında Karagöz oyunu. *Kültür Araştırmaları Dergisi*, 1(2), 104-122.
- Torabi, Z.-A., Pourtaheri, M., Hall, C. M., Sharifi, A. and Javidi, F. (2023). Smart tourism technologies, revisit intention, and word-of-mouth in emerging and smart rural destinations. *Sustainability*, 15(14), 10911. <https://doi.org/10.3390/su151410911>

- Tran, L.U. and King, H. (2007). The professionalization of museum educators: the case in science museums. *Mus. Manag. Curatorship*, 22, 131–149.
- Triantafyllidou, A. and Siomkos, G. (2014), "Consumption experience outcomes: satisfaction, nostalgia intensity, word-of-mouth communication and behavioural intentions", *Journal of Consumer Marketing*, 31-6(7), 526-540.
- Tsang, N.K.F., Yeung, S. and Cheung, C. (2011) A critical investigation of the use and effectiveness of interpretive services. *Asia Pacific Journal of Tourism Research*, 16(2), 23-137.
- Tu, H.; Guo, W.; Xiao, X. and Yan, M. (2019). The relationship between tour guide humor and tourists' behavior intention: A Cross-Level Analysis. *J. Travel Res.*, 59, 1478–1492.
- TÜİK. (2025). Türkiye İstatistik Kurumu. <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?P=Kulturel-Miras-Istatistikleri-2022-49749>, (Erişim Tarihi: 10.03.2025).
- Turan, F. A. (2010). Şaman ritüellerinden Alevi semahlarına esrarlı yolculuk. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, 56, 153-162.
- Turist Rehberliği Meslek Kanunu. (2012). <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.6326.pdf>, (Erişim Tarihi: 23.12.2022).
- Tülücü, S. (1999). Nasreddin Hoca'nın Dünyası, UNESCO 1996 Nasreddin Hoca Yılı - Kitap tanıtımı. *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, (14), 269-274.
- Tülücü, S. (2005). Meddah, meddahlık ve meddah hikâyeleri üzerine bazı notlar. *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, (24), 1-14.
- Türk Dil Kurumu [TDK]. (2024). <https://sozluk.gov.tr/>, (Erişim Tarihi: 16.11.2024).
- Türker, A. ve Çelik, İ. (2012). Somut olmayan kültürel miras unsurlarının turistik ürün olarak geliştirilmesine yönelik alternatif öneriler. *Yenifikir*, 9, 86-98.
- Türkiye Turizm Ansiklopedisi. (2024). <https://turkiyeturizmansiklopedisi.com/ziyaretci>, (Erişim Tarihi: 24.11.2024).
- Türkoğlu, T. (2019). *Somut olmayan kültürel miras kaynaklarının turizm çekiciliği kapsamında değerlendirilmesi: Türk Kâğıt Süsleme (Ebru) Sanatı örneği*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyon.
- Tüzel, B. (2022). Ebru sanatı geleneğine ilişkin netnografik bir analiz: YouTube'da koruma ve aktarım. *Milli Folklor*, 17(133), 207-21.
- Tynan, C. and McKechnie S. (2009). Experience marketing: A review and reassessment. *J. Market. Manag.*, 25(5/6), 501–517.
- Ulusoy, H., ve Köroğlu, Ö. (2021). Turist Rehberlerinin Kaynak Yönetimi Rol Tanımlarının Belirlenmesi. *Turizm Akademik Dergisi*, 8(2), 89-110.
- UNESCO. (1972). Dünya kültürel ve doğal mirasının korunmasına dair sözleşme. <https://whc.unesco.org/archive/convention-en.pdf>, (Erişim Tarihi: 11.04.2020).
- UNESCO. (2003). Somut olmayan kültürel mirasın korunması sözleşmesi. <https://ich.unesco.org/en/convention>, (Erişim Tarihi: 14.12.2023).

- UNESCO. (2024a). <https://whc.unesco.org/en/list/?type=natural>, (Erişim Tarihi: 23.12.2024).
- UNESCO. (2024b). <https://ich.unesco.org/en/lists?multinational=3&display1=inscriptionID&display=stats#tabs>, (Erişim Tarihi: 03.04.2024).
- UNWTO. (2024). World tourism barometer. <https://www.e-unwto.org/doi/epdf/10.18111/wtobarometereng.2020.18.1.1>, (Erişim Tarihi: 23.02.2024).
- Usiña-Báscones, G., García-Umaña, A., Veas-González, I., Celi-Pinza, D., Llamoburga, M., López-Pastén, I., Ortiz-Regalado, O., and Carrión-Bósquez, N. (2024). Analysis of the factors influencing the intention to share information: word-of-mouth about fast-food restaurants. *Foods*, 13(22), 3559. <https://doi.org/10.3390/foods13223559>
- UTMK, (2024a). <https://www.unesco.org.tr/Pages/126/19>, (Erişim Tarihi: 23.02.2024).
- UTMK. (2024b). <http://www.unesco.org.tr/Pages/149/44>, (Erişim Tarihi: 15.03.2024).
- UTMK. (2024c). <https://www.unesco.org.tr/Pages/52/19/Somut-Olmayan-K%C3%BClt%C3%BCrel-Miras-%C4%B0htisas-Komitesi>, (Erişim Tarihi: 20.03.2024).
- UTMK. (2024d). <https://www.unesco.org.tr/Pages/126/19>, (Erişim Tarihi: 03.12.2024).
- UTMK. (2025). Karagöz'ün güncel durumu istişare toplantısı. <https://www.unesco.org.tr/Home/AnnouncementDetail/404>, (Erişim Tarihi: 16.01.2025).
- Uygur, S. M. ve Baykan, E. (2007). Kültür turizmi ve turizmin kültürel varlıklar üzerindeki etkileri, *Ticaret ve Turizm Eğitim Fakültesi Dergisi*, 2, 30–49.
- Uzun, E. (2016). Doğu Karadeniz Bölgesi tulum çalgısının tarihsel serüveni hakkında bazı tespitler. *Uluslararası Karadeniz Havzası Halkbilimleri Araştırmaları Dergisi*, 2(6), 54-70.
- Uzun, B., Zaman, M., ve Birinci, S. (2021). Doğu Karadeniz'de somut olmayan kültürel mirasa bir örnek: ıslık dili (Kuşküy/ Çanakçı/ Giresun). *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 25(Özel Sayı), 106-127.
- Uzun, A. Z. (2024). Geçmişten günümüze Aydın vilayetinde ipekçilik: somut olmayan kültürel mirasın sürdürülmesinde kadının rolü. *Folklor Akademi Dergisi*, 7(2), 714-723. <https://doi.org/10.55666/folklor.1432267>
- Üçer, M., ve Üçer, K. (2020). Somut olmayan kültürel miras ögesi olarak tezhib sanatı. *Lale*, 1(1), 22-31.
- Üstün, Ç., ve Demirci, N. (2013). Çay bitkisinin (*Camellia Sinesis L.*) tarihsel gelişimi ve tıbbi açıdan değerlendirilmesi. *Mersin Üniversitesi Tıp Fakültesi Lokman Hekim Tıp Tarihi ve Folklorik Tıp Dergisi*, 3(3), 5-12.
- Vecco, M. (2010). A definition of cultural heritage: from tangible to the intangible. *Journal of Cultural Heritage*. 11, 321-324.
- Warshaw, P.R. and Davis, F.D. (1985). Disentangling behavioral intention and behavioral expectation. *J. Exp. Soc. Psychol.*, 21, 213–228.

- Wearing, S., Edinborough P., Hodgson L. and Frew E. (2008). Enhancing visitor experience through interpretation: an examination of influencing factors. CRC for Sustainable Tourism Pty Ltd: Australia.
- Weiler, D. and Davis, D. (1993). An Exploratory Investigation Into The Roles of The Nature Based Tour Leader, *Tourism Management*, 91-98.
- Weiler, B. and Ham, S. (2001). 100,000 beating bird hearts: Tourism, wildlife and interpretation. Paper presented at the First National Conference on Wildlife Tourism in Australia, Hobart, Tasmania, Australia, 28–30 October.
- Weiler, B. and Yu, X. (2007). Dimensions of culturalmediation in guiding Chinese tour groups: Implications for interpretation. *Tourism Recreation Research*, 32(3): 13-22.
- Weiler, B. and Walker, K. (2014). Enhancing the visitor experience: Reconceptualising the tour guide's communicative role. *J. Hosp. Tour. Manag.*, 21, 90–99.
- Weiler, B. and Black, R. (2015). The changing face of the tour guide: one-way Communicator to choreographer to co-creator of the tourist experience. *Tourism Recreation Research*, 40(3), 1-15.
- Weng, L., Liang, Z. and Bao J. (2020). The effect of tour interpretation on perceived heritage values: A comparison of tourists with and without tour guiding interpretation at a heritage destination. *Journal of Destination Marketing & Management*, 16, 1-11.
- WHC. (2024a). <https://whc.unesco.org/uploads/activities/documents/activity-669-7.pdf>, (Erişim Tarihi: 23.02.2020).
- WHC. (2024b). <https://whc.unesco.org/en/list/stat/>, (Erişim Tarihi: 23.12.2024).
- Wu, H., Wong, J. W. and Cheng, C. (2013). An empirical study of behavioral intentions in the food festival: the case of macau. *Asia Pacific Journal of Tourism Research*, 19(11), 1278–1305.
- Wu, H.C. and Li, T. A. (2014). Study of experiential quality, perceived value, heritage image, experiential satisfaction, and behavioral intentions for heritage tourists. *J. Hosp. Tour. Res.*, 41, 904–944.
- Yayla, Ö. ve Şirin, E. (2022). Kentleşmenin ince ekmek yapımı ve paylaşımı geleneği üzerindeki etkisinin belirlenmesi: Kadirli örneği. *Journal of Academic Value Studies*, 8(4), 362-373.
- Yenipınar, U., Bak, E., ve Çapar, G. (2014). Turist rehberliği meslek kanununun, meslek örgütleri ve öğretim elemanlarının bakış açısı ile değerlendirilmesi. *Çağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 11(2), 86-114.
- Yeşilyurt, B. ve Kurnaz, A. (2021). Somut olmayan kültürel miras listesine gastronomik bir bakış. 2nd International Congress of New Generations and New Trends in Tourism. Sakarya Uygulamalı Bilimler Üniversitesi, Sakarya.
- Yıldız, T. (2018). Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesinde topluluk katılımının çıkmazları. *Millî Folklor*, 120, 73-80.
- Yıldız, T. ve Tekin, G. (2023). Doğa ve evrenle ilgili bilgi ve uygulamalar. *Türkiye'nin Somut Olmayan Kültürel Mirası* (pp.109-142), Anadolu Üniversitesi.

- Yılmaz, A. (2010). *Geleneksel İznik çini dekorlarında kullanılan motifler ve kişisel yorumlar*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Afyonkocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyon.
- Yılmaz, O., Ersoy, İ., ve Tutu, B. (2024). Bir çalgı iki farklı üslup; tulum çalgısının Erzurum bölgesindeki üslup bileşenleri. *Journal of Music and Folklore Studies*, 1(2), 165-189.
- YİGM. (2025). Kültür ve Turizm Bakanlığı Yatırım ve İşletmeler Genel Müdürlüğü. <https://yigm.ktb.gov.tr/TR-211090/yillik-il-ilce-konaklama-istatistikleri.html>, (Erişim Tarihi: 10.03.2025).
- Yoon, Y. and Uysal, M. (2005) An examination of the effects of motivation and satisfaction on destination loyalty: a structural model. *Tourism Management*, 26, 45-56.
- Young, J. A., Clark, P. W., and McIntyre, F. S. (2007). An exploratory comparison of the casual dining experience. *Journal of Foodservice Business Research*, 10(3), 87-105.
- Yönet Eren, F. ve Ceyhun Sezgin, A. (2018). Kültürel miras açısından Türk kahvesi. *Turkish Studies Social Sciences*. 13(10), 697-712.
- Yu, X., Weiler, B. and Ham, S. (2001). Intercultural Communication and Mediation: A Framework for Analysis the Intercultural Competence of Chinese Tour Guides. *Journal of Vacation Marketing*, 8(1), 75-87.
- Yu, X., Weiler, B. ve Ham, S. (2004). Cultural Mediation In Guided Tour Experiences: A Case Study of Australian Guides of Chinese Tour Groups, Bussines and Economics, Monash University, Department of Management Working Paper Series.
- Yukl, G. (1998). *Leadership in Organization*. Prentice-Hall: New York.
- Yurdakul, A. ve Çekal, N. (2022). *Macun olarak Mesir*. İçinde: Gastronomik bir değer ve kültürel miras olarak Mesir Macunu. Eğitim Yayınevi: Konya.
- Yurtoğlu, N. (2017). Cumhuriyet Döneminde Türkiye’de İpek Böcekçiliği (1923-1950). *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 17(34), 159-89.
- Yücesoy, G., Bitirim Okmeydan, S. ve Ekici, M. (2023). Somut olmayan kültürel miras unsuru olarak Bahar Bayramı: Hıdırellez. Conference: Balkan 9th International Conference on Social Sciences, (October 6-8, 2023), Edirne, Türkiye.
- Yüksel, M., Kasal, A., Erdil, Y. and Acar, M. (2013). An old wood decoration / construction technique in Seljuk; Real Kundekari. November 2013 Conference: The 9th International Conference of Wood Science and Engineering (ICWSE 2013)At: Brasov, Romania.
- Yüksel, M., Diler, H., ve Acar, M. (2016). Utilization of kundekari technique for production of durable furniture. *Mugla Journal of Science and Technology*, 2(2), 110-115. <https://doi.org/10.22531/muglajsci.283629>
- Zeithaml, V. A. and Bitner, M. J. (2003). *Services marketing: integrating customer focus across the firm*. New York: McGraw-Hill.

- Zengin, B. ve Eker, N. (2014) Alternatif turizm kapsamında kültür turizminin sürdürülebilirliğinde turist rehberlerinin rolü: bir uygulama, XIII. Geleneksel Turizm Paneli, 11.
- Zeren Akbulut, M. G. (2021). Somut olmayan kültürel mirasın öğretim uygulamalarıyla aktarımı kapsamında korunması: geleneksel Türk okçuluğu örneği. *Milli Folklor*, 17(131), 176-89.
- Zhang, H.Q. ve Chow, I. (2004). Application of Importance-Performance Model In Tour Guides' Performance: Evidence From Mainland Chinese Outbound Visitors In Hong Kong, *Tourism Management*, 25, 81-91.
- Zhang, Y., Lee, T. J., and Xiong, Y. (2019). A conflict resolution model for sustainable heritage tourism. *International Journal of Tourism Research*, 21, 478–492.
- Zhang, H., Xiong, K., Guang-Yu, F., Jin, A. and Zhang, S. (2023). Factors influencing the conservation intentions of visitors to a world heritage site: a case study of Libo Karst", *Sustainability*, 15(6), 5370.
- Zhou, G., Chen, W. and Wu, Y. (2022) Research on the effect of authenticity on revisit intention in heritage tourism. *Front. Psychol.* 13:883380. doi: 10.3389/fpsyg.2022.883380.
- Ziółkowska, J. (2021). Finding opportunities in uncertain times. the case study of a tourist guides venture in the EU. *Sustainability*, 13(23), 12959.

EKLER

EK-1 Anket Formu

Değerli Katılımcı,

Bu çalışma, “Somut Olmayan Kültürel Miras Unsurları Kapsamında Turist Rehberlerinin Kültürel Arabulucu ve Yorumlayıcı Rolünün Turistlerin Tavsiye Etme ve Tekrar Ziyaret Etme Eğilimleri Üzerine Olan Etkisi”nin belirlenmesi amacıyla yapılmaktadır. Somut olmayan kültürel miras toplulukların, grupların ve kimi durumlarda bireylerin, kültürel miraslarının bir parçası olarak tanımladıkları uygulamalar, temsiller, anlatımlar, bilgiler, beceriler ve bunlara ilişkin araçlar, gereçler ve kültürel mekanlar anlamına gelmektedir. Somut olmayan kültürel mirası sözlü anlatımlar ve sözlü gelenekler; gösteri sanatları; toplumsal uygulamalar, ritüeller ve festivaller; halk bilgisi, evren ve doğa ile ilgili uygulamalar; el sanatları geleneği gibi unsurlar oluşturmaktadır. Bu noktada kültürel unsurların deneyimlenmesinde turist rehberlerinin rolleri büyük önem arz etmektedir. Aşağıda bu konuyla ilgili sorular yer almaktadır. Vereceğiniz cevaplar yalnızca bu çalışmanın amaçları doğrultusunda kullanılacaktır.

Gösterdiğiniz ilgiye teşekkür ederiz.

Semih ŞALK
Balıkesir Üniversitesi Turizm Fakültesi

Prof.Dr. Sebahattin KARAMAN
Balıkesir Üniversitesi Turizm Fakültesi

BÖLÜM I: DEMOGRAFİK BİLGİLER

- Cinsiyetiniz**
 Kadın Erkek
- Yaşınız**
 18 – 25 26 – 35 36 – 45 46 – 55 56 – 65 66 ve üzeri
- Medeni Haliniz**
 Evli Bekar
- Öğrenim Durumunuz**
 İlköğretim Ortaöğretim Ön Lisans Lisans Lisansüstü
- Mesleğiniz**
 Öğrenci Ev Hanımı İşçi Kamu Çalışanı
 Özel Sektör Çalışanı Emekli Diğer (Belirtiniz).....
- Gelir Düzeyiniz**
 Gelirim Yok Asgari Ücret Altı Asgari Ücret
 17,002-29.999 30,000-49,999 50,000-69,999
 70,000 TL ve üzeri
- Seyahat Nedeni (Birden Fazla Seçenek İşaretleyebilirsiniz)**
 Dinlenme/Eğlenme Eğitim Kültürel Etkinlik Dinsel Etkinlik
 Sağlık Diğer (Belirtiniz).....
- Bursa İlinde Konaklama Süreniz**
 Günübürlük 1 gece 2 3 4
Diğer (Belirtiniz) .....
- Bursa İline Kaçınıcı Gelişiniz**
 İlk 2 3 4 ve üzeri
- Somut Olmayan Kültürel Miras Hakkında Bilgi Düzeyinizi 1 ile 3 Arasında Puan Veriniz**

Bilgi Yok	Kısmen Bilgi Var	Bilgi Var
1	2	3
- Bursa İlinde Daha Önce Turist Rehberi Eşliğinde Bir Tura Katıldınız mı?**
 Evet Hayır
- Katıldysanız Turist Rehberinden Memnun Kaldınız mı?**
 Evet Hayır Kısmen Memnun Kaldım

**BÖLÜM II: SOMUT OLMAYAN KÜLTÜREL MİRAS UNSURLARININ
DENEYİMLENMESİNDE TURİST REHBERLERİNİN KÜLTÜREL ARABULUCU
ROLÜNE YÖNELİK İFADELER**

Aşağıda yer alan somut olmayan kültürel miras unsurlarının deneyimlenmesinde turist rehberlerinin kültürel arabulucu rolüne yönelik ifadelerle katılma derecenizi, ifadelerin karşısında bulunan kutucuklardan kendinize göre uygun olanına lütfen X biçiminde işaretleyerek belirtiniz.

SOMUT OLMAYAN KÜLTÜREL MİRAS UNSURLARININ DENEYİMLENMESİNDE TURİST REHBERLERİNİN KÜLTÜREL ARABULUCU ROLÜNE YÖNELİK İFADELER	Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum
Turist rehberi, turistler ile yerel halk arasında iletişimi sağladı.					
Turist rehberi, kültürlerarası empati oluşturdu.					
Turist rehberi, turistler ile yerel halk arasındaki etkileşimi başlattı.					
Turist rehberi, somut olmayan kültürel değerleri tanımamı sağladı.					
Turist rehberi, somut olmayan kültürel değerleri yorumlamamı sağladı.					
Turist rehberi, kültürel tutumlarımın şekillenmesinde etkili oldu.					
Turist rehberi, turistlerle yerel halk arasında arabulucu oldu.					
Turist rehberi, ziyaret ettiğimiz yerlerdeki kültürel aktivitelere katılmam için beni motive etti.					
Turist rehberi, kültürel değerleri gerçeğe en yakın şekilde yorumladı.					
Turist rehberi, bölgenin coğrafyası hakkında bilgi verdi.					
Turist rehberi, yerel halkın sosyokültürel değerlerini anlamamı sağladı.					
Turist rehberi, bölgenin gelenek ve görenekleri hakkında bilgi verdi.					
Turist rehberi, bölgenin yerel kültürü hakkında bilgi verdi.					
Turist rehberi, ziyaret edilen yerle bağ kurmamı sağladı.					
Turist rehberi, geleneksel Türk imajını yansıtmada önemli bir rol oynadı.					
Turist rehberi, somut olmayan kültürel miras değerlerini daha net algılamama ve onlara karşı farkındalık oluşturmama yardımcı oldu.					

**BÖLÜM III: SOMUT OLMAYAN KÜLTÜREL MİRAS UNSURLARININ
DENEYİMLENMESİNDE TURİST REHBERLERİNİN YORUMLAYICI ROLÜNE
YÖNELİK İFADELER**

Aşağıda yer alan somut olmayan kültürel miras unsurlarının deneyimlenmesinde turist rehberlerinin yorumlayıcı rolüne yönelik ifadelere katılma derecenizi, ifadelerin karşısında bulunan kutucuklardan kendinize göre uygun olanına lütfen X biçiminde işaretleyerek belirtiniz.

SOMUT OLMAYAN KÜLTÜREL MİRAS UNSURLARININ DENEYİMLENMESİNDE TURİST REHBERLERİNİN YORUMLAYICI ROLÜNE YÖNELİK İFADELER	Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum
Turist rehberinin yorumları, bölgenin kültürel değerleri açısından olumlu duygular uyandırdı.					
Turist rehberinin yorumları açık ve anlaşılırdı.					
Turist rehberinin yorumlarının içeriği ilgi çekiciydi.					
Turist rehberi, her bir ziyaretçi için farklı yorum içeriği oluşturdu.					
Turist rehberi, kültürel değerleri anlamama yardımcı oldu.					
Turist rehberinin, bölgenin kültürel değerleri ile ilgili yorumlarının içeriği zengindi.					
Turist rehberi, rahat bir yorumlama ortamı sağladı.					
Turist rehberinin yorumları canlı ve etkiliydi.					
Turist rehberinin yaptığı yorumların içeriğinden memnun kaldım.					
Turist rehberinin kültürel değerler hakkındaki yorumları ile kendi bakış açım arasında bir bağlantı kurabildim.					
Turist rehberinin yorumları beni rahat ve mutlu hissettirdi.					
Turist rehberinin yorumları sayesinde bölgenin kültürel değerleri hakkında daha iyi bilgiye sahibi oldum.					
Turist rehberi, yorumlamaları sırasında turistlerle iyi iletişim kurdu.					
Turist rehberi, akıcı bir şekilde yorumlar yaptı.					
Turist rehberi yorumlarının aktarımında oldukça tutkulu ve özenliydi.					
Turist rehberinin yorumlama süresi uygundu.					

BÖLÜM IV: TAVSİYE ETME NİYETİNE YÖNELİK İFADELER

Aşağıda yer alan Somut Olmayan Kültürel Miras değerlerinin, turist rehberi eşliğindeki tur aracılığıyla deneyimlenmesi üzerine tavsiye etme niyetinize yönelik ifadelere katılma derecenizi, ifadelerin karşısında bulunan kutucuklardan kendinize göre uygun olanına lütfen X biçiminde işaretleyerek belirtiniz.

TAVSİYE ETME NİYETİNE YÖNELİK İFADELER	Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum
Somut Olmayan Kültürel Miras değerlerinin, turist rehberi eşliğindeki tur aracılığıyla deneyimlenmesi hakkında çevremdeki kişilere olumlu şeyler söyleyeceğim.					
Arkadaşlarımı ve akrabalarımı, Somut Olmayan Kültürel Miras değerlerinin, turist rehberi eşliğindeki tur aracılığıyla ziyaret etmesi için teşvik edeceğim.					
Somut Olmayan Kültürel Miras değerlerinin, turist rehberi eşliğindeki tur aracılığıyla deneyimlenmesi ile ilgili tavsiyelerimi soran kişilere, bu turu önereceğim.					

BÖLÜM V: TEKRAR ZİYARET ETME NİYETİNE YÖNELİK İFADELER

Aşağıda yer alan turist rehberi eşliğinde Somut Olmayan Kültürel Miras unsurlarını deneyimlediğiniz turu tekrar ziyaret etme niyetinize yönelik ifadelere katılma derecenizi, ifadelerin karşısında bulunan kutucuklardan kendinize göre uygun olanına lütfen X biçiminde işaretleyerek belirtiniz.

TEKRAR ZİYARET ETME NİYETİNE YÖNELİK İFADELER	Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum
Turist rehberi eşliğinde Somut Olmayan Kültürel Miras unsurlarını deneyimlediğim bu turu, arkadaşlarıma ve yakın çevreme tavsiye ederim.					
Turist rehberi eşliğinde Somut Olmayan Kültürel Miras unsurlarını deneyimlediğim bu tur, genel anlamda beklentilerimi karşıladı.					
Turist rehberi eşliğinde Somut Olmayan Kültürel Miras unsurlarını deneyimlediğim bu tur, gelecekteki seyahatlerimde ilk tercihim olur.					
Turist rehberi eşliğinde Somut Olmayan Kültürel Miras unsurlarını deneyimlediğim bu bölgeyi, gelecekte tekrar ziyaret etmek isterim.					
Bir sonraki tatil deneyimimde, turist rehberi eşliğinde Somut Olmayan Kültürel Miras unsurlarını deneyimlediğim başka bir bölgeyi, ziyaret etmek isterim.					